

Maya

U ALMEJEN NOJ A'ALMAJT'AANIL U MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO

Noj a'almajt'aan ts'áaba'an ojéeltbil tu Jala'ach Tsaalajil Nojlu'um tu 5 k'iinil u winalil febreero tu ja'abil 1917

U ts'ook jelbesajil ts'a'aba'an k'ajóoltbil DOF 27-05-2015

U Yáax Jo'olil Noj a'almajt'aan k'atun, le máax ku jo'olintik u Nojbéeytalil Noj jala'achil Nojlu'um, te' feechea' tu túuxtaj ten le jets'nojt'aana':

VENUSTIANO CARRANZA, u yáax jo'olil Noj a'almajt'aan k'atun, máax jo' olintik u Nojbéeytalil u Nok jala' achil u Múuch' péetlu' umilo'ob México, kin ts'áaik ojéeltbil:

Tu yo'olal u jets'nojt'aanil payalt'aan tu 19 k'iinil u winalil septieembre ti' le láayli' ja'abo', ts'áab'an ojéeltbil tumen Yáax Jo'olil, yéetel u chímpolil le ba'ax jets'a'an jatsts'íib 4 tu yo'olal le jeelbesajilo'ob meeta'an tu 14 k'iinil le winal a'ala'ano' ti' u jets' nojt'aanil tu 12 k'iinil u winalil disieembre tu ja'abil 1914, jets'a'an tu Tsikbe'en Péetlu'umil Veracruz, ikil u chúukbesik u Plaanil Guadalupeil tu 26 k'iinil tu winalil maarso tu ja'abil 1913, le A'almajil Nojmolayo' much'ukbal te' nojkaaja' tu yáax k'iinil tu winalil disieembre tu ja'abil 1916, ku ts'áaik ojéeltbil le je'ela:

U ALMEJEN NOJ A'ALMAJT'AANIL U MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO 5 FEBREERO TU JA'ABIL 1857

U Yáax Jo'Olts'íibil

U Yáax Péets'el

Ti' U Páajtalilo'Ob Wíinik Yéetel U Ya'Almajkanáanilo'Ob

> **U 1 Jatsts'íibil.** Ti' U Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoe' (Estados Unidos Mexicanos) tuláakal máak yaan u k'amik le wíinik páajtalilo'ob ch'a' óolta'an te' Noj A'almajt'aan (Constitución) yéetel te' nojk'axt'aan nojlu'umilo'ob (tratados internacionales) tu'ux táakpaja'an U Nojlu'umil Méxicoo' (Estado Mexicano), bey xan le a'almajkanáanilo'ob uti'al ka kanáanta'ako'obo', tumen le je'elo'obo' mix táan u béeytal u xo'ot'ol mix u jáawsa'alo'ob, ja'alili' chéen ti' le ba'axo'ob yéetel je'el bix u je'ets'el tumen le Noj A'almajt'aana'.

Le belbest'aan yaan ba'ax u yilo'ob yéetel le wíinik páajtalilo'obo', yaan u ch'a' óolta'alo'ob je'el bix u tso'olol tumen le Noj A'almajt'aana', bey xan tumen le nojk'axt'aan nojlu'umilo'ob yaan ba'ax u yil yéetelo'obo', ka'alikil u mantats' ts'áajik u jach ya'abil kanáambalil ti' máak.

Tuláakal le jala'acho'obo', tak tu'ux ku k'uchul u páajtalilo'obe', k'a'abet u táakmuk'tiko'ob, u chíimpoltiko'ob, u kanáantiko'ob yéetel u táan óoltiko'ob le u páajtalilo'ob wíiniko', je'el bix u je'ets'el tumen u chuunt'aanilo'ob lu'unkabilil, paaklankuxtalil, múuch'kuxtalil yéetel ma'alobkuxtalil. Bey túuno', le Mola'ay Nojpáajtalilo' (Estado) unaj u páaybe'ent'antik, u xak'alkaxantik, u ts'áaj bo'olkuchtik yéetel u kaxtik utskíinajil ti' le táats' máansajil kun beetbil ti' le u páajtalilo'ob wíiniko', je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano'.

Wet'a'an paalitsilil ti' U Múuch' Péetlu'umilo'ob México. U táanxel nojlu'umil paalitsilo'ob ku yokolo'ob tu Nojlu'umil Méxicoe', chéen tu yóok'olal le je'ela', yaan u najmaltiko'ob u jáalk'abilo'ob yéetel yaan u kanáanta'alo'ob tumen le a'almajt'aano'obo'.

Ku we'et'el tuláakal péech' óolal chéen tu yóok'olal u ch'i'ibalil wáaj u nojlu'umil u taalbal máak, u wíiniknáalil, u ja'abil, u yaayaj óolalil, bix yanil u kuxtal yéetel u toj óolalil, u yoksajk'uujil, ba'ax yaan tu tuukul, máax uts tu yich, bix anil tu táan kaaj, wáaj tu yóok'olal uláak' ba'al beetik k'aas ti' u tsikbe'enil máak, yéetel u tuukulil u xu'ulsik wáaj u péets' óoltik u páajtalil yéetel u jáalk'abilo'ob máak.

> **U 2 Jatsts'íibil.** U Nojlu'umil Méxicoe' (Nación Mexicana) chéen jump'éel yéetel ma' tu béeytal u ja'atsal.

Le Nojlu'uma' (La Nación) meenta'an tumen ya'ab jejeláas meyajtsilo'ob, ku ch'a'amuk'tikubáaj ti' u máasewáal múuch'kaajo'ob, le ku taalo'ob ti' u ch'i'ibalilo'ob le yano'ob ka'ach way Nojlu'ume' tak ka jkáaj u jelbesa'al bix u kajtalo'ob, yéetel tak bejla'e' ts'aka'an ti'ob u mola'ayilo'ob táankaaj, náajalil, meyajtsilil yéetel almejenil, wa junjaats ti' le je'elo'obo'.

U jets'tuukulil ti' u máasewáal ch'i'ibale', leti' u jach chuuntuukulil uti'al ka jets' óolta'ak ti' máaxo'ob kun béeytal u jets'meyajta'al u belbest'aanilo'ob máasewáal múuch'kaajo'ob.

U kaajilo'ob jump'éel máasewáal múuch'kaaje', leti' le ku meentiko'ob jump'éelili' múuch' kajtalil, múuch' náajalil yéetel múuch' meyajtsilil, jets'ekbalo'ob ti' jump'éel lu'umil yéetel ku chíimpoltiko'ob u jala'achilo'ob je'el bix suuka'an ti'obe'.

U páajtalil máasewáal múuch'kaajo'ob uti'al ka jáalk'ab tuukulnako'obe', yaan u jets'meyajta'al ichil jump'éel jáalk'ab kuxtal tu táan a'almajt'aan, ka'alikil u tojtáantik u múuch'kuxtal nojlu'um. U chíimpolta'al máasewáal múuch'kaajo'ob yéetel u kaajilo'obe', yaan u meenta'al tu noj a'almajt'aanil yéetel tu ya'almajt'aanilo'ob le péetlu'umo'obo', le je'elo'obo' k'a'abet u ts'aatáantiko'ob le píik'kab chuunt'aano'ob jets'a'an te' tu xóot's'iibilo'ob le jatsts'iib ts'o'ok umáansa'ala', bey xan chuuntuukulo'ob tu yóok'olal u ch'i'ibalt'aano'ob yéetel bix u kajtalilo'ob.

A. Le Noj A'almajt'aana' ku chíimpoltik yéetel ku kanáantik u páajtalil máasewáal múuch'kaajo'ob yéetel u kaajilo'ob uti'al ka jáalk'ab tuukulnako'ob, yéetel le je'el xano', u jáalk'abil uti'al:

I. U ch'a'at'antiko'ob bix kun múul kuxtalo'ob yéetel bix kun u nu'ukbesilo'ob u kaajalo'ob, u náajalo'ob, u almejentuukulo'ob yéetel u meyajtsilo'ob.

II. U jets'meyajtiko'ob u múuch' belbest'aano'ob uti'al ka no'ojbesa'ak yéetel ka xu'ulsa'ak ba'atelo'ob ku yúuchul ich le kaajo'obo', ka'alikil u ch'a' óolta'al u píik'kab chuunt'aanilo'ob le Noj A'almajt'aana', yéetel xan u chíimpolta'al u ya'almajkanáanilo'ob máak, u páajtalilo'ob wíinik, yéetel ka u táanilkunso'ob u tsikbe'enil yéetel u tojbe'enil le xch'uupo'obo'. A'almajt'aan kun jets'ik ti' ba'axo'ob yéetel le tsolbeelankil jaajkunajt'aano'ob kun meentbil tumen le ajp'is óolalo'ob wáaj le kúuchil p'is óolalo'ob

yaan ba'ax u yilo'ob yéetelo'.

III. U yéeyiko'ob u jala'acho'ob wáaj u jo'olpóopo'ob, je'el bix u nu'ukbesa'al tumen le u belbest'aano'obo', le u beelankilmeyajo'obo' yéetel le u suuka'anil u kuxtalo'obo', uti'al u jala'achkuntikubáajo'ob je'el bix suuka'anile', ka'alikil ka kanáanta'ak u táakpajal máasewáal xch'uupo'ob ichil jump'éel keetkunajkuxtal tu táan máasewáal jxiibo'ob, je'el bix xan u ts'a'abal u páajtalil ti'ob ka yanak u kuucho'ob tu táan kaaj yéetel xan ka yéeya'ako'ob wa u ts'a'abal u kuucho'ob ti' yéeybal kuucho'ob, tu'ux ka chíimpolta'ak u mokt'aanil nojlu'um yéetel u tsikbe'enil péetlu'umo'ob. Ti' mix jump'éel ba'ale' u suuka'anil u kuxtalo'obo' ku béeytal u yéensik u almejen páajtalil yéeybal le kajnáalo'ob ti' u yéeybalil u méek'tankaajil jala'acho'obo'.

IV. U kanáantiko'ob yéetel u mu'uk'a'ankuunsiko'ob u t'aano'ob, u k'aj óolalo'ob yéetel tuláakal ba'al yaan ich u meyajtsilo'ob yéetel u chíikulil u ch'i'ibalo'ob.

V. U kanáantiko'ob yéetel u ma'alobkuunsiko'ob tu'ux ku kuxtalo'ob yéetel u kanáantiko'ob xan u tojbe'enil u lu'umo'ob, je'el bix jets'a'anil te' Noj A'almajt'aana'.

VI. U táakpajalo'ob yéetel chíimpoolil, tu yóok'olal bix u ti'alinta'al yéetel u yantal lu'um ti'ob je'el bix jets'a'anil ti' le Noj A'almajt'aana' yéetel ti' le a'almajt'aano'ob ku t'aano'ob tu yóok'olalo', bey xan ti' le páajtalilo'ob yaan ti' uláak' máako'obo' wáaj ti' u kajnáalilo'ob kaaj, ti' u k'abetkuunsa'al yéetel u ki' óolta'al ba'ax sijnáal tu'ux jets'ekbalob yéetel kajakbalob, ba'ale' le je'ela' ma' u béeytal yéetel ba'alo'ob yaan ich nojk'a'ana'an ba'alo'ob, je'el bix u ya'alik le Noj A'almajt'aana'. Uti'al le je'elo'oba' le kaajo'obo' ku béeytal u paaklan much'ikubáajo'ob je'el bix jets'a'anil te' a'almajt'aano'.

VII. U yéeyiko'ob, te' méek'tankaajo'ob tu'ux yaan máasewáal kajnáalo'obe', jo'olpóopo'ob tu táan le mola'ay méek'tankaajo'obo'.

U noj a'almajt'aanilo'ob yéetel u ya'almajt'aanilo'ob le péetlu'umo'obo', yaan u chíimpoltiko'ob yéetel u belbest'antiko'ob le páajtalilo'ob te' méek'tankaajo'obo', yéetel u tuukulil u mu'uk'a'ankuunsiko'ob u táakpajalil yéetel u ye'esajil almejenil je'el bix suuka'an ichilo'obe'.

VIII. U jach táakpajalo'ob ti' u péetil le Mola'ay Nojpáajtalilo'. Uti'al u kanáanta'al u jéets'el le páajtalilo', ti' tuláakal p'is óolal yéetel uláak' ba'alo'ob tu'ux ka táakpajako'ob tu

juunalo'ob wáaj tu múuch'tambalo'obe', k'a'abet u ch'a' óolta'al u suuka'anilo'ob yéetel ba'axo'ob chéen tu meyajtsilo'ob yaan, ka'alikil u chíimpolta'al u belbest'aanilo'ob le Noj A'almajt'aana'. Máasewáalo'obe' mantats' unaj u yantal ti'ob u páajtalil ka áanta'ako'ob tumen suttse'eko'ob yéetel áantajnáalo'ob u k'aj óolo'ob u t'aano'ob yéetel u meyajtsilo'ob.

U noj a'almajt'aanilo'ob yéetel u ya'almajt'aanilo'ob le péetlu'umo'obo', yaan u jets'iko'ob bix u jáalk'ab much'ikubáaj yéetel u jáalk'abil ka u ye'es bix yaniko'ob yéetel ba'ax ku ts'íiboltiko'ob le máasewáal múuch'kaajo'ob te' péetlu'umo'obo', bey xan u belbest'aanilo'ob uti'al u chíimpolta'al máasewáal kaajo'ob bey mola'ayo'ob ts'aka'antak yéetel k'a'ana'antak ti' tuláakal kaaje'.

B. Nojlu'um (Federación), Péetlu'umo'ob (Estados) yéetel Méek'tankaajo'obe' (Municipios), uti'al u chúunsa'al keetil ba'alo'ob ti' le máasewáal wíiniko'ob yéetel u luk'sa'al tuláakal péech' óolalile', yaan u jets'iko'ob mola'ayo'ob yéetel k'a'ana'an almejenil uti'al u kanáanta'al u páajtalil máasewáalo'ob, yéetel u jóok'ol táanil u múuch'kaajilo'ob yéetel u kaajilo'ob, le je'elo'oba' k'a'abet u múul pattukulta'al yéetel u múul meyajta'al tu yéetelo'ob.

Uti'al u luk'sa'al óotsilil yéetel paachilkuunsajil ku loobiltiko'ob máasewáal múuch'kaajo'ob yéetel u kaajilo'obe', le jala'acho'obo' k'a'abet:

I. U táakmuk'tiko'ob u jóok'ol táanil máasewáal petenilo'ob, uti'al u mu'uk'a'ankuunsa'al u taak'inil kaajo'ob yéetel uti'al u ma'alobkuunsa'al kuxtal ich u kaajalo'ob, yéetel u múul meyaj le óoxyáal jala'achile', yéetel xan u táakpajal u kaajilo'ob. U méek'tankaaj jala'acho'obe' yaan u jets'iko'ob tu keetelil le taak'in kun ts'a'abil ti' le kaajo'obo', uti'al u meyajtiko'ob leti'ob ti' ba'alo'ob k'a'ana'antak.

II. U kanáantiko'ob yéetel u ya'abkunsiko'ob u ka'analil xook, uti'al u yáanta'al ka'ap'éel t'aan yéetel báak'meyajtsilil xook, u ka'ansajil xook, u ts'o'oksa'al le chuun xooko', u ka'ansajil meyaj yéetel le u káajbalil yéetel u ka'analil xooko'. U jets'iko'ob jump'éel nu'ukbesaj áantajil uti'al máasewáal xoknáal ti' tuláakal u yáalal xook. U jets'iko'ob yéetel u meentiko'ob nu'ukbesajilo'ob xook ku táakbesik ba'alo'ob ti' u meyajtsilil u múuch'kaajalo'ob, je'el bix u ya'alik le a'almajt'aano'obo' tu yóok'olal le je'elo' yéetel je'el bix k'áatchi'ita'anil ti' le máasewáal kaajo'obo'. U yáantiko'ob u chíimpolta'al yéetel u k'aj óolta'al le jejeláas meyajtsilo'ob ts'aka'antak way nojlu'ume'.

III. U kanáantiko'ob u táakpajal máak uti'al u ts'a'abal ti' u meyajil toj óolal yéetel u náachkunsá'al tak tu'ux ku k'uchul u nu'ukbesajil nojlu'um, u k'a'abetkuunsa'al suuka'an ts'aakankil, bey xan u yáanta'al u ma'alob janal máasewáalo'ob yéetel u nu'ukbesajilo'ob janal, tu táanil ti' paalalo'ob.

IV. U ma'alobkuunsiko'ob u kuxtal máasewáal kaajo'ob bey xan u kúuchil u múul antalo'ob yéetel u náaysaj óolo'ob, yéetel meyajó'obe' ku séebkunsiko'ob u ts'a'abal ti'ob u jala'ach yéetel ma' jala'ach taak'inil uti'al u meenta'al yéetel u ma'alobkuunsa'al najo'ob, bey xan uti'al u náachkunsá'al tak tu'ux ku k'uchul meyajilo'ob k'a'ana'antak ti' máak.

V. U yáantiko'ob u táakpajal máasewáal xch'uupo'ob ti' le jóok'ol táanilo', yéetel áantaj uti'al u meenta'al tuukul meyajó'ob, u kanáanta'al toj óolal, u ts'a'abal áantajo'ob uti'al u ma'alobkuunsa'al u kaambalo'ob yéetel u táakpajalo'ob ti' ch'a'at'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel u kuxtalil kaaj.

VI. U náachkunsiko'ob u redilo'ob comunicación uti'al ka béeychajak u táakpajal le kaajo'obo', ka'alikil u meenta'al yéetel u ya'abkunsá'al u bejilo'ob comunicación yéetel telecomunicación. U jets'iko'ob bix je'el u béeytal u ti'alinta'al, u meyajta'al yéetel u beelankuunta'al u medioilo'ob comunicación tumen máasewáal múuch'kaajo'ob yéetel u kaajilo'ob, je'el bix u je'ets'el tumen le a'almajt'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetelo'.

VII. U yáantiko'ob u jejeláas náajal meyajilo'ob yéetel u jóok'ol táanil máasewáal kaajo'ob yéetel meyajó'ob ku meentiko'ob u chúukbesiko'ob buka'aj taak'in k'a'abet ti'ob, u ts'a'abal áantajo'ob uti'al u yoksa'al jala'ach yéetel ma' jala'ach taak'in uti'al u meenta'al u yantal meyajó'ob, u yoksa'al tecnologías uti'al u ya'abkunsá'al u muuk'il u meyajó'ob, bey xan uti'al u kanáanta'al u keet táakpajalo'ob ti' u nu'ukbesajil k'a'ana'an ba'alo'ob yéetel paaklankoonol.

VIII. U jets'iko'ob u belbest'aanilo'ob kaaj uti'al u kanáanta'al u jóok'ol wáaj u yokol máasewáal máako'ob ti' u nojlu'umil México wáaj ti' táanxelnojlu'umo'ob, yéetel meyajó'ob uti'al u kanáanta'al u páajtalilo'ob u meyaj le konmeyajnáal káaxo'obo'; u ma'alobkuunsiko'ob u toj óolal xch'uupo'ob; u yáantajo'ob yéetel u nu'ukbesajilo'ob u ts'a'abal xook yéetel janal ti' paalal yéetel táankelemilo'ob láak'tsilo'ob ku k'uchulo'ob ti' jump'éeel lu'um; u kanáantiko'ob u chíimpolta'al u páajtalilo'ob wíinik yéetel u meentiko'ob u ts'a'abal k'aj óoltbil u meyajtsilo'ob.

IX. U k'áatchi'itiko'ob ti' máasewáal múuch'kaajo'ob lekéen meenta'ak U Pa'atuukulil u Mu'uk'a'ankuxtalil México (Plan Nacional de Desarrollo), bey xan ti'le u ti'al le péetlu'umo'ob yéetel le méek'tankaajo'obo', ku ts'o'okole', u yoksa'al le t'aano'ob yéetel le tuukulo'ob ku meentiko'obo', chéen wa yaan.

Uti'al u yila'al u meenta'al le ka'aka'ajilo'ob yaan ti' le múulxot'ts'íiba', U Mola'ayil Pat A'almajt'aano'ob ti' U Múuch' Mola'ayil México (Cámara de Diputados del Congreso de la Unión), u mola'ayil a'almajt'aan péetlu'umo'ob yéetel méek'tankaajo'obe', ich u péetil u meyajo'obe', yaan u jets'iko'ob le taak'in k'a'ana'an chéen uti'al u meenta'al le ka'aka'ajilo'oba' ich le xupbil taak'in ku ch'a'at'antiko'obo', bey xan u jets'iko'ob ba'ax yéetel bix kun meentbil uti'al u táakpajal kaajo'ob ti' u meyajil yéetel u kanáanta'al le je'elo'oba'.

Yéetel mixjump'éel k'aasil ti' le páajtalilo'ob jets'a'antak uti'al u yutsil kuxtal máasewáalo'ob, u kaajalo'ob yéetel u múuch'kaajalo'obe', tuláakal kaaj je'el bix le je'elo'oba' yaan xan u yantal ti'ob le páajtalilo'obo' je'el bix jets'a'anil te' a'almajt'aano'.

> **U 3 Jatsts'íibil.** Tuláakal máak yaan u páajtalil ti' u k'amik xook. Le Mola'ay Nojpáajtalilo' –Nojlu'um, Péetlu'umo'ob, Distrito Federal yéetel Méek'tankaajo'ob–, yaan u ts'áajik xook ti' u moots, ti' u yáax péets'el, ti' u ka'apéets'el yéetel ti' u káajbal ka'anal xook. U moots, u yáax péets'el yéetel u ka'apéets'el le xooko', ku ch'a' óolta'alo'ob bey u chuun xooke'; le je'ela' yéetel le u káajbal ka'anal xooko', yaan u táan óolta'alo'ob bey jach k'a'ana'ano'obe'.

Le xook kun u ts'áaj le Mola'ay Nojpáajtalilo' yaan u kaxtik u mu'uk'a'ankuunsik ich ki'imak óolal, tuláakal ba'ax ku béeytal u beetik wíinik yéetel u kux óoltik xan ti' leti', u yaakunajil ti' U Nojlu'umil México (Patria), u chíimpoolalil ti' u páajtalilo'ob wíinik yéetel u jets'tuukulil ti' u paaklam bisajbáajil nojlu'umo'ob, ich u jáalk'abil nojlu'um yéetel u p'is óolalil.

Le Mola'ay Nojpáajtalilo' yaan u táan óoltik u ma'alobilil le xook jach k'a'ana'an u ch'a'abalo', tu'ux ka ila'ake' le u nu'ukulilo'ob yéetel u tsolbeelilo'ob le ts'áajxooko', u nu'ukbesajil le ts'áajxooko', u kúuchilil le ts'áajxooko' yéetel u tak' óolalil le

ka'ansajo'obo', páak'te' yéetel le u jo'olpóopilo'obo', ka u táan óolto'ob u kaambal le xoknáalo'obo' tak tu'ux ka náakak u muuk'il.

I. Tumen táan óolta'an tumen le 24 jatsts'íib ku t'aan tu yóok'olal u jáalk'abil oksaj óolale', le ts'áajxooko' xma' oksajk'uujil u ka'aj, le beetike', yaan u p'áatal jach mixba'al yaan u yil yéetel je'el máakalmáak u kaambalt'aanil oksak'uujile';

II. Le chuuntuukul kun tojtáantik le xooko' yaan u yáantikubáaj ti' u chíikbesajilo'ob u jóok'bal táanil le ka'analna'atilo', tumen yéetel kun kaxtbil u xu'ulsa'al le xma' ojéelalo' yéetel tuláakal ba'al ku taasik, bey xan le xk'oosilo', le ch'íik oksaj óolal yéetel le táanilbe'entuukulo'obo'.

Bey xane':

a) Yaan u táan óoltik tuláakal kaaj, ka'alikil u ch'a' óolta'al le yéeybaljala'achilo', ma' chéen bey jump'éel a'alma'j tsolwíinkilil wáaj jump'éel u jets'meyajil almejenile', wa ma' xan bey jump'éel u nu'ukbesajil kuxtal ku ch'a' óoltikubáaj ti' u mantats' ma'alobchajal u náajal, u múuch'kuxtal yéetel u meyajtsil le kaajo';

b) Yaan u táan óoltik tuláakal u nojlu'umil México, tumen –ka'alikil ma' u yúuchul ts'íikilil mix jumpáaykuunajile'– yaan u ch'a'anú'uktik ka na'ata'ak le k talamilo'obo', ka k'a'abetkúunsa'ak le k sijnáal ba'alo'obo', ka kanáanta'ak le k almejen jáalk'abilo', ka tojtáan óolta'ak le k náajal jáalk'abilo', bey xan ka tsáayta'ak yéetel ka mu'uk'a'ankuunsa'ak le k meyajtsilo';

c) Yaan u ts'áaik áantaj uti'al ka yanak jump'éel ma'alob paaklankuxtal, yéetel u tuukulil ka mu'uk'a'anchajak le yaakunnajil yéetel le chíimpoolal tu yóok'olal le jéelmanjéel meyajtsililo', u tsikbe'enil máak, u tojbe'enil láak'tsilil, u yoksaj óolalil tuláakal kaaj, u sijnáaltuukulilo'ob múulbisajbáajil yéetel keet páajtalil ich tuláakalo'one'ex, tu'ux ma' u táanilkuunsa'al ch'i'ibalo'ob, oksajk'uujlo'ob, múuch'kabilo'ob, chéen jxiibo'ob, chéen xch'uupo'ob wáaj wíiniko'ob, yéetel;

d) Yaan u chíikultik ma'alobil, ka'alikil u ch'a' óolta'al u mantats' ma'alobkuunsajil yéetel tak tu'ux ku náakal u xuul u kaambal le xoknáalo'obo';

III. Uti'al ka jach meenta'ak le ba'ax jets'a'an te' tu ka'axóot'ts'íibil yéetel te' tu ka'ajaatsil

le jatsts'íiba', U Noj Jala'achil México (Ejecutivo Federal) kun jets'ik u pa'atuukulilo'ob yéetel u tsolmeyajilo'ob ts'áajxook ti' u moots, ti' u yáax péets'el yéetel ti' u ka'apéets'el xook, bey xan ti' u ka'analxookil ka'ansaj uti'al tuláakal U Nojlu'umil México (República). Uti'al ka'úuchuk le je'elo', U Noj Jala'achil Méxicoe' yaan u ch'a' óoltik u tuukul u jala'achil le Péetlu'umo'obo' yéetel le Distrito Federalo', bey xan u tuukul u jejeláas jatsaljaatsil le kaaj táakpaja'ano'ob ti' le ts'áajxooko', páak'te' yéetel le u ti'al le ka'ansajo'ob yéetel le taatatsilo'obo', je'el bix u je'ets'el tumen le a'almajt'aano'. Tu paach le je'elo', u yookbal máak ti' u meyajil ka'ansajil yéetel u k'aytikubáaj uti'al ka u k'am uláak' kuuch yéetel u meyajil jo'olpóopilil wáaj ka'ajo'olpóopilil te' tu chuun xook yéetel te' tu káajbal ka'anal xook ku ts'áajik le Mola'ay Nojpáajtalilo', yaan u yúuchul ka'alikil u beetchajal keetlam p'iskaambal tu'ux ka táan óolta'ak u jach táaj ma'alobil le ojéelalo'ob yéetel le béeytalilo'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetelo'. U belbest'aanil a'almajt'aan kun jets'ik u chuuntuukulilo'ob, u ts'ookt'aanilo'ob yéetel bix kun máak'antbil le jach k'a'ana'an p'iskaambal uti'al u yookbal máak, u bin u k'amik uláak' kuuch, u k'am óolta'al u meyaj yéetel u p'áatal te' tu ka'anal meyajil le ka'ansajilo', ka'alikil u jach chímpolta'al u ya'almaj páajtalil le u meyajnáalilo'ob le ts'áajxooko'. Mixba'al u biilal tuláakal le u yookbal máak yéetel u bin u k'amik uláak' kuucho'ob wa ma' tu ts'a'abal je'el bix jets'a'anil tumen le a'almajt'aano'. Le ba'ax jets'a'an te' xóot'ts'íiba', ma' jets'elnak ti' le Mola'ayo'ob ku xmáanchi'ita'al te' tu wukjaats le jatsts'íiba';

IV. Tuláakal le xook kun u ts'áaj le Mola'ay Nojpáajtalilo', xma' bo'olil u ka'aj;

V. Kex ka u ts'áaj le u moots, le u yáax péets'el, le u ka'apéets'el yéetel le u káajbal ka'anal xook jets'a'an te' yáax xóot'ts'íibo', le Mola'ay Nojpáajtalilo' yaan u táakmuk'tik yéetel u táan óoltik u ts'a'abal tuláakal le u jejeláasil xook –tak u káajbal xook yéetel le ka'anal xooko'– k'a'ana'an uti'al ka jóok'ok táanil u nojlu'umil México, yéetel yaan u yáantik u xak'alkaxanil le ka'analna'atil yéetel le ka'analmeyajilo', bey xan u líik'saj óoltik u mu'uk'a'ankuunsa'al yéetel u ts'a'abal k'aj óoltbil k meyajtsilil;

VI. Le bo'ol najilxooko'obo' je'el u béeytal u ts'áajiko'ob tuláakal u jejeláasil xooke'. Je'el bix u je'ets'el tumen le a'almajt'aano', le Mola'ay Nojpáajtalilo' yaan u ts'áajik yéetel u luk'sik u k'am óolalil le u jala'ach chímpoolalil le xook kun meentbil te' bo'ol najilxooko'obo'. Tu yóok'olal le ku ts'a'abal te' tu moots, te' tu yáax péets'el yéetel te' tu ka'apéets'el le xooko', bey xan te' tu ka'analxookil ka'ansajo', le bo'ol najilxooko'obo' k'a'ana'an:

a) U ts'áajiko'ob le xooko', ka'alikil u táan óoltiko'ob le jets't'aan yéetel le chuuntuukulo'ob jets'a'an te' tu ka'axóot'ts'íibil yéetel te' tu ka'ajaatsil le jatsts'íiba', bey xan u chímpoltiko'ob le pa'atuukul yéetel le tsolmeyajo'ob ku xmáanchi'ita'al te' tu yóoxjaatsil xano', yéetel

b) U yáax antal ti'ob, ti' je'el máakalmáake', u chíika'an páajtalil le u nojpáajtalil kaajo', je'el bix u je'ets'el tumen le a'almajt'aano';

VII. Ti' le u nojkúuchililo'ob ka'analxook yéetel le uláak' u mola'ayilo'ob ka'anal xook kun ts'a'abil jáalk'abmeyajil tumen le a'almajt'aano', yaan u yantal ti'ob u páajtalil yéetel u ka'aka'ajil u jala'achkuuntikubáaj tu juunalo'ob; yaan u meentiko'ob chéen ts'áajxook, xak'alkaxan yéetel u ts'áajiko'ob k'aj óoltbil meyajtsilil, ka'alikil u ch'a' óolta'al u chuunt'aanilo'ob le jatsts'íiba', ka'alikil xan u chímpolta'al u jáalk'abil ka'analts'áajxook yéetel xak'alkaxanil, bey xan u jáalk'abil p'iskaambal yéetel u keetlam tsikbalta'al tuukulo'ob; yaan u jets' óoltiko'ob u pa'atuukulil yéetel u tsolmeyajil u ts'áajxooko'ob; yaan u jets'iko'ob bix kun béeytal u yokol, u bin u na'akal tu yáalmanyáalil kuuch yéetel bix úuchak u jets'elnaktal le u múuch'meyajnáalil ts'áajxooko'; yéetel yaan u tsolmeyajtikob u ba'albalilo'ob. Tu yóok'olal u ch'a'at'aanilo'ob meyaj, ichil u múuch'meyajnáalil ts'áajxook yéetel u múuch'meyajnáalil tsolmeyaje', yaan u belbest'anta'al tumen u múulxot'ts'íib A yaan te' 123 jatsts'íibil le Noj A'almajt'aana', je'el bix u je'ets'el tumen le U Noj A'almajt'aanil Meyajo' (Ley Federal del Trabajo), ka'alikil u ch'a' óolta'al u jach sijnáalbixil jump'éel ka'anal meyajil, ba'ale' ka u ch'a'ubáaj yéetel u jáalk'abil, u jáalk'abil ka'analts'áajxook yéetel u xak'alkaxanil, bey xan yéetel le ba'axo'ob ku kaxtik le mola'ayo'ob ku xmáanchi'ita'al te' jatsabila';

VIII. U Múuch' Mola'ayil Méxicoe' (Congreso de la Unión), yéetel u tuukulil u jump'éelilkuunsik yéetel u k'axmeyajtik le ts'áajxook ti' tuláakal U Nojlu'umil Méxicoe', yaan u ts'áajik k'aj óoltbil le a'almajt'aano'ob kun k'a'ana'anchajal uti'al ka t'o'oxok u meyajil ts'áajxook tu táan kaaj ichil le Nojlu'um, le Péetlu'umo'ob yéetel le Méek'tankaajo'obo', u jets'ik buka'aj taak'in kun ts'a'abil uti'al ka úuchuk le ba'ax k'a'ana'an ti' le kaajo', yéetel u ya'alik le bo'olkuucho'ob jets'elnak ti' le kuchnáalo'ob ma' u chímpoltiko'ob wáaj ma' u meentiko'ob u chímpolta'al le belbest'aan yaan ba'ax u yilo'ob yéetelo', bey xan ti' tuláakal le máaxo'ob kun táats' máansiko'obo', yéetel

IX. Uti'al ka táan óolta'ak u ts'a'abal u ma'alobilil u meyajil le ts'áajxooko', ku beeta'al u yantal U Nojlu'um Múuch'meyajil uti'al u P'i'isil Ts'áajxook (Sistema Nacional de

Evaluación Educativa). U k'axmeyajil le nojmola'ayo' yaan u p'áatal tu k'ab U Nojlu'um Mola'ayil uti'al u P'i'isil Ts'áajxook (Instituto Nacional para la Evaluación de la Educación). U Nojlu'um Mola'ayil uti'al u P'i'isil Ts'áajxooke', jump'éeel u jáalk'ab mola'ayil kaaj, yaan u muuk' u ya'almajpáajtalil yéetel u ba'albalilo'ob. Leti' le Mola'ay kun p'ismeyajtik u ma'alobilil, bix úuchak u meyaj yéetel le chíikbesajilo'ob kun u ye'es u nojlu'um múuch'meyajil ts'áajxook (Sistema Educativo Nacional) te' tu moots, te' tu yáax péets'el yéetel te' tu ka'apéets'el le xooko', bey xan te' tu káajbal le ka'anal xooko'. Uti'al le je'elo', k'a'ana'an:

a) U pattukultik yéetel u meentik le p'iisulo'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel u nu'ukulilo'ob, u tsolbeelankilo'ob yéetel u chíikbesajilo'ob le nojmola'ayo';

b) U ts'áajik k'aj óoltbil le belbest'aano'ob kun chíimpoltbil tumen le nojlu'um yéetel le péetlu'um ts'áajxook jala'acho'ob uti'al ka u beeto'ob u jets'meyajil le p'ismeyaj kun lúubul tu k'abo'obo', yéetel

c) U meentik yéetel u ts'áajik k'aj óoltbil nu'ukbest'aan, tumen yéetel le je'ela', ka u jóok's tojbe'entuukulo'ob nojbe'en u biilalo'ob uti'al ka áantajna'ob te' ch'a'at'aano'ob uti'al u kaxta'al u ma'alobkiinsa'al le ts'áajxooko' yéetel xan u keet óolalil, bey jump'éeel ba'al jach k'a'abet uti'al u kaxta'al le keet kajtalilo'.

U Múuch'tambalil Jala'achile' (Junta de Gobierno), leti' kun meyaj bey u mola'ay tojbe'embal le Mola'ayo', tu'ux kun táakpajal jo'otúul máaki'. U Noj Jala'achil México kun ts'áajik k'aj óoltbil u k'aaba' óoxtúul máak uti'al ka ch'a' óolta'ak tumen U Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob (Cámara de Senadores), tumen ka'alikil u yáax táakpajal le máaxo'ob kun tukultbilo', leti' le mola'ay kun ts'áajik le máax kun k'amik le kuucho'. Uti'al ka ts'a'abake' k'a'ana'an u yéeybal u ka'ajaats ti' u yóoxjaats le máax táakpaja'ano'ob te' k'iin te' tu Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'obo', wáaj tumen le Masabk'iin Mola'ayo' (Comisión Permanente), ka'alikil u je'elsikubáaj le u yáaxo', ba'ale' ma' u máan ti' 30 u p'éelel k'iin. Wa tumen le U Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob mix táan u kaxtik jump'éeel nu'ukbesajil te' ichil le jets'k'iino', yaan u k'amik le kuuch ku binettik te' tu Múuch'tambalil Jala'achilo', le máax -juntúul ti' le óoxtúulo'obe'- kun ts'a'abil tumen le U Noj Jala'achil Méxicoo'.

Wa tumen le U Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'obo', jach ma' u k'amik le óoxp'éeel k'aaba' ts'o'ok u yáax tukulta'alo', U Noj Jala'achil Méxicoe' yaan u ts'áajik k'aj óoltbil uláak' óoxp'éeel túumben k'aaba', je'el bix u je'ets'el te' xóot's'iib ts'o'ok u máano'. Wa tumen xan

ma' u k'a'amal le uláak' óoxp'éel k'aaba'o', le kuucho' yaan u k'a'amal tumen le máax – juntúul ti' le u ts'ook óoxtúulo'obe'– kun ts'a'abil tumen le U Noj Jala'achil Méxicoo'.

Le máaxo'ob kun táakpajal te' tu Múuch'tambalil Jala'achilo', k'a'ana'an máako'ob yaan u páajtalil ti'ob yéetel u yáax beetmajo'ob jejeláas meyaj yaan ba'ax u yilo'ob yéetel u nojbiilal le Mola'ayo', yéetel u chíimpoltiko'ob le ba'axo'ob ku je'ets'el tumen le a'almajt'aano', bey xane', yaan u meyajtik u kuucho'ob tu yóok'olal wukp'éel ja'ab ich p'aatlampaachilil yéetel ku béeytal u ka' yéeya'alo'ob chéen uláak' juntéen. Le máako'obo', mix táan u béeytal u xáantal tu kuucho'ob maanal ti' 14 u p'éel ja'ab. Wa juntúul ti'ob jach mix táan u ka' suut tu kuuche', le u yaanalo' yaan u k'amik le kuuch kun ts'a'abil ti'o', uti'al ka u ts'o'oks le u jatsk'iinmeyajilo'. Chéen ku béeytal u k'e'exelo'ob tu yóok'olal jump'éel yaayaj si'ipilil je'el bix u je'ets'el te' tu Kamp'éel Jo'olts'íibil le Noj A'almajt'aana', yéetel xan ma' u béeytal u yantal ti'ob uláak' meyaj, kuuch wáaj túuxtmeyajil, le je'elo'obo' jumpáay ti' le tu'ux ku táan óolta'al le Mola'ayo' wáaj tu'ux xan mina'an bo'ol tu yóok'olal u meyajilo'ob ts'áajxook, ka'analna'atil, meyajtsilil wáaj áantajil.

Ka'alikil u múuch'meyaj le U Múuch'tambalil Jala'achilo', yaan u ts'áajik máax kun jo'olpóoptik, yéetel u yéeybal óoxtúul ti' le jo'otúul máak táakpaja'ano'obo'; leti'e' yaan u meyajtik le kuucho' ichil le k'iino'ob ku je'ets'el tumen le a'almajt'aano'.

A'almajt'aan kun jets'ik le belbest'aano'ob uti'al ka nu'ukbesa'ak yéetel ka meyajnak le Mola'ayo', tumen yaan u beelankuuntik u meyaj ka'alikil u ch'a' óoltik u chuunt'aanilo'ob jáalk'abil, sáasmeyajil, tojtuukulil, k'a'abetil, jejeláasil yéetel táakbesajil.

A'almajt'aan kun jets'ik le nu'ukbesajt'aan yéetel le tojbe'enmeyajo'ob k'a'ana'an uti'al ka yanak jump'éel jach ma'alob áantajil yéetel k'axmeyajil ich le Mola'ay yéetel le nojlu'um yéetel le péetlu'um ts'áajxook jala'acho'obo', uti'al ka u meento'ob jach tu beel le u meyajjo'obo'.

> **U 4 Jatsts'íibil.** Jxiib yéetel xch'uupe' keeto'ob tu táan a'almajt'aan. Le je'ela' yaan u kanáantik u nu'ukbesajil yéetel u jóok'ol táanil le láak'tsililo'.

Tuláakal máak yaan u páajtalil ti' u ch'a'ik u t'aanil ich jáalk'abil, ka'aka'ajil yéetel

nu'ukt'aanil, tu yóok'olal jaytúul paal kun antal ti' yéetel buka'aj k'iin ichil juntúul yéetel uláak'.

Tuláakal máak yaan u páajtalil ti' ka yanak jump'éel tojbe'en tséentajbáajil, bey nonoj yéetel jach ma'alobe'. Mola'ay Nojpáajtalil kun kanáantik ka úuchuk beyo'.

Tuláakal máak yaan u páajtalil ti' u kanáanta'al u toj óolal. A'almajt'aan kun jets'ik u tojbe'ent'aanil yéetel u jejeláas béeytalil uti'al ka táakpajak máak ti' u meyajilo'ob toj óolal, yéetel yaan u jets'ik bix kun táakpajal le Nojlu'um yéetel le péetlu'umo'ob ti' tuláakal u meyaj le toj óolalilo', je'el bix u tso'olol te' tu XVI jatsabil le u 73 jatsts'íibil le Noj A'almajt'aana'.

Tuláakal máak yaan u páajtalil ti' u yantal jump'éel sijnáal kúuchil toj u yool uti'al ka jóok'ok táanil yéetel tojbe'en kuxtalil. Mola'ay Nojpáajtalil kun kanáantik ka chímpolta'ak le páajtalila'. U k'askúunta'al yéetel u bin u k'askúunta'al sijnáal kúuchile', yaan u beetik u yantal kuch óolal ti' máax kun máak'antik, je'el bix u tso'olol tumen le a'almajt'aano'.

Tuláakal máak yaan u páajtalil ka k'uchuk ti', ka u beet ba'ax u k'áat yéetel ka sakchúulta'ak ti' le ja'o', uti'al ka k'a'abetchajak ti' tu yotoch bey nonoj, ma'alob, k'ambe'en yéetel ma' talam ka k'uchuk ti'e'. Mola'ay Nojpáajtalil kun kanáantik le páajtalila' yéetel a'almajt'aan kun jets'ik u tojbe'ent'aanil, u yáantajil yéetel u jejeláas béeytalil uti'al ka táakpajak máak u keet k'a'abetkuuns tu beel tuláakal u jejeláasil ja', ka'alikil u je'ets'el bix kun táakpajal le Nojlu'um, le péetlu'umo'ob yéetel le méek'tankaajo'obo', bey xan bix kun táakpajal le lu'unkabilo'ob uti'al ka úuchuk le ba'axo'obo'.

Tuláakal láak'tsilil yaan u páajtalil ti' u ch'a'ik u yutsil jump'éel tsikbe'en yéetel ma'alob naj. A'almajt'aan kun jets'ik le nu'ukulo'ob yéetel le áantajilo'ob k'a'ana'an uti'al ka meentchajak le je'elo'.

Tuláakal máak yaan u páajtalil ti' ka yanak u k'aaba' yéetel ka séeb jóok'sa'ak chéen p'el u síijil. Mola'ay Nojpáajtalil kun kanáantik ka chímpolta'ak le páajtalilo'oba'. Le mola'ay yaan u páajtalil ti'o', leti' kun meentik ich xma' bo'olil le u yáax jala'acht'anta'an ju'unil tu'ux kun jóok'sbil le k'aaba'o'.

Ti' tuláakal u ch'a'at'aan yéetel u meyaj le Mola'ay Nojpáajtalilo', yaan u kanáanta'al yéetel u chíimpolta'al u chuunt'aanil ti' u jach kanáanta'al u páajtalil paalal, ka'alikil u táan óolta'al jach tu beel u páajtalilo'ob. Le mejen paalo'obo' yaan u páajtalil ti'ob ka yanak ba'ax u jaanto'ob, ka kanáanta'ak u toj óolalo'ob, ka yanak tu'ux u xooko'ob yéetel ka u náays u yóolo'ob tu beel uti'al ka yanak jump'éeel chúuka'an mu'uk'a'ankuxtalil ti'ob. Le chuunt'aana' k'a'abet u nu'ukbesik u pattuukulil, u jets'meyajil, u ch'a'ajo'oltajil yéetel u p'ismeyajil le táankaaj meyajilo'ob tojtáanta'an ti' le mejen paalalo'obo'.

Le pachalpachch'i'ibalo'ob, le kanampaalo'ob yéetel le kanano'obo' yaan ti'ob u kuch óolal u kanáantiko'ob yéetel u k'áatiko'ob ka chíimpolta'ak le páajtalilo'ob yéetel le chuunt'aano'oba'.

Le Mola'ay Nojpáajtalilo' yaan u ts'áajik áantajil ti' le bo'olkúuchilo'obo' uti'al ka múul áantajnako'ob uti'al ka chíimpolta'ak u páajtalil mejen paalal.

Tuláakal máak yaan u páajtalil ti' uti'al ka táakpajak ti' le meyajtsilo' yéetel ka u k'am u yutsil le ba'albalil yéetel le áantajilo'ob ku ts'áajik le Mola'ay Nojpáajtalil tu yóok'olal le je'elo', bey xan ka u k'a'abetkuuns le u meyajtsil páajtalilo'obo'. Mola'ay Nojpáajtalil kun táakmuk'tik le nu'ukulo'ob uti'al ka ts'a'abak ojéeltbil yéetel ka mu'uk'a'ankuunsa'ak le meyajtsilo', ka'alikil u táan óolta'al le jéelmanjéel meyajtsilo' ti' tuláakal u ye'esajil yéetel u t'aanilo'ob ka'alikil xan u jach chíimpolta'al le jáalk'ab patjo'olo'. A'almajt'aan ku jets'ik le nu'ukbesajt'aano'ob uti'al ka táakpajak máak ti' je'el máakalmáak meyajtsil e'esajile'.

Tuláakal máak yaan u páajtalil ti' u kanáantik u wíinkilil yéetel u beetik je'el máakalmáak báaxalile'. Ti' Mola'ay Nojpáajtalil kun p'áatal tu k'ab u táakmuk'tik, u kux óoltik yéetel u páay óoltik le je'elo', je'el bix u tso'olol tumen le a'almajt'aan yaan ba'ax u yilo'ob yéetelo'.

> **U 5 Jatsts'iibil.** Mixmáak ku béeytal ma' u cha'abal u meentik le meyaj u yojelo', industria, paaklankoonol wáaj le meyaj ma'alob ku taal ti'o', wa ma' wet'a'ano'obi'. U meenta'al le jáalk'abila' chéen je'el u béeytal u we'et'el yéetel p'is óol jets't'aane', lekéen p'áatak ma' u chíimpolta'al u páajtalil uláak' máako'ob, wa yéetel jala'ach jets't'aan, je'el bix jets'a'anil te' a'almajt'aano', lekéen p'áatak ma' u chíimpolta'al u páajtalil kaaj. Mixmáak je'el u béeytal u luk'sa'al u náajalil u meyajje', chéen je'el u béeytal wa yaan p'is

óol jets't'aane'.

A'almajt'aan kun jets'ik ti' láalaj Péetlu'um, máakalmáak xokmeyajilo'ob kun k'a'abetchajal ti'ob u ju'unil ka'analxook uti'al ka jets'meyajta'ako'ob, bey xan le ba'axo'ob k'a'abet uti'al ka ts'a'abako' yéetel ba'ax mola'ayilo'ob kun ts'áajiko'ob xan.

Mixmáak ku béeytal u xche' beeta'al u meentik jump'éel meyaj wa ma' chúuka'an u bo'olili' yéetel wa ma' u jach ch'a' óoltmaji', chéen ku béeytal ti' le meyaj ku ts'a'abal bey bo'olsi'ipilil tumen le p'is óolal jala'acho', le je'elo' yaan u jéets'el ti' le ba'axo'ob ku tso'olol te' tu I yéetel te' tu II jatsabil le 123 jatsts'íibo'.

Tu yóok'olal le ba'axo'ob k'a'abet ti' tuláakal máake', je'el bix jets'a'anil ti' u ya'almajt'aanilo'obe', chéen ku béeytal u meenta'al, ti' le ts'oono'ob yéetel ti' le juradoso', bey xan u meyajta'al u kuuchil concejiles yéetel le yéeybal kuucho'obo', tu náapulil wáaj ma' tu náapulili'. U meyajilo'ob yéeybal yéetel sensales k'a'ana'antako'ob yéetel ma' bo'olbili', ba'ale' yaan u bo'ota'al le ku meenta'alo'ob tumen máak u xokmaj u beetik je'el bix jets'a'anil te' Noj A'almajt'aana' yéetel a'almajt'aano'ob tu yóok'olal le je'ela'. Le meyajilo'ob ku meenta'al tumen máak u xokmajo' ku k'a'abetchajal ti' kaaje' yaan u meenta'al yéetel yaan u bo'ota'al je'el bix jets'a'anil te' a'almajt'aano' bey xan le ma' u yokol ich le je'elo'.

Le Mola'ay Nojpáajtalilo' ma' unaj u cha'ik u meenta'al mixjump'éel paaklank'axt'aan, paaklanmokt'aan wáaj k'axt'aan uti'al ka péets' óolta'ak, ka luk'sa'ak wáaj ka jach tse'elek u jaalk'abil máak tu yóok'olal je'el ba'axake'.

Bey xane', ma' unaj u k'a'amal jump'éel k'axt'aan tu'ux ka jéets'ek u t'aanil u xche' jóok'sa'al wamáax tu nojlu'um, bey xan wáaj ka u téek p'at wajayp'éel k'iin wáaj ka u jach p'at u beetik jump'éel xokmeyaj, industria wáaj paaklankoonol.

U paaklank'axt'aanil meyajje' chéen ku béeytal u meentik u beeta'al le meyaj ch'a'at'anta'an te' k'iino'ob kun jets'bil tumen le a'almajt'aano', ka'alikil ma' u máan ti' jump'éel ja'ab u loobiltik le meyajnáalo', yéetel ma' u béeytal u k'uchul u meent, tu yóok'olal mixba'al, ka p'a'atak, ka tse'elek wáaj ka péets' óolta'ak je'el máakalmáak ti' le almejen wáaj le lu'unkab páajtalilo'obo'.

U p'áatal ma' u meenta'al le ba'ax ku ya'alik le paaklank'axt'aano', tu yóok'olal ba'ax

yaan u yil le meyajnáalo', le je'elo' chéen kun béeytal u meentik ka u k'am u kajnáal ka'aka'ajil, tumen tu yóok'olal mixba'al je'el u béeytal u pa'ak'al sajbe'entsilil ti'e'.

> **U 6 Jatsts'íibil.** Chéen tu yóok'olal u ts'a'abal k'aj óoltbil tuukulo'obe', ma' unaj u meenta'al mixjump'éel p'is óol wáaj tsolmeyaj xak'alkaxani', le je'elo' jets'elnak wa tumen ku loobiltik k'ambe'en kuxtal, u kuxtal uláak' máako'ob wáaj u páajtalil uláak' máako'ob, bey xan wa ku taasik si'ipilil wáaj ka u péek óolt u jets' óolal kaaj; u páajtalil u núuka'al t'aane' yaan u meenta'al je'el bix u je'ets'el tumen le a'almajt'aano'. U páajtalil nu'ukbest'aane' yaan u kanáanta'al tumen le Mola'ay Nojpáajtalilo'.

Tuláakal máak yaan u páajtalil ti' u k'aj óoltik jejeláas nu'ukbest'aan jach tu súutukil, bey xan ka u kaxt, ka u k'am yéetel ka u k'i'itbes tuláakal u jejeláasil nu'ukbest'aan yéetel tuukulo'ob ti' je'el ba'axak nu'ukulil ts'áaj ojéelale'.

Mola'ay Nojpáajtalil kun táan óoltik u páajtalil máak uti'al ka u k'aj óolt u ka'analnu'ukulilo'ob ts'áaj ojéelal, bey xan ti' u meyajilo'ob náachkunsajt'aan yéetel náachkunsajts'áaj ojéelalo'ob, páak'te' yéetel le séebkunajtúuxt ojéelal yéetel le interneto'. Uti'al le je'elo', Mola'ay Nojpáajtalil kun jets'ik bix kun máak'antbil le keetlam meyaj ka'alikil u ts'a'abalo'obo'.

Uti'al ka méek'nak'ta'ak le ba'ax ku tso'olol te' jatsts'íiba', yaan u ch'a' óolta'al le ba'axo'oba':

A. Uti'al ka jets'meyajta'ak u páajtalil u k'aj óolta'al le nu'ukbest'aano', le Nojlu'um, le Péetlu'umo'ob yéetel le Distrito Federalo', tak tu'ux ku k'uchul u páajtalilo'obe', yaan u beelankuunta'alo'ob tumen le chuunt'aan yéetel le tojbe'ent'aano'oba':

I. Tuláakal le nu'ukbest'aan yaan tu k'ab je'el máakalmáak mola'ay ti' U Nojpáajtalilo'ob Jala'achil, A'almajt'aanil yéetel P'is Óolale' (Poderes Ejecutivo, Legislativo y Judicial), jáalk'ab mola'ayo'ob, almejen mola'ayo'ob, kúuchilo'ob tsolmeyajtik u taak'in máak yéetel u t'áalk'ub kaaj, bey xan ti' je'el máaxak wíinik, mola'ay wáaj u múuch'kabil meyajnáalo'ob ku k'amiko'ob yéetel ku jets'meyajtiko'ob u taak'in kaaj wáaj ku beetiko'ob jala'ach meyaj tu méek'tampáajtalil nojlu'umil, péetlu'umil yéetel méek'tankaajile', ku ch'a' óolta'al bey uti'al tuláakal máake' yéetel chéen ku béeytal u mukulta'al wajayp'éel

k'iin tu yóok'olal u k'a'abetil ti' kaaj yéetel u kanáambalil nojlu'um, je'el bix kun jets'bil tumen le a'almajt'aano'obo'. Uti'al u na'ata'al le páajtalila' k'a'abet u máan táanil u chuunt'aanil ts'áaj ojéelalil. Le máax wáaj le mola'ay yaan u kuch óolalo'obo' k'a'ana'an u molts'íibtiko'ob tuláakal ba'ax ku taalbal ti' u jets'meyajtik u nojbéeytalil, u páajtalil wáaj u nojbiilalo'ob, a'alamajt'aan kun jets'ik ti' jach ba'axo'ob kun béeytal u k'a'amal tu'ux ku ya'ala'al mina'an le nu'ukbest'aano'.

II. Le nu'ukbest'aan yaan ba'ax u yil yéetel u kuxtal máak yéetel u chíikulilo'ob wíinike', yaan u kanáanta'alo'ob je'el bix kun jets'bil tumen le a'almajt'aano'obo', páak'te' yéetel u jumpáayba'alo'obil.

III. Tuláakal máak, kex ma' u ya'alik ba'axten u k'áat wáaj u yoksaj óoltik ba'ax u biilal ti'e', ku béeytal u táakpajal xma' bo'olil ti' le táankaaj nu'ukbest'aano', ti' u chíikulilo'ob u wíinikil wáaj ka utskíinta'ak le je'elo'oba'.

IV. Yaan u je'ets'el bix kun béeytal u k'aj óolta'al le jáalk'ab nu'ukbest'aan yéetel ti' le u tsolbeelankilo'ob xak'altajilo', le je'elo'obo' yaan u meenta'al tu táan le jáalk'ab mola'ayo'ob ka'anal yéetel ket óol u meyajo'ob ku je'ets'el tumen le Noj A'almajt'aana'.

V. Le máax wáaj le mola'ay yaan u kuch óolalo'obo' k'a'ana'an u líik'sik u ju'uno'ob ti' túumben tsolmeyaj ta'akumbáajilo'ob yéetel u ts'áajiko'ob k'aj óoltbil ti' le u nu'ukulilo'ob túuxt'aan yano'obo', le chúuka'an yéetel le túumben nu'ukbest'aan tu yóok'olal bix úuchik u jets'meyajtik u taak'in kaaj yéetel le chíikbesajilo'ob ku cha'ik u ts'a'abal k'aj óoltbil bix úuchik u beetik u xuultuukulo'ob yéetel ba'axo'ob kun taal tu paacho'ob.

VI. A'almajt'aano'ob kun jets'ik bix k'a'ana'an u ts'a'abal ojéeltbil tu táan kaaj le nu'ukbest'aan yaan ba'ax u yil yéetel le u taak'in kaaj ku k'u'ubul ti' wíiniko'ob wáaj ti' molayo'ob tumen le máako'ob wáaj le mola'ayo'ob yaan u kuch óolalo'obo'.

VII. U tséelta'al le belbest'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel u k'aj óolta'al le táankaj nu'ukbest'aano' yaan u bo'olkuchta'al je'el bix kun jets'bil tumen le a'almajt'aano'obo'.

VIII. Ti' le Nojlu'umo' yaan u yantal jump'éel jáalkab mola'ay, ka'anal, keet yéetel múuch' u ka'aj, yaan u muuk' u ya'almajt'aanil yéetel u ba'albalilo'ob, jach yaan xan ka'anal jáalk'abil ti', kaxan áantajil, u páajtalil uti'al ka u ch'a' u t'aanil tu yóok'olal bix kun u jets'meyajtil u taak'in yéetel u jets'ik u nu'ukbes mola'ayil, tumen leti' kun táan óoltik ka

chíimpolta'ak u páajtalil u k'aj óolta'al le táankaaj nu'ukbest'aano' yéetel ka kanáanta'ak le u chíikulilo'ob wíinik yaan tu k'ab le máak wáaj le mola'ay yaan u kuch óolalo'ob je'el bix u je'ets'el tumen le a'almajt'aano'.

Le jáalk'ab mola'ay ku xmáanchi'ita'al te' jatsaba', yaan u beelankuunta'al u meyaj tumen le a'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetel u sáasmeyajil yéetel u k'aj óolta'al le táankaaj nu'ukbest'aano', bey xan ka kanáanta'ak le u chíikulilo'ob wíinik yaan tu k'ab le máak wáaj mola'ay yaan u kuch óolalo'obo', je'el bix u je'ets'el tumen le chuun a'almajt'aan kun u jóok's U Múuch' Mola'ayil México uti'al ka u jets' u tojbe'ent'aanilo'ob, u píik'kab chuunt'aanilo'ob yéetel u tsolbeelankilo'ob uti'al ka jets'meyajta'ak le páajtalila'.

Ka'alikil u meyaj' yaan u beelankuunta'al tumen u chuunt'aanilo'ob jaajkunajil, toj a'almajil, jáalk'abil, keetkunajil, ma'alobmeyajil, tojtuukulil, ka'analmeyajil, sáasmeyajil yéetel ts'áaj ojéelalil.

Le táan óolal mola'ayo' yaan u páajtalil ti' u k'aj óoltik le ba'almeyajo'ob yaan ba'ax u yil yéetel u k'aj óolta'al le táankaaj nu'ukbest'aano' yéetel ka kanáanta'ak le u chíikulilo'ob wíinik yaan tu k'ab je'el máakalmáak mola'ay ti' U Nojpáajtalilo'ob Jala'achil, A'almajt'aanil yéetel P'is Óolale', jáalk'ab mola'ayo'ob, almejen mola'ayo'ob, kúuchilo'ob tsolmeyajtik u taak'in máak yéetel u t'áalk'ub kaaj, bey xan ti' je'el máaxak wíinik, mola'ay wáaj u múuch'kabil meyajnáalo'ob ku k'amiko'ob yéetel ku jets'meyajtikob u taak'in kaaj wáaj ku beetiko'ob jala'ach meyaj tu méek'tampáajtalil nojlu'umil; le je'elo' jumpáay ti' le méek'tampáajtal ba'almeyajo'ob ku lúubul tu k'ab U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe' (Suprema Corte de Justicia de la Nación), tumen wa bey ka úuchuko' jump'éel u mola'ayil óoxtuul ka'anal p'is óolal kun kaxtik nu'ukbesajil. Yaan xan u k'aj óoltik le áantaj nu'ukulo'ob kun k'a'abetkuuntbil tumen le bo'olmola'ayo'ob tu yóok'olal u jets't'aanilo'ob le u jáalk'ab ka'anal mola'ayilo'ob le péetlu'umo'ob yéetel le Distrito Federal tu'ux ku je'ets'el u ta'akbesajil, u mukulbe'ent'aanil, u mina'anil wáaj u kúulpachkuunajil le nu'ukbest'aano', je'el bix u je'ets'el tumen le a'almajt'aano'.

Le nojlu'um táan óolal mola'ayo', tumen bey unaj wáaj ku k'áata'al je'el bix unaj tumen le péetlu'um wáaj le Distrito Federal táan óolal mola'ayo', ku béeytal u k'aj óoltik le xak'al áantaj nu'ukulo'ob chéen tu yóok'olal u jach k'a'abetil yéetel u nojbiilal u ka'ajilo'obo'.

A'almajt'aan kun jets'ik le nu'ukbest'aan kun tukultbil bey ta'akbe'en wáaj

mukulbe'enile'.

U jets't'aanilo'ob le táan óolal mola'ayo' ku k'a'abetkuunsik u k'a'alal máak, jach jets'elnak yéetel mix táan u jelbesa'alo'ob wa uti'al le máak wáaj le mola'ay yaan u kuch óolalo'obo'. Le A'almaj Múuch'tambalnál ti' le Noj Jala'achilo' (Consejero Jurídico del Gobierno) ku béeytal u k'a'abetkuunsik jump'éel xak'al áantaj nu'ukul tu táan U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way México je'el bix u je'ets'el tumen le a'almajt'aano', chéen wa tumen le jets't'aano'obo' ku béeytal u péek óoltik u kanáambalil nojlu'um je'el bix u tso'olol tumen le a'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

Te' táan óolal mola'ayo' ku táakpajal wuktúul túuxtbilmeyaji'. Uti'al ka a'ala'ak máaxo'obe', U Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob, bey ts'o'ok u yáax beeta'al jump'éel k'áatchi' ti' u ts'e'ets'ekil kaaj, ka'alikil u yu'ubik u túuxt'aan le múuch'kab almejenilo'obo', yéetel u yéeybal u ka'ajaats ti' u yóoxjaats le máax táakpaja'ano'obo', ku ya'alik u k'aaba' le túuxtbilmeyaj unaj u k'amik le kuuch mina'an u yuumilo', ka'alikil u ch'a' óolta'al le tsolbeelankil jets'a'an te' a'almajt'aano'. Le je'elo' ku béeytal u k'áasta'al tumen U Noj Jala'achil México (Presidente de la República) ichil 10 u p'éeelel k'iinmeyaj. Wa tumen U Noj Jala'achil México ma' u ya'alik mixba'al tu yóok'olal te' ichil le jets'k'iino', le máax kun a'albil u k'aaba' tumen le U Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'obo' (Senado de la República), leti' kun máan u k'am u kuuch túuxtbilmeyaj.

Wa tumen U Noj Jala'achil México ku k'áastik le k'aaba' kun a'albilo', le U Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'obo' yaan u ts'áajik jump'éel túumben k'aaba', je'el bix u tso'olol te' xóot's'iib ts'o'ok u máano', ba'ale' yéetel u yéeybal u yóoxjaats ti' u jo'ojaats le máax táakpaja'ano'obo'. Wa tumen ka k'áasta'ak le uláak' k'aaba'o', U Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob, je'el bix u tso'olol te' xóot's'iib ts'o'ok u máano', yéetel u yéeybal u yóoxjaats ti' u jo'ojaats le máax táakpaja'ano'obo', leti' kun ts'áajik le túuxtbilmeyaj kun k'amik le kuuch mina'an u yuumilo'.

Le túuxtbilmeyajo'obo' wukp'éel ja'ab kun xáantal tu kuucho'ob yéetel k'a'ana'an u chíimpoltiko'ob le ba'axo'ob jets'a'an te' tu I, II, IV, V yéetel te' tu VI jatsabil le u 95 jatsts'iibil le Noj A'almajt'aana', ku ts'o'okole' mix táan u béeytal u yantal ti'ob uláak' meyaj, kuuch wáaj túuxtmeyajil, le je'elo' ma' jets'elnak ti' le mina'an u bo'olilo'ob te' ka'ansajxook, te' ka'analna'at wáaj te' áantaj mola'ayo'obo'; chéen ku béeytal u k'e'exelo'ob je'el bix u je'ets'el te' tu Kamp'éel Jo'olts'iibil le Noj A'almajt'aana' yéetel ku béeytal u almejen p'is óolta'alo'ob.

Ka'alikil u kaxta'al u yuumilo'ob le táan óolal mola'ayo', unaj u kanáanta'al u keetil wíinik.

Le jo'olpóop túuxtbilmeyajo' yaan u ts'a'abal tumen u yéet túuxtbilmeyajo'ob, ich mukulbe'en yéeybalil, uti'al jump'éel jatsk'iinmeyaj óoxp'éel ja'ab u súutukil, yéetel u páajtalil u ka' yéeya'al uti'al uláak' jatsk'iinmeyaj keet u súutukil; yaan u yantal u kuch óolalil u ts'áajik k'aj óoltbil jump'éel ja'abmanja'ab tsolmeyaj tu táan U Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob (Senado), te' k'iin yéetel je'el bix kun jets'bil tumen le a'almajt'aano'.

Le táan óolal mola'ayo' yaan u yantal ti' jump'éel U Múuch'tambalil K'áatchi'il (Consejo Consultivo), tu'ux kun táakpajal 10 u túulul múuch'tambalnáal kun téetbilo'ob yéetel u yéeybal u ka'ajaats ti' u yóoxjaats le máax táakpaja'ano'ob te' tu Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'obo'. A'almajt'aan kun jets'ik le tsolbeelankilo'ob kun ch'a' óoltbil uti'al ka u ts'áaj k'aj óoltbil u túuxt'aanilo'ob le Mola'ayo'. Ja'abmanja'ab kun k'exbil tu kuuch le ka'atúul múuch'tambalnáal jach ch'ija'ano'obo', ba'ale' ku béeytal u túuxt'anta'al u k'aaba'ob yéetel ka je'ets'eko'ob uti'al uláak' jatsk'iinmeyaj.

A'almajt'aan kun jets'ik le séebkunaj tsolbeejilo'ob ku béeytal u kúunch'intik le táan óolal mola'ay uti'al ka u tojtáan u chíimpolta'al le u jets't'aanilo'obo'.

Tuláakal jala'ach yéetel meyajnáal kaajile', yaan u kuch óolalil ti'ob u múul áantajo'ob yéetel le táan óolal mola'ayo', bey xan yéetel le máax táakpaja'ano'obo', uti'al ka jóok'ok tu jach beel le u meyajo'obo'.

Le táan óolal mola'ayo' yaan u k'axmeyajtik le ba'axo'ob kun u beeto', yéetel le Nojlu'um mola'ay xak'alkaxano', yéetel le ka'anal mola'ay yaan ba'ax u yil yéetel le ta'akumbáajilo'obo', yéetel le mola'ay no'ojbesik u k'a'amal, u tsolts'íibta'al yéetel u ts'a'abal k'aj óoltbil le tsolxokobil yéetel le tsolkúuchilil nu'ukbest'aano', bey xan yéetel u táan óolal mola'ayil le péetlu'umo'ob yéetel le Distrito Federalo', yéetel u tuukulil ka mu'uk'a'ankuunsa'ak bix u ts'a'abal k'aj óoltbil u xuptaak'inil le Mola'ay Nojpaajtalilo'.

B. Tu yóok'olal náachkunsajt'aan yéetel náachkunsajts'áaj ojéelalo'ob:

I. Mola'ay Nojpaajtalil kun táan óoltik ti' le kajnáalo'obo', ka táakpajako'ob ti' u múuch'kabil nu'ukbest'aan yéetel k'aj óolalil, yéetel u almejentuukulil wóol táakbesajil ti'

u túumben kuxtalil ts'íib, yéetel ba'axo'ob kun chukpachtbil ja'abmanja'ab yéetel láalaj wakp'éel ja'ab.

II. Le náachkunsajts'áaj ojéelalo'obo' ba'alo'ob k'a'ana'an ti' tuláakal máak, le beetike' le Mola'ay Nojpajtalilo' yaan u táan óoltik ka ts'a'abako'ob tu beel ich keetlamil, ma'alobil, jejeláasil, wóol yóok'olkaabil, paaklantsáaytajil, múuch'táakpajalil, ch'a'ajo'olil, jáalk'ab táakpajalil yéetel xma' k'áatbesajil chéen bey u taalballo'obo'.

III. Le náachkunsajt'aano' jump'éel ba'al k'a'ana'an ti' tuláakal máak, le beetike' le Mola'ay Nojpáajtalilo' yaan u táan óoltik ka ts'a'abak tu beel ich keetlamil yéetel ma'alobil, ka'alikil u ts'áajik u yáantajilo'ob le meyajtsil ti' tuláakal le kaajo', ka'alikil u kanáantik u jejelásilil yéetel u jaajilil le nu'ukbest'aano', bey xan ka u kux óolt u noj óolalilo'ob le nojlu'um ch'i'ibalilo', ka'alikil u yáantaj uti'al ka beetchajak le ba'axo'ob jets'a'an te' tu 3 jatsts'íibil le Noj A'almajt'aana'.

IV. Ku we'et'el u máansa'al le ts'áaj ojéelalil wáaj le k'a'aytuukul ku ts'a'abal k'aj óoltbil bey nu'ukbest'aan wáaj péektsilt'aane'; yaan u je'ets'el bix kun beelankuuntbil u ba'almajilo'ob yéetel bix kun k'áatmantbil le ba'axo'ob k'a'abet uti'al ka máansa'ak tu táan kaajo', páak'te' yéetel le ba'axo'ob yaan u yil yéetel u ka'aka'ajil le ts'áabilnáalo'ob tu yóok'olal le nu'ukbest'aan kun máansbil tu k'aaba' uláak' máako'obo', ka'alikil ma' u loobiltik u jáalk'abil t'aan yéetel ts'áaj k'aj óolal.

V. A'almajt'aan kun jets'ik jump'éel péetlu'um mola'ay kaaj yaan u ka'anal jáalk'abil, u yojel u meyaj, ku jets't'aan yéetel ku kaxan áantajil, le je'elo' yaan u yilik u ts'áajik ich xma' náajalil le náachkunsajt'aano', yéetel u tuukulil ka tojtáan óolta'ak u táakpajal u jach ya'abil máak te' tu láalaj péetlu'umilo'ob le Nojlu'uma', ti' le ba'almajilo'ob ku táakmuk'tiko'ob le nojlu'um táakbesajilo', u kaansa'al xook, meyajtsilil yéetel lu'unkabilil, keetkuxtal ichil xch'uupo'ob yéetel jxiibo'ob, u ts'a'abal k'aj óoltbil nu'ukbest'aan jach je'el bixo', tu tojtuukulil, tu súutukil yéetel tu jaajil tu yóok'olal ba'ax ku yúuchul way nojlu'um yéetel táanxel nojlu'umil, yéetel u ts'áajik u súutukil u k'aj óolta'al ba'axo'ob ku meyajta'al tumen uláak' máako'ob, bey xan ti' le u chíikulta'al u jejeláasil yéetel u ya'abilil tuukul yéetel t'aan mu'uk'a'ankuunsiko'ob u yéeybal kuxtal le kaajo'.

Le mola'ay kaajo' yaan u yantal ti' jump'éel U Múuch'tambalil Lu'unkabil (Consejo Ciudadano) yéetel u tuukulil ka u tojtáan u jáalk'abilil yéetel jump'éel u almejentuukulil ts'íib jach je'el bixo' yéetel toj u tuukulil. Ti' kun táakpajal bolontúul nojbe'en

múuch'tambalnáal kun téetbilo'ob ka'alikil u ch'a' óolta'al jump'éeel nonoj k'áatchi' tu táankaaj yéetel u yéeybal u ka'ajaats ti' u yóoxjaats le máax táakpaja'ano'ob te' tu Mola'ayil le Jets' A'almajt'aano'obo', wáaj lekéen u je'elsubáaje', te' Masabk'iin Mola'ayo'. Le múuch'tambalnáalo'obo' ich p'aatlampaachilil kun u meyajt u kuucho'ob, le beetik ja'abmanja'ab kun k'exbil tu kuuch le ka'atúul jach ch'ija'ano'obo', ba'ale' ku béeytal u je'ets'elo'ob tumen U Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob uti'al uláak' jatsk'iinmeyaj.

U Jo'olpóopil (Presidente) le mola'ay kaajo' yaan u ts'a'abal, ka'alikil u yu'uba'al u túuxt'aan U Noj Jala'achil México, yéetel u yéeybal u ka'ajaats ti' u yóoxjaats le máax táakpaja'ano'ob te' tu Mola'ayil le Jets' A'almajt'aano'obo', wáaj lekéen u je'elsubáaje', te' Masabk'iin Mola'ayo'; jo'op'éeel ja'ab kun xáantal tu kuuch, ba'ale' ku béeytal u ka' ts'a'abal uti'al jump'éeel túumben jatsk'iinmeyaj chéen uláak' juntéen, yéetel chéen ku béeytal u k'e'exel tumen U Mola'ayil le Jets' A'almajt'aano'obo', láayli' yéetel u ya'abilil le yéeybalo'.

U Jo'olpóopil le mola'ayo' ja'abmanja'ab kun u ts'áaj k'aj óoltbil ti' U Nojpáajtalilo'ob Jala'achil yéetel A'almajt'aanil ti' México jump'éeel u tsołts'íibil meyajob; uti'al le je'elo' yaan u táakpajal tu táan U Múuch' Mola'ayil México (Cámaras del Congreso) je'el bix kun jets'bil tumen le a'almajt'aano'obo'.

VI. A'almajt'aan kun jets'ik u páajtalil le máaxo'ob kun k'a'abetkuunsik le náachkunsajts'áaj ojéelalo'obo', le máaxo'ob kun k'amiko', bey xan u nu'ukulilo'ob uti'al ka kanáanta'ako'ob.

> **U 7 Jatsts'íibil.** Mix táan u tse'elel u jáalk'abil u k'i'itbesa'al t'aano'ob, nu'ukbest'aano'ob yéetel tuukulo'ob, je'el ti' ba'axak kúuchile'. Mix táan u béeytal u xo'ot'ol le páajtalila', ka'alikil u k'a'abetkuunsa'al ba'alo'ob ma' taats' u ka'ajo'ob, je'el bix u máan u k'abil le jala'ach wáaj máak péets'meyajilo', ti' u ju'unil péektsilt'aano'ob, ti' u yóol iik' wáaj ti' nu'ukulo'ob ku k'a'abetkuunsa'al uti'al u k'i'itbesa'al nu'ukbest'aan wáaj ti' uláak' je'el ba'axak kúuchil yéetel u ka'analnu'ukulilo'ob ts'áaj ojéelal uti'al ma' u cha'abal u máansa'al yéetel u t'i'it'besa'al tuukul yéetel t'aano'ob.

Mixjump'éeel a'almajt'aan yéetel mixjuntúul jala'ach ku béeytal u yáax jets'ik u t'aanil u wet'ik, mix u xot'ik u jáalk'abil ts'áaj k'aj óolal, tumen chéen ku náakal u páajtalilo'ob ti'

le ba'axo'ob ku je'ets'el te' tu yáax xóot's'íibil le u 6 jatsts'íibil le Noj A'almajt'aana'. Ti' mixjump'éel súutukil ku béeytal u xche' ch'a'abal le ba'albalilo'ob ku k'a'abetkuunsa'al uti'al u ts'a'abal k'aj óoltbil nu'ukbest'aan, t'aano'ob yéetel tuukulo'ob, bey u nu'ukulil si'ipilile'.

> **U 8 Jatsts'íibil.** Le kuchnáalo'ob yéetel le meyajnáal kaajilo'obo' yaan u chímpoltiko'ob u páajtalil k'áatankil, chéen wa tumen le je'elo' ku pa'ajo'olta'al u ts'íibil, ich jets'elnak óolal yéetel tsikbe'enil; ba'ale' tu yóok'olal almejenile' le páajtalilo' chéen ku béeytal u k'a'abetkuunsa'al tumen u lu'unkabilo'ob México.

Ti' tuláakal k'áatankile' k'a'ana'an u jéets'el jump'éel ch'a'at'aan ts'íibta'an tumen le jala'ach k'amo', leti' xane' yaan u yantal ti' u kuch óolalil u ts'áajik ojéeltbil tu séeba'anil ti' le máax beetik le k'áatankilo'.

> **U 9 Jatsts'íibil.** Mix táan u béeytal u xo'ot'ol u páajtalil u nupikubáaj wáaj u much'ikubáaj máak ich jets'elnak óolal yéetel je'el ba'axak tuukul toj u ka'ajile'; ba'ale' chéen u lu'unkabilo'ob México ku béeytal u beetiko'ob uti'al ka táakpajako'ob ti' u almejen ba'almeyajil le nojlu'uma'. Mixjump'éel k'atun múuch'tambalil yaan u páajtalil ti' u tsikbalt'aan.

Mix táan u ch'a' óolta'al bey ma' utse', yéetel mix táan u béeytal u xu'ulbesa'al jump'éel mola'ayt'aan wáaj múuch'tambal tu'ux ku tukulta'al u meenta'al jump'éel k'áatankil wáaj uti'al u ts'a'abal ojéeltbil jump'éel táankaajtakpool tu yóok'olal waba'ax ti' juntúul jala'achil, chéen wa ma' u ya'ala'al loolobt'aano'ob ti', mix ka k'a'abetkuunsa'ak k'aak'as loobilal wáaj yaayajt'aan uti'al ka sajbesa'ak wáaj ka xche' beeta'ak u kaxtik nu'ukbesajil je'el bix kun k'áatbil ti'e'.

> **U 10 Jatsts'íibil.** U kajnáalilo'ob U Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoe' yaan u páajtalil u yantal ti'ob ts'oon tu yotocho'ob, uti'al ka u kanáantubáajo'ob yéetel ka u ya'almaj tokubáajo'ob, jumpáay ti' le wet'a'ano'ob tumen le Nojlu'um A'almajt'aano' (Ley Federal)

yéetel xan ti' le jóok'sa'an uti'al k'a'abetchajal chéen ti' le Lu'um K'atunilo' (Ejército), le K'áak'nab K'atunilo' (Armada), le Ik'náal K'atunilo' (Fuerza Aérea) yéetel le Nojlu'um Kanáambalilo' (Guardia Nacional). Nojlu'um a'almajt'aan kun jets'ik le súutkuxtalo'ob, bixij, ba'axo'ob k'a'abet yéetel le kúuchilo'ob tu'ux kun béeytal u ts'a'abal u páajtalil u yantal ts'oon ti' le kajnáalo'obo'.

> **U 11 Jatsts'íibil.** Tuláakal máak yaan u páajtalil ti' u yokol tu Nojlu'umil México, u jóok'oli', u máan tu lu'umil yéetel u k'exik tu'ux kajakbal, ka'alikil ma' u k'a'abetchajal u ju'unil kanáambalil, nojlu'unju'un, u ju'unil ts'áaj páajtalil wáaj uláak' ju'un óoli' bey le je'elo'obo'. U jets'meyajta'al le páajtalila' yaan u p'áatal tu k'ab u nojbéeytalil le p'is óolal jala'acho', wa tu yóok'olal u si'ipilnáal wáaj u kajnáal ka'aka'ajil máak, yéetel tu k'ab le tsolmeyaj jala'acho', le ba'axo'ob yaan u yil yéetel le xu'ulbesajilo'ob kun ts'a'abil tumen le a'almajt'aano'ob tu yóok'olal u bimbalmáak, u taalbalmáak yéetel ti' tuláakal u toj óolalil U Nojlu'umil México, wáaj tu yóok'olal k'aak'as táanxelnojlu'umil kaja'ano'ob way Méxicoe'.

Wa táan u máan chukbil máak, tu yóok'olal almejen takpoolile', tuláakal máak yaan u páajtalil ti' u k'áatik k'ambe'enkúuchil; tu yóok'olal u ch'a' óotsilil wíinike', yaan u k'amik kanáambalil. A'almajt'aan kun no'ojbesik tu'uxil u taalo'ob yéetel tu'ux xan ma'.

> **U 12 Jatsts'íibil.** Tu Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoe', ma' u ts'a'abal ajaw nojk'aaba'ob, mix máansbil páajtalil yéetel nojtsikbe'enilo'ob, yéetel mix táan u chímpolta'al le ku ts'a'abalo'ob tumen le uláak' nojlu'umo'obo'.

> **U 13 Jatsts'íibil.** Mixmáak je'el u béeytal u p'is óolta'al yéetel a'almajt'aano'ob wáaj tumen kúuchil p'is óolalo'ob ma' uti'al jala'ache'. Mixjuntuul máak wáaj mixjump'éel mola'ay je'el u béeytal u yantal péetkanáanil ti'e', mix u k'am óoltik uláak' bo'ol, wa ma' leti' le áantajilo'ob ku ts'a'abal tu yóok'olal le meyaj táankaajilo'obo' yéetel jets'a'ano'ob tumen le a'almajt'aano'. Láayli' ts'aka'an le k'atun péetkanáanil uti'al le si'ipilo'ob paachilkuuntik le u tojmeyajil k'atunilo'; le kúuchil k'atun p'is óolalo'obo' ti' mixjump'éel

súutukil yéetel tu yóok'olal mixba'al je'el u béeytal u xit'ik méek'tampáajtalilo'ob ti' máaxo'ob mix táakpaja'ano'ob te' Lu'um K'atunilo'. Lekéen anak jump'éel k'atun si'ipilil tu'ux ka táakpajak juntúul lu'unokable', le je'elo' unaj u k'aj óolta'al tumen le kajnáal jala'ach yaan ba'ax u yil yéetelo'.

> **U 14 Jatsts'íibil.** Mixjump'éel a'almajt'aan kun jets'bil wa tumen yéetele' ku loobilta'al u páajtalil máak.

Mixmáak je'el u béeytal u luk'sa'al u jáalk'abil wáaj ba'axo'ob u ti'ale', mix xan u páajtalilo'ob, wa ma' chéen ka'alikil u meenta'al p'is óolal tu táan le kúuchil p'is óolal yáax jets'a'ano'obo', tu'ux ka chíimpolta'ak le ba'axo'ob jach k'a'ana'an ti' le u tsolbeelankilo', je'el bix u tso'olol tumen le A'almajt'aano'ob ts'o'okili' u yáax ts'a'abal k'aj óoltbil ma'ili' úuchuk le talamilo'.

Lekéen meenta'ak le si'ipilnáal p'is óolalo'obo', ku we'et'el u xche' je'ets'el, chéen tu yóok'olal wa óol beyo', yéetel xan wa tumen u ya'abil tuukul a'alike', bo'olsi'ipilil ma' jets'nojt'anta'an tumen jump'éel a'almajt'aan jach jets'elnak ti' le si'ipil ku xmáanchi'ita'alo'.

Lekéen meenta'ak le kajnáal p'is óolalo'obo', le u ts'ook ts'okt'aanil p'is óolalo' k'a'ana'an u ch'a'ikubáaj yéetel u ts'íibil wáaj yéetel bix u ya'almaj na'ata'al le a'almajt'aano', yéetel lekéen u binette' yaan u yáantikubáaj ti' u píik'kab chuunt'aanilo'ob páajtalil.

> **U 15 Jatsts'íibil.** Ma' tu cha'abal u meenta'al nojk'axt'aano'ob uti'al ka k'u'ubuk almejen si'ipilnáal táanxelnojlu'umilo'ob, mix uti'al le péetlu'um si'ipilnáal paalitsilta'ano'ob bin ka'ach te' nojlu'um tu'ux tu beetaj u si'ipilo'obo'; mix k'axt'aano'ob wáaj nojk'axt'aano'ob tu'ux ka k'askúunta'ak le wíinik páajtalilo'ob k'am óolta'an tumen le Noj A'almajt'aana' yéetel te' tu nojk'axt'aanil nojlu'umilo'ob tu'ux táakpaja'an U Nojlu'umil Méxicoo'.

> **U 16 Jatsts'íibil.** Mixmáak je'el u béeytal u p'e'elta'al ti' u máakilil, u láak'tsilil, tu'ux kajakbal, tu yóok'olal u ju'uno'ob wáaj ba'axo'ob yaan ti', wa ma' chéen yéetel u ts'íibtbil a'almajt'aan le mola'ay yaan u páajtalil ti'o', tu'ux ku chuunt'antik yéetel ku tsolik ich a'almajil tu'ux u taal u yóolal le ba'ax kun meentbilo'.

Tuláakal máak yaan u páajtalil ti' ka kanáanta'ak u chíikulilo'ob u wíinikil, ka táakpajaki', ka utskíinta'ak yéetel ka mina'ankuunsa'ako'ob, bey xan ka u ts'áaj ojéeltbil u xma' éejenil, je'el bix u je'ets'el tumen le a'almajt'aano', tumen leti' kun jets'ik le ba'axo'ob tu'ux ma' jets'elnak le chuunt'aano'ob kun beelankuuntik u meyajta'al le chíikulilo'obo', tu yóok'olal u kanáambalil nojlu'um, u belbest'aanilo'ob táankaaj, u kanáambalil yéetel u toj óolalil táankaaj wáaj uti'al ka kanáanta'al u páajtalil uláak' máako'ob.

Ma' tu béeytal u k'áata'al ka chu'ukuk máak wa ma' tumen le p'is óolal jala'acho', yéetel wa ma' yáax meenta'ak u takpoolil wáaj u yaayajtakpoolil jump'éel ba'al jets'a'an bey si'ipilil tumen le a'almajt'aano', ku bo'olsi'ipilta'al ka'alikil u luk'sa'al le jáalk'abilo', wa yaan ba'axo'ob jets'ik ts'o'ok u meenta'al le si'ipililo' yéetel wa yaan u beetbe'entsilil wa le máax taka'an u poolo', leti' jmeent wáaj jtáakpaji'.

Le jala'ach kun jets'meyajtik jump'éel p'is óol k'áatajil chuuke', k'a'ana'an u ts'áajik tu k'ab juntúul p'is óolal le máax takpolta'ano', tu séeba'anil yéetel tu táan u ka'aka'ajil kun jach p'áatal. U kúulpachkuunajil le je'elo' yaan u bo'olsi'ipilta'al tumen le a'almaj bo'olsi'ipilo'.

Je'el máaxake' ku béeytal u chukik le máax péek u yóol ka'alikil táan u meentik jump'éel si'ipilil wáaj bey jach táant u ts'o'okol u meentike', uti'al ka u ts'áaj tu séeba'anil tu k'ab le jala'ach yaan jach naats' ti'o', yéetel xan ich séeba'anile', tu k'ab le Mola'ay Xak'alkaxansi'ipilo' (Ministerio Público). Unaj u jáan ts'íibta'al ba'axten jchu'uk le máako'.

Chéen ti' ba'axo'ob jach tatajkil, lekéen anak jump'éel yaayaj si'ipilil bey ch'a' óolta'anik tumen le a'almajt'aano', yéetel wa jets'elnak u péek óolalil u púuts'ul tu k'ab le p'is óolal le máax ku tukulta'al jbeeto', chéen xan wa ma' u béeytal u yúuchul tu táan juntúul p'is óolal jala'ach tu yóok'olal u súutukil k'iin, u kúuchilil wa bix úuchik le si'ipililo', le Mola'ay Xak'alkaxansi'ipilo' ku béeytal, tu táan u ka'aka'ajile', u jets't'antik ka chu'ukuk, ka'alikil u chuunt'antik yéetel u tsolik le chíikulalo'ob táan óoltik le ba'ax ku meentiko'.

Ti' ba'axo'ob jach tatajkil wáaj lekéen chu'ukuk máak táan u meentik u si'ipile', le p'is óolal kun k'amik u túuxtajilil le máax chuka'ano', tu séebakil k'a'ana'an u ka'ajaajkuntik ka k'a'alak wáaj u ts'íibt'antik ka cha'abak, yéetel uláak' ba'alo'ob jets'a'an tumen le a'almajt'aano'.

Le p'is óolal jala'acho', yéetel u k'áatankil le Mola'ay Xak'alkaxansi'ipilo' yéetel tumen yaan ba'ax ilbil yéetel u si'ipilililo'ob múuch'kab si'ipilnáale', ku béeytal u ts'íibt'antik u ma'achal juntúul máak, yéetel le jejeláas kúuchilil yéetel súutukil ku je'ets'el tumen le a'almajt'aano', ka'alikil ma' u máan ti' 40 u p'élel k'iin, chéen xan wa tumen k'a'ana'an uti'al ka jóok'ok tu beel le xak'alkaxano', u kanáanta'al máako'ob wáaj a'almaj ba'albalilo'ob, wáaj xan lekéen anak u jets'elnak péek óolalil u púuts'ul tu k'ab le p'is óolal le máax takpolta'ano'. Le jets'k'iina' ku béeytal u xaankunsa'al, chéen xan wa tumen le Mola'ay Xak'alkaxansi'ipilo' ku jajalt'antik láayli' ts'aka'an le ba'axo'ob jmeent u yúuchulo'. Je'el bixake', u jach táaj xaanil le k'albáajilo' ma' unaj u máan ti' 80 u p'élel k'iini'.

Tu yóok'olal múuch'kab si'ipilnáale' ku na'ata'al bey jump'éel múuch'tambal tu'ux ku táakpajal óoxtúul wáaj maanal ti' óoxtúul máaki', uti'al ka u meent si'ipililo'ob ich mantats'il wáaj u yuul, je'el bix u je'ets'el te' a'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

Mixjuntúul máak péek óolal u ka'aj ku béeytal u k'a'alal maanal ti' 48 u p'élel jatsk'iin tumen le Mola'ay Xak'alkaxansi'ipilo', ichil le jets'k'iino' k'a'ana'an u jets't'anta'al ka cha'abak wáaj ka ts'a'abak tu k'ab le p'is óolal jala'acho'; le jets'k'iina' ku béeytal u k'a'ap'éelkuunsa'al chéen lekéen táan óolta'ak bey múuch'kab si'ipilnáal tumen le a'almajt'aano'. U máan u k'abil ti' le je'el ba'axak ts'o'ok u tso'ololo', yaan u bo'olsi'ipilta'al tumen le a'almaj bo'olsi'ipilo'.

Ti' tuláakal u jets't'aanil xak'altajil, chéen le p'is óolal jala'ach ku béeytal u meentiko', yéetel u k'áatankil le Mola'ay Xak'alkaxansi'ipilo', yaan u tso'olol ba'ax kúuchilil kun xak'altil, máax wáaj máaxo'ob kun chukbilo'ob yéetel le ba'alo'ob ku kaxta'alo'obo', tumen chéen xan ti' unaj u náakal le ba'ax kun meentbilo', yéetel lekéen ts'o'okoke', ku líik'sa'al jump'éel ju'un tso'ols'íibt'a'an, tu táan ka'atúul no'oxt'aan t'ana'an tumen le máax kaja'an te' kúuchil kun xak'altil, wa xan tumen ma' kula'an wáaj ma' u k'áate', leti' le jala'ach kun meentik le xakaltajil kun a'alik máaxo'obo'.

U tsikbal máake' mix táan u béeytal u táalk'abta'alo'ob. A'almajt'aan kun bo'olsi'ipiltik

je'el ba'axak ba'al loobiltik u jáalk'abil yéetel u meenta'al chéen ich máako'obil le tsikbalobob', jumpáay ti' lekéen ts'a'abak tumen juntúul ti' le máax táakpaja'an te' tsikbalobob', wa bey u yóot óolalobob'. P'is óolal kun xak'al iltik tak tu'ux ku béeytal u náakalobob, chéen xan wa tumen yaan nu'ukbest'aan yaan ba'ax u yil yéetel u meenta'al jump'éeel si'ipilil. Tu yóok'olal mixba'al ku béeytal u k'a'amal tsikbalobob ku táats'máansikobob u páajtalil mukulbe'ent'aanil ku je'ets'el tumen le a'almajt'aano'.

Chéen le nojlu'um p'is óolal jala'ach, yéetel u k'áatankil le nojlu'um jala'ach ku nojbéeykunta'al tumen le a'almajt'aano' wáaj le u jo'olpóopil le Mola'ay Xak'alkaxansi'ipil te' péetlu'um ku xmáanchi'ita'alo', ku béeytal u ts'áajik u páajtalil u k'áasta'al je'el máakalmáak u tsikbal máake'. Uti'al le je'elo', le jala'ach yaan u páajtalil ti'o', k'a'ana'an u chuunt'antik yéetel u tsolik ich a'almajil tu'ux u taal u yóolal le k'áatankilo', tu'ux xan ka u tsol, ba'ax k'áastajil, máax ku táakpajalobi' yéetel buka'aj kun xáantal. Le nojlu'um p'is óolal jala'acho', ma' tu béeytal u ts'áajik le páajtaliloba', wa yaan ba'ax u yilobob tu yóok'olal yéeybalil, xak'alkaxanil, komba'albalil, kajnáalil, meyajil wáaj tsolmeyajil, mix xan tu yóok'olal u tsikbal le máax k'ala'an yéetel le u yáantajnáalilo'.

Le U Nojpáajtalilobob P'is Óolalobob (Poderes Judiciales) yaan u yantal ti'ob péets'meyaj p'is óolalobob kun kaxtikobob nu'ukbesajil, tu séebakil yéetel je'el ti' ba'axake', ti' u k'áatankilobob u yáax kanank'albáajilobob, u yáax k'áat áantajilobob yéetel u ka'anal xak'alkaxanil le jala'acho', tu'ux ku k'áata'al ka anak p'is óol péets'meyajil, ka'alikil u táan óolta'al u páajtalil le máaxobob ku tukulta'al ts'o'ok u beetikobob jump'éeel si'ipilobob yéetel le máaxobob loobilta'an wáaj a'ala'an ba'al ti'obob. K'a'ana'an u yantal jump'éeel jaajkunaj tsolts'íib ti' tuláakal le tsikbalobob kun úuchul ichil le p'is óolalobob yéetel le Mola'ay Xak'alkaxansi'ipilobob yéetel uláak' jala'achobob yaan u páajtalil ti'ob.

Le k'áastajilobob éejenta'an u meenta'alobobob, yaan u chíimpoltikobob le ba'axobob ku k'áata'al yéetel le xu'ulsajilobob jets'a'ano'ob te' a'almajt'aano'obob. U chíikbesajil le k'áastajilobob ma' u chíimpoltikobob le je'elo', yaan u p'áatal mina'an u jaajkunaj biilal.

Le tsolmeyaj jala'acho' ku béeytal u bin u xíimbalt máak tu yotoch chéen uti'al ka u jach il wa ts'o'ok u chíimpolta'al le toj óolal yéetel le polis belbest'aano'obob; yéetel u k'áatik ka e'esa'ak le áanalte'obob yéetel le ju'unobob jach k'a'ana'antak uti'al ka jaajkunta'ak wa ts'o'ok u meenta'al le xak'alkaxan belbest'aano'obob, ka'alikil u ch'a'ikubáaj le je'elobob, ti' le a'almajt'aan yaan ba'ax u yilobob yéetelobob yéetel ti' le túuxtil jets't'aano'obob meenta'an uti'al le xak'altajilobobob.

Le paaklank'exts'íib jula'an ti' waba'ax ku bin u máansa'al te' kúuchil túuxtbiłts'íibo'obo', ma' tu béeytal u jóok'sa'al ilbil, wa ka meenta'ake' yaan u bo'olsi'ipilta'al tumen le a'almajt'aano'.

Tu k'iinilo'ob jets'elnak óolale' mixjuntúul máak ti' le Lu'um K'atunilo', ku béeytal u yokol ti' jump'éel naj, wa ma' u k'áat u yuumili', mix u xche' k'áatik waba'ax áantajil. Tu k'iinilo'ob kíinsajta'ambale', le k'atunnáalo'obo' ku béeytal u xíik k'áatiko'ob naj uti'al u yantalo'ob, nu'ukulo'ob, janal yéetel uláak' áantajilo'ob, je'el bix u je'ets'el tumen le k'atun a'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

> **U 17 Jatsts'íibil.** Mixmáak ku béeytal u meentik p'is óolal chéen tu juunal, mix u meentik k'aak'as loobilal uti'al u ba'atelt'antik u páajtalil.

Tuláakal máak yaan u páajtalil ti' ka meenta'ak p'is óolal ti' tumen le kúuchil p'is óolalo'ob ts'aaja'an u jáalk'abil uti'al ka u meento'ob te' jets'k'iino'ob yéetel je'el bix u je'ets'el tumen le a'almajt'aano'obo', ka'alikil u ts'áajiko'ob ojéeltbil u jets't'aano'ob tu séeba'anil, tu chúuka'anil yéetel keet ti' máak. Le p'is óolal ku meentiko'obo' xma' bo'olil u ka'aj, le meentike', wet'a'an le bo'olbil p'is óolalo'obo'.

U Múuch' Mola'ayil México kun ts'áajik k'aj óoltbil le a'almajt'aano'ob kun no'ojbesik le múuch'kab tojbe'emba'alo'obo'. Leti' le a'almajt'aano'ob kun jets'ik tu yóok'olal ba'axo'ob kun jets'meyajtbil, u tsolbeelankilo'ob le p'is óolalo' yéetel bix kun utskíintbil le loobilalo'. Chéen le nojlu'um p'is óolalo'ob kun k'aj óoltiko'ob le tsolbeelankilo'ob yéetel le nu'ukbesajilo'obo'.

A'almajt'aano'ob kun táanilbe'entukultiko'ob uláak' nu'ukbesajilo'ob uti'al u kaxta'al utskíinajil ti' le k'uuxilo'obo'. Tu yóok'olal bo'olsi'ipilile', yaan u no'ojbesiko'ob u jets'meyajta'alo'ob, u tojtáan óoltiko'ob ka utskíinta'ak le loobilalo' yéetel u jets'iko'ob ti' ba'axo'ob kun k'áatbil p'is óol kananmeyajil.

Le ts'okt'aano'ob kun xu'ulbesik le t'analt'aan tsolbeelankilo'obo', k'a'ana'an u tso'olol tu táan le múuch'kab u'uyajnáalo'obo', ka'alikil u yáax t'a'anal le máaxo'ob unaje'.

Le nojlu'um yéetel le péetlu'um a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob le ba'axo'ob k'a'ana'an uti'al ka táan óolta'ak u jáalk'abil le kúuchil p'is óolalo'obo' yéetel u jets'meyajtik jach tu beel le u jets't'aanilo'obo'.

Nojlu'um, Péetlu'umo'ob yéetel Distrito Federale' yaan u táan óoltiko'ob ka yanak jump'éel mola'ay táankaaj áantajil bey jach ma'alob uti'al le kajnáalo'obo' yéetel u tojtáan óoltiko'ob le ba'axo'ob k'a'ana'an uti'al ka yanak jump'éel u ka'anal meyajil le áantajnáalo'obo'. U náajal le áantajnáalo'obo', ma' unaj kaabal ti' le buka'aj ku náajaltik u meyajnáalilo'ob le Mola'ay Xak'alkaxansi'ipilo'.

Mixmáak u béeytal u k'a'alal chéen tu yóok'olal u p'aaxo'ob ti' uláak' máak.

> **U 18 Jatsts'íibil.** Chéen tu yóok'olal jump'éel si'ipilil tu'ux jets'a'an u luk'sa'al jáalk'abile', ku béeytal u kanank'alta'al máak. U kúuchil le je'elo', k'a'ana'an jela'an ti' le kun jets'bil uti'al ka ts'okbo'ota'ak le si'ipilo'obo' yéetel yaanal tu'ux ku p'áatal jump'éel ti' uláak'i'.

Le múuch' kúuchil k'alsi'ipilnáalo' yaan u tsoltukulta'al u ka'aj tu yóok'olal u tojbe'ent'aanil ka chímpolta'ak u páajtalilo'ob wíinik, meyajil, ka'ansajmeyajil, tsáajxookil, toj óolalil yéetel báaxalil, bey u táambejilo'ob uti'al ka béeychajak u ka' múuch'kajtal ich kaaj le máax ts'okt'anta'an u bo'olsi'ipililo', yéetel ka ila'ak ma' u ka' kaxtik u si'ipil, ka'alikil u táan óoltik le áantajilo'ob ku taasik le a'almajt'aan ti'o'. Le xch'uupo'obo' unaj u bo'otik u si'ipilo'ob ti' kúuchilo'ob jatsa'an ti' le tu'ux ku k'a'alal le jxiibo'ob táan xan u bo'otik u si'ipilo'obo'.

Nojlu'um, Péetlu'umo'ob yéetel Distrito Federale' ku béeytal u máak'antik k'axt'aano'ob uti'al ka u ts'okbo'ot u si'ipil le máax ts'okt'anta'an ti'obo' -wa tumen le je'elo'obo' oka'an ichil ba'ax u ka'ajo'ob-, ti' kúuchil k'alsi'ipilnáalo'ob táabalo'ob ti' jump'éel jela'an méek'tampáajtal.

Nojlu'um, Péetlu'umo'ob yéetel Distrito Federale' yaan u jets'iko'ob ich u péetilo'ob meyaje' jump'éel chúuka'an nu'ukbesaj p'is óolal uti'al ka meyajta'ak ti' máax ku ya'ala'al ku meentik ba'alo'ob ku yila'al bey si'ipile' tumen le a'almaj bo'olsi'ipilo'obo', bey xan ka yanak 12 u p'éelel ja'ab ti' ba'ale' ma' xan táan u k'uchul 18 u p'éelel ja'ab ti', tu'ux ku

kanáantbil u najmatmajilo'ob tuláakal máake' tumen le Noj A'almajt'aana', bey xan le k'a'ana'an páajtalilo'ob ts'o'ok u chímpolta'al ti' leti'obe' uti'al u jóok'olo'ob táanil. Le máako'ob mina'an 12 u p'éelel ja'ab ti'ob u meentmajo'ob jump'éelel ba'al ku yila'al bey si'ipil tumen le a'almajt'aano', chéen yaan u ka' jóok'sa'alo'ob ti' utsil beel yéetel yaan u ts'a'abal áantajil ti' u máakilo'ob.

U nu'ukbesajil meyaj ti' junjunyáal jala'achile' ti' yaan tu k'ab mola'ayo'obe', u kúuchil p'is óolalo'ob yéetel jala'achilo'ob uti'al u jóok'sik bey xan u ts'áajik tojil ti' táankelem máako'ob. Je'el u béeytal u tsolt'anta'al, u kanáanta'al yéetel u jóok'sa'al ti' utsil beel je'el bix k'a'ana'ano', uti'al u kanáanta'al u chúuka'an jóok'ol táanil yéetel le ba'ax k'a'ana'an ti' le táankelem máako'.

Ti' u meyajta'al le je'ela' k'a'abet u nu'ukbesa'al uláak' tojilo'ob chéen wa k'a'ana'ani'. Ti' tuláakal meyajto'ob ku meenta'al tu yóok'olal táankelem máako'obe' yaan u yila'al u meyajta'al le tojil bejil k'a'ana'ano', bey xan jumpáay ku meyaj le takpool jala'achilo'obo' yéetel le meent bo'olsi'ipil jala'achilo'obo'. Le je'el'oba' k'a'ana'an keetel yéetel le si'ipil meenta'ano' bey xan ku taasik uti'al u ka' okol le táankelem máak ich kaaj yéetel ich u láak'tsililo'obo', bey xan uti'al u ma'alob jóok'bal táanil yéetel u ma'alobkuunsa'al u béeytalilo'ob. U k'a'alal máake' chéen unaj u yúuchul wa jach k'a'ana'an yéetel ma' ya'ab k'iino'ob kun meentbili', ku ts'o'okole' le je'ela' chéen uti'al táankelem máako'ob yaan 14 u p'éelel ja'ab ti'ob, tumen u meentmajo'ob ba'alo'ob ku yila'al jach k'aastak tumen kaaj.

Le máax ts'okt'anta'an u bo'olsi'ipililo'ob way nojlu'umilo'ob, táan u bo'otik u si'ipilo'ob ti' táanxel nojlu'umo'obe', ku béeytal u taasa'alo'ob way México uti'al ka u ts'okbo'ot u si'ipilo'ob ka'alikil u ch'a' óolta'al u nu'ukbesajilo'ob u ka' múuch'kajtal si'ipilnáal ich kaaj jets'a'antak te' jatsts'íiba', ku ts'o'okole', le táanxel nojlu'umilo'ob ts'okt'anta'an u bo'olsi'ipililo'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel nojlu'um wáaj péetlu'um si'ipilo'obe', ku béeytal u bisa'alo'ob te' nojlu'um tu'ux sijnáalo'ob wáaj kaja'ano'obo', je'el bix jets'a'anil te' tu Nojk'axt'aanil Nojlu'umilo'ob máak'anta'ano'ob uti'al le je'elo'. U k'e'exel u kúuchil le máax k'ala'ano'obo' chéen ku béeytal u meenta'al yéetel u ch'a' óolalo'ob bey ts'íibta'ane'.

Le máax ts'okt'anta'an u bo'olsi'ipililo'ob, te' sútukuxtalo'ob yéetel ti' le ba'axo'ob kun jets'bil tumen le a'almajt'aano', ku béeytal u bo'otik u si'ipilo'ob te' kúuchil k'alsi'ipilnáalo'ob yaan jach naats' te' tu'ux kajakbalo'ob ka'ache', yéetel u tuukulil ka táakpajako'ob tu ka'atéen te' kaajo', bey jump'éelel u jejeláasil ka' múuch'kajtal ich kaaje'.

Le belbest'aana' ma' jets'elnak ti' múuch'kab si'ipilnak máako'obi', mix xan ti' uláak' k'ala'an máako'ob k'a'ana'an ti'ob ka'anal tsolbeej kanáambalilo'ob.

Uti'al u kanank'alta'al máak yéetel u jets'meyajta'al u ts'okt'aanil p'is óolal tu yóok'olal múuch'kab si'ipilnak máako'obe', yaan u jóok'sa'al ka'anal kúuchilo'ob. Le mola'ay yaan u páajtalil ti'obo', ku béeytal u xot'iko'ob u tsikbal le máaxo'ob takpolta'an yéetel ts'okt'anta'an u bo'olsi'ipililo'ob tu yóok'olal múuch'kab si'ipilnak máako'ob, yéetel uláak' máako'ob, ba'ale' ma' bey yéetel u yáantajnáali', yéetel ku béeytal u xche' jets'ik uláak' u jejeláasil kanáambalil ti' máaxo'ob k'ala'an te' kúuchilo'obo'. Le je'elo' ku béeytal u jets'meyajta'al ti' uláak' k'ala'an máako'ob k'a'ana'an ti'ob ka'anal tsolbeej kanáambalilo'ob, je'el bix tsola'anil tumen le a'almajt'aano'.

> **U 19 Jatsts'íibil.** Mixjump'éel chukbáajil tu táan p'is óolal jala'ach ku béeytal u máan ti' u jets'k'iinil óoxp'éel k'iin, chéen p'el u ts'a'abal tu k'ab le máax ku tukulta'al si'ipilnaja'ano', wa ma' u táan óolta'al yéetel jump'éel u ts'íibil xak'alkaxan si'ipilil tu'ux kun tsolbil: le si'ipil ku ts'a'abal u kuch le máax takpolta'ano'; tu'ux j-úuchij, ba'axk'inak yéetel ba'axo'ob jmeent u yúuchul, bey xan le ba'axo'ob jets'ik ts'o'ok u meenta'al waba'ax ku ch'a' óolta'al bey si'ipil tumen le a'almajt'aano', yéetel ka yanak u k'as oksaj óolalil wa le máax ku tukulta'al si'ipilnaja'ano', jach leti' jmeent wáaj jtáakpaj uti'al ka úuchuk.

Le Mola'ay Xak'alkaxansi'ipilo' chéen ku béeytal u k'áatik ti' le p'is óolalo' u kanank'alta'al máak lekéen ila'ak wa uláak' u tsolt'aanilo'ob kanáambalile' ma' chúuka'an u ka'ajo'ob uti'al ka táan óolta'ak ka táakpajak le máax takpolta'an te' p'is óolalo', ka xi'ik tu beel le xak'alkaxano', ka kanáanta'ak le máax loobilta'ano', le no'oxt'aano'ob wáaj le kaajo', bey xan wa le máax takpolta'ano' láayli' u xak'alkaxanta'al u si'ipilile' wáaj ts'o'ok u ts'okt'anta'al u bo'olsi'ipilil tu yóok'olal jump'éel si'ipil chéen taali' ti' úuchik u meentik. Le p'is óolalo' yaan u jets't'antik u kanank'alta'al máak, je'el bix unaje', tu yóok'olal múuch'kab si'ipilnak máako'ob, wa chéen taali' úuchik u kíinsa'al wamáax, u meenta'al k'aak'as óolal ti' máak, u tse'elel u jáalk'abil máak, u ko'onol máak, si'ipilo'ob meenta'an yéetel loolob ba'alo'ob je'el bix le ts'oono'ob yéetel le wak'be'enilo'obo', bey xan tu yóok'olal yaayaj si'ipililo'ob ku je'ets'el tumen le A'almajt'aan bey ku loobiltiko'ob u kanáambalil le nojlu'umo', u jáalk'ab mu'uk'a'ankuxtalil wíinik yéetel u toj óolal.

A'almajt'aan kun jets'ik ti' ba'axo'obe', le p'is óolalo' ku béeytal u luk'esik u jáalk'abil le máaxo'ob ku xak'alkaxanta'al u si'ipilo'obo'.

Le jets'k'iin uti'al u jets't'anta'al u ts'íibil le xak'alkaxan si'ipilo', ku béeytal u ya'abkunsal chéen wa k'áata'al tumen le máax ku tukulta'al si'ipilnaja'ano', je'el bix u je'ets'el tumen le a'almajt'aano'. U máan u k'iinil ka'alikil macha'an máak tu'ux ku loobilta'al u páajtalile', yaan u bo'olsi'ipilta'al tumen le a'almaj bo'olsi'ipilo'. Le jala'ach jo'olintik le kúuchil tu'ux k'ala'an le máax ku tukulta'al si'ipilnaja'ano', wa ichil le jets'k'iin ts'o'ok u xmáanchi'ita'ale', ma' u k'am u jala'ach éets'ju'unil ti' u ts'íibil le xak'alkaxan si'ipilo' yéetel tu'ux ku ts'íibt'anta'al u kanank'alta'al máak, wáaj ti' u k'áatankil u ya'abkunsal le a'almaj jets'k'iino', k'ana'an u t'anjo'oltik le p'is óolal tu yóok'olal le je'elo', ka'alikil xan u xu'ulsik le jets'k'iino' yéetel, wa xan ma' u k'am le jala'achju'un ts'o'ok u xmáanchi'ita'al ichil le óoxp'éel jatsk'iin kun taalo', yaan u cha'ik le máax ku tukulta'al si'ipilnaja'ano'.

Tuláakal xak'alkaxane' yaan u jach meenta'al tu yóok'olal le si'ipil wáaj le si'ipilo'ob jets'a'an te' tu ts'íibil le xak'alkaxan si'ipilo'. Wa ti' le ba'ax kun jóok'ol ti' jump'éel xak'alkaxane', ku chíikpajal ts'o'ok u meenta'al jump'éel si'ipil jela'an ti' le ku xak'alkaxta'alo', k'ana'an jumpáay ka xak'alkaxta'ak, ka'alikil ma' u loobilal wa lekéen ts'o'okoke' ku ts'íibt'anta'al u núupbesa'al ti' le yáax si'ipilo'obo', wa tumen bey unaje'.

Wa ts'o'okili' u ts'a'abal ojéeltbil u ts'íibil le xak'alkaxan si'ipil tu yóok'olal u múuch'kab si'ipilnak máako'obe', le máax ku tukulta'al si'ipilnaja'ano' ku jechik u ma'achal tumen le p'is óolalo' wáaj ku ts'a'abal tu k'ab uláak' p'is óolal k'áatik ka bisa'ak ti' táanxelnojlu'ume', yaan u jáawsa'al le xak'alkaxan páak'te' yéetel le jets'k'iino'ob uti'al u xu'ulsa'al le xak'alsi'ipilo'.

Tuláakal k'aak'as óolal kun úuchul lekéen ma'achak máak wáaj te' k'alabkúuchilo'obo', tuláakal p'u'ujajbáajil kun meentbil xma' a'almaj táan óolalil, tuláakal patambo'ol wáaj áantajbo'ol te' k'alabkúuchilo'obo', yaan u ch'a' óolta'al bey loobilalo'ob kun tojkíintbil tumen le a'almajt'aano'obo' yéetel yaan u xu'ulsa'alo'ob tumen le jala'acho'obo'.

> **U 20 Jatsts'íibil.** U tsolbeelankil le xak'alsi'ipilo', takpool yéetel t'analt'aan u ka'aj. Yaan u beelankuunta'al tumen u chuunt'aanilo'ob ts'áaj ojéelalil, kúulpacht'aanil,

múuch'tambalil, ch'a'ajo'olil yéetel jatsk'uuxil.

A. Ti' le píik'kab chuunt'aano'obo'.

I. U tsolbeelankil le xak'alsi'ipilo' yaan u kaxtik ka sáasilkuunta'ak le ba'ax takpolta'ano'obo', ka kanáanta'ak máax mina'an u si'ipil, ka u yil u bo'otik u si'ipil le máax si'ipilnaja'ano' yéetel le loobilal meenta'an tumen le si'ipilo' ka utskíinta'ak;

II. Tuláakal múuch'kab p'is óolale' yaan u meenta'al tu táan juntúul p'is óolal, tu'ux mix táan u béeytal u k'ubik tu k'ab uláak' máak le u k'a'abetkuunsa'al yéetel le u xak'al ilta'al le jaajkunaj chíikulalo'obo', le je'elo' k'a'ana'an u yúuchul ich jáalk'abil yéetel t'áalkab tuukul;

III. Uti'al ka méek'nak'ta'ak u ts'okt'aanil p'is óolale', chéen kun ch'a' óoltbil bey jaajkunaj chíikulal le ts'o'ok u k'a'abetkuunsa'alo'ob te' tu múuch'kabil le p'is óolalo'. A'almajt'aan kun jets'ik u jumpáaykuunajilo'ob yéetel le ba'axo'ob k'a'ana'an uti'al ka k'a'amak le yáax jaajkunaj chíikulal te' p'is óolalo', tumen tu yóok'olal bixe' k'a'ana'an ka yáax k'a'abetkuunsa'ak;

IV. Le p'is óolalo' yaan u máak'anta'al tu táan juntúul p'is óolal bey ma' u yáax k'aj óoltmaj le ba'ax ku p'is óolta'alo'. U ts'a'abal k'aj óoltbil le chíikult'aano'ob yéetel le ba'axo'ob jaajkunaj u biilalo'obo', yaan u yúuchul tu táankaaj, ich kúulpacht'aan yéetel t'analt'aan;

V. U kuuchil le jaajkunaj chíikulal uti'al u ye'esa'al le k'óochsi'ipilo' ku p'áatal tu k'ab le takpolnáalo'obo', je'el bix u je'ets'el tumen u jejeláasil le bo'olsi'ipilo'. Ti' tuláakalo'ob kun antal keet xak'alkaxanil uti'al ka láat'a'ak le takpool wáaj le áantajilo';

VI. Mixjuntúul p'is óolal ku béeytal u xak'altsikbaltik ba'alo'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel le xak'alsi'ipil yéetel je'el máakalmáak ti' le jatsabmáak wa mina'an le uláak'o', ka'alikil u chíimpolta'al ti' tuláakal súutukil u chuunt'aanil kúulpacht'aanil, le je'elo' ma' jets'elnak ti' le jumpáayba'alo'ob ku je'ets'el tumen le Noj A'almajt'aana';

VII. Wa ts'o'ok u káajal u tsolbeelankil le xak'alsi'ipilo', chéen wa tumen mina'an u xma' éejenil le máax takpolta'ano', ku béeytal u ts'íibt'anta'al u yáax ts'o'okbalil ti' le ba'axo'ob ku páak'ta'al bey unajo' yéetel je'el bix u je'ets'el tumen le a'almajt'aano'. Wa le máax

takpolta'ano' ku k'am óoltik tu táan le p'is óolal jala'acho', chéen tu juunal yéetel tumen u k'aj óol ba'axo'ob ku taal tu paach, úuchik u táakpajal te' si'ipilo' yéetel wa xan tumen yaan nonoj ba'alo'ob jaajtak uti'al ka je'ets'ek ka'atéen le takpoolo', le p'is óolalo' yaan u t'anik máak ti' u múuch'kabil u ts'okt'aanil p'is óolal. A'almajt'aan kun jets'ik le áantajilo'ob ku béeytal u ts'a'abal ti' le máax takpolta'an lekéen u k'am óolt u si'ipililo';

VIII. Le p'is óolalo' chéen kun a'almaj ts'okt'aan lekéen anak jaajkunajil ti' u k'óochsi'ipilil le máax ku xak'alta'al u si'ipililo';

IX. Je'el máakalmáak jaajkunaj chíikulal kaxta'an yéetel u táats'máansajil le k'a'ana'an páajtalilo'obo', mixba'al u biilal, yéetel;

X. Le chuunt'aano'ob ts'o'ok u je'ets'el te' jatsts'íiba', yaan xan u ch'a' óolta'alo'ob te' yáax múuch'kab p'is óolalo'obo';

B. Ti' u páajtalilo'ob tuláakal máak takpolta'an:

I. Ka táanilkuunsa'ak u xma' si'ipilil ka'ilikil ma' u ya'ala'al u k'óoch óolal yéetel ts'okt'aan ts'aaja'an ojéeltbil tumen le p'is óolal xak'alkaxantiko';

II. U káantik u si'ipil wáaj u makik u chi'. Líik'ul tu súutukil u chu'ukule', yaan u ts'a'abal u yojéelt ba'ax o'olal ku ma'achal yéetel yaan ti' u páajtalil u makik u chi', le je'elo' mix táan u béeytal u k'a'abetkuunsa'al uti'al ka loobilta'ak. Wet'a'an yéetel yaan u bo'olsi'ipilta'al tumen le a'almaj bo'olsi'ipil, wa ma' u cha'abal u t'aan yéetel uláak' máak, tuláakal sajbesajil wáaj yaayaj loobilal. Le káantsi'ipil kun meentbil yéetel u xma' áantajil le áantajnáalo', jach mixba'al u biilal uti'al jaajkunajt'aan;

III. Ka ts'a'abak u yojéelt, je'el bix te' tu súutukil úuchik u ma'achalo' bey xan lekéen anak tu táan le Mola'ay Xak'alkaxansi'ipil wáaj le p'is óolalo', le si'ipilo'ob ku ts'a'abal u kucho' yéetel le páajtalilo'ob láak'intiko'. Wa tu yóok'olal múuch'kab si'ipilnak máako'obe', le p'is óolal jala'acho' ku béeytal u ts'áajik u páajtalil ka ta'aka'ak u k'aaba' yéetel u chíikulilo'ob le máax ku takpoolo';

A'almajt'aan kun jets'ik áantajilo'ob ti' le máax takpolta'ano', ti' le ku xak'alta'al u si'ipilo' wáaj ti' le ts'okt'anta'an u bo'olsi'ipililo', wa tumen ku ts'áajik jach ma'alob áantaj uti'al ka xak'alkaxanta'ak yéetel ka tsaypachta'ak si'ipilo'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel

múuch'kab si'ipilnak máako'ob;

IV. Yaan u k'a'amal ti' le no'oxt'aano'ob yéetel le uláak' jaajkunaj chíikulal no'oj u ka'ajo'ob kun u k'ubo', ka'alikil u ts'a'abal le súutuk ku tukulta'al k'a'ana'an tumen le a'almajt'aan tu yóok'olalo', yéetel u kaxtik áantaj uti'al ka táakpajak le máaxo'ob u k'áat ka no'oxt'aannako'obo', je'el bix u je'ets'el tumen le a'almajt'aano';

V. Yaan u p'is óolta'al tu táan múuch'kab u'uyajnáal tumen juntúul p'is óolal wáaj jump'éel kúuchil p'is óolal. Le ts'áaj ojéelalo' chéen ku béeytal u xo'ot'ol ti' le ba'axo'ob kun jets'bil tumen le a'almajt'aano', wa tu yóok'olal u kanáambalil nojlu'um, u kanáambalil kaaj, u kanáanta'al máax loobilta'ano'ob, no'oxt'aano'ob yéetel paalalo'ob, lekéen ts'a'abak ich péek óolalil u ye'esa'al le chíikulilo'ob a'almaj kanáanta'ano'obo', wáaj tumen le kúuchil p'is óolalo' ku tukultik yaan kux óolal chuunt'anta'ano'ob uti'al ka oksaj óolta'ak.

Tu yóok'olal much'kab si'ipilnak máako'obe', le meyajo'ob meenta'an tu súutukil le xak'alkaxano' ku béeytal u yantal ti'ob jaajkunaj biilal, lekéen p'áatak ma' u béeytal u ka' e'esa'al te' p'is óolalo' wáaj lekéen anak péek óolal uti'al no'oxt'aano'ob wáaj máax loobilta'ano'ob. Le je'elo' xma' loobilal ti' u páajtalil le máax takpolta'ano' uti'al ma' u k'amik wáaj u jelsutt'antik le ba'axo'obo', yéetel ka u ts'áaj jaajkunaj chíikulalo'ob kúulpachkuuntiko'ob;

VI. Yaan u ts'a'abal ti', tuláakal le chíikulilo'ob kun u k'áat uti'al u yáantikubáaj yéetel ka chíikpajako'ob te' xak'alsi'ipilo'.

Le máax takpolta'an yéetel u yáantajnáale' ku béeytal u k'aj óoltiko'ob u tsołts'íibilo'ob le xak'alkaxano', wa tumen le u yáaxo' macha'an, bey xan lekéen óota'ak ch'a'abil u k'áantsi'ipil wáaj lekéen k'áatchi'ita'ak. Bey túun xano', ma'ili' yáax bisa'ak tu táan p'is óolale', ku béeytal u xak'altiko'ob le tsołts'íibo'obo', yéetel le súutukil k'a'ana'an uti'al u máak'anta'al le áantajilo'. Líik'ul te' súutuko', mix táan u béeytal u ta'akbesa'al u meyajilo'ob le xak'alkaxano', wa ma' chéen ti' le jumpáayba'alo'ob jets'a'antak te' a'almajt'aan wa tumen le je'elo' jach táaj k'a'abet uti'al ka kanáanta'ak u jóok'bal ma'alob le xak'alkaxano' yéetel xan wa ka ts'a'abak ojéeltbil jach tu súutukil uti'al ma' u loobilta'al u páajtalil le áantajilo';

VII. Yaan u p'is óolta'al ka'alikil ma' u máan ti' kamp'éel winal wa tumen u xuul le u

bo'olsi'ipililo'obo' ma' u máan ti' ka'ap'éel ja'ab u k'alabmáakil, yéetel ma' u máan ti' jump'éel ja'ab wa tumen le bo'olsi'ipilo' ku máan ti' ka'ap'éel ja'ab, chéen wa tumen ma' u k'áatik uláak' jets'k'iin uti'al u yáantajil;

VIII. Yaan u páajtalil uti'al ka yanak ti' jump'éel ma'alob áantajil yéetel juntúul a'almajmeyajnáal kun u yéey ich jáalk'abil tak p'el chéen úuchik u ma'achalo'. Wa ma' u k'áat wáaj ma' u béeytal u kaxtik juntúul a'almajmeyajnáal, wa tumen ts'o'ok u k'áata'al ka u meente', le p'is óolalo' yaan u ts'áajik ti' juntúul táankaaj áantajnáal. Yaan xan u yantal u páajtalil ti' uti'al ka táakpajak u yáantajnáal ti' tuláakal u jáajatsil le xak'alsi'ipilo', ku ts'o'okole' leti'e' yaan u yantal u kuch óolal u meentik le jaytéen kun k'áatbil ti'e', yéetel,

IX. Ti' mixjump'éel súutukil ku béeytal u ya'abkunsa'al u k'iinil k'ala'an wáaj macha'an máak, chéen tumen táan u binettik u bo'ota'al u meyaj le áantajnáalo'obo' wáaj tu yóok'olal uláak' je'el ba'axak bo'oltaak'inile', ku taal ti' kajnáal ka'aka'ajil wáaj ti' uláak' ba'ax je'el bix le je'elo'.

U kanank'alta'al máake', ma' u béeytal u máan ti' le k'iino'ob jets'a'an bey u xuul bo'olsi'ipil tumen le a'almajt'aan tu yóok'olal le si'ipil meent u yúuchul le xak'alsi'ipilo', yéetel ti' mixjump'éel súutukil kun máan ti' ka'ap'éel ja'ab, ja'alib wa tumen le u ya'abkunsajk'iinilo' ku taal ti' u jets'meyajta'al u páajtal áantajil le máax takpolta'ano'. Wa ma' nu'ukbest'anta'ak u ts'okt'aan p'is óolal lekéen ts'o'okok u chíimpolta'al le súutukilo', le máax takpolta'ano' yaan u jáalk'abta'al tu séebakil ka'alikil u ch'a'ajo'olta'al le xak'alsi'ipilo', tumen le je'elo' ma' u k'atikubáaj uti'al ka je'ets'ek uláak' u tsolt'aanilo'ob kanáambalil.

Ti' tuláakal bo'olsi'ipil tu'ux kun k'albil máak ku ts'áajik jump'éel u ts'okt'aanil p'is óolale', yaan u xo'okol le k'iino'ob ka'alikil macha'anilo'.

C. Ti' u páajtalilo'ob máax loobilta'an wáaj meenta'an óolal:

I. U k'amik a'almajt'aan áantajil; u ts'a'abal u yojéelt le páajtalilo'ob ku ts'a'abal ti' tumen le Noj A'almajt'aano' yéetel, chéen wa ku k'áatike', u ts'a'abal u yojéelt bix u bin u meyajil u tsolbeelankil le xak'alsi'ipilo';

II. U múul áantaj yéetel le Mola'ay Xak'alkaxansi'ipilo'; uti'al ka k'a'amak ti' tuláakal le

chíikulilo'ob wáaj le jaajkunaj chíikulalo'ob yaan tu k'abo', bey ti' le xak'alkaxano' bey xan ti' le xak'alsi'ipilo', uti'al ka k'a'abetkuunsa'al le meyajo'ob unajo', yéetel ka táakpajak te' p'is óolalo' yéetel ka u táakbes le áantajba'alo'ob je'el bix kun a'albil tumen le a'almajt'aano'.

Le Mola'ay Xak'alkaxansi'ipilo', lekéen u ch'a' óolt ma' k'a'ana'an u k'a'abetkuunsa'al le meyajo', k'a'abet u chuunt'antik yéetel u ya'alik ba'axten ma' u k'áati';

III. U k'amik, líik'ul úuchik u meenta'al le si'ipilo', áantaj uti'al ka ts'a'akak yéetel ka no'ojbesa'ak u tuukul tu séebanil;

IV. Ka utskíinta'ak le loobilal jmeenta'ab ti'o'. Ti' le ba'axo'ob kun k'a'abetchajale', le Mola'ay Xak'alkaxansi'ipilo' unaj u k'áatik ka utskíinta'ak le loobilalo', kex tumen le máax loobilta'an wáaj meenta'an óolal ti'o' ka béeychajak u k'áatik, ku ts'o'okole' le p'is óolalo' wa ts'o'ok u ts'áajik ojéelbil jump'éel u ts'okt'aanil bo'olsi'ipile', ma' u béeytal u tselik u ka'aka'ajil le máax ts'okt'anta'an u bo'olsi'ipilil uti'al ka u meent le utskíinajo'.

A'almajt'aan kun jets'ik séesebal tsolbeelankilo'ob uti'al ka jets'meyajta'ak le ts'okt'aan p'is óolalo'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel u yutskíinajil le loobilalo';

V. U kanáanta'al u k'aaba' yéetel uláak' u chíikulilo'ob ti' le ba'axo'oba': wa tumen mina'an 18 u p'élel ja'ab ti'; tu yóok'olal si'ipilo'ob tu'ux ku meenta'al k'aak'as óolal, u ko'onol wáaj u tse'elel u jáalk'abil máak, wáaj múuch'kab si'ipilnak máako'ob; bey xan lekéen tukulta'ak tumen le p'is óolalo', k'a'ana'an uti'al ka kanáanta'ak, ka'alikil xan u kanáanta'al u páajtalilo'ob le áantajilo'.

Le Mola'ay Xak'alkaxansi'ipilo' unaj u táan óoltik ka kanáanta'ak máax loobilta'ano'ob, máax meenta'an óolal ti'ob, no'oxt'aano'ob yéetel tuláakal le máaxo'ob kun táakpajal le xak'alsi'ipilo'. Le p'is óolalo'obo' k'a'ana'an u kanáantiko'ob ka chíimpolta'ak tu beel le kuch óolala';

VI. U k'áatik u tsolt'aanilo'ob kanáambalil yéetel le xot' óolalo'ob k'a'ana'antak uti'al ka kanáanta'ak yéetel ka su'utuk tu ka'atéen u páajtalilo'ob, yéetel

VII. U jelsutt'antik tu táan p'is óolal jala'ach u tu'ubsajilo'ob le Mola'ay Xak'alkaxansi'ipil ka'alikil u meenta'al le xak'alkaxan si'ipilo'obo', bey xan le ta'akbe'en jets't'aano'obo', ma'

u jets'meyajta'al, u xúump'atta'al chéen bey le u káajbal le xak'alsi'ipil wáaj u jáawsa'al le tsolbeelankil lekéen ila'ak ma' k'ambe'en u yutskiinajil le loobilalo'.

> **U 21 Jatsts'íibil.** U xak'alkaxanta'al le si'ipilo'obo' ku p'áatal tu k'ab le Mola'ay Xak'alkaxansi'ipilo' yéetel ti' le jpoliso'obo', le je'elo'oba' yaan u meyajo'ob tu yáanal u beelankuunajil yéetel u jo'olpóopilil le u yáaxo', ka'alikil u jets'meyajta'al le kuucha'.

U jets'meyajta'al u káajbal le xak'alsi'ipil tu táan le kúuchil p'is óolalo'obo' ku p'áatal tu k'ab le Mola'ay Xak'alkaxansi'ipilo'. A'almajt'aan kun jets'ik ti' ba'axo'obe', le wíiniknáalo'obo' ku béeytal u jets'meyajtiko'ob u káajbal le xak'alsi'ipilil tu táan le p'is óolal jala'acho'.

U ts'a'abal le bo'olsi'ipilo'obo, u jelbesa'alo'ob yéetel buka'aj kun xáantalo'obe', ku p'áatal jach chéen tu k'ab le p'is óolal jala'acho'.

Ku p'áatal tu k'ab le tsolmeyaj jala'ach u jets'meyajta'al le bo'olkuucho'ob tu yóok'olal u máansajt'anta'al le jala'ach yéetel le polis belbest'aano'obo', u bo'olil le je'elo'obo' chéen yéetel bo'oltaak'iin, k'almáakil tak 36 u p'élel jatsk'iin wáaj yéetel meyaj tu táan le kaajo'; ba'ale' wa le si'ipilnáalo', ma' úuchak u bo'otik le taak'in kun k'áatbil ti'o', le je'elo' yaan u k'e'exel yéetel le k'almáakil jets'a'ano', le je'elo' tu yóok'olal mixba'al unaj u máan ti' 36 u p'élel jatsk'iin.

Wa u si'ipilnáalil le jala'ach yéetel le polis belbest'aano'obo', konmeyajnáal, k'abnáal wáaj meyajnáale', ma' tu béeytal u ts'a'abal u bo'olkuuchil yéetel jump'éel bo'oltaak'in maanal ti' le buka'aj ku náajaltik ti' jump'éel k'iin meyaje'.

Tu yóok'olal meyajnáalo'ob ma' jeets'el u náajalo'obe', le bo'oltaak'in kun ts'a'abil ti'ob úuchik u máansajt'antiko'ob le jala'ach yéetel le polis belbest'aano'obo', ma' unaj u máan ti' le buka'aj ku náajaltik ti' jump'éel k'iin meyaje'.

Le Mola'ay Xak'alkaxansi'ipilo' ku béeytal u ch'a' óoltik u chuuntuukulilo'ob k'ampáajtalil uti'al ka jets'meyajta'ak u káajbal le xak'alsi'ipilo', ti' le ba'axo'ob yéetel je'el bix kun jets'bil tumen le a'almajt'aano'.

U Noj Jala'achil Méxicoe' ku béeytal, yéetel u chíimpoolal le Mola'ay Jets' A'almajt'aano'obo', u k'am óoltik u méek'tampáajtalil le Yóok'olkaab Kúuchil P'is Óolalo' (Corte Penal Internacional).

U kanáambalil kaaje' jump'éel meyaj ku p'áatal tu kuuch Nojlu'um, Distrito Federal, Péetlu'umo'ob yéetel Méek'tankaajo'ob, tu'ux ku kaxta'al ma' u yúuchul si'ipilo'ob; ka xak'alkaxanta'ak yéetel ka tsaypachta'ak uti'al ka kaxta'ak u yuumilo'ob, bey xan u bo'olkuuchil le tsolmeyaj máansajt'aanilo'obo', je'el bix u je'ets'el tumen le a'almajt'aano', tak tu'ux ku náakal u páajtalilo'ob jets'a'an te' Noj A'almajt'aana'. U meyaj le mola'ay kanan kaajo'obo' yaan u beelankuunta'al tumen u chuunt'aanilo'ob toj a'almajil, tojtuukulil, péeka'anmeyajil, ka'analmeyajil, tojmeyajil yéetel u chíimpoolalil ti' u páajtalilo'ob wíinik k'am óolta'ano'ob te' Noj A'almajt'aana'.

Le mola'ay kanan kaajo'obo' yaan u ch'a' óoltal bey kajnáal, tojmeyaj yéetel ka'analmeyaj u ka'ajo'obe'. Le Mola'ay Xak'alkaxansi'ipil yéetel u mola'ay polisilo'ob le u yóoxyáal jala'achilo', k'a'ana'an u k'axmeyaj ichilubáajo'ob uti'al ka k'uchuk u meento'ob u xuultuukulil le u kanáambalil kaajo' yéetel yaan u táakpajalo'ob ti' U Nojlu'um Múuch'meyajil u Kanáambalil Kaaj (Sistema Nacional de Seguridad Pública), le je'elo' yaan u beelankuunta'al tumen le tojbe'ent'aano'oba':

a) U no'ojbesik u yéeya'al, u yookbal, u kaambal, u p'áatal meyaj, u p'ismeyajta'al, u k'am óolta'al yéetel u jala'acht'anta'al u meyaj le máaxo'ob táakpaja'an te' mola'ay kanan kaajo'obo'. U tsolbenta'al yéetel ka xi'ik tu beel le meyajo'oba' yaan u p'áatal tu k'ab Nojlu'um, Distrito Federal, Péetlu'umo'ob yéetel Méek'tankaajo'ob tak tu'ux ku náakal u páajtalilo'ob.

b) U jets'ik u máabents'íibilo'ob ti' u chíikulilo'ob si'ipilnáalo'ob yéetel meyajnáalo'ob uti'al ka k'a'abetchajak ti' le mola'ay kanan kaajo'obo'. Mixjuntúul máak ku béeytal u yokol meyaj te' mola'ay kanan kaajo'obo', wa ma' yáax jala'acht'anta'an yéetel ts'íibta'an u k'aaba' je'el bix unaj te' molts'íibo'.

c) U pa'ajo'oltik táankaaj meyajilo'ob uti'al u kaxta'al ma' u meenta'al si'ipilo'ob.

d) Yaan u jets'ik bix kun táakpajal le kaaj kun múul áantaj, ichil uláak'o'obe', te' tu tsolbeelankil u p'ismeyajta'al le meyajo'ob uti'al ma' u meenta'al le si'ipilo', bey xan le mola'ay kanan kaajo'obo'.

e) Le nojlu'um áantaj taak'ino'ob uti'al u kanáambalil le kaajo', tu yáalmanyáal nojlu'umile' yaan u ts'a'abal ti' le péetlu'umo'ob yéetel ti' le méek'tankaajo'obo', uti'al ka meyajta'ak jach chéen ti' le ba'alo'obo'.

> **U 22 Jatsts'íibil.** Wet'a'an le bo'olsi'ipilo'ob tu'ux ku kíinsa'al máak, u xo'otol u wíinkilil, u ts'a'abal u subtal, u we'eel u wíinkilil, u ja'ats'al, u nóokjats'ta'al, u meenta'al ti' je'el ba'axak yaayaj loobilale', u píitmáan u bo'oltaak'in, u luk'sa'al u ba'albalilo'ob yéetel uláak' je'el ba'axak bo'olsi'ipilo'ob ma' k'aj óola'ano'obi', kex jach k'a'ana'ano'ob. Tuláakal bo'olsi'ipile' k'a'ana'an ti'ibil ti' le si'ipil ku xmáanchi'ita'alo' yéetel ti' le a'almaj ba'albalil loobilta'ano'.

Ma' u ch'a' óolta'al bey luk'sajba'albalil le u kanáanta'al u ba'albalilo'ob juntúul máak lekéen ts'íibt'anta'ak ka u bo'ot bo'oltaak'in wáaj patano'ob, mix xan lekéen ts'íibt'anta'ak tumen juntúul p'is óolal jala'ach uti'al ka u bo'ot jump'éel kajnáal ka'aka'ajil ku taalbal ti' úuchik u meenta'al jump'éel si'ipil. Mix táan xan u ch'a' óolta'al bey luk'sajba'albalil le tokba'albalil kun u jets't'ant le p'is óolal jala'ach ti' le ba'albalilo'ob ku taalbal ti' le ookol ayik'alilo', je'el bix jets'a'anil te' 109 jatsts'íibo', mix le u kanáanta'al tu k'aaba' le Mola'ay Nojpáajtalil le ba'albalil kananmolta'an ku béeytal u xúump'atta'alo'ob je'el bix u tso'olol te' belbest'aano'ob jets'elnak ti'obo', mix xan ti' le ba'albalilo'ob kun a'albil ts'o'ok u xu'ulul u páajtalilo'ob ti' ts'okt'aan p'is óolale'. Lekéen anak u xu'ulul le páajtalilo', yaan u je'ets'el jump'éel tsolbeelankil kun beelankuuntbil tumen le belbest'aano'oba':

I. Méek'tampáajtal yéetel jáalk'ab u ka'aj tu yóok'olal bo'olsi'ipilil;

II. Yaan u tsolbejtik u meyaj tu yóok'olal múuch'kab si'ipilnak máako'ob, u si'ipililo'ob toj óolal, u yokolta'al máak, u yokolta'al kisbuuts'o'ob yéetel u ko'onol máak, tu yóok'olal le ba'albalilo'obo':

a) Le ch'a' óolta'ano'ob bey u nu'ukulil, u wíinkilil wáaj ba'ax ku p'atik le si'ipilo', kex tumen ma' jets't'anta'ak le ts'okt'aan p'is óolal kun jets'ik le bo'olsi'ipil ka'aka'ajilo', yaan nonoj ba'alo'ob uti'al ka je'ets'ek bey jach ucha'an le si'ipilo'.

b) Le ma' ch'a' óolta'ano'ob bey u nu'ukulil, u wíinkilil wáaj ba'ax ku p'atik le si'ipilo',

ba'ale' ts'o'ok u k'a'abetkuunsa'al wáaj u meyajta'alo'ob uti'al ka ba'alak wáaj ka xa'ak'besa'ak ba'albalilo'ob ku p'atik le si'ipilo', chéen xan wa tumen ka mu'uch'uk le ba'ax ku tso'olol te' tu káajbal yéetel te' tu xuul le a) kóotsts'íibo'.

c) Le táan u k'a'abetkuunsa'alo'ob uti'al u meenta'al si'ipilo'ob tumen uláak' máak, wa tumen u yuumile' tu yojéeltaj le je'elo', ba'ale' ma' tu ts'áaj u yojéelt ti' le jala'acho' wáaj ma' tu meentaj mixba'al uti'al u k'albejtiki'.

d) Le ts'aaja'ano'ob tu k'aaba' uláak' máako'obe', ba'ale' nonoj ba'alo'ob yaan uti'al ka je'ets'eke', ba'axo'ob ku p'atik le máansbil si'ipilo'obo' wáaj ti' le múuch'kab si'ipilnak máako'obo', tu'ux le máax takpolta'an tu yóok'olal le si'ipilo'obo', ku máan bey u yuumile'.

III. Tuláakal máak ku tukultik ts'o'ok u loobilta'ale' ku béeytal u táakbesik le ba'axo'ob unaj uti'al ka u chíikult tojbe'en u ka'aj le ba'albalilo'obo' yéetel ma'alob oksaj óolal u meyaj, bey xan wa k'albejta'an uti'al ka u k'aj óolt u k'aak'as k'a'abetkuunsa'al le u ba'albalilo'obo'.

> **U 23 Jatsts'íibil.** Mixjump'éel si'ipilnáal p'is óolal ku béeytal u yantal ti' maanal ti' óoxp'éel kúuchil p'is óolal. Mixmáak ku béeytal u p'is óolta'al ka'atéen tu yóok'olal jump'éel si'ipil, wa tumen te' p'is óolalo' ku sa'asa'al u si'ipil wáaj ku ts'okt'anta'al u bo'olsi'ipilil. Wet'a'an u meentik sa'assi'ipilil le kúuchil p'is óolalo'.

> **U 24 Jatsts'íibil.** Tuláakal máak yaan u páajtalil ti' ka anak jáalk'ab nojbe'en tuukul, jets'tuukul yéetel oksaj'uuujil, yéetel xan ka anak ti' wáaj ka u k'am óolt le uts tu t'aane'. Le jáalk'abila' ku wóolch'a'atik u páajtalil u táakpajal, tu juunal wáaj ich múuch'kabil, tu táankaaj bey xan chéen watu'ux, te' tíich' óolalo'ob, ts'áaj óolalo'ob wáaj te' tu múuch'tambalilo'ob le oksaj'uuujilo', chéen wa tumen ma' u ch'a'abalo'ob bey jump'éel si'ipil wáaj kuuch bo'olsi'ipilta'ano'ob tumen le a'almajt'aano'. Mixmáak ku béeytal u k'a'abetkuunsik le táankaaj múuch'tambalo'ob tu'ux ku táan óolta'al le jáalk'abila', wa yéetelo'ob ku ts'a'abal ojéelbtil almejen ki'iki' óolal wáaj almejen k'a'aytuukul.

Le Noj Mola'ayo' (Congreso) ma' tu béeytal u jets't'antik a'almajt'aano'ob uti'al ka je'ets'ek wáaj ka we'et'ek je'el ba'axak oksajk'uujile'.

Le oksajk'uuj múuch'tambalo'ob tu'ux ku táakpajal ya'abkach máake', yaan u meenta'al óoli' mantats' te' k'ujnajo'obo'. Le kun k'uchul u k'iinil u meenta'alo'ob paachil ti'obe', yaan u chíimpoltiko'ob le belbes a'almajt'aano'.

> **U 25 Jatsts'íibil.** Ku p'áatal tu k'ab Mola'ay Nojpáajtalil u tojbe'enkuunsajil le nojlu'um mu'uk'a'ankuxtalilo', ka'alikil u táan óoltik ka jóok'ok chúuka'an yéetel ich mantats'il, ka u mu'uk'a'ankuuns U Tsikbe'enil Nojlu'um (Soberanía de la Nación) yéetel u jets't'aan yéeybaljala'achil, tu'ux ku ch'a' óolta'ak le keetlamilo', u kux óolalil le ya'abkunajil náajal yéetel le meyajo', páak'te' yéetel jump'éeel jach keet t'ox náajaltaak'in yéetel le ayik'alilo', uti'al ka jach k'a'abetkuunsa'ak u jáalk'abil yéetel u tsikbe'enil le máako'obo', le múuch'kabilo'ob yéetel u jaatsmanjaatsil le máako'obo', tumen kanáanta'ano'ob tumen le Noj A'almajt'aana'. Le keetlamilo' yaan u na'ata'al bey u múuch'besajil le ba'axo'ob k'a'ana'an uti'al ka anak jump'éeel ka'anal ya'abkunajil náajale', ka'alikil u táakmuk'ta'al le péeksajtaak'iino' yéetel ka anak meyaj.

Le Mola'ay Nojpáajtalilo' yaan u tukultik, u bisik u meyajil tu yóok'olal u taak'inil u nojlu'umil México, yéetel yaan u bisik regulación tu p'iis yéetel u ts'a'abal k'aj óoltbil ti' máax u k'áato'ob tu yóok'olal le jáalk'abilo'ob ku ts'áajik le Noj A'almajt'aana'.

U jóok'ol táanil u taak'inil u nojlu'umil México yaan u múuch'ta'al, yéetel u ka'aka'ajil kaaj, kúuchil máako'ob, kúuchil kaaj yéetel u kúuchil ma' uti'al kaaji', mix táan u jump'íitkuunsa'al uláak' meyaj taak'inil ku yáantik u jóok'ol táanil le Nojlu'uma'.

U kúuchil máako'ob yaan ti' u kuuch, chéen ti' leti'ob, le péet k'a'anan je'ebix ku ye'esik le jatsts'íib 28, kan xeet' ti' e Noja'almat'aana', u Noj jala'achil Méxicoe' yaan utia'alo' yéetel u utsi meeyajtik je'ebix ka jets'a'ako'.

Ti' le jatsaljaats táankaaj kun p'áatal tu k'ab, jach chéen ti' leti', le nojk'a'abet kúuchilo'ob jets'a'antak te' kamp'éeel xóot'ts'íib te' tu 28 jatsts'íibil le Noj A'almajt'aana', ba'ale' láayli' U Noj Jala'achil México (Gobierno Federal) kun chíikpajal bey u yuumil le mola'ayo'ob yéetel le kúuchil náajalmeyajo'ob yaan ti' le Mola'ay Nojpáajtalilo', bey xan le

péets'meyaj meentbil tu yóok'olalo'ob je'el bix kun jets'biló'. Tu yóok'olal u pa'atuukulil yéetel u péets'meyajil le u nojlu'um t'i'it'besajil le sakléembalcháako', yéetel ti' u meyajil táankaaj uti'al u máansa'al yéetel u t'i'it'besa'al u muuk' le sakléembalcháako', bey xan uti'al ka iilmajta'ak yéetel ka jóok'sa'ak u yíitstuun yéetel uláak' t'abk'alakba'alo'obe', le Nojlu'umo' yaan u meentik le ba'alo'obo' je'el bix u tso'olol tumen u wakp'éel yéetel u wukp'éel xóot's'íibil le u 27 jatsts'íibil le Noj A'almajt'aana'. Ti' le meyajo'ob ts'o'ok u xmáanchi'ita'alo', a'almajt'aan kun jets'ik le belbest'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel u tsolmeyajil, u nu'ukbesajil, bix kun meyaj, u tsolbeelankilo'ob uti'al u je'ets'el le paaklank'axt'aano' yéetel uláak' a'almaj meyajo'ob kun u máak'ant le u kúuchil náajalmeyajilo'ob le Mola'ay Nojpáajtalilo', bey xan u jets't'aanil ti' u bo'olmeyajil le u meyajnáalo'obo', uti'al ka u táan óolt u ma'alobmeyajil, u péeka'anmeyajil, u saj óolalil, u ya'abnáajalil, u sáasmeyajil yéetel u ts'a'abal ojéelbil le xuptaak'ino', yéetel u tuukulil ka ma'alobkuunsa'ak bix u meenta'alo'ob, ka'alikil u jets'ik le uláak' meyajo'ob ku béeytal u meentiko'obo'.

Bey xan yaan u béeytal u meyaj chéen leti' wáaj yéetel múuch' kaajo'ob yéetel ma' uti'al kaaji', je'el bix u ch'a'at'antik le a'almajt'aano', uti'al u ts'a'abal k'aj óoltbil yéetel u yutsil tsolik le péet jach k'a'ana'an uti'al u jóok'ol táanilo'.

Yéetel u chuuntuukulil keet kajtalil, ya'abnáajalil yéetel mantats' mu'uk'a'ankuxtalile', yaan u yáanta'al yéetel u túulch'inta'al u kúuchil náajalmeyajilo'ob le jatsaljaats kaaj yéetel le ma' uti'al kaaj ti' le náajalilo', ka'alikil u tojtáanta'alo'ob ti' le jejeláas ba'alo'ob kun jets't'antbil tumen le ba'axo'ob k'a'abet te' kaajo' yéetel ti' bix kun k'a'abetkuunsbil, uti'al u yáanta'al tuláakal kaaj, u ba'alubáaj le náajalmeyajo'obo', ka'alikil u kanáanta'al ma' u xu'ululo'ob yéetel tak le sijnáal kúuchilo'.

A'almajt'aan kun jets'ik le nu'ukulil uti'al u séebtal le múuch'tsolmeyaj yéetel ka nojochchajak le meyaj taak'inil ti' le múuch' kaajo': ti' ejidos, u múuch'kabil meyajnáalo'ob, áantajo'ob, kaajo'ob, kúuchil meyaj tu'ux ya'ab wáaj chéen uti'al meyajnáalo'ob, bey túun xane', ti' tuláakal múuch' mola'ay kaaj uti'al u náajmal, t'i'it'besajil yéetel u xup náajmal yéetel le áantajo'ob jach k'a'ana'antako'.

A'almajt'aan kun líik'sik u yóol yéetel u kanáantik le péekbal náajalil kun u meent le wíiniknáalo'obo', yéetel yaan u táakmuk'tik le ba'axo'ob k'a'ana'an uti'al ka jóok'ok táanil le jatsaljaats kúuchil ma' uti'al kaajo' yéetel ka áantajnak ti' le nojlu'um mu'uk'a'an náajalilo', ka'alikil u táakmuk'tik le keetlamilo' yéetel u jets'k'a'abetkuunsik jump'éel

nojlu'um almejenil uti'al le mantats' mu'uk'a'an its'atmeyajil kun u táakbes jatsaljaats yéetel péetkaaj kúuchilo'obo', je'el bix u je'ets'el tumen le Noj A'almajt'aana'.

> U 26 Jatsts'íibil.

A. Le Mola'ay Nojpáajtalilo' yaan u nu'ukbesik jump'éeel u múuch' pa'atuukulil yéeybaljala'ach ti' le nojlu'um mu'uk'a'ankuxtalilo', uti'al ka u jets' mu'uk'a'antuukulil, péeka'anil, keetlamil, jets'elnakil yéetel keet óolalil ti' u ya'abkunajil le náajalilo', uti'al u jáalk'abil yéetel u almejen, kajnáal yéetel meyajtsil yéeybaljala'achil le Nojlu'uma'.

Le ba'axo'ob kun u kaxt le nojlu'um tsoltuukulo', jets'a'antak te' Noj A'almajt'aana', yaan u jets'iko'ob u xuultuukulilo'ob le pa'atuukulilo'. Le pa'atuukulilo' yéeybaljala'ach yéetel tsikbalt'aan u ka'aj. Yéetel u tsolbeejilo'ob u táakpajal máak ku je'ets'el tumen le a'almajt'aano', yaan u molik u ts'íibolal yéetel u k'áat óolal le kaajo' uti'al ka u táakbes te' pa'atuukul yéetel te' tu tsolmeyajilo'ob le mu'uk'a'ankuxtalo'. Yaan u yantal jump'éeel nojlu'um pa'atuukul mu'uk'a'ankuxtal tu'ux k'a'ana'an u k'áaxal u tsolmeyajilo'ob le Nojlu'um Tsolmeyajil Kaajo' (Administración Pública Federal).

Le a'almajt'aano' yaan u ts'áajik u béeytalil ti' le Noj Jala'acho' (Ejecutivo) uti'al ka u jets' u tsolbeelankilo'ob táakpajalil yéetel u k'áatchi'ita'al kaaj te' nojlu'um múuch' pa'atuukul yéeybaljala'acho', yéetel le chuuntuukulo'ob uti'al u pa'ajo'olta'al, u máak'anta'al, u péets'meyajta'al yéetel u p'ismeyajta'al le pa'atuukul yéetel u tsolmeyajilo'ob le mu'uk'a'ankuxtalo'. Bey xane', yaan u jets'ik le mola'ayo'ob kun k'óoch óoltik u tsolbeelankil le pa'atuukulo', bey xan le tojbe'ent'aano'ob kun k'uchul tu k'ab U Noj Jala'achil México uti'al ka u k'axmeyajt yéetel k'axt'aano'ob kun u meent yéetel u jala'achilo'ob le péetlu'umo'obo', yéetel xan ka u páay óolt yéetel ka u makt'ant yéetel le wíiniknáalo'ob le ba'axo'ob kun meentbil uti'al u máak'anta'al yéetel u jets'meyajta'alo'. Le nojlu'um pa'atuukul mu'uk'a'ankuxtalo', yaan u ch'a' óoltik le tsaaynajil yéetel le jelbesajilo'ob k'a'ana'an ti' le nojlu'um almejenilo' uti'al le mu'uk'a'an its'atmeyajilo', yéetel jatsaljaats yéetel péetkaaj kúuchilo'ob.

Te' múuch' pa'atuukul, yéeybaljala'ach yéetel tsikbalt'aan u ka'ajo', U Múuch' Mola'ayil Méxicoe' yaan u táakpajal je'el bix kun jets'bil tumen le a'almajt'aano'.

B. Le Mola'ay Nojpáajtalilo' yaan u yantal ti' jump'éel U Nojlu'um Múuch'meyajil ti' u Nu'ukbest'aanil Tsohxokobil yéetel Tsohkúuchilil (Sistema Nacional de Información Estadística y Geográfica), le datos ku taalo'ob ti' le je'elo' yaan u yila'al bey jala'achile'. Ti' le Nojlu'um, Péetlu'umo'ob, Distrito Federal yéetel Méek'tankaajo'obo', le datos yaan ti' le Múuch'meyajilo' (Sistema) yaan u k'a'ana'anchajal je'el bix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'.

U belbest'anta'al yéetel u cordinarta'al le Múuch'meyajilo' yaan u meenta'al tumen jump'éel mola'ay yaan técnica yéetel gestión jáalk'abil ti', bey xan personalidad jurídica yéetel u ba'albalilo'ob, ti' le je'ela' yaan u yantal le béeytalilo'ob k'a'ana'antak uti'al u ch'a'abal, u meyajta'al yéetel u ts'a'abal ojéeltbil le información ku meenta'alo' yéetel u yila'al u chíimpolta'al.

Le mola'ayo' yaan u yantal ti' jump'éel U Múuch'tambalil Jala'achil tu'ux kun táakpajal jo'otúul máaki', juntúul ti' leti'obe' yaan u meentik U Jo'olpóopil te' ichil le je'elo', bey xan te' ichil le mola'ayo'; yaan u ts'a'abalo'ob tumen U Noj Jala'achil México yéetel u chíimpoolal U Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob, wáaj lekéen u je'elsubáaje', tumen U Masabk'iin Mola'ayil le Múuch' Mola'ay Méxicoo' (Comisión Permanente del Congreso de la Unión).

Le a'almajt'aano' yaan u jets'ik u tojbe'ent'aanilo'ob uti'al u nu'ukbesaj yéetel bix kun meyaj U Nojlu'um Múuch'meyajil ti' u Nu'ukbest'aanil Tsohxokobil yéetel Tsohkúuchilil, ka'alikil u táan óolta'al u chuunt'aanilo'ob ti' u k'aj óolalil nu'ukbest'aan, saasmeyajil, tojtuukulil yéetel jáalk'abil; le ba'axo'ob k'a'ana'an u chíimpolta'al tumen le máaxo'ob kun táakpajal te' Múuch'tambal Jala'achilo', buka'aj k'iin kun xáantal yéetel bix kun tsaaylampachtbil u kuucho'ob.

Le máaxo'ob kun táakpajal te' Múuch'tambal Jala'achilo' chéen ku béeytal u k'e'exelo'ob tu yóok'olal yaayaj kux óolal yéetel ma' u béeytal u yantal ti'ob uláak' meyaj, kuuch wáaj túxmtmeyajil, le je'elo' ma' jets'elnak ti' le mina'an u bo'olilo'ob te' ka'ansajxook, te' ka'analna'at, te' meyajtsil wáaj te' áantaj mola'ayo'obo'; yéetel yaan u chíimpoltiko'ob le ba'ax jets'a'antak te' tu Kamp'éel Jo'olts'íibil le Noj A'almajt'aana'.

C. Le Mola'ay Nojpáajtalilo' yaan u yantal ti' jump'éel Nojlu'um Múuch'tambal ti' u P'ismeyajil u Mu'uk'a'ankuxtalil Táankaaj (Consejo Nacional de Evaluación de la Política de Desarrollo Social), le je'elo' jump'éel jáalk'ab mola'ay, yaan u muuk' u ya'almajt'aanil yéetel u ba'albalilo'ob, leti' kun p'isik le óotsililo' yéetel u p'ismeyajtik le tsolmeyajo'obo',

u xuultuukulilo'ob, ba'axo'ob kun chukpachtbil yéetel u meyajilo'ob le almejen táankaaj mu'uk'a'ankuxtalilo', bey xan u ts'áajik ojéeltbil tsolxikino'ob je'el bix kun jets'bil tumen le a'almajt'aano', le je'elo' yaan u jets'ik le jejeláas k'axmeyajil kun u meent le mola'ay yéetel le nojlu'um, péetlu'um yéetel méek'tankaaj jala'acho'obo', uti'al ka u jets'meyaj ba'ax u biilal.

Te' Nojlu'um Múuch'tambal ti' u P'ismeyajil u Mu'uk'a'ankuxtalil Táankaajo' ti' kun táakpajal juntúul Jo'olpóop yéetel waktúul Múuch'tambalnáali' (Consejero), leti'obe' k'a'ana'an México lu'unkabilo'ob jach k'aj óola'an u ka'anal kux óolalo'ob te' jatsaljaats kaaj yéetel ma' uti'al kaajo', bey xan tu kúuchilil ts'áajxook yéetel ka'analmeyaj; u yantal ti'ob kex lajump'éeel ja'ab meyaj tu yóok'olal u mu'uk'a'ankuxtalil táankaaj, yéetel wa ma' táakpaja'an ti' mixjump'éeel almejen mola'ayi', wáaj xan ma' almejen báaxalnak uti'al ka u k'am jump'éeel yéeybil kuuch tu táankaaji'. Yaan u ts'a'abalo'ob, ka'alikil u ch'a' óolta'al le tsolbeelankil kun jets'bil tumen le a'almajt'aano', yéetel u yéeybal u ka'ajaats ti' u yóoxjaats le máax táakpaja'ano'ob te' Mola'ay Pat A'almajt'aano'obo' (Cámara de Diputados). Le je'elo' ku béeytal u k'áasta'al tumen U Noj Jala'achil México ichil 10 u p'éelel k'iinmeyaj, ba'ale' wa ma' u meentike', le máax kun a'albil u k'aaba' tumen le Mola'ay Pat A'almajt'aano'obo', leti' kun máan u k'am u kuuch múuch'tambalnáal. Kankanja'ab kun k'exbil tu kuuch le ka'atúul múuch'tambalnáal jach ch'ija'ano'obo', ba'ale' ku béeytal u túuxt'anta'al u k'aaba'ob yéetel ka je'ets'eko'ob uti'al uláak' jatsk'iinmeyaj.

U Jo'olpóopil le Nojlu'um Múuch'tambal ti' u P'ismeyajil u Mu'uk'a'ankuxtalil Táankaajo', yéeybil kun meentbil láayli' je'el bix tso'olik te' táanxel xóot'ts'íibo'. Jo'op'éeel ja'ab kun xáantal tu kuuch, ku béeytal u ka' yéeya'al chéen uláak' juntéen yéetel chéen ku béeytal u k'e'exel tu kuuch je'el bix u je'ets'el te' tu Kamp'éeel Jo'olts'íibil le Noj A'almajt'aana'.

U Jo'olpóopil le Nojlu'um Múuch'tambal ti' u P'ismeyajil u Mu'uk'a'ankuxtalil Táankaajo', ja'abmanja'ab kun u ts'áaj k'aj óoltbil ti' U Noj páajtalilo'ob México (Poderes de la Unión) jump'éeel u tsolts'íibil meyajob. Yaan u táakpajal tu táan U Múuch' Mola'ayil México je'el bix kun jets'bil tumen le a'almajt'aano'.

> **U 27 Jatsts'íibil.** U ti'alinta'al lu'umo'ob yéetel ja'ob yano'ob ich u nojlu'umil Méxicoe',

ku ti'alinta'al tumen le Nojlu'uma', le je'ela' jyanchaj yéetel yaan ti' u páajtalil u ts'áajik u ti'alinta'al tumen máak, bey túun ku meenta'al le ti'alinta'al máakilo' wáaj propiedad privada.

Je'el u béeytal u ch'a'abale' chéen wa k'a'abet ti' kaaj yéetel yaan u yantal u bo'olil.

Le Nojlu'uma' tuláakal k'iine' yaan u páajtalil u ts'áaj ik ti' propiedad privada le ba'alo'ob k'a'ana'an ti' kaajo'ob, bey xan u yilik u meyajta'al le sijnáal ba'alo'ob ku béeytal u yuumilta'alo', uti'al u k'a'ana'anchajal ti' kaaj, uti'al u keet t'o'oxol u náajmalil kaaj, u kanáanta'al ma' u xu'ulul, u meenta' al u keet jóok'ol táanil nojlu'um yéetel u ma'alobkuunsa'al bix u kuxtalil máako'ob ich kaaj yéetel nojkaaj. Le meentike', yaan u je'ets'el le ba'alo'ob k'a'ana'antako' uti'al ka béeychajak u kajtal máak yéetel u je'ets'el u yantal, u meyajbe'enkuunsa'al, ma' u xu'ulsa'al yéetel ba'ax uti'al le lu'umo'obo', ja'ob yéetel k'áaxo'ob, uti'al u meenta'al meyajjo'ob ti' kaaj bey xan u tukulta'al yéetel u yila'al u chúunsa'al u meenta'al, u p'áatal, u ma'alobkuunsa'al yéetel u nojochtal le kaajo'obo'; uti'al u kanáanta'al yéetel u yutskiinsa'al tu'ux ets'elnak le sijnáalilo'; uti'al u ja'atsal le nukuch lu'umo'obo'; uti'al ka je'ets'ek u nu'ukbesajil yéetel u múul meyajta'al ejidos yéetel kaajo'ob je'el bix jets'a'an il te' belbes a'almajt'aano'; uti'al u jóok'ol taa nil u mejen ti'alilo'ob kaaj; uti'al u mu'uk'a'ankuunsa'al u meyajil paak'al, wakaxnáalil, k'axnáalil yéetel uláak' náajmal meyajilo'ob ich kaajo'ob, bey xan uti'al ma' u cha'abal u k'askúunsa'al le sijnáal ba'alo'obo' yéetel le k'askunajo'obo' je'el u bée ytal u yúuchul ti' le ti'alilo' ku taasiko'ob k'aas ti' kaaje'.

Ku p'áatal tu k'ab Nojlu'um u táats' ti'alintajil tuláakal le sijnáal ba'alo'ob yano'ob tu yóok'ol u lu'umilo'obo' yéetel xan u chuunche'il le yáanalil k'áak'nab ti' peteno'obo'; tuláakal mineral wáaj ba'alo'ob yano'ob ti' kóots kúuchilo'ob, wóol ja'ob, múuch' ba'alo'ob wáaj sijnáal kúuchilo'ob, u kúuchilo'ob tu'ux yaan ba'alo'ob jela'antak ti' le ba'ax yaan te' lu'umo'obo', je'el bix le mineralo'ob tu'ux ku jóok'sa'al metal yéetel metaloide ku k'a'abetchajalo'ob ti' industria; u sijnáal kúuchilo'ob ki'ichkelem tuunicho'ob, ki'ichkelem tuunich ta'ab yéetel sijnáal ta'abo'ob meenta'an tumen u ja'ilo'ob k'áak'nab; le ba'alo'ob ku taal ti' u pu'ukul tuunicho'ob, wa ku meyajta'ale' ku meenta'al tu yáanal lu'um; u sijnáal kúuchilo'ob mineralo'ob wáaj ts'úukul ba'alo'ob ku béeytal u k'a'abetchajalo'ob bey fertilizantee'; le chich mineralo'ob je'el u yeelelo'obo', le petróleo' yéetel tuláakal le carburos ti' chich, ja'aja'akil wáaj iik' hidrógenoo'; yéetel le ka'an yaan tu yóok'ol way nojlu'ume', tu kóochil yéetel tu chowakil, je'el bix u je'ets'el tumen le Yóok'olkaab Páajtalilo' (Derecho Internacional).

Uti'al Nojlu'um u ja'il le k'áak'nabo'ob yaan tu chowakil yéetel je'el bix u je'ets'el tumen le (sic DOF 20-01-1960) Yóok'olkaab Páajtalilo'; u ja'ilo'ob le k'áak'nab yaan ichilo'; u ja'ilo'ob chank'áak'nab yéetel áak'alche' tsaayal mantats' yéetel le k'áak'nabo' wáaj le chéen waba'ax k'iino'ob tsaayalo'ob yéetelo'; u ja'ilo'ob le sijnáal chank'áak'nabo'ob yaan ichilo' tsaayalo'ob juntaats' yéetel le tu'ux mantats' ku máan le ja'o'; u ja'ilo'ob áalkabja'ob yéetel le ku t'íit'ikubáajo'ob bey xan le ku tsayikubáajo'ob ti' uláak' áalkabja'obo', líik'ul tu'ux ku káajal le yáax ja' mantats'o', le ma' mantats'o' wáaj le yaan u muuk'il u yáalkabo'obo', tak tu'ux ku tsáayal yéetel k'áak'nab, chank'áak'nabo'ob, lagunas wáaj áak'alche'ob u ti'al nojlu'um; le ja'ob mantats' (sic DOF 20-01-1960) wáaj ma' mantats' u yáalkabo'ob yéetel ku tsáayal juntaats' wáaj ma' juntaats' ti'o', wáaj tuláakal u chowakilo'ob wáaj junxóot' ti' leti'obe', ku k'a'abetkuunsa'al uti'al u yila'al u xuul nojlu'um wáaj u xuul ka'ap'éel péetlu'um, wáaj lekéen máannak ti' jump'éel péetlu'um tak ti' uláak' wáaj ka u ch'akt u xuul Nolu'um; u ja'ilo'ob chank'áak'nabo'ob, lagunas wáaj áak'alche'ob tu'ux ku yéets'elo'ob, u kúuchilo'ob wáaj u jáalja'ob k'atakbalob'ob tu xuul ka'ap'éel wáaj uláak' u xuul péetlu'umo'ob wáaj tu xuul Nojlu'um yéetel le nojlu'um yaan te' tu tséelo', wáaj lekéen k'a'abetchajak u xuul jáalja'ob uti'al u ye'esa'al tu'ux naakal ka'ap'éel péetlu'um wáaj Nojlu'um yéetel le nojlu'um yaan te' tu tséelo'; u ja'il sayabo'ob ku jóok'ol tu jáal k'áak'nab, kúuchilo'ob k'áak'nab, u beelilo'ob ja', tu'ux ets'ekbalob'ob wáaj u jáal chank'áak'nabo'ob, lagunas, wáaj áak'alche'ob u ti'al Nojlu'um, yéetel le ja'ob ku jóok'sa'al ti' kúuchilo'ob yaan tu yáanal lu'um; bey xan u beelilo'ob ja', u taamilob'ob ja' wáaj u jáal ja'ilo'ob chank'áak'nabo'ob yéetel ja' ku yáalkabo'ob ich nojlu'um tu chowakil ku jets'ik le a'almajt'aano'. Le ja'ob yaan tu yáanal le lu'umo', je'el u béeytal u jóok'sa'al yéetel u meyaj máake' yéetel u ti'alinta'al tumen u yuumil le lu'umo', ba'ale' lekéen k'áata'ak tumen kaaje' wáaj ku jelbenkuuntik uláak' k'a'abetkuunsajilo'ob; U Noj Jala'achil Méxicoe' ku béeytal u belbest'antik u jóok'sa'al yéetel u meyajta'al yéetel u jets'ik wet'a'an kúuchilo'ob, bey xan tuláakal u ja'il nojlu'um. Je'el máakalmáak ja'il ma' oka'an ich le yáax a'ala'ano'oba', yaan u p'áatal bey u ti'al le lu'um tu'ux ku yáalkab wáaj tu'ux ets'ekbalob', ba'ale' wa ti' yano'ob ich ka'ap'éel wáaj maanal ti' ka'ap'éel xóot'lu'um, le ja'oba' yaan u k'a'abetkuunsa'alo'ob tumen kaaj, yéetel yaan u belbest'anta'al tumen le Péetlu'umo'obo'.

Tu yóok'olal le ba'axo'ob ku xmáanchi'ita'al te' ka'ap'éel xóot's'íib yaan táanil ti' le je'ela', u méek'tanil le Nojlu'uma' ma' u béeytal u máansa'al ti' yaanal yéetel ma' u xu'ulul xan, ku ts'o'okole', u báanmeyajta'al, u k'a'abetkuunsa'al wáaj u ch'a'abal u yutsil le ba'alo'ob ku táan óoltik, tumen le wíiniknáalo'ob wáaj tumen le múuch'kabilob'ob

wa'akunta'ano'ob je'el bix u tso'olol te' waynojlu'um a'almajt'aano'oba', ma' u béeytal u meenta'al wa ma' yéetel k'ampáajtalilo'ob, ts'aaja'an tumen U Noj Jala'achil México, yéetel le belbest'aano'ob yéetel le ba'axo'ob k'a'ana'antak ku je'ets'el tumen le a'almajt'aano'obo', ba'ale' ma' jets'elnak ti' náachkunsajt'aan yéetel ti' náachkunsajts'áaj ojéelalo'obi', tumen le je'elo'obo' U Nojlu'um Mola'ayil Náachkunsajts'áaj Ojéelalo'ob kun ts'áajik (Instituto Federal de Telecomunicaciones). Le a'almaj belbest'aan yaan ba'ax u yilo'ob yeetel le meyajo'ob tu'ux ku báanjóok'sa'al jejeláas tuun wáaj uláak' ba'alo'ob ku xmáanchi'itik le kamp'éel xóot'ts'íibo', yaan u no'ojbesiko'ob u meenta'al yéetel u jaajkuns'al le meyajo'ob kun meentbilo' wáaj k'a'ana'an u meenta'alo'ob chéen p'el u jéets'el u k'iinile', jumpáay ti' u k'iinil úuchik u ts'a'abal le k'ampáajtalilo'obo', yéetel wa ma' u máak'anta'al beyo', yaan u taasik u súutukil u mixba'alkuunsa'alo'obo'. U Noj Jala'achil Méxicoe', yaan ti' u nojbéeytalil u jets'ik nojlu'um báak'kanáanilo'ob, bey xan u luk'sik. Le tsolt'aano'ob unaj u yantalo', Noj Jala'ach kun meentik ti' le súutkuxtalo'ob yéetel ti' le ba'axo'ob jets'a'an te' a'almajt'aano'obo'. Tu yóok'olal le tuun juul u ka'ajo'obo', mix táan u ts'a'abal k'ampáajtalilo'ob. Jach chéen tu k'ab Nojlu'um ku p'áatal u pa'atuukulil yéetel u péets'meyajil le nojlu'um t'i'it'besaj sakléembalcháako', bey xan u táankaaj meyajilil uti'al u máansa'al yéetel u t'i'it'besa'al u muuk' le sakléembalcháako'; ti' le meyajo'oba' mix táan u ts'a'abal k'ampáajtalilo'ob, ba'ale' ma' u k'áat u ya'al wa le Mola'ay Nojpáajtalilo' ma' u béeytal u máak'antik paaklank'axt'aano'ob yéetel wíiniknáalo'ob je'el bix u je'ets'el tumen le a'almajt'aano'obo', tumen le je'elo'oba' leti' kun jets'iko'ob bix kun béeytal u táakpajal le wíiniknáalo'ob te' tuláak' u meyajilo'ob le u yits'atmeyajil sakléembalcháako'.

Tu yóok'olal u yíitstuun yéetel le t'abk'alakba'alo'ob chichtak, juulja' yéetel iik' u ka'ajo'ob, yano'ob te' tu yáanal le lu'umo', le u ti'alintajil le Nojlu'uma' ma' tu béeytal u máansa'al ti' yaanal yéetel ma' u xu'ulul xan, yéetel mix táan u ts'a'abal k'ampáajtalil ti'ob. Yéetel u tuukulil ka u k'am taak'in uti'al le Mola'ay Nojpáajtalilo', yéetel ka áantajnak ti' u mu'uk'a'ankuxtalil le Nojlu'um ti' jump'éel chowak jets'k'iine', leti' le Nojlu'umo' kun meentik le meyajo'ob uti'al u yiilmajta'al yéetel u jóok'sa'al le u yíitstuun yéetel le uláak' t'abk'alakba'alo'obo', yéetel ts'aajpáajtalilo'ob yaan ti' le u kúuchil náajalmeyajilo'ob le Mola'ay Nojpáajtalilo' wáaj yéetel paaklank'axt'aano'ob meenata'an yéetel le je'elo'obo' wáaj yéetel wíiniknáalo'ob, je'el bix u je'ets'el tumen le A'almaj Belbest'aano' (Ley Reglamentaria). Uti'al ka meentchajak le ba'ax ku tso'olol te' ts'aajpáajtalilo'ob wáaj te' paaklank'axt'aano'obo', le u kúuchil náajalmeyajilo'ob le Mola'ay Nojpáajtalilo', ku béeytal u paaklank'axt'aan yéetel le wíiniknáalo'obo'. Je'el ti' ba'axak ka úuchuke', le t'abk'alakba'alo'ob yaan te' tu yáanal le lu'umo' u ti'al le

Nojlu'uma', yéetel bey unaj u jacht'anta'al te' ts'aajpájtalilo'ob wáaj te' paaklank'axt'aano'obo'.

Ku p'áatal xan tu k'ab Nojlu'um u ch'a'ik u yutsil le combustible nuclearo'obo' uti'al u meenta'al u yantal energía nuclear yéetel u no'ojbesik u kananmeyajta'al uti'al uláak' ba'alo'ob. U k'a'abetkuunsa'al le energía nuclearo' chéen ku béeytal uti'al jets'elnak ba'alo'ob u ka'aj.

Le Nojlu'umo' ku meyajtik u páajtalil ti' tsikbe'enil yéetel ti' péetilo'ob meyaj ku je'ets'el tumen u ya'almajt'aanilo'ob le Noj Mola'ayo', chéen ich jump'éeel u kúuchil taak'inil ku yantal tu paach u k'áak'anabil nojlu'um yéetel tu tséel le je'ela'. U kúuchil taak'inile' ku k'uchul tak tu yóok'ol 200 millas tu yóok'ol ja', p'isa'antak líik'ul tu'ux ku káajal u p'i'isil u k'áak'nabil u nojlu'umil México. Lekéen táakak u kúuchil taak'inil nojlu'um tu yóok'ol u kúuchilo'ob taak'inil ti' yaanal Nojlu'umo'ob, u kóochil le je'elo'oba' yaan u ch'a'at'anta'al yéetel le Nojlu'umo'obo', je'el bix kun k'a'abetchajale'.

U béeytalil uti'al u yuumilta'al u lu'umilo'ob wáaj u ja'ilo'ob le Nojlu'uma', yaan u beelankuunta'al tumen le belbest'aano'oba':

I. Chéen le sijnáalo'ob way México wáaj ts'áajch'i'ibalta'ano'ob yéetel le México mola'ayo'obo' yaan u páajtalil ti'ob uti'al u ti'alintiko'ob lu'umo'ob, ja'ob yéetel u sijnáal náajalil, wáaj uti'al u ts'a'abal ts'áajt'aan ti'ob uti'al u meyajta'al kúuchilo'ob tu yaanal lu'um wáaj ja'ob. Le Mola'ay Nojpáajtalilo' ku béeytal u ts'áajik ti' táanxelnojlu'umilo'ob le páajtalila', chéen wa ku k'axt'antiko'ob yéetel U Mola'ayil u Ch'a'at'aan Nojlu'umo'ob (Secretaría de Relaciones) u yilikubáajo'ob ti' nojlu'umilo'ob le ba'albalilo'ob yéetel ma' u k'áatiko'ob u kanáanta'alo'ob tumen u jala'achil u nojlu'umo'ob; tumen, wa ma' u chíimpolta'al le k'axt'aano', yaan u p'áatal ti' le Nojlu'umo', le ba'alo'ob ts'o'ok u yantal ti'ob tu yóok'olal le je'elo'. Le táanxelnojlu'umilo'obo' ma' u béeytal u ti'alintiko'ob lu'umo'ob wáaj ja'ob tu chowakil 100 u p'éelel kilómetro ti' u xuul nojlu'um yéetel 50 u p'éelel kilómetro ti' u jáal k'áak'nab.

Le Mola'ay Nojpáajtalilo' yéetel u k'áatilo'ob kaaj ich nojlu'um bey xan u chuunt'aanilo'ob áantajbáajile', ku béeytal, je'el bix u ya'alik U Mola'ayil u Ch'a'at'aan Nojlu'umo'obe', u ts'áajik páajtalil ti' táanxel Nojlu'umo'ob uti'al u yuumiltiko'ob, ma' péekil ba'albalilo'ob k'a'ana'antak uti'al u meyaj u embajada wáaj u legacióno'ob, ti' le kúuchil tu'ux ku mantats' antal le Nojlu'um Nojpáajtalilo'obo' (Poderes Federales).

II. Le oksajk'uuj mola'ayo'obo' meenta'ano'ob je'el bix jets'a'anil te' 130 jatsts'íibo' yéetel ti' le u ya'almaj belbest'aanilo', yaan u yantal ti'ob u béeytalil uti'al u yuumiltiko'ob, u ti'alintiko'ob yéetel u meyajtiko'ob, chéen le ba'alo'ob k'a'ana'an ti'obo', yéetel le ba'ax ku k'áata'al bey xan le náakilo'ob ku je'ets'el tumen le a'almaj belbest'aano';

III. Le mola'ay áantajilo'ob, ti' jala'achil wáaj ti' ma' jala'achile', u meyajjo'obe' u ts'áajiko'ob áantaj ti' máaxo'ob k'a'ana'an, ti' u xak'alkaxanil ka'analna'atil, ti' u ts'a'abal kaambesajil, u yáantajbáajil máakilo'ob, wáaj je'el ba'ax a'almajt'ambil ba'alo'ob, ma' u béeytal u ti'alintiko'ob uláak' ma' péekil ba'albalilo'ob ti' le k'a'ana'an ti'obo', uti'al le ba'ax kun u meento'obo', je'el bix jets'a'anil te' a'almaj belbest'aano';

IV. U mola'ayilo'ob paaklankoonole' ku béeytal u jaajats yuumiltiko'ob chéen lu'umo'obe', ba'ale' u p'iisile' chéen leti' le k'a'ana'an uti'al u meentik u meyajjo'obo'.

Le mola'ayo'ob je'el bix le je'elo'oba' mixjuntéen je'el u béeytal u ti'alintiko'ob lu'umo'ob ku k'a'abetkuunsa'al uti'al u meyajta'al u jejeláasil paak'alo'ob, wakaxnáalil wáaj k'axnáalil, wa u p'iisile' ku máan tak 25 u máalal ti' le jets'a'an te' tu XV jatsabil le jatsts'íiba'. Le a'almaj belbest'aano' yaan u belbest'antik u tsoolil u taak'inil yéetel jaytúul u máakilo'ob le mola'ayo'oba', chéen wa le lu'umo'ob ku yuumilta'al tumen le mola'ayo' ma' u máan ti' u p'iisil le mejen lu'umo'ob ku yuumilta'al tumen junjuntúul u máakil le mola'ayo'. Ti' le je'ela', tuláakal juunal jaajats lu'umil, le tu yóok'olal tóotol lu'umo'obe', yaan u múuch'ul uti'al u xo'okol. Bey xane', le a'almajt'aano' yaan u jets'ik le ba'axo'ob k'a'ana'an uti'al u yokol táanxel nojlu'umo'ob te' mola'ayo'obo'.

Leti' le a'almajt'aan kun jets'ik bix u registrarta'al yéetel bix k'a'ana'an u yila'al u meenta'al le ba'ax jets'a'an tumen le jatsabila';

V. Le bancos ts'aaja'an béeytalil ti'ob, je'el bix jets'a'anil ti' u ya'almajt'aanilo'ob le mola'ayo'ob ti' créditoo', ku béeytal u yantal ti'ob bey taak'inil, lu'umo'ob ich nojkaajo'ob yéetel tóotol lu'umo'ob je'el bix jets'a'anil ti' le u ya'almajt'aanilo'obo', ba'ale' ma' u béeytal u ti'alintiko'ob wáaj u meyajtiko'ob uláak' ma' péekil ba'albalilo'ob ti' le k'a'ana'an ti'obo';

VI. Le péetlu'umo'ob yéetel le Distrito Federalo', bey xan u méek'tankaajilo'ob tuláakal U nojlu'umil Méxicoe', yaan u béeytalil ti'ob u maniko'ob yéetel u ti'alintiko'ob le ma' péekil

ba'albalilo'ob k'a'ana'antak uti'al le servicios públicos'.

U ya'almajt'aanilo'ob le Nojlu'um yéetel le Péetlu'umo'ob tak tu'ux ku náakal uméek'tampáajtalilo'obe', yaan u jets'iko'ob bix je'el u ch'a'abal propiedad privada' uti'al u k'a'abetkuunsa'al tumen kaaj, je'el bix jets'a'anil ti' u ya'almajt'aanilo'ob le beelankil jala'achil yaan u ya'alik le t'aan k'a'abeto'. U tojol kun jets'bil uti'al u bo'ota'al le ba'ax ch'a'aja'ano' yaan u jóok'sa'al ti' fiscal tojol ku chíikpajal ti' catastro wáaj tu kúuchilo'ob k'ampatan, kex wa le tojola' u ya'almaj u yuumil le propiedado' wáaj chéen tu k'amaj tumen u bo'olmaj u patano'ob tu yóok'olal le tojol je'ela'. U ya'abtal wáaj u jump'íitta'al u tojol le propiedad particularo', tu yóok'olal ma'alobkuunsa'ob wáaj k'astalil ucha'antak ti' lekéen ts'o'okok u je'ets'el u tojol fiscal tojol, chéen leti' ku béeytal u p'áatal uti'al pericial p'is óolal yéetel u ts'okt'aanil kaxan p'is óolal. Le je'ela' yaan xan u meenta'al tak tu yóok'olal ba'alo'ob ma' jets'a'an u tojol ti' u kúuchil bo'ol majan ba'alo'obi'.

U meyajta'al u ka'aka'ajilo'ob le Nojlu'uma', jets'a'antak te' jatsts'íiba', yaanu meentchajal yéetel p'is óol meyajil; ba'ale' ich le meyajila' yéetel tu yóok'olal le túuxt'aanil kun meentbil ich ma' maanal ti' jumpéel winal tumen le kúuchil p'is óolalo'ob k'a'ana'antako', le beelankil jala'achilo'obo' yaan u ch'a'iko'ob, u beelankuuntiko'ob, u ts'ok koniko'ob wáaj u koniko'ob le lu'umo'ob wáaj le ja'ob ku meyajta'alo'obo' yéetel tuláakal le ba'alo'ob yaan ba'ax u yil tu yéetelo', ba'ale' ma' u béeytal u k'e'exel le u meentmajo'ob le jala'achilo'obo' táanil ti' u ts'a'abal ts'okt'aan uti'al u meenta'al.

VII. Ku chíimpolta'al u personalidad jurídica'il le múuch'kajtalilo'ob ejidal wáaj comunal yéetel ku kanáanta'al u ti'alintajil tu yóok'olal le lu'umo', uti'al u kajtal máak bey xan uti'al u jóok'sa'al u yich meyaj.

A'almajt'aan kun kanáantik u tojbe'enil le lu'umo'ob yaan ti' le máasewáal múuch'kabilo'obo'.

Le a'almajt'aano', yéetel u chíimpoolil bey xan u mu'uk'a'ankuunsa'al u kuxtalil máako'ob ich ejido yéetel kaajo'obe', yaan u kanáantik le lu'umo' uti'al u kajtal máak yéetel u belbest'antik u k'a'abetkuunsa'al lu'umo'ob, k'áaxo'ob yéetel ja'ob ku múul k'a'abetkuunsa'al, yéetel u meenta'al k'a'ana'an meyajob ti' líik'saj óolal uti'al u ma'alobkuunsa'al u kuxtal u kajnáalilo'ob.

Le a'almajt'aano', yéetel u chíimpoolil ti' ba'ax u k'áat le ejidatarios yéetel

lecomuneroso' uti'al u k'amiko'ob le ba'axo'ob jach uts u taal ti'obo', ka'alikil u k'abetkuunsiko'ob u productivo ba'alo'ob, yaan u belbest'antik u meyajil u páajtalil le comuneros tu yóok'olal le lu'umo' yéetel ti' junjuntuul ejidatario tu yóok'olal u parcela. Bey xane', yaan u jets'ik le ba'ax k'abet u meenta'al uti'al u paaklan much'ikubáaj le ejidatarios yéetel le comuneros, yéetel le Mola'ay Nojpáajtalilo' wáaj yéetel uláak' máako'ob, yéetel u ts'áajik u béeytalil tu yóok'olal u k'abetkuunsa'al u lu'umo'ob; ku ts'o'okole', wa ejidatariose', u máansiko'ob u páajtalil u parcelas ich u kajnáalilo'ob le kaajo', bey xan yaan u jets'ik ba'ax yéetel bix le ejidal múuch'tambalo', lekéen u ts'áaj ti' le ejidatario u béeytalil tu yóok'ol u parcelao'. Wa ku máansa'al le páajtalil ti' uláak' máak tu yóok'olal le parcelaso', yaan u chíimpolta'al le máansajila' je'el bix u ya'alik u páajtalil jets'a'an ti' le a'almajt'aano'.

Ich jump'éel múuch' kajtale', mixjuntuul ejidatario ku béeytal u yantal ti' maanal 5% ti' tuláakal u lu'umilo'ob le ejidoo'. Je'el bixake', u ts'a'abal lu'umo'ob tu k'aaba' chéen ti' juntúul ejidatarie', k'a'ana'an u chíimpoltik le náakilo'ob jets'a'antak te' XV jatsabilo'.

Nojmúuch'tambale' leti' u noj jo'olpóopil múuch' kajtal ti' ejido wáaj ti' kaaj, yaan ti' le nu'ukbesajil yéetel le meyajilo'ob ku je'ets'el te' a'almajt'aano'. U jo'olil ejido wáaj ti' ba'albalil kaaje', yéeya'an tumen kaaj je'el bix jets'a'anil te' a'almajt'aano', leti' u jo'olpóopil e'esajil múuch' kajtal yéetel k'abet u yilik ka meyajta'ak u ts'okt'aanilo'ob nojmúuch'tambal.

U su'utul lu'umo'ob, k'áaxo'ob yéetel ja'ob ti' múuch' kajtalo'obe', yaan u meenta'al je'el bix jets'a'anil ti' le a'almaj belbest'aano';

VIII. Ku ya'ala'al mixba'al u biilalo'ob:

a) Tuláakal le máansaj páajtalilo'ob ti' lu'umo'ob, ja'ob yéetel k'áaxo'ob uti'al kaajo'ob, kajtalilo'ob, kuchte'elo'ob wáaj mejen kaajo'ob, meenta'an tumen almejen nojochilo'ob, U Noj Jala'achil Péetlu'umo'ob (Gobernadores de los Estados), wáaj tumen je'el máax jala'achil kaaj ma' u chíimpoltik le ba'ax jets'a'an te' A'almajt'aan meenta'an tu k'iinil 25 ti' junio ti' 1856o' (Ley de 25 de junio de 1856) yéetel uláak' a'almajt'aano'ob yéetel belbest'aano'ob tu yóok'olal le je'elo';

b) Tuláakal le ts'áajt'aano'ob: ch'a'at'aano'ob wáaj u ko'onol lu'umo'ob, ja'ob yéetel k'áaxo'obe', meenta'an tumen U Mola'ayil Kux Óolal, Xokba'albalil (Secretarías de

Fomento, Hacienda) wáaj uláak' nojlu'um jala'ach, líik'ul u yáax k'iinil diciembre tu ja'abil 1876, tak te' k'iino'oba', wa yéetel le je'elo'oba' ch'aaja'an yéetel yuumilta'an xma' páajtalil le ejidoso', lu'umo'ob múul t'oxa'an wáaj je'el ba'ax lu'umile', uti'al kaajo'ob, kajtalilo'ob, kuchte'elo'ob wáaj mejen kaajo'ob yéetel múuch' kajtalo'ob.

c) Tuláakal u meyajilo'ob u ts'a'abal xuulilo'ob, koonolo'ob, máansajilo'ob wáaj ts'okkoonolo'ob meenta'an ichil le k'iino'ob ku ya'alik le jatsab yaan tu paach le je'ela', tumen mola'ay paaklankoonolo'ob, p'is óolalo'ob wáaj uláak' u jala'achilo'ob le Péetlu'umo'ob wáaj le Nojlu'umo', wa yéetel le je'elo'oba' ch'aaja'an yéetel yuumilta'an xma' páajtalil lu'umo'ob, ja'ob yéetel u k'áaxilo'ob ejidos, lu'umo'ob múul t'oxa'an wáaj je'el ba'ax lu'umile', uti'al múuch' kajtalo'ob.

Ba'ale' je'el u chíimpolta'ale', chéen le lu'umo'ob ts'aaja'an u ju'unilo'ob ti' le t'ooxilo'ob meenta'an je'el bix jets'a'anil te' A'almajt'aan meenta'an tu k'iinil 25 ti' junio ti' 1856o' yéetel ti'alinta'an tumen juntúul máak uti'al u meyajta'al maanal ti' lajump'éeel ja'ab wáaj u nojochil le lu'umo' ma' u máan ti' 50 u p'éelel hectárea.

IX. Le jaatsil wáaj le t'ooxil meenta'an bey yéetel a'almajt'aan ich u kajnáalilo'ob jump'éeel múuch' kajtal yéetel le tu'ux jk'aschaj wáaj jk'askúunta'ab waba'ax ichilo', je'el u béeytal u mixba'alkuunsa'al lekéen k'áata'ak tumen u yóoxjaats ti' u kanjaats le kajnáalo'ob tia'alintik junjaats ti' u kanjaats le lu'umo'obo', le ku ja'atsalo', wáaj junjaats ti' u kanjaats le kajnáalo'ob tia'alintik óoxjaats ti' u kanjaats le lu'umo'obo'.

X. Ku luk'sa'al.

XI. Ku luk'sa'al.

XII. Ku luk'sa'al.

XIII. Ku luk'sa'al.

XIV. Ku luk'sa'al.

XV. Tu Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoe' wet'a'an u yantal lu'um ti' juntúul máak jach píitmáan u ya'abil.

Ku ya'ala'al u chan lu'umil paak'al le ma' u máan ti' 100 u p'éelel hectárea ku jóoyabta'al wáaj mantats' ch'uul wáaj u keetil ti' uláak' jejeláas lu'umo'ob.

Uti'al u keetkuunta'ale' yaan u xo'okol jump'éelel hectárea ku jóoyabta'al bey ka'ap'éelel ku meyajta'al ti' ja'aja'alil, bey kamp'éelel ku meyajta'al ich agosto jach ma'alo'obe' wáaj bey waxakp'éelel ti' nojk'áax, k'áax wáaj le ku meyajta'al ich agosto ti' tikin lu'umo'obo'.

Bey xane', ku ya'ala'al, chan lu'um ti'alinta'an, le ma' tu máan ti' 150 u p'éelel hectárea u nojochil ti' junjuntúul máake' wa le lu'umo'obo' ku k'a'abetkuunsa'al uti'al u pa'ak'al piits', wa ku jóoyabta'al; yéetel ti' 300 u p'éelel hectárea, wa ku k'a'abetkuunsa'al uti'al u pa'ak'al ja'as, u sak'abil ch'ujuk, café, kij, hule, palma, vid, olivo, quina, vainilla, káakaw, agave, páak'am wáaj iichankil che'ob.

Ku ya'ala'al u chan lu'umil aalak'náal le ma' u máan ti' junjuntúul máak u nojochil k'a'ana'an uti'al u tséenta'al tak 500 u túulul nukuch aalak'o'ob wáaj u keetel le je'ela' ti' mejen aalak'o'ob, je'el bix u je'ets'el tumen le a'almajt'aano', yéetel tu yóok'olal buka'aj u yo'och aalak' ku ts'áajik le lu'umo'obo'.

Wa jach ma'alobkuunsa'an lu'umo'ob yéetel u meyajil jóoyab, u beelil u jóok'sa'al ja' k'aschaja'an wáaj uláak' ba'alo'ob meenta'an tumen u yuumilo'ob wáaj le ku ti'alintiko'ob le chan lu'umo'obo', láayli' yaan u ya'ala'al bey chan lu'ume', kex wa tumen, tu yóok'olal le ma'alobkuunsajilo'ob meenta'ano', ku máansiko'ob le náakilo'ob jets'a'antak tumen le jatsabila', chéen xan wa ku mu'uch'ul le ba'axo'ob jets'a'an tumen le a'almajt'aano'.

Wa ichil u chan lu'umil aalak'náal, ku ma'alobkuunsa'al lu'umo'ob ku ts'o'okole' ku k'a'abetkuunsa'al uti'al paak'ale', u nojochil k'a'abetkuunsa'an uti'al le je'elo' ma' u béeytal u máan, je'el bix k'a'ana'ane', le náakilo'ob jets'a'antak te' tu ka'ap'éelel yéetel te' tu yóoxp'éelel xóot'ts'íibil le jatsabila' tu yóok'olal u ma'alobil le lu'umo'ob ma'ili' ma'alobkuunsa'ako'obe';

XVI. Ku luk'sa'al

XVII. U Múuch' Mola'ayil México yéetel u ya'almaj jatsk'iinmeyajilo'ob le péetlu'umo'obo', ich u péetilo'ob meyaje', yaan u jóok'siko'ob a'almajt'aano'ob tu'ux ku je'ets'el bix kun jatsbil yéetel bix kun máansbil páajtalilo'ob ti' le lu'umo'ob ku máansiko'ob le náakilo'ob jets'a'antak te' tu IV yéetel te' tu XV jatsabil le jatsts'íiba'.

U maanalile' k'a'ana'an u ja'atsal yéetel u máansa'al u páajtalilo'ob tumen u yuumil ich jump'éel ja'ab ku xo'okol líik'ul u ya'alma'j páayt'anta'al. Wa ts'o'ok u máan le k'iino'ob a'ala'ano', ma' máansajpáajtalta'ake', u koonolile' yaan u je'ek'abta'al uti'al tuláakal máak. Ich keetile', yaan u chímpolta'al máax jach k'a'ana'an u ti'alintik je'el bix u ya'alik le a'alma'j belbest'aano'.

Le péetlu'um a'alma'jt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob u ba'albalil láak'tsilil, le tu'ux ku ya'ala'al le ba'alo'ob k'a'abet u táakpajalo'ob ich le je'ela', ich u chuunt'aanil ma' u máansajpáajtalta'al yéetel ma' táan u béeytal u ch'a'abal mix u patanta'al;

XVIII. Ku ya'ala'al je'el u béeytal u xak'alta'al tuláakal le mokt'aano'ob yéetel ts'áajt'aano'ob meenta'an tumen le Noj Jala'achilo'ob (Gobiernos) máanja'ano'ob líik'ul tu ja'abil 1876o', tu meentajo'ob u ch'a'abal nukuch lu'umo'ob, ja'ob wáaj sijnáal ba'albalil ti' le Nojlu'uma', tumen juntúul máak wáaj jump'éel mola'ay, bey xan ku ts'a'abal u béeytalil ti' U Noj Jala'achil México (Ejecutivo de la Unión) uti'al u ya'alik ma' u éejenta'al le mokt'aano'obo' wa ku taasiko'ob ba'al k'aas ti' kaaje'.

XIX. Yéetel le ba'ax jets'a'an te' Noj A'alma'jt'aana', le Mola'ay Nojpáajtalilo' yaan u jets'ik le t'aano'ob uti'al u ts'a'abal chímpool páajtalil tu yóok'olal k'áaxo'ob wáaj justicia agraria tu séebanil yéetel tu no'oja'anil, uti'al u kanáanta'al u p'is óol páajtalil ti' u ti'alinta'al (sic DOF 03-02-1983) lu'um ti' ejido, ti' kaaj yéetel chan lu'um, bey xan yaan u yáantik u ts'a'abal p'is óol áantajil ti' kolnáalo'ob.

Ich u péetil meyaj nojlu'um ku p'áatal tuláakal le ba'alo'ob tu yóok'olal u xuul u lu'umilo'ob ejido yéetel ti' kaaj, je'el bix káajik le je'elo'oba', wa ma' jets'eli' wáaj táan u ba'altelta'al tumen ka'ap'éel wáaj maanal ti' ka'ap'éel múuch' kajtal; bey xan le ba'alo'ob tu yóok'olal u ti'alinta'al u lu'umilo'ob ejido yéetel ti' kaaj. Uti'al le ba'alo'ob je'ela' yéetel, bey xan, uti'al u ts'a'abal justicia agrariae', le a'alma'jt'aano' yaan u jets'ik kúuchil p'is óolalo'ob ku meyajob tu juunalo'ob yéetel u péetilo'ob meyajob, meenta'ano'ob tumen noj p'is óolalo'ob ts'aaja'an u k'aaba'ob tumen U Noj jala'achil México yéetel ts'aaja'ano'ob tumen U Mola'ayil Jets' A'alma'jt'aano'ob wáaj, ichil u je'elsajbáajilo'ob le je'ela', tumen le Masabk'iin Mola'ayo'.

A'alma'jt'aan ku jets'ik jump'éel mola'ay uti'al u meenta'al meyajlu'um p'is óolal, yéetel

XX. Le Mola'ay Nojpáajtalilo' yaan u táakmuk'tik meyajilo'ob uti'al u jóok'olo'ob táanil le mejen kaajo'obo', yéetel u tuukulil u ts'a'abal meyaj bey xan u kanáanta'al u ma'alob kuxtalo'ob bey xan u táakpajalo'ob yéetel u yoksikubáaj le kolnáalo'obo' ich u jóok'ol táanil nojlu'um, yéetel yaan u líik'saj óoltik u meyajilo'ob paak'alil yéetel aalak'náal bey xan u meyajil k'áax uti'al u ma'alob k'a'abetkuunsa'al lu'umo'ob, yéetel u meenta'al u kúuchilo'ob meyaj, insumos, créditos, u meyajilo'ob ka'ansaj yéetel técnica áantajil. Bey xane' yaan u jóok'sik le a'almaj belbest'aan uti'al u tukulta'al yéetel u nu'ukbesa'al u náajmalil u meyajil paak'alil yéetel aalak'náalil, u industrializarta'al bey xan u jóok'sa'al kombil, yéetel u tuukulil k'a'ana'antak ti' kaaj.

Le u chúuka'an yéetel u maantats' mu'uk'a'ankuxtalil chankaaj, ku xmáanchi'ita'al te' xóot's'iib yaan tu paach le je'ela', ichil uláak' ba'alo'obe', yaan u kaxtik ka táan óolta'ak tumen le Mola'ay Nojpáajtalilo', ka anak nonoj yéetel jach tu súutuk le janalbe'en ba'alo'ob jach k'a'ana'antak kun jets'bil tumen le a'almajt'aano'.

> **U 28 Jatsts'iibil.** Ti' u Múuch'péetlu'umilo'ob Méxicoe' wet'a'an méek'tanti'alilo'ob, u meenta'al méek'tanti'alilo'ob, u wóolti'alta'al mambe'en ba'alo'ob, yéetel u luk'sa'al patan, je'el bix jets'a'anil ti' le a'almajt'aano'obo'. Láayli' bey kun meentbil ti' weet'ilo'ob uti'al u kanáanta'al meyajkúuchilo'obo'.

Le óok'lale', le a'almajt'aano'obo' yaan u meentiko'ob u yaayaj bo'olsi'ipilta'al, bey xan le jala'achilo'obo' yaan u ma'alob t'u'ulpachtiko'ob, u mu'uch'ul wáaj u moltia'alta'al ba'alo'ob ku k'a'abetkuunsa'al k'a'ana'antako'ob tumen juntúul wáaj chéen jaytúul máak uti'al u meenta'al u na'akal u tojolo'ob; tuláakal ch'a'at'aan, meyaj wáaj u much'ikubáaj ajmeyaj kombe'en ba'alo'ob, jmeyajkúuchilo'ob, ajkoonolo'ob wáaj ajkon meyajob wáaj ku meentiko'ob xan je'eba'axak, uti'al ma' u cha'abal jáalk'ab táakpajalil wáaj keetlanil wáaj uti'al u meenta'al u ko'oj bo'ol le ajmaano'obo' bey xan, tuláakal le ba'alo'ob ku taasiko'ob utsil ti' juntúul wáaj junjaats máako'ob ku ts'o'okole' ku taasik k'aas ti' tuláakal máak wáaj ti' jump'éel jaatsil kajnáalilo'ob.

Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob chunt'aano'ob uti'al u je'ets'el u xuul u tojol kombil ba'alo'ob, ba'alo'ob wáaj náajmalo'ob ku yila'al k'a'ana'antako'ob uti'al u taak'inil nojlu'um wa uti'al u k'a'abetkuunsa'al tumen kaaj, bey xan uti'al u ya'ala'al bix kun nu'ukbesbil u t'o'oxol kombil ba'alo'ob, ba'alo'ob wa náajmalo'ob, uti'al ma' u yantal

chúumuktalilo'ob ma' k'a'ana'antako'obi' wáaj u chóok' antal ba'al ku meentiko'ob u p'áatal ma' u yantal ba'alo'ob k'a'abetkuunsbil, bey xan u na'aksa'al tojolilo'ob. Le a'almajt'aano'obo' yaan u kanáantiko'ob le ajmaano'obo' yéetel u meentiko'ob u nu'ukbesajilo'ob uti'al u ma'alob kanáanta'al le ba'ax k'a'abet ti'obo'.

Ma' méek'tanti'alil le meyajjo'ob ku meentik chéen le Noj jala'achil ti' le nojk'a'ana'an ba'alo'oba': túuxtbil ts'íib, náachkunsaj ts'íib yéetel náachkunsaj t'aan yéetel ts'íib; tuuno'ob juul u ka'aj yéetel u meenta'al u muuk'il nuclear; u pa'atuukulil yéetel u péets'meyajil le múuch'k'al ti' u t'i'it'besajil sakléembalcháak ti' nojlu'umilo' bey xan le meyajtáankaajil ti' u máansa'al yéetel u t'o'oxol u muuk'il u muuk' sakléembalcháak bey xan u kaxta'al yéetel u jóok'sa'al u yíitstuun yéetel uláak' t'abk'alakba'alo'ob yéetel le ba'ax ku ya'alik le u wakp'éel yéetel u wukp'éel xóot's'íibil le jatsts'íib 27o' ti' le noj a'almajt'aana', sakléembalcháak yéetel le meyajilo'ob chíika'an jets'a'ano'ob ti' le a'almajt'aano'obo' ku jóok'sa'alo'ob tumen u Nojmola'ayil Nojlu'um. Ts'aaj ojéelalil yéetel satelite yéetel tsíimin k'áak'o'obe' ba'alo'ob ku táanilkuunsa'al uti'al u jóok'ol táanil nojlu'um je'el bix jets'a'anil ti' jatsts'íib 25 ti' le Noj a'almajt'aana'; le Noj jala'achilo' kéen u meyajt u nojbeelankilil tu yóok'lal le je'elo'obo', yaan u kanáantik u kanáanil yéetel u tsikbe'enil Nojlu'um, yéetel kéen u ts'áaj ts'aat'aano'ob wáaj cha'abalilo'ob yaan u p'áatal ti' wáaj yaan u jets'ik u béeytalil yóok'ol le bejilo'ob ti' ts'áaj ojéelalil je'el bix jets'a'anil ti' u a'almajt'aanilo'obo'.

Le Noj jala'achilo' yaan u yantal ti' múuch'jo'olpóopilo'ob yéetel kúuchil náajalmeyajilo'ob ku k'a'abettalo'ob ti' uti'al u ma'alob meyajta'al le nojk'a'ana'an ba'alo'ob yaan ti'o' yéetel ti' le meyajilo'ob ku táanilkuunsa'alo'ob, tu'ux ku táakpajal tu juunal wáaj yéetel u mola'ayil kaaj wáaj yéetel mola'ay ma' uti'al kaaji', je'el bix jets'a'anil ti' le A'almajt'aano'obo'.

Noj jala'achile' yaan u yantal ti' jump'éel U Noj Kúuchilil Taak'in yaan jáalk'abil ti' uti'al u meentik u meyajjo'ob yéetel u belankilil. Le ba'ax kun u táanilkuunso' leti' u yilik u jets'eknakil u béeytalil u maan u taak'in nojlu'um, yéetel lela' ku mu'uk'a'ankuunsik u nojbelankilil yóok'ol u jóok'ol táanil nojlu'um le yaan u ka'aka'ajil ti' le Noj jala'achilo'. Mix jump'éel jala'achile' je'el u béeytal u ya'alik ti' U Noj Kúuchilil Taak'in ka ts'áaj taak'inake'. Noj jala'achile' yaan u yantal ti' jump'éel k'uben meyajil ti' kaaj u k'aaba'e' U Nojlu'um T'áalk'abil Yíitstuun uti'al Jets'elnakil yéetel u Jóok'ol Táanil Kaaj U Mola'ayil Ts'aajtaak'inile' (Institución Fiduciaria) U Noj Kúuchilil Taak'ine', a'almajt'aan kun jets'ik bix kun u táanilkuuntil u k'amik, u tsolmeyajtik, yéetel bix kun u t'oxil u k'amtaak'in ku

taal ti' le kun ts'áabil ti'o' yéetel ti' Paaklank'axt'aan je'el bix u jets'ik u wukp'éel xóot's'iibil le jaatsts'iib 27 ti' le Noj A'almajt'aana', ma' táan u táakbesa'al patano'obi'.

Ma' méek'tanti'alil le meyajjo'ob ku meentik chéen le Noj jala'achilo', yéetel U Nojkúuchilil Taak'in ti' nojk'a'ana'an ba'alo'ob ti' u ts'alkúunta'al taak'in yéetel u jóok'sa'al taak'in. U Nojkúuchilil Taak'in, je'el bix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo' yéetel u táakpajalil le jala'achilo'ob k'a'ana'antako'obo', yaan u belbest'antik u jelpajalo'ob, bey xan u chúumuktalilo'ob yéetel meyajjilo'ob taak'in, tumen yaan ti' u béeytalil k'a'ana'an uti'al u belbest'antik yéetel u kanáantik le je'ela'. U belankilil U Nojkúuchilil Taak'ine' u ka'aka'ajil le máako'ob ken u ts'áaj u Noj jala'achil Nojlu'umo' yéetel u éejen u Mola'ayil Ajjest' A'almajt'aano'ob wáaj Masabk'iin Mola'ayil, kéen k'a'ana'anchajak; le máako'ob ts'aba'ano'obo' yaan u meyajtiko'ob u kuucho'ob ich le k'iinilo'ob kun xáantalo'obo' yéetel je'el bix tsola'anilo'obe' ka béeyak u meentiko'ob u meyajjo'ob tu juunalo'ob; chéen je'el u béeytal u luk'sa'al u meyajjo'obe' tu yóok'olal nojsi'ipil yéetel ma' táan u béeytal u yantal uláak' meyaj ti'ob, kuuch wáaj túuxtmeyajil, ba'ale' je'el u béeytal u meyajjo'ob ti' u jo'olpóopta'al U Mola'ayil Taak'in yéetel le ma' bo'olilo'ob ti' mola'ayo'ob ti' ka'ansaj, ka'anal na'atil, miaatsil wa ti' ts'áaj áantajil. Le máako'ob ku meyajtiko'ob u belankilil U Nojkúuchilil Taak'ine', je'el u béeytal u almejen (sic DOF 20-08-1993) p'is óolta'alo'ob je'el bix jets'a'anil ti' u jatsts'iibil 110 ti' le Noj a'almajt'aana'.

U Nojpáajtalil Jala'achile' yaan u yantal u Mola'ayilo'ob Ilik u Meyaj yéetel K'axmeyajnaja'an ti' ba'alo'ob yaan u yil yéetel sakléembalcháak u k'aaba'e' U Nojlu'um Mola'ayil T'abk'alakba'alo'ob yéetel U Mola'ay No'ojbesajil Muk'náalil, je'el bix u jets'ik le a'almajt'aano'obo'.

Ma' méek'tanti'alil u múuch'kabilo'ob ajmeyajo'ob meenta'an uti'al u kanáantiko'ob le ba'ax k'a'abet ti'obo' yéetel u múuch'kabilo'ob wáaj u mola'ayilo'ob u paaklan meyaj u meyajnáalil kombe'en ba'alo'ob, uti'al u kanáantiko'ob le ba'ax k'a'abet ti'obe' wáaj ti' tuláakal máak, u táats' koniko'ob ti' u k'íiwikil koonol táanxel nojlu'umil u kombe'en ba'alo'obil nojlu'um wáaj u meyajkúuchililo'ob chéen wa leti'ob ku taasiko'ob u ya'abil taak'in te' tu'ux ku meyajta'alo'obo' wa ma' kombe'en ba'alo'ob ku jach k'a'abetchajalo'obi', chéen wa le mola'ayo'ob ku kanáanta'alo'ob wáaj ku áantaj p'is óolta'al tumen u Jala'achil Nojlu'um wáaj ti' le Péetlu'umo'obo', yéetel u yáax ts'áajpáajtalil uti'al le je'ela' ku ts'a'abal tumen Noj Mola'ay A'almajt'aanil te' tu'ux k'a'abeto'. Le mola'ayilo'ob a'almajt'aano', tu juunalo'ob wáaj yéetel u t'aanil Noj jala'ache' je'el u béeytal u tseliko'ob le ts'áajpáajtalilo'ob meenta'ano'ob uti'al u beeta'al le

múuch'kabilo'ob ku ya'ala'ala', chéen wa bey u k'áatik ba'axo'ob k'a'ana'an ti' kaajo'.

Ma' xan méek'tanti'alil le béeytalilo'ob ku ts'a'abal junjaats k'iino'ob ti' ajmeentajo'ob yéetel ti' íits'atilo' uti'al u meenta'al u meyajo'ob yéetel le ku ts'a'abal ti' ka'analpatjo'olo'ob yéetel ti' ma'alobkuunsajo'ob ti' waba'ax uti'al u k'a'abetkuunsa'alo'ob chéen tumen máax patjo'olto'.

Noj jala'achil, yéetel u yáantaj a'almajt'aano'obe', je'el u béeytal kéen k'a'abetchajak ti' tuláakal máake' u ts'aat'antik u ts'a'abal u meyaj táankaajilo'ob wáaj u jóok'sa'al, u k'a'abetkuunsa'al yéetel u jóok'sa'al utsil ti' le ba'albalilo'ob yaan ti' Nojlu'umo', ba'ale' ma' táan u yokol ichil le je'elo'oba' le ku jets'iko'obo'. Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob ba'ax yéetel bix kun kanáantbil u ts'a'abal tu beel u meyajilo'ob yéetel u k'a'abetkuunsa'al le ba'albailo'ob tumen kaajo', yéetel ma' táan u cha'iko'ob u mu'uch'ul ba'alo'ob ku k'atikuba'ob ti' u beel ba'axo'ob k'a'abet ti' kaaj.

U meyajta'al u jets'meyajil ba'alo'ob k'a'ana'an ti' kaaje' yaan u chíimpoltik le ba'alo'ob jets'a'ano'ob ti' le Noj a'almajt'aano' yéetel chéen je'el u béeytal u meenta'al yéetel a'almajt'aano'obe'.

Je'el u béeytal u ts'a'abal áantaj taak'ine' uti'al meyajo'ob ku táanilkuunsa'alo'ob, chéen wáaj k'a'abet ti' tuláakal máak, chéen ti' junjaats k'iino'ob yéetel ma' táan u taasik k'aas ti' u taak'inil Nojlu'um. Noj jala'achile' yaan u yilik u meyajta'al le áantaj taak'ino' yéetel u p'isik le ba'axo'ob ku taasiko'.

Le noj jala'acho' yaan u yantal ti' jump'éel U Nojlu'um Mola'ayil Keetlan Koonol (Comisión Federal de Competencia Económica) yaan u p'áatal bey jump'éel jáalk'ab mola'aye', yéetel u muuk' u a'almajt'aanil yéetel u ba'albalil, u xuul u tuukulile' u yilik u yúuchul jáalk'ab keetlamil yéetel múul táakpajlil, bey xan u kanáantik, u xak'alkaxantik yéetel u yilik ma' u yantal méek'tanti'alil, u meenta'al méek'tanti'alil, u mu'uch'ul ba'alo'ob yéetel uláak' xu'ulsajilo'ob ichil u ma'alob meyaj u k'íiwikil koonol, je'el bix u jets'ik le noj a'almajt'aan yéetel u a'almajt'aanilo'obo'. Le mola'aya' yaan u yantal ti' u nojbéeytalilo'ob uti'al u beetik tu beel u meyaj; ichil u meyaje' ti' yaan u beetik u ja'abal u bejil keetlamil yéetel múultáakpajlili', u ts'a'abal u p'iis u meyajta'al u k'a'ana'an nu'ukulo'ob meyaj, yéetel u beetik u ju'ubul u mola'ayilo'ob meyaj, páajtalilo'ob, u ba'albalil kaaj wáaj u mola'ayilo'ob u máakilo'ob taak'in, je'el bix k'a'abete' uti'al ma' u yantal ba'alo'ob ch'enik keetlamil.

U Nojlu'um Mola'ayil Náachkunsajts'aaj Ojéelale' jump'éeel jáalk'ab mola'ay, yéetel u muuk' u a'almajt'aanil yéetel u ba'albalil, u xuul u tuukulile' u jóok'sik táanil tu beel, náachkunsajt'aan yéetel náachkunsajts'aaj ojéelalo'ob, je'el bix jets'a'anil ti' le Noj A'almajt'aana' yéetel ti' u a'almajt'aanilo'ob. Uti'al le ba'alo'ob je'ela', yaan u yantal tu k'ab u ts'áajik u p'iis, u k'a'ayta'al yéetel u yila'al u k'a'abetchajal, u jóok'sa'al utsil yéetel u meyajta'al u wóolt'ooxil sakléembalcháak, redes yéetel u meenta'al u meyajilo'ob náachkunsajt'aan yéetel náachkunsajts'aaj ojéelalo'ob, yéetel ookbalil ti' meyajnáalkúuchil le ku meyajoj' bey xan le je'elekballo' yéetel uláak' u k'a'ana'an nu'ukulilo'ob meyaj, yéetel u táan óolil le ba'ax jets'a'an tu jaatsts'íibil 6° yéetel 7°, ti' le Noj a'almajt'aana'.

U Nojlu'um Mola'ayil Náachkunsajts'aaj Ojéelale' leti' xan u jala'achil ichil u páajtalil taak'inil ti' u meyajil náachkunsajt'aan yéetel náachkunsajts'aaj ojéelalilo'ob, uti'al lela' yaan u jets'meyajtik chéen le nojbéeytalil ku je'ets'el tumen le jaatsts'íiba' yéetel le a'almajt'aano'ob uti'al le U Mola'ayil Nojlu'um ti' u Páajtalil Taak'ino' yéetel yaan u ts'áajik u p'iis táakpajlil yéetel keetkunajil ti' le u k'íiwikilo'ob koonola' yéetel u xuul u tuukulil u ja'abal u bejil keetlamil yéetel múultáakpajlil, yaan u ya'alik tak tu'ux kun náakal ich nojlu'um yéetel ich péetkaajil le ti' u yool iik', ts'aaj páajtalil yéetel ti' paaklan ti'alil, ku wóolmachtiko'ob ya'ab kúuchililo'ob ku ts'aaj ojéelalo'ob, ts'aaba'an ti'ob u páajtalil xan náachkunsajt'aan yéetel náachkunsajts'aaj ojéelal yéetel chéen ti' jump'éeel u k'íiwikil koonol jump'éeelili' tu'ux yaan, yéetele' yaan u beetik u ju'ubul u mola'ayilo'ob meyaj, páajtalilo'ob wáaj je'en ba'ax k'a'abet uti'al u kanáantik u chíimpoolta'al le xu'ulsajilo'oba', yéetel u yilik u beeta'al le ba'ax ku ya'alik le jaatsts'íib 6° yéetel 7° ti' le noj A'almajt'aana'.

U meyaj le Mola'ayila' u ts'áajik páajtalil, u lu'usik, bey xan u ts'áajik u páajtalil u ts'a'abal wáaj u k'e'exel u accionario péets'meyajil, u jo'olpóopta'al yéetel u meyajta'al mola'ayilo'ob yaan ba'al u yilo'ob yéetel u ts'a'abal u páajtalil u meyajta'al náachkunsajt'aan yéetel náachkunsajts'aaj ojéelal. Le mola'ayila' yaan u yáax ts'áajik u yojéelt u No'ojk'abil le meyajoj'oba' ma'ili' jets' óolnake', leti'e' je'el u páajtal u ya'alik ba'ax ku tukultik yóok'olal bix yanile'. Le páajtalilo'ob kun ts'áabilo' je'el u béeytal uti'al u yúuchul koonole', uti'al kaaj, ma' uti'al kaaji' yéetel táankaajil, ichilo'obe' ti' yaan xan le múuch'kaajilo'ob yéetel le máasewáalo'obo', yaan u ch'a'ik u muuk' ba'ax ku tukultik u meyajtiko'ob, ti' le chuunt'aano'ob jets'a'ano'ob ti' u jaatsts'íibilo'ob 2°, 3°, 6° yéetel 7° ti' le Noj a'almajt'aana', le Mola'ayila' yaan u jests'ik buka'aj u bo'olil le contraprestaciones tu

yóok'olal u ts'a'abal le ts'aajpáajtalilo'obo', bey xan u éejenta'al meyajo'ob yaan ba'al u yilo'ob yéetel le je'elo'oba', ba'ale' yáax k'a'abet u ya'alik ba'ax ku tukultik u Jala'achil Xokba'albalil, le ba'ax ku tukulta'al tu yóok'olal le ba'alo'ob je'el bix ku ya'alik le xóot'ts'iiba' ma' k'a'abeti' yéetele' k'a'abet u jóok'sa'al ma'ili' máanak 30 k'iino'obe', le kan máanak le buka'aj k'iino'obo' le Mola'ayilo' ku ch'a'aj óoltik u tak óoltik u meyajilo'ob k'a'abeto'.

U ts'aajpáajtalilo'ob le u wóolt'ooxil sakléembalcháako', yaan u ts'a'abal yéetel k'a'aytajil ti' kaaj, u tuukulile' ka anak u ya'abtal múultáakpajali', ka xan ila'ak ma' u mu'uch'ul ba'alo'ob ka u kúulpachkíint ba'axo'ob k'a'abet ti' kaaj yéetele' ka kanáanta'ak ma' u jach ko'ojtal tak kéen k'uchuk ti' máax k'a'abet u k'uchul, mixjuntéen kun jets'bil máax ti' kun ts'áabil u k'a'aytajil kaaj chéen tu yóok'olal u taak'in. Le ts'aajpáajtalilo'ob uti'al kaaj wáaj socialo' mina'an u bo'olil, yéetele' yaan u táats' ts'a'abal je'el bix u je'ets'el tumen le a'almajt'aano'obo', yéetel le bix kun beelankilmeyajtbilo' k'a'abet ichil sáasmeyajil. Le u Nojlu'um Mola'ayil Náachkunsaj ts'aaj ojéelalo' yaan u beetik jump'éel tsolts'íibil tu táan kaaj ti' le ts'aajpáajtalilo'obo'. Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob u jach ma'alobil bix kun bo'olsi'ipiltbil uti'al u luk'sa'al le ts'aajpáajtalilo', yéetel uláak'o'ob, ma' u chímpolta'al ts'okjets't'aan ts'o'ok u je'ets'el ti' wa yaan ba'alo'ob ku meenta'al yaan ba'al u yil yéetel méek'tanti'alil. Uti'al u luk'sa'al le ts'aajpáajtalilo'obo' le Mola'ayila' yaan u ya'alik ti' u Noj Jala'achil Mexico, yóok'lal u beetik wa k'a'abet le ba'axo'ob yaan ti' u páajtalil ti'o', uti'al u kanáanta'al ka ch'a'aj óolta'ak le meyajkaajilo'.

U Nojlu'um Mola'ayil Náachkunsajts'aaj Ojéelale' yaan u kanáantik ka anak ti' Nojjala'ache' le ts'aabilnáalilo'ob k'a'abet ti' uti'al u meentik u meyajo'obo'.

U Mola'ayil Nojlu'um ti' u Páajtalil Taak'in yéetel U Nojlu'um Mola'ayil Náachkunsajts'aaj Ojéelale', yaan u yantal jáalk'abil ti'ob ti' ba'ax kun u beeto'ob yéetel uti'al u meyajo'ob, ka'anal meyajil bey xan keetkunajil ichil u meyajo'ob; yéetel yaan u meyajo'ob je'el bix jets'a'anila':

I. Yaan u jest't'antik u ts'okt'aano'ob yéetel tuláakal jáalk'abil;

II. Yaan u xupik u taak'ino'ob yéetel jáalk'abil. U Noj Mola'ayil Pat A'almajt'aano'obe' yaan u kanáantiko'ob ka anak ti'ob ts'aka'an taak'in uti'al u meentik u meyajo'ob ma'alob yéetel tu k'iinil.

- III.** Leti'ob kun jóok'sik u Ya'almajt'aanil u Tsolemeyajo'ob, ichil jump'éel múuch'tuukulil ti' yéeytambal tumen u ya'abilo'ob;
- IV.** Je'el u páajtal u jóok'siko'ob a'almaj ts'olmeyajilo'ob píik'kabe' ba'ale' chéen uti'al u meenta'al meyajo'ob ichil le ba'alo'ob ku táakpajal ichil u meyajo'.
- V.** Le a'almajt'aano'obo' yaan u kanáantiko'ob ichil tuláakal le mola'ayilo'obo', u ja'atsal le jala'acho'ob meentik xak'alcaaxanil yéetel le ku kaxan nu'ukbesajil ichil u beelankilmeyajo'ob le ku meyajta'al bey p'is óolalilo'.
- VI.** U mola'ayilo'ob jala'ache' k'a'abet u chímpoltiko'ob u chuunt'aanilo'ob sáasmeyajil yéetel táakbesaj ts'áaj ojéelalil. Yaan u paaklan tsikbalo'ob múuch'kabil yéetel yaan u ch'a'iko'ob u t'aanil ba'axo'ob kun u meyajto'ob yéetel u ya'abil yéeyajil; u múuch'meyajo'ob, u ch'a'at'aano'ob yéetel u ts'ok jets't'aano'ob, tuláakale' táankaaj, ma' beetbil beyo' chéen wa bey ku ya'alik le a'almajt'aano'obo'.
- VII.** U píik'kab belbest'aanilo'ob, ba'alo'ob wáaj u tu'ubsajilo'ob le U Nojlu'um Mola'ayil Keetlam Koonol yéetel U Nojlu'um Mola'ayil Náachkunsajts'aaj Ojeláale', je'el u páajtal u jelsutt'anta'al chéen ichil áantaj p'is óolal tu táan a'almajt'aano'obe' yéetel ma' táan u béeytal u jáawsa'al. Je'el u béeytale' chéen wa ku ya'ala'al ti' yaan u beetik jump'éel bo'ol, wa yaan u ju'ubul u mola'ayil meyaj, páajtalilo'ob, u ba'alba'alil kaaj wa acciones. Tumen U Nojlu'um Mola'ayil Keetlam Koonol, le ba'alo'ob je'ela' yaan u beeta'al tak kéen táakmuk'ta'ak jump'éel áantaj p'is óolal wa bey k'a'ana'ano'. Uti'al u ts'okjets't'anta'al jump'éel mola'ayil ku taalo'ob ti' jump'éel beelankilmeyaje', chéen je'el u béeytal u jelsutt'anta'al le ba'ax kun k'alik le p'is óolal tu yóok'olal jump'éel táats'máansajil jbeeta'ab ichil le ts'okjets't'aano' wáaj ichil le beelankil meyajo', le píik'kab belbest'aanilo'ob meyajta'ab ka'alik u ts'okjets't'anta'alo' chéen je'el u béeytal u ba'atelt'anta'al ichil jump'éel áantaj p'is óolale' tu yóok'olal le ts'okjets't'aan ts'o'ok u yáax a'alchajalo'. Le áantaj p'is óolalo'obo' chéen je'el u páajtal u yila'al tumen juntúul ajp'is óolale' yéetel tumen u Kúuchilil p'is óolal jump'éelili' u meyaj je'el bix u jets'ik le jaatsts'íib 94 ti' le Noj A'almajt'aana', Mixjuntéen je'el u béeytal u k'a'amal chéen ba'atel p'iis óolil wáaj ba'atel p'is óolil ku taal ti' Noj A'almajt'aan ti' ba'ax beeta'ab ich p'is óolale'.
- VIII.** U jo'olpópilo'ob le mola'ayilo'oba' yaan u ts'áajik k'aj óoltbil jump'éel tsolemeyajil ti' ba'ax ken u beetej ichil jump'éel ja'ab yéetel yaan u ya'alik ba'axo'ob ts'o'ok u beetik óoxp'éel winalil tu táan U Nojpáajtalil Jala'achil yéetel tu táan u Nojpáajtalil u

a'almajt'aanil México, yaan u táakpajalo'ob tu táan u Noj Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob ja'abilja'ab yéetel tu táan u Nojmúuch' Mola'ayil México je'el bix u jets'ik u 93 jaatsts'íibil le Noj A'almajt'aana' U Noj Jala'achil Méxicoe' je'el u páajtal u k'áatik ti' je'enmáakalmáak ti' le Nojmola'ayilo'obo' u táakpajal le jo'olpóopilo'ob tu táano'obo';

IX. Le a'almajt'aano'obo' yaan u táakmuk'tiko'ob le mola'ayilo'oba' ka ookoko'ob ichil saásmeyajil ti' u chuunt'aanilo'ob jala'achil digital yéetel je'ek'abe'en datos.

X. U bo'olil le túuxtbilmeyajo' k'a'abet u kéetel yéetel le ba'ax jets'a'an te' jaatsts'íib 127 ti' le Noj A'almajt'aana'.

XI. U túuxtbilmeyajilo'ob le mola'ayilo'obo' je'el u páajtal u k'e'exelo'ob tu kuucho'ob tumen u ka' ti' óoxjaats ti' le máakilo'ob yano'ob ti' le u Noj Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'obo'.

XII. Jujump'éel mola'ayile' yaan u yantal u ichile' u Xak'alkanaxuupil, le máax kun jo'olintiko' yaan u ts'a'abal tumen u ka' ti' óoxjaats ti' le máakilo'ob yano'ob ti' le U Noj Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob tu Nojlu'umil Méxicoe', je'el bix u jets'ik le A'almajt'aano'obo'.

U mola'ayilo'ob jala'ache', je'el bix leti' le U Mola'ayil Nojlu'um ti' U Nojlu'um Mola'ayil Keetlam Koonol yéetel le U Nojlu'um Mola'ayil Náachkunsajts'aaj ojéelalo' yaan u meyajta'al tumen wuktúul túuxtbilmeyajo'ob ti' yaan bey tak le túuxtbilmeyaj jo'olintiko' yaan u tso'ololo'ob je'el bix ken u ya'alil u Noj Jala'achil u Lu'umil Méxicoe' yéetel yaan u je'ets'el tumen U Noj Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob.

U jo'olpóopil jujump'éel ti' le mola'ayilo'oba' yaan u ts'a'abal tumen U Noj Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob ichil tuláakal le túuxtbilmeyajo'ob kun jóok'olo', yaan u yéeya'al tumen u ka' ti' óoxjaats ti' le máakilo'ob yano'obo', uti'al meyaj kamp'éel ja'abi', chéen juntéen je'el u béeytal u ka' máane'. Lekéen ts'a'abak juntúul túuxtbilmeyaj ta'aytak u ts'o'okol u k'iinilo'ob u meyajé', yaan u beetik u Jo'olpóopil chéen le k'iino'ob ku binetik u beetik u túuxtbilmeyajilo'.

Le túuxtbilmeyajo'obo' k'a'abet ti'ob le ba'alo'ob ku k'áata'ala':

I. Bey lu'unkabil sijnáal tu lu'umil Méxicoe' yéetel yaan ti' tuláakal u lu'unkab

páajtalilo'ob bey xan u almejen páajtalilo'ob,

II. Maanal 35 ja'abo'ob ti'.

III. U yantal ma'alob tojkuxtalil ti' yéetel k'a'abet ma' ts'okt'anta'an tu yóok'olal si'ipilil taali' ti' u beetiki' ka u beet u k'a'alal maanal junja'ab.

IV. Yaan u ju'unil ka'anal xook ti'

V. Meyajnaja'an kex óoxp'éel ja'ab yéetel tu jaajil u yóol ti' ka'anal meyajilo'ob, meyaj táankaajil wáaj ti' u meyajilo'ob ka'ansaj, k'a'abet jach yaan ba'ax u yilo'ob yéetel u meyajil taak'in, Náachkunsaj t'aan wa náachkunsaj ts'aaj ojéelal; je'el bix k'a'ana'ane'.

VI. U ye'esik je'el bix u jets'ik le A'almajt'aana', jach u yojel bix k'a'abet u beetik u ka'anal meyajil u kuuch,

VII. Ma' u meent u No'ojk'abil ti' Noj jala'achili', ma' u meent u Xak'alkaxannáalil Nojlu'umi', ma' u meentmaj u Nojlu'um Jets' A'almajt'aanili', ma' u meentmaj u Nojlu'um Pat A'almajt'aanili', ma' u meentmaj U Noj Jala'achil wáaj máakalmáak péetlu'umili', wáaj ma' u meentmaj u Jo'olpóopil Distrito Federal, ichil junja'ab ma'aili' ts'a'abak u kuucho'.

VIII. Ti' le U Nojlu'um Mola'ayil Keetlam Koonol, k'a'abet ma' u meyajtmaj mix jump'éel kuuchil wáaj mayajil ti' jo'olpóopil ichil u kúuchililo'ob náajal meyajil, ts'o'ok u beelankilmeyajta'al ichil ts'aajbo'olsi'ipilil ku beeta'al tumen le Mola'ayilo'. Ti' u Nojlu'um Mola'ayil Náachkunsajts'aaj Ojéelale' k'a'abet ma' u meent mixjump'éel meyajil wáaj kuuchil ichil u ts'ook óoxp'éel ja'ab ti' jo'olpóopil ichil le u Kúuchilo'ob Náajal Meyajil ts'aba'an u páajtalil koonol ti'ob wáaj m uti'al kaaji' wáaj ti' le ba'axo'ob yaan u yil yéetel u meyajjo' yéetel tu k'ab le Mola'ayil yaan u no'ojbesa'al u meyajjo'.

Le Ajtúuxtbilmeyajo'obo' ma' táan u béeytal u beetiko'ob uláak' meyaj, meyajil, wáaj túuxbilmeyajil ti' kaaj wáaj ma' ti' kaaji', ichil le je'elo'oba' ma' táan u yokol ts'áaj xooki', ma' táan u béeytal u yojéeltik ba'alo'ob táats' wáaj ma' táats'i', je'el bix u jets'ik le a'almajt'aano'obo', yéetele' yaan u p'áatalo'ob tu k'ab u jets'meyajil ka'aka'ajilo'ob je'el bix u jets'ik le u kamp'éel xóot'ts'íib ti' le Noj a'almajt'aana' yéetel ti' Almejen P'is óolil. Le a'almajt'aano'obo' yaan u no'ojbesiko'ob u jejeláasilo'ob bix le túuxtbilmeyajo'obo', je'el u páajtal u nats'ikuba'ob uti'al u yiliko'ob ba'ax k'a'abet u meyajtiko'ob yéetel máako'ob ku

táan óoltiko'ob ba'axo'ob k'a'ana'an ti' le máaxo'ob ku no'ojbesaj taak'ino'obo'.

Le túuxtbilmeyajo'obo' bolomp'éel ja'abo'ob kun u meent u meyajo'ob yéetel mixbik'in je'el u páajtal u ka'ameyajtiko'ob le kuuchilo'. Wa táan u binetik juntúul túuxtbilmeyaje', yaan u yila'al máax kun ts'áabili', je'el bix u jets'ik le jaatsts'íiba' yéetel u tuukulile' ka ts'o'oksa'ak tumen le máak kun jelts'áabilo'.

Le máaxo'ob ku tukulta'al u ts'a'abalo'ob u meent u túuxtbilmeyajilo'obo', yaan u láaj chúukbesiko'ob le ba'alo'ob ku k'áata'al ti'ob ti' le xookolo'ob yaan ka'analo', tu táan jump'éel u Mola'ayil P'ismeyajil (Comité de Evaluación) tu'ux táakpaja'an u Jo'olpóopilo'ob u Kúuchilil u Taak'in México (Banco de México), U Nojlu'um Mola'ayil uti'al u P'i'isil Ts'aajxook (Instituto Nacional para la Evaluación de la Educación) yéetel Nojlu'um Mola'ay Tsolxokik Kuxtal Yéetel Kúuchilo'ob (Instituto Nacional de Estadística y Geografía). Uti'al le meyajil je'ela' le u Mola'ayil P'ismeyajilo' yaan u much'ikuba'ob meyaj mantats' kéen u binetik juntúul Ajtúuxtbilmeyaj, yaan u jéets'meyaj yéetel u ya'abil yéeybalil, u Jo'olpóopile' leti' le máax ts'o'ok u asab úuchtal anak u kuuch ti' tuláakalo'obo' je'en máakalmáak mola'ayil u taal ti' le ku táakpajlo'obo'.

Le Mola'ayilo' yaan u jóok'sik jump'éel Páayt'aan ich kaaj uti'al u kaxta'al máax kun meyajtik le kuuch ku binetik u yuumilo'. Yaan u yilik wa chuka'an ba'ax ku káata'al tumen la jaatsts'íibila' ti' le máaxo'ob taak u meyajtikob', le máaxo'ob kun chúukbesiko'ob yaan u meenta'al jump'éel p'ismeyajil ti'ob yóok'olal le meyaj taak u beetiko'; le belankilmeyajo' k'a'abet u beeta'al yéetel sáasmeyajil, ts'aaj ojéelalil yéetel jump'éel ya'abkach múultáakpajilil.

Uti'al u beeta'al le p'ismeyajil ti' ba'ax u yojelo'obo', le u Mola'ayil P'ismeyajilo' yaan u ch'a' óoltik ba'ax ku ya'alik u jach p'íitile' ka'ap'éel u Mola'ayilo'ob Ka'anal Xookil yéetel yaan u beetik meyajilo'ob jach ma'alobtak yóok'ol u meyajil.

U Mola'ayil P'ismeyajile', tu yóok'olal juntúul ajkuuch ku binetike', yaan u túuxtik ti' le Noj Jala'achilo' jump'éel u tsolts'íibk'aaba'il yéetel u k'aaba' kex óoxtúul wáaj tak jo'otúul máako'ob taak u meyajtikob', leti' le máaxo'ob máans yéetel jach ka'anal jóok'iko'ob ti' le p'ismeyajil úucho'. Wa ma' chúukpaj le máaxo'ob taak u meyajtikob'obo' yaan u jóok'sa'al jump'éel túumben páayt'aan, le Noj Ja'ala'acho' leti' kun yéeyik ichil le máako'ob taak u meyajtikob'obo', le báaxalkuuch'o' kan u yéeyo' yaan u túuxtik ti' U Noj Mola'ayil Jets' A'almaajt'aano'ob uti'al u ka'a jaajkúunajil.

Le ka'a jaajkuunajilo' yaan u beeta'al tumen u ka' ti' óoxjaats' ti' u máakilo'ob yaan te' tu Noj Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'obo', chéen 30 k'iino'ob yaan uti'al u beeta'al ku káajal u xo'okol lekéen beeta'ak le ts'áaj k'aj óolalilo', wáaj tu k'iinilo'ob u je'elel U Noj Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'obe' yaan u páayt'anta'alo'ob tumen le Masabk'iin Mola'ayilo', wa ma' éejenta'ab le báaxalkuuch ts'a'ab k'aj óoltbil tumen le Noj Ja'ala'acho', U Noj Jala'achil Nojlu'ume' yaan u meentik jump'éeel túumben ts'aaj k'aj óolalil, je'el bix u jets'ik le xóot'ts'iib ts'o'ok u máana'. Le beelankilmeyajila' yaan u beeta'al le jaytéen k'a'abete', wa ma' éejenta'ab wajáaytéeni', bey kun úuchulo' tak kéen chíimpoolta'ak chéen juntúul máax taak u meyajtik le kuuchil tumen U Mola'ayil P'ismeyajilo', le máax kun p'áatalo' tats' leti' Tuláakal u meyajilo'ob beelankil yéeyajil yéetel u ts'a'abal le túuxtbilmeyajo'obo' ma' táan u béeytal u ba'atéelta'al.

Tuláakal le meyajil ku beeta'al ichil u nu'ukbesajil uti'al u yéeya'al yéetel u ts'a'abal u k'aaba' le meyajnáalil Comisionadoso' ma' táan u béeytal u k'áat k'exbital.

> **U 29 Jatsts'íibil.** Chéen wa yaan che' okolili', u yaj k'askuunta'al u jets'eknakil kaaj wáaj je'ebaxak ku ts'áaj kaaj ich jump'éeel yayaj talamil wáaj ba'atelile', chéen u Noj jala'achil u Múuch' Péetlu'umilo'ob México, je'el bix kun u ch'a'at'anto'ob yéetel u Nojmola'ayil Nojlu'um, wa jelekbal lela', leti' le Masab Mola'ayil je'el u béeytal u tselik ti' tuláakal le nojlu'um wa chéen ti' jump'éeel kúuchil le páajtalilo'ob yéetel le a'almajkananilo'ob ku k'atikuba'ob uti'al u ch'éensa'al le talamilo', chéen ch'a'abil, yéetel tu séeba'anilo'; ba'ale' k'a'abet u meentik chéen ich junjaats k'iino'ob, lela' yaan u meenta'al yéetel ya'abach kananil yóok'olal le ch'éensajila' ma' u ts'a'abal chéen ti' juntúul máak. Wa le ch'éensajil ku yúuchul much'ukbal le Nojmola'ayo', lela' yaan u ts'áajik le béeytalilo'ob k'a'ana'an uti'al ka u yil le Noj jala'ach bix kun u ts'áaj u jets' óolil le kaajo'; ba'ale' wa ka úuchuk ich u k'iinil je'elele' yaan u t'a'anal le Nojmola'ayo' tu séeba'anil uti'al u ch'a'at'aantiko'ob le ba'ax k'a'abet u meenta'alo'.

Le Jests'nojt'aano'ob kun jóok'sbilo', ma' táan u béeytal u jáawsik u páajtalilo'ob máak uti'al ma' u péech' óolta'al, u chíimpoolta'al u muuk' a'almajt'aanil, ti' kuxtalil, ti' tojbe'enil, ti' u kanáanil chuunláak'tsilil, ti' k'aaba'il, ti' nojlu'umilil, ti' u páajtalilo'ob mejen paalal, almejen páajtalilo'ob, u jáalk'abil tuukulil, jets'tuukulil yéetel u yoksaj óolta'al wa máakalmáak k'ujil, u chuunt'aanilo'ob a'almajil yéetel retroactividad, u

we'et'el u yúuchul kiinsajil yóok'lal si'ipilil, u we'et'el paalitsilil yéetel xk'oosil, u we'et'el che' sa'atsajil yéetel u beeta'al loobil, mix le p'is óol a'almajkananilo'ob uti'al u kanáanta'al le páajtalilo'ob je'ela'.

Le xu'ulsajil yéetel le jáawsajil uti'al u k'a'abetkuunsa'al le páajtalilo'ob yéetel le a'almajkananilo'obo' k'a'abet u chuunt'anta'al yéetel ku taal u yóol ti' le bix jets'a'anil ti' le a'almajt'aana' yéetel k'a'abet buka'aj je'el bix le talamil ku yila'alo', yaan u táan óolta'al je'enba'ax k'iine' u chuunt'aanilo'ob toj a'almajil, racionalidad, proclamación, ts'aa'j ojéelalil yéetel xma' péech' óolalil.

Lekéen ts'o'okok le xu'ulsajil wáaj le jáawsajil ti' u k'a'abetkuunsa'al le páajtalilo'ob yéetel le a'almajkanáanilo', lekéen ts'o'okok le k'iino'ob a'ala'anilo' wa tumen bey ka u jets'nojt'antil le Noj Mola'ayilo', tuláakal le a'almajk'axt'aano'ob yéetel ti' tsolmeyajilo' yaan u p'áatal mina'an u a'almajil tu séeba'anil. Le Noj Jala'achilo' ma' táan u béeytal u beetik k'exbesajil ti' le jets'nojt'aano' lekéen luk'sa'ak le xu'ulsajil wáaj jáawsajil tumen le Noj Mola'ayilo'.

Le jets'nojt'aanil kun u ts'áaj k'aj óoltbil le Noj Jala'achilo' ka'alik meenta'an le xu'ulsajil wáaj jáawsajilo' yaan u táats' xak'alta'al tu séeba'anil tumen U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe', yaan u ya'alik tu séeba'anile' wa yaan u a'almajt'aanil yéetel wa yaan u k'anjaajkúunajil.

Ka'apéets'el Tu Yóok'olal Mexicoilo'ob

> **U 30 Jatsts'íbil.** U ch'i'ibalil u nojlu'umil Méxicoe' ku ts'a'abal ti' máax sijnáali' wáaj ti' máax ku ts'áach'i'ibalta'ali'.

A) Mexicoil sijnáalo'ob máaxo'ob:

I. Ku síijilo'ob tu noj lu'umil México, je'etu'uxak u taal u yuumo'obe'.

II. Ku síijilo'ob táanxel nojlu'umil, u paalal mexicoilo'ob, síija'ano'ob tu noj lu'umil México, wáaj u yuum síija'an tu noj lu'umil México, wa u na' síija'an tu nojlu'umil México

III. Máaxo'ob ku síijilo'ob táanxel lu'umilo', u paalal mexicoilo'ob ts'áach'i'ibalta'ano'ob, wáaj u yuum ts'áach'i'ibalta'an, wáaj u na' ts'áach'i'ibalta'an, yéetel

IV. Máaxo'ob ku síijilo'ob ti' ba'atelil wa paaklan koonol cheemo'ob wa péepen k'áak' mexicoilo'obo'.

B) Mexicoilo'ob ts'áach'i'ibalta'ano'ob:

I. Le táanxel lu'umilo'obo', kéen ts'a'abak ti'ob u ju'unil mexicoil tumen U Nojbelankúuchilil Meyaj yéetel táanxel nojlu'umilo'ob.

II. Ko'olel wáaj xiib táanxel lu'umil ku ts'o'okol u beel yéetel xiib wáaj ko'olel mexicoil, ku yantal wáaj ku jets'ik u yotoch ich u Nojlu'umil México, yéetel ka u chímpolto'ob tuláakal ba'al ku tsolik le A'almaj t'aano'obo'.

> **U 31 Jatsts'fibil.** U ka'aka'ajil mexicoilo'ob:

I. U túuxtiko'ob xook u paalalo'ob yéetel u majan aalo'ob ti' u najilo'ob xook ti' jala'achil wáaj ma' ti' jala'achili', uti'al ka u xoko'ob u moots xook, u yáaxpéets'el xook yéetel ka'apéets'el xook, bey xan ka u k'amo'ob u ts'aajxookil k'atunil, je'el bix jets'a'anil ti' le a'almajt'aano'obo'.

II. U bino'ob tu k'iinil yéetel tu jatsk'iinil ts'aba'an tumen u Méek'tankaajil tu'ux kajakbalo'ob, uti'al u k'amiko'ob ka'ambesajil ti' uts lu'unkabil yéetel k'atunil uti'al ka béeychajak u k'a'abetkuunsiko'ob u páajtalilo'ob lu'unkabil, ka u k'a'abetkuunso'ob ts'oon tu beel, yéetel ka u yojéelto'ob u tojmeyajil k'atunil.

III. U yokolo'ob yéetel u meentiko'ob meyaj ich Nojlu'um Kanáambalil (Guardia Nacional), je'el bix jets'a'anil ti' u Tsol A'almajt'aanilo', uti'al u kanáanta'al yéetel u to'okol jáalk'abil, lu'umil, tsikbe'enil, páajtalilo'ob yéetel ba'alo'ob k'a'ana'an ti' Nojlu'um, bey xan jets' óolal, jets'eknakil yéetel

IV. U bo'ol patano'ob uti'al u xuupilo'ob kaaj, bey xan ti' Nojlu'um, tak ti' Distrito Federal

wáaj ti' le Péetlu'um yéetel ti' le Méek'tankaaj tu'ux kajakbalob', tu p'iis yéetel tu keetelil je'el bix jets'a'anil ti' le a'almajt'aano'obo'.

> **U 32 Jatsts'íibil.** Le a'almajt'aano'obo' yaan u belbest'antiko'ob le páajtalilob'ob ku ts'áajik u a'almajilob'ob Nojlu'um ti' le mexicoilob'ob yaan uláak' nojlu'umilil ti'obo' yéetel yaan u jets'ikob'ob belbest'aano'ob uti'al ma' u yantal talamilob'ob tu yóok'olal u yantal ka'ap'éel nojlu'umilil ti' juntúul máak.

Tumen jets'a'an ti' le Noj a'almajt'aana', u meyajta'al kuucho'ob yéetel meyajob', tu'ux k'a'ana'an sijnáal Mexico máake', ku ts'a'abal chéen ti' le bey ku k'áata'ala' yéetel ma' táan u k'amikob'ob uláak' nojlu'umilil. Le je'ela' yaan xan u meenta'al ti' le ba'axob'ob ku jets'ikob'ob uláak' u a'almajt'aanilob'ob u Nojmola'ayil Nojlu'umo'.

Tu k'iinilob'ob jets' óolale', mix juntúul táanxel nojlu'umil je'el u béeytal u meyaj ti' K'atune', mix ti' jpolisil wáaj ti' u kanáanil kaaj. K'a'ana'an sijnáal México máak, uti'al u béeytal u meyaj ich K'atun tu k'iinilob'ob jets' óolal yéetel ti' K'áak'náab K'atun wa ti' Ik'nal K'atunil, wáaj uti'al u yantal ti' je'emáakalmáak kuuchilob'ob wáaj túuxtmeyajilob'ob ti' le je'elo'oba'.

Láayli' k'a'ana'an sijnáal Mexicoe', capitanes, pilotos, patrones, maquinistas, mecánicos yéetel, xan, tuláakal le ku meyajtikob'ob je'en máakalmáak u nojchéemilob'ob wáaj péepemk'áak'ob'ob ku kanáantikubob'ob yéetel u lakamil wáaj u chíikulil paaklan koonol ti' Méxicoe'. Bey xan k'a'ana'an le je'ela' uti'al u meyajta'al u kuuchil u capitánil de puerto yéetel tuláakal u meyajilob'ob ti' practica je'el yéetel u comandanteil aeródromo.

Le Mexicoilob'ob' yaan u táanilta'alo'ob tu keetelil ti' le táanxel nojlu'umilob'ob', uti'al je'emáakalmáak ts'áat'aanilob'ob yéetel uti'al tuláakal le meyajob', kuucho'ob wáaj túuxtmeyajilob'ob ti' jala'achil tu'ux ma' k'a'ana'an wa lu'umkab Mexicoil máaki'.

Péets'el III

Tu Yóok'olal Táanxel Nojlu'umilob'ob

> **U 33 Jatsts'íibil.** Táanxel nojlu'umilo'ob le mina'an ti'ob le ba'axo'ob jets'a'ano'ob ti' jatsts'íib 30 ti' le Noj a'almajt'aana' yéetel yaan u k'amiko'ob u páajtalilo'ob wíinik yéetel a'almajkanáanilo'ob ku chíimpooltik le Noj a'almajt'aana'.

Chéen u Noj jala'achil Nojlu'um yéetel u yáax multunt'anile', yaan u béeytalil ti' u meentik u jóok'ol ti' Nojlu'um tuláakal táanxel nojlu'umilo'ob yéetel u ch'a' óolil ti' le a'almajt'aano'obo', leti' xan kun no'ojbesik u beelankilmeyajil, u kúuchil yéetel u k'iinilo'ob kun xáantal chuka'anilo'.

Táanxel nojlu'umilo'obe' ma' táan u béeytal u yoksikuba'ob ich u almejen ba'alilo'ob nojlu'um.

Péets'el IV

Tu Yóok'olal U Lu'unkabilo'ob México

> **U 34 Jatsts'íibil.** U lu'unkabilo'ob u Nojlu'umil Mexicoe' leti' le xiibo'ob yéetel le ko'olelo'ob mexicoilo'obo', yéetel k'a'ana'an ka yanak ti'ob xan:

I. 18 ja'ab, yéetel

II. Toj kuxtalil.

> **U 35 Jatsts'íibil.** U páajtalilo'ob lu'unkabile':

I. U yéeyiko'ob u jala'achilo'ob ti' yéeytambalo'ob tu táankaaj;

II. U béeytal u yéeya'alo'ob uti'al tuláakal kuuch ti' yéeytambal tu táan kaaj, yéetel le ba'axo'ob jets'a'ano'ob ti' le a'almajt'aano'obo'. U páajtalil u k'áata'al ka tsolts'íibta'ak máax taak u báaxale' u meyaj almejen mola'ayil yéetel u meyaj lu'unkabilo'ob u k'áatiko'ob ka tsolts'íibta'ak chéen tu juunal yéetel k'a'abet u chíimpooltiko'ob ba'ax ku k'áata'al, bix kun beetbil yéetel le ts'okt'aanilo'ob ku jéets'el tumen le a'almajilo';

III. U much'ikubáaj tu juunal yéetel jáalk'abil uti'al u táakpajal yéetel jets' óolal ti' u almejenil Nojlu'um.

IV. U ch'a'ik u ts'oonil K'atun wáaj ti' u Kanáanil Nojlu'um, uti'al u kanáanta'al Nojlu'um yéetel u mola'ayilo'ob, je'el bix jets'a'anil ti' le a'almajt'aano'obo' yéetel;

V. U beetik je'en ti' ba'ax meyajile' u páajtalil u k'áatankil.

VI. U béeytal u ts'a'abal uti'al je'en ba'al meyajile' wáaj túuxtmeyajil ti' meyaj táankaajil, yéetel le ba'alo'ob je'el bix u jets'ik le a'almajt'aano'.

VII. U káajsik a'almajt'aano'ob, yéetel le ts'okt'aano'ob yéetel le ba'ax ku k'áata'al tumen le noj a'almajt'aana' yéetel u a'almajt'aanil le u Múuch'mola'ayil Méxicoo'. U Mola'ayil Yéeybal way Méxicoo' (Instituto Nacional Electoral) yaan u yantal ti' Nojbéeytalo'ob ti' tu yóok'olal le ba'alo'ob je'el ku ts'a'abal ti' tumen le a'almajt'aano'obo', yéetel

VIII. U yéeyaj ti' u k'áatchi'ita'al kaaj, tu yóok'olal ba'alo'ob jach k'a'ana'an ti'nojlu'um, yéetele' yaan u chíimpooltik le ba'alo'ob je'ela':

1o. Yaan u páayt'anta'alo'ob tumen u Múuch'mola'ayil México, lekéen k'áata'ak tumen:

a) U Noj ja'ala'achil Nojlu'um

b) U 33% u máakilo'ob ti' je'enmáakalmáak ti' le u Mola'ayilo'ob le u Múuch'mola'ayil Méxicoo'; wáaj

c) Lu'unkabilo'ob, k'a'abet jach u p'íitile' u 2% ti' le máaxo'ob tsolts'íibta'ano'ob ti' u tsolts'íibk'aaba'il yéeybalilo', je'el bix u jets'ik le a'almajt'aano'obo'.

Chéen wa ku yúuchul je'el bix yáax a'ala'anil te' kóotsts'íib c) jp'áat paachilo', le ba'ax ku k'áata'alo' k'a'abet u chíimpoolta'al tumen u ya'abil máaxo'ob yaan ti' jujump'éel ti' u Mola'ayilo'ob ti' Múuch'mola'ayilo'ob México,

2o. Lekéen táakpajak u 40% ti' le máaxo'ob tsolts'íibta'ano'ob ti' u tsolts'íibk'aaba'il yéeybalilo', ba'ax kun u taase' yaan ba'ax u yil yéetel u Nojpáajtalil jala'achil yéetel

A'almajt'aanil ti' nojlu'um yéetel ti' jala'achil yaan u nojpáajtalilo'ob ti';

3o. Ma' táan u páajtal u k'áatchi'ita'al kaaj tu yóok'olal u xu'ulsa'al u páajtalilo'ob wíinik chíimpoolta'ano'ob tumen le Noj A'almajt'aana', le chuunt'aano'ob chíimpoolta'ano'ob ti' u jaatsts'íibil 40 ti' le A'almajt'aana'; ba'alo'ob tu yóok'olal yéeybalil, u k'amtaak'in yéetel u xuptaak'in u Mola'ayil Nojpáajtalil, u kanaambáalil nojlu'um, u nu'ukbesa'al, u meyaj yéetel toj óolkinnajil u mantats' muuk'il u nu'ukulil ba'atel, U Xuul Kúuchilil P'is Óolil way Méxicoe' yaan u kaxan nu'ukbesik, ma'ili' payalt'aannak u múuch'mola'ayil Méxicoe', tu yóok'olal u a'almajt'aanil le k'áatchi'ilo';

4o. U Mola'ayil Yéeybal way Méxicoe', yaan u yantal ti' u táats' kuuchil, u p'isjaajkúuntik le ba'ax ku k'áata'al ti' le kóotsts'íib c) ti' yáax múulxot'ts'íib ti' le jatsaba', bey xan u nu'ukbesa'al, u jóok'ol táanil, u xo'okol yéetel u ya'ala'al bix jóok'ik;

5o. Le u k'áatchi'ita'al kaajo' yaan u beeta'al le k'iin kun beetbil yéeybal nojlu'umo';

6o. U ts'okjets't'aan U Mola'ayil Yéeybal way Méxicoe' je'el u páajtal u jelsutt'anta'al je'el bix jets'a'anil ti' le kanjatsabil ti' u jaatsts'íibil 41, bey xan ti' u yóoxjatsabil ti' le jaatsts'íib 99 ti' le Noj A'almajt'aana'; yéetel

7o. Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob ba'ax ma'alob uti'al u beeta'al ba'ax jets'a'an ti' le jatsabila'.

> **U 36 Jatsts'íibil.** U ka'aka'ajilo'ob u lu'unkabil Nojlu'um:

I. U ts'íibtikubáaj ti' u catastroil méek'tankaajil, uti'al u ya'alik le ba'alo'ob yaan ti'o', u meyajkúuchilil, u xokmeyajil wáaj le meyaj ku beetik uti'al u kuxtalo'; bey xan u ts'íibtikubáaj ti' u Tsolk'aaba'il Lu'umkabilo'ob Nojlu'um, je'el bix jets'a'anil ti' le a'almajt'aano'obo'.

U nu'ukbesa'al yéetel u mantats' meyaj u Nojtsolk'aaba'il Lu'umkabilo'ob (Registro Nacional de Ciudadanos) yéetel u ts'a'abal u ju'unil tu'ux ku je'ets'el u lu'unkabil Méxicoe', meyajilo'ob k'a'ana'antak ti' kaaj, le meentike', le je'elo'oba' u ka'ak'a'ajil Noj jala'achil bey xan lu'umkabilo'ob, je'el bix jets'a'anil ti' le a'almajt'aano'obo';

II. U ts'íibtikubáaj ti' Nojlu'um Kanáambalil;

III. U yéeyik u jala'achilo'ob yéetel u táakpajal ti' u k'áatchi'ita'al kaaj, je'el bix jets'a'anil ti' le a'almajt'aano'obo';

IV. U meyajtik le kuucho'ob ti' yéeybal kaaj ti' Nojlu'um wáaj ti' Péetlu'umo'obo', le je'elo'oba' ku bo'olta'alo'ob; yéetel

V. U meyajtik jala'ach kuuchilo'ob ti' le kuchkabal tu'ux kajakbalo', u meyajil yéeybal yéetel p'is meyajil.

> **Jatsts'íib (Art. 37).**

A) Mix juntúul máak sijnáal Méxicoe' je'el u béeytal u tse'elel u nojlu'umilile'.

B) U yantal u ju'unil Méxicoile' ku luk'sa'al chéen wa:

I. Tu yóok'olal u juunal ch'a'abal u ch'i'ibalil táanxel nojlu'umil, tu yóok'olal u máan bey táanxel nojlu'umil yéetel je'enmáakalmáak jala'ach ts'alabju'une', tu yóok'olal u k'a'abetkuunsa'al nojlu'umju'un ti' táanxel nojlu'um, wa tumen u k'a'amal wa u k'a'abetkuunsa'al ajaw nojk'aaba'ilo'ob ku yoksiko'ob tu yáanal u béeytalil u jala'achil táanxel nojlu'um, yéetel

II. Tu yóok'olal u kajtal jo'op'éel ja'ab táanxel nojlu'um.

C) U lu'unkabilil Méxicoe' ku tse'elel wa:

I. Tu yóok'olal u k'a'amal wáaj u k'a'abetkuunsa'al ajaw nojk'aaba'ilo'ob ti' u jala'achilo'ob táanxel nojlu'um;

II. Tu yóok'olal u juunal meenta'al meyajil jala'achil ti' u jala'achil táanxel nojlu'um wa mix éejenta'an tumen u Nojjala'achil Méxicoi';

III. Tu yóok'olal u k'a'amal wa u k'a'abetkuunsa'al u tsikbe'enilo'ob táanxel nojlu'um wa mix éejenta'an tumen u Nojjala'achil Mexicoi';

U Nojjala'achil Méxicoe', le Jets' A'almajt'aano'ob yéetel le Pat A'almajt'aano'ob ti' u Múuch'mola'ayil México yéetel u Ka'anal P'is Óolalilo'ob le U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe' je'el u páajtal u k'amiko'ob yéetel jáalk'abil táanxel nojlu'umil tsikbe'enilo'obe'.

IV. Tu yóok'olal u k'a'amal meyajo'ob wáaj kuucho'ob wa mina'an u yáax éejenil u Nojjala'achil México, ich le je'elo'oba' ma' oka'ano'ob ts'íibil, ka'anal na'atil wáaj áantaj wiinik nojk'aaba'ilo'obi' je'el u béeytal u jáalk'ab k'a'amalo'obe';

V. Tu yóok'olal u yáanta'al juntúul táanxel nojlu'umil wáaj u jala'achil táanxel nojlu'um, ti' je'emáakalmáak ba'atelt'aanil k'áatankil ich nojlu'umo'ob wáaj ti' jump'éel yóok'ol kaab Kúuchil P'is Óolale', uti'al u meenta'al k'aas ti' u Nojlu'umil México, yéetel

VI. Tu yóok'olal uláak' ba'alo'ob jets'a'ano'ob ti' le a'almajt'aano'obo'.

> **U 38 Jatsts'íibil.** U páajtalil wáaj u béeytalil lu'umkabilo'obe' ku jáawsa'al:

I. Tu yóok'olal ma' u chíimpoolta'al je'enmáakalmáak le ka'aka'ajilo'ob jets'a'an ti' le jatsts'íib 360', wa mina'an u ba'axtenil. Le u jáawsa'alo' yaan u xáantal jump'éel ja'ab ku ts'o'okole' yaan xan u ts'a'abal yéetel uláak' bo'olsi'ipilo'ob ku jets'iko'ob le a'almajt'aano'ob tu yóok'olal lela'.

II. Tu yóok'olal wa yaan ti' jump'éel meyaj p'is óol si'ipil tu yóok'olal jump'éel si'ipil ku bo'olta'al yéetel k'aalil, líik'ul u k'iinil u je'ets'el ts'okt'aan k'aalil;

III. Ikil u máan u k'iinilo'ob jump'éel k'aalil;

IV. Tu yóok'olal chéen máan wa káaltalil mantats', je'el bix jets'a'anil ti' le a'almajt'aano'obo';

V. Tu yóok'olal wa puuts'ul ti' p'is óolal, líik'ul u je'ets'el u t'aanil chuuk tak tu k'iinil u

ts'o'okol le meyaj si'ipilo'; yéetel

VI. Tu yóok'olal u xuul ts'okt'aanil bo'olsi'ipilil tu'ux ku je'ets'el bey bo'olsi'ipil le u jáawsa'alo'.

Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob bix je'el u luk'sa'ale', bey xan bix je'el u jáawsa'al u páajtalil lu'umkabile', yéetel bix je'el u su'utul ti'e'.

U Ka'ap'éel Jo'olts'íib

Yáax U Péets'el

Tu Yóok'olal U Tsikbe'enil Nojlu'um Yéetel U Bixil U Jala'achta'al

> **U 39 Jatsts'íibil.** U tsikbe'enil nojlu'ume' ti' yaan yéetel ti' u taal chéen ti' le kaajo'. Tuláakal u béeytalil jala'achile' ku taal ti' le kaajo' yéetel ku meyajta'al uti'al u yutsil le je'ela'. Le kaajo' mantats' chéen ti' leti' yaan u páajtalil u k'exik wáaj u jelbesik bix u jala'achta'al.

> **U 40 Jatsts'íibil.** Wa ka u yóot u kaajil Méxicoe' je'el u béeytal u much'ikubáaj ti' jump'éel Nojlu'um ku meenta'al u ye'esajil tumen junjaats máako'ob, ku chímpoltik u táakpajal kaaj, xma' oksajk'ujil, nojlu'umilil, ti' xan ku táakpajalo'ob Péetlu'umo'ob yaan ti'ob jáalk'abil yéetel tsikbe'enil ku taal ti' u jests'meyajilo'ob; ba'ale' much'ukbalo'ob ti' jump'éel nojlu'um je'el bix jets'a'an ti' u chunt'aanilo'ob le noj a'almajt'aana'.

> **U 41 Jatsts'íibil.** Kaaje' ku meyajtik u tsikbe'enil yéetel u Nojpáajtalilo'ob México (Poderes de la Unión), ti' u páajtalilo'ob u meyaj, yéetel u páajtalilo'ob Péetlu'umo'ob, tak tu'ux ku béeytal u táakpajalo'ob le je'elo'oba', je'el bix jets'a'anil ti' le u Noj a'almajt'aanil Nojlu'uma' yéetel ti' xan le uti'al le Péetlu'umo'obo', ba'ale' le je'elo'oba' tu yóok'olal mixba'al je'el u béeytal u k'áatnúuktiko'ob le ba'ax jets'a'an ti' u Mukt'aanil Nojlu'ume'(Pacto Federal).

U túumbenkuunsa'al u Nojpaajtalil A'almajt'aani yéetel u Nojpaajtalil Jala'achile' yaan u meenta'al ti' yéeybalo'ob yéetel jáalk'abil, jaajkuunajil, bey xan ku yúuchulo'ob ti' junjaatsk'iino'ob, je'el bix jets'a'anil ti' le chunt'aano'oba':

I. Almejen mola'ayo'obe' múuch'kabilo'ob k'a'abeto'ob ti' kaaj; lea'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob le belbest'aano'ob yéetel le ba'axo'ob k'a'abet uti'al u a'almaj ts'íibtikuba'obo', jach bix kun táakpajalo'ob ti' u meyajil yéeybal yéetel u páajtalilo'ob, u kuch óolalo'ob yéetel le páajtalilo'ob yaan ti'obo'.

U biilal yanik Almejen mola'ayo'obe' uti'al u táakbesiko'ob kaaj ti' yéeybal jala'achil, u yáantajo'ob uti'al u meenta'al u mola'ayil u ye'esajil almejenil yéetel leti'ob u mola'ayilo'ob lu'umkabilo'ob, u meentiko'ob u béeytal u táakpajal lu'unkabil ti' u meyajil u nojbéeytalil jala'achil, yéetel le nu'ukbesajilo'ob, chunt'aano'ob yéetel tuukulo'ob yaan ti' le almejen mola'ayilo'obo' yéetel yéeybal wíinik, jáalk'abil, mukulbil yéetel u náapulil yéeytáambal, bey xan u belbest'aanilo'ob uti'al u keetil xiib yéetel ko'olel, ichil le máaxo'ob taak u báaxalo'ob uti'al u meenta'al A'almajt'annáalil ti' nojlu'um yéetel péetlu'umo'. Chéen kajnáalo'ob je'el u béeytal u meentiko'ob Almejen mola'ayilo'obe' yéetel u ts'íibtikuba'ob tu juunalo'ob yéetel jáalk'abil ti' lelo'oba'; le meentike', wet'a'an u táakbesikubáaj u múuch'kabilo'ob meyaj wáaj múuch'kabilo'ob yaanal ba'ax u tuukul ti' almejen mola'ayo'ob bey xan je'enmáakalmáak bix u meenta'al u yokol ti' jump'éeel mola'aye'.

Yéeybal jala'acho'obe' chéen je'el u béeytal u jupikubáa'ob ti' ba'alo'ob yaan ba'al u yil yéetel chéen ti' Almejen mola'ayo'obe' je'el bix jets'a'anil ti' le Noj a'almajt'aana' bey xan ti' le a'almajt'aano'obo'.

U almejen mola'ayilo'ob nojlu'ume' yaan u páajtalil ti'ob u táakpajalo'ob ti' u yéeybalilo'ob péetlu'umo'ob yéetel méek'tankaajo'ob. Le Almejen mola'ay ma' tu chukaj u jach p'íitil tak u 3% ti' u ma'alobil le yéeybalil ti' jéenmáakalmáak kun meentbil uti'al u túumbenkuunsa'al u Nojpaajtalil wáaj u Múuch'mola'ayil Méxicoe', yaan u luk'sa'al u ju'un.

II. A'almajt'aano'obe' yaan u kanáantiko'ob ka keet yanak ti' le almejen mola'ayilo'ob le ba'axo'ob k'a'abet uti'al u meentiko'ob u meyajjo'obo' yéetel yaan u jets'iko'ob belbest'aano'ob uti'al u belankuunsa'al le taak'in ti' le mola'ayil yéeybalo'ob yéetel ti' u

k'a'ay yéeybalo'ob, k'a'abet u kanáanta'al u táanilkuunsa'al u taak'in kaaj ti' le taak'in ku taal ti' yaanal máako'obo'.

Le u taak'in kaaj uti'al le Almejen mola'ayilo'obo' láayli' ts'íibta'ano'ob lekéen ts'o'okok yéeybale', yaan u taal ti' t'ox taak'inil uti'al u bo'otiko'ob u mantats' suuka'an meyajo'ob, le meyajilo'ob uti'al u yéeya'alo'ob ti' le yéeybalo'obo' yéetel le ba'axo'ob jets'a'antako'obo'. Yaan u ts'a'abal je'el bix jets'a'anil ti' le ku taala' yéetel je'el bix jets'a'anil ti' le a'almajt'aano'obo':

a) Le u taak'in kaaj uti'al u bo'oltiko'ob u mantats' suuk meyajo'obo' jujunja'ab kun jets'bil, ku multiplicarta'al tuláakal le lu'umkabilo'ob ts'íibta'ano'ob ti' u tsolk'aaba'il yéeybal yéetel 65% ti' u jach p'íitil u náajalil jump'éeel k'iin ich Distrito Federalo'. U 30% ti' le buka'aj tu ts'áajo' je'el bix yáax jets'a'anilo', yaan u keet t'o'oxol ti' le almejen mola'ayilo'obo' yéetel u yaalab 70% yaan u t'o'oxol buka'aj u wóolya'abilil le yéeybal tu náajalto'ob ti' u ts'ook u yéeybalil pat a'almajt'aano'obo'.

b) U taak'in kaaj uti'al u meyajilo'ob u náajalta'al yéeybalile' ti' le ja'ab tu'ux kun yéeybil u Noj jala'achil Nojlu'um, Jets' A'almajt'aano'ob yéetel Pat A'almajt'aano'ob ti' nojlu'ume', u 50% ti' le taak'in kaajil ku ts'a'abal ti' jujump'éeel mola'ayil yéeybal uti'al u suuk meyajo'ob ti' le láayli' ja'abo'; lekéen yéeya'ak chéen u pat a'almajt'aano'ob nojlu'ume', chéen u 30% ti' le taak'in ti' suuk meyajilo'ob kun ts'a'abilo'.

c) Le u taak'in kaaj uti'al jets'a'an meyajo'obo', je'el bix xook, ka'ansaj, u xak'almeyajil kaajtaak'inil yéetel almejenil, bey xan u meyajilo'ob u ts'a'abal k'ajóoltbil wa ba'ax, u 3% ti' tuláakal le jujunja'ab u taak'in kaaj uti'al suuk meyajo'obo'. U 30% ti' le buka'aj tu ts'áajo' je'el bix yáax jets'a'anilo', yaan u keet ja'atsal ti' le almejen mola'ayilo'obo' yéetel u yaalab 70% yaan u ja'atsal je'ebuka'aj u wóolya'abil yéeybal tu náajalto'ob ti' u ts'ook u yéeybalil pat a'almejt'aano'obo'.

A'almajt'aano'obe' yaan u jets'iko'ob u xuul u t'oxtaak'inil ti' u meyajil u yéeya'al báaxalkuucho'ob yéetel u k'a'ay yéeybalil le almejen mola'ayililo'. Le a'almajt'aano'obo' yaan xan u jets'iko'ob u jach ya'abil le taak'in kun ts'áabil ti'ob tumen u tak'pacho'ob yéetel u t'u'ulpacho'obo', bey xan yaan u jets'iko'ob bix kun pets'meyajtil, kun xak'alkaxambil tu k'iinil yéetel bix kun kanáantbil, ka'alik táan le k'a'ay yéeybalilo', u yila'al tu'ux u taal yéetel bix kun k'a'abetkuunsbil tuláakal le ba'ax yaan ti'obo', yéetel yaan u jets'iko'ob le bo'olsi'ipil kun ts'áabil wa ma' táan u meenta'al le beelbest'aano'oba'.

Bey xane', le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob bix kun xu'ulsbil u kuch óolalo'ob le Almejen mola'ayilo'ob kun jóok'sbilo'ob ti' tsolts'íib k'aaba'ilo' yéetel bix je'el u máansa'al u ba'albalilo'ob yéetel u yaalab ba'ax yaan ti'ob ti' Nojlu'ume'.

III. U almejen mola'ayilo'ob nojlu'ume' yaan u yantal ti'ob u páajtalil u mantats' k'a'abetkuunsiko'ob u kúuchilo'ob ts'aaj ojéelal mola'ayo'ob. Le báaxalkuucho'ob tu juunalo'obo' yaan u yantal ti'ob u páajtalil u táakpajlo'ob ti' páajtalilo'ob ti' k'a'ay yéeybalil je'el bix u jets'ik le a'almajt'aano'obo'.

Múulxot'ts'íib A. U Mola'ayil Yéeybal way Méxicoe' chéen leti' u jala'achil kun tsolmeyajtik u k'iinil u máansa'al mola'ay nojpáajtalil ti' náachkunsaj t'aan yéetel ti' náachkunsaj cha'an uti'al ba'axo'ob k'a'abet ti' yéetel uti'al u meyajtiko'ob u páajtalil u almejen mola'ayilo'ob nojlu'um, je'el bix jets'a'anil ti' le ku taala' yéetel je'el bix jets'a'anil ti' le a'almajt'aano'obo':

a) Líik'ul u káajal le yáax k'a'ay yéeyballo' tak lekéen k'uchuk u k'iinil le yéeyballo' yaan u p'áatal tu k'ab le u Mola'ayil Yéeybal way Meéxicoe', 48 minutos sáansamal, yaan u ja'atsal ich ka'ap'éel tak óoxp'éel minutos ti' jujump'éel jatsk'iin ti' máansajil ti' jujump'éel u kúuchilil náachkunsaj t'aan yéetel u yéeycha'anil náachkunsaj cha'an tu jatsk'iinil jets'a'an ti' kóotsts'íib d) ti' le múulxóot'ts'íiba'. Ichil le u k'iinilo'ob u ts'o'okol yáax k'a'ay yéeybalil yéetel u káajal k'a'ay yéeybalile' u chúumuk ti' le k'iintsilil ts'áaba'an ti' náachkunsaj t'aan yéetel náachkunsaj cha'an ti' u jala'achilo'ob yéeybalil yaan u máansa'al ba'alo'ob uti'alo'obi', yéetel ti' u ts'ooko' yaan u máansa'al ts'aaj ojéelalil yaan ba'al u yil yéetel almejen mola'ayilo'obi', je'el bix u jets'ik le a'almajt'aano'obo'.

b) Ich u k'iinilo'ob yáax k'a'ay yéeyballo'obe', le almejen mola'ayilo'obo' yaan u yantal ti'ob jump'éel minuto uti'al tuláakalo'ob ti' jujump'éel jatsk'iinil ti' máansajil ti' jujump'éel u kúuchilil náachkunsaj t'aan yéetel u yéeycha'anil náachkunsaj cha'an; u yaalab le k'iintsilil kun p'áatalo' yaan u k'a'abetkuunsa'al je'el bix jets'a'anil ti' le a'almajt'aano'obo';

c) Ich u k'iinilo'ob le k'a'ay yéeyballo'obo', k'a'abet u ts'a'abal uti'al u meyajtiko'ob u páajtalilo'ob le almejen mola'ayilo'obo' kex u 85% ti' tuláakal le k'iintsilil yaan ku je'ets'el ti' kóotsts'íib a) ti' le múulxot'ts'íiba';

d) U máansajilo'ob ti' jujump'éel u kúuchilil náachkunsaj t'aan yéetel ti' yéeycha'anilo'ob ti náachkunsaj cha'ane' yaan u t'o'oxol ichil u k'iintsilil u meyajo'ob ku káajal wak jatsk'iinil tak 24 jatsk'iinil;

e) Le k'iintsilil jets'a'an bey u páajtalil le almejen mola'ayo'obo', yéetel wa yaane' le báaxalkuucho'ob tu juunalo'obo', yaan u t'o'oxol ichilo'ob je'el bix jets'a'an ti' le ku taala': u 70%e' yaan u t'o'oxol je'ebuka'aj yéeybal tu náajalto'ob ti' u ts'ook yéeybalil ti' Nojlu'um pat a'almajt'aano'obo' yéetel u ts'ook 30% ku p'áatalo' yaan u keet t'o'oxol ichilo'ob, tak jump'éel ti' lela' je'el u páajtal u ts'a'abal ti' tuláakal le báaxalkuucho'ob tu juunalo'obo';

f) Ti' junjump'éel u Almejen mola'ayil nojlu'ume' mina'an u ye'esajil ti' u Múuch'mola'ayil Mexicoe' yaan u ts'a'abal ti' uti'al u máansa'al ti' náachkunaj t'aan yéetel náachkunaj cha'an chéen le buka'aj ku ti'alintik ti' le keet ti' u wóolya'abilil jets'a'an ti' le kóotsts'íib ts'o'ok u máansa'alo'. Yéetel

g) Mixba'al yaan u yil yéetel le ba'ax jets'a'an ti' múulxot'ts'íibo'ob A yéetel B ti' le chunts'íiba' bey xan ma' ti' u k'iinilo'ob yáax k'a'ay yéetel k'a'ay yéeybalo'ob nojlu'ume', u Mola'ayil Yéeybal way Méxicoe' yaan u ts'a'abal ti' tak 12% ti' tuláakal le k'iintsilil yaan ti' Noj jala'achilo' ti' náachkunsaj t'aan yéetel ti' náachkunsaj cha'an, je'el bixake' yéetel je'el bix jets'a'anil ti' le a'almajt'aano'obo'; ti' tuláakal le ts'aba'ano', le Mola'ayo' yaan u keet t'oxik u 50% ich u Almejen mola'ayilo'ob nojlu'um; u yaalab le k'iintsililo' yaan u k'a'abetkuunsik ti' u meyaj wáaj ti' u meyajil uláak' yéeybal jala'achilo'ob, ti' nojlu'um bey xan ti' le péetlu'umo'obo'. Junjump'éel u Almejen mola'ayil nojlu'ume' yaan u k'a'abetkuunsik le k'iintsilil ts'aba'an ti' uti'al le je'ela' yéetel je'el bix u jets'majil le a'almajt'aano'obo'. Je'en bixake', le máansajilo'ob ku ya'alik le kóotsts'íiba', yaan u beeta'al ti' le k'iintsilil kun u jets' le Mola'ayo', je'el bix xan jets'a'anil te' kóotsts'íib d) ti' le múulxot'ts'íiba'. Lekéen k'a'abetchajake' u Mola'ayil Yéeybal way Méxicoe' je'el u béeytal u meyajtik le k'iintsililo'ob uti'al u ts'áaj ojeláal almejen mola'ayo'obe' uti'al u yáanta'al chéen jump'éel almejen mola'ayil, chéen wa ku ye'esa'al u k'a'abetil.

Le Almejen mola'ayilo'ob yéetel le báaxalkuucho'obo' mix juntéen je'el u béeytal u paklank'axt'antiko'ob wáaj u maniko'ob k'iintsililo'ob je'el bixak ti' náachkunsaj t'aan yéetel ti' náachkunsaj cha'ane'.

Mix juntúul máak wáaj mola'ay, ti' u k'aaba' wáaj ti' u k'aaba' yaanalo'ob, je'el u béeytal u paaklant'antik u jóok'sa'al k'a'aytuukul ti' náachkunsaj t'aan yéetel ti' náachkunsaj

cha'an uti'al u jelbesa'al u yoksaj óolal le lu'umkabilo'ob k'a'abet u yéeyajo'obo', mix uti'al u meenta'al uts wa k'aas ti' almejen mola'ayilo'ob wa ti' báaxalkuucho'ob ti' yéeyil kuucho'ob. Wet'a'an u máansa'al ich u nojlu'umil México ts'aaj ojéelalilo'ob je'el bix le je'ela' paaklant'anta'ano'ob ti' táanxel nojlu'umo'ob.

Le belbest'aano'ob yano'ob ich le ka'apéel xóot'ts'íib táantik u máano'oba', k'a'ana'an u meenta'alo'ob tu kúuchilo'ob péetlu'umo'ob yéetel Distrito Federal je'el bix jets'a'anil ti' le a'almajt'aan tu yóok'olal le je'ela'.

Múulxot'ts'íib B. Uti'al u meyajilo'ob yéeybal ti' le péetlu'umo'obo', u Mola'ayil Yéeybal way Méxicoe' yaan u tsolmeyajtik le k'iintsilil ku ti'alintik tumen Mola'ay Nojpáajtalil ti' náachkunsaj t'aan yéetel ti' náachkunsaj cha'an ti' u kúuchililo'ob yéetel u yéeycha'anilo'ob ku k'uchulo'ob ti' le péetlu'um tu'ux k'a'ana'ano', je'el bix jets'a'anil ti' le ku taala' yéetel je'el bix jets'a'anil ti' le a'almajt'aano'obo':

a) Uti'al lekéen yanak yéeybal ich péetlu'umo'ob láayli' tu k'iinil u yúuchul yéeybal ich nojlu'ume', le k'iintsilil ts'aba'an ti' jujump'éel péetlu'ume' yaan u yokol ich tuláakal le ku ts'a'abalo' je'el bix jets'a'anil ti' le kóotsts'íibo'ob

b) Uti'al uláak' meyajilo'ob yéeybale', le k'iintsililo' yaan u ts'a'abal je'el bix jets'a'anil ti' le a'almajt'aano'obo', je'el bix jets'a'an ti' le noj a'almajt'aana', yéetel

c) U t'o'oxol le k'iintsilil ti' le Almejen mola'ayilo'obo', tak xan ti' le u ts'íibtmajuba'ob chéen ich péetlu'ume', yéetel ti' le báaxalkuucho'ob tu juunalo'obo' yaan u meenta'al je'el bix jets'a'anil ti' múulxot'ts'íib A ti' le jaatsila' yéetel le ba'ax jets'a'an ti' le a'almajt'aan tu yóok'olal le je'ela'.

Wa u Mola'ayil Yéeybal way México ku yilik ma' táan u ts'áajik tuláakal le k'iintsilil ti' náachkunsaj t'aan yéetel ti' náachkunsaj cha'an jets'a'an ti' le múulxot'ts'íiba' yéetel ti' le táantik u máana' uti'al u meyaj wáaj uti'al uláak' yéeybal jala'achilo'ob wáaj uti'al báaxalkuucho'ob tu juunalo'obe', yaan u jets'ik le ba'ax k'a'ana'an u yúuchulo' uti'al u chúukpajal le k'iintsilil ku bineltiko', yéetel le nojbéeytalilo'ob ku ts'a'abal ti' tumen le a'almajt'aano'obo'.

Múulxóot'ts'íib C. Ich le almejen yéetel yéeybal k'a'aytajuukulil ku meentiko'ob le Almejen mola'ayilo'obo' yéetel le báaxalkuucho'obo' k'a'ana'an ma' u kaxtik ba'al u

ya'alo'ob ka u loobilt uláak' máako'ob.

Ich u k'iinilo'ob ku xáantalo'ob u k'a'ay yéeybalil nojlu'um yéetel péetlu'umo'ob tak kéen ts'o'okok u k'iinil yéeybale', k'a'ana'an u ch'e'enel u máansajil ti' u kúuchilo'ob ts'aaj ojéelal mola'ayo'ob tuláakal jala'ach k'a'aytajtuukulil, ti' u nojpáajtalilo'ob nojlu'um yéetel péetlu'umo'ob, bey xan ti' méek'tankaajil, u mola'ayilo'ob u jala'achil Distrito Federal, u méek'tankaajilo'ob le je'ela' yéetel je'en máakalmáak jala'ach mola'ayile'. Le ba'ax ma'táan u yokol ti' le ts'o'ok u máana' leti' u k'a'ayt'aano'ob yéeybal jala'achilo'obo', le yaan ba'al u yilo'ob yéetel u meyajilo'ob xook yéetel toj óolal, wáaj le k'a'ana'antako'ob uti'al u kanáanta'al kajnáalo'ob lekéen yanak péek óolalo'.

Múulxot'ts'íib D. U Mola'ayil Yéeybal way Méxicoe', yéetel u séeba'an meyajlo'obe' je'el bix u jets'ik le a'almajt'aano'obo', yaan u xak'alkaxantik xma' chímpolalilo'ob ti' ba'axo'ob beelbest'anta'ano'ob ti' le jaatsila' yéetel yaan u beetik u ba'alju'unil uti'al u ts'áaj u yojéelt yéetel uti'al u ts'okt'anta'al tumen le U Kúuchilil P'is Óolal ti' Yéeybal ti' u Nojpáajtalil Nojlu'um (Tribunal Electoral del Poder Judicial de la Federación). Ichil le beelankilmeyajo' le U mola'ayil yéeybalo' je'el u páajtal u ts'áajik, ichil uláak' kananilo'obe', u beetik u jáawsa'al yéetel u luk'sa'al tu séeba'anil u máansa'al ti' náachkunsaj t'aan yéetel ti' náachkunsaj cha'an, je'el bix jets'a'anil tumen le a'almajt'aano'obo'.

IV. A'almajt'aano'obe' yaan u jets'iko'ob ba'ax ku k'áata'al yéetel bix kun beetbil u yéeyajil yéetel u ts'a'abal báaxalkuucho'ob tu yóok'olal u kuuchilo'ob yéeytambal tu táan kaaj bey xan u belbest'aanilo'ob yáaxk'a'ay yéeybalil yéetel ti' k'a'ay yéeybalil.

90 u p'élelel k'iino'ob kun xáantal k'a'ay yéeybalo'ob ti' u ja'abil u yéeya'al u Noj Jala'achil México, u jets' a'almajt'aanilo'ob yéetel u pat a'almajt'aanilo'ob nojlu'um; ti' u ja'abil kan yéeya'ak chéen u pat a'almajt'aanilo'ob nojlu'ume', le k'a'ay yéeybalilo'obo' yaan u xáantal 60 u p'élelel k'iino'ob. Le yáax k'a'ay yéeybalilo'obo' mixjuntéen je'el u béeytal u máan ka'a ti' óoxjaats ti' le u k'iinilo'ob ts'aba'an uti'al k'a'ay yéeybalilo'obo'.

U táats'máansa'al le jets't'aano'ob tumen le Almejen mola'ayilo'obo' wa tumen je'en máax wa je'en ba'al mola'ayile', yaan u meenta'al u bo'olsi'ipilta'al je'el bix jets'a'anil ti' le a'almajt'aano'obo'.

V. U nu'ukbesajta'al yéeybalile' jump'éel u meyajil péetlu'um ku meenta'al yéetel u táak

óolal u Mola'ayil Yéeybal way Méxicoe' bey xan tumen péetlu'um mola'ayilo'ob múuch'kaaj, je'el bix u jets'ik le a'almajt'aano'obo'.

Múulxot'ts'iib A. U Mola'ayil Yéeybal way Méxicoe', jump'éeel Jáalk'ab Mola'ay Múuch'kaaj ts'aba'an u muuk' a'almajt'aan ti' yéetel ba'albalil ti', ichile' ti' yaan U Nojpáajtalil A'almajt'aani', U almejen mola'ayilo'ob nojlu'um yéetel lu'unkabilo'ob, je'el bix u jets'ik le a'almajt'aano'obo'. Ikil u meentik le meyaj k'uba'an ti'o' yaan u chíimpoltik le nojbe'en chuunt'aano'oba' jaakúunajil, toj a'almajil, juunalil, u keetkunnajil yéetel tojtuukulil.

U Mola'ayil Yéeybal way Méxicoe' leti' u jala'achil tu yóok'olal le je'ela', ku jets't'aan yéetel ku meyaj tu juunal, bey xan yaan ka'analmeyajil ti' le ba'ax ku meentiko'; ich u tsolwíinkilale', yaan u yantal u jo'olpóopilo'ob, jets'meyajo'ob, ka'anal meyajjo'ob yéetel ti' kanáanil. Noj Múuch'tambale'(Consejo General) leti' u noj mola'ayil jo'olpóopilil yéetel yaan u meenta'al yéetel juntúul jo'olpóop múuch'tambalil yéetel lajuntúul yéeybal múuch'tambalnáalo'ob, yéetel yaan u táakpajalo'ob, ku béeytal u t'aano'ob ba'ale' ma' táan u jets't'aano'ob, u múuch'tambalnáalino'ob u Nojpáajtalil A'almajt'aan, u jo'olpóopilo'ob almejen mola'ayilo'ob, yéetel juntúul No'ojk'abil Jets'meyaj; le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob belbest'aanilo'ob uti'al u nu'ukbesajta'al yéetel u meyaj le mola'ayilo'obo', bey xan u paaklan jo'olintikuba'ob bey xan bix kun paaklan meyajjo'ob yéetel u Péetlu'um Mola'ayilo'ob Múuch'kaaj. U mola'ayilo'ob ilaj ka'anal jets'meyajo'obe', yaan u yantal ti'ob ajmeyajo'ob jach u yoojelo'ob u meyajjo'ob. Jump'éeel U Mola'ayil Xak'alkanaxuup yaan u yantal ti' u kuuch, yéetel ka'anal jáalk'abil bey xan belankil juunalil, u xak'alkaxanta'al tuláakal u k'amtaak'in yéetel u xuptaak'in le Mola'ayo'. U beelbest'aanilo'ob u a'almajt'aanil yéeybale' yéetel ti' Nojbelbest'aane' ku éejenta'al tumen Noj Múuch'tambal, yaan u beelantiko'ob paaklan meyaj ichil u meyajnáalo'ob ti' Mola'ay Múuch'kaaj. U Mola'ayilo'ob u kanáanil tsolk'aaba'il yéeybale' u ya'abile' ku meenta'al tumen u jo'olpóopilo'ob u Almejen Mola'ayilo'ob nojlu'um. Le múuch'kananyéeybalilo'obo' yaan u meenta'al yéetel lu'unkabilo'ob.

U Múuch'meyaj tuláakal u Mola'ayilo'ob múuch'meyaj jo'olpóopilo'obe' tu táan kaaj kun beetbil, je'el bix u jets'ik le a'almajt'aano'obo'.

Le Mola'ayilo' yaan u yantal ti' jump'éeel u oficialíail ti' yéeybalil yaan ti' u chíimpoolal kaaj, uti'al ba'alo'ob ti' yéeybalil, u páajtalilo'ob yéetel u meyajje' yaan u beetik je'el bix u ya'alik le a'almajt'aano'obo'.

Le Jo'olpóop Múuch'tambalnáal yéetel le Múuch'tambalnáal yéeybaló'obo' bolomp'éel ja'ab kun xáantal tu kuuch, ku ts'o'okole' ma' táan u béeytal u ka'ayéeya'al uti'al le meyajila'. Yaan u yéeya'alo'ob yéetel u yéeybal ka'a ti' óoxjaats ti' u máakilo'ob yano'ob ti' u Mola'ayil Pat A'almajt'aano'obo', yéetel le tsolmeyajila':

a) U Mola'ayil Pat A'almajt'aano'obe' yaan u jóok'sik u Mukt'aanil uti'al u yéeya'al u Jo'olpóopil Múuch'tambalnáal yéetel le Múuch'tambalnáal Yéeybaló'obo', ti' le páayt'aan tu táan kaajo' yaan u yantal u yáayalal yéetel chúuka'an, uti'al le beelankilmeyajo', u k'iinilo'ob yéetel ujets'k'iinilo'ob ma' táan u béeytal u k'e'exel, bey xan u tsolbeelankilil uti'al u ts'a'abal jump'éel ka'anal mola'ayil ti' p'ismeyajil, yaan u meyajta'al tumen wuktúul máako'ob jach k'aj óola'an u meyajob ti' le je'elo'oba' óoxtúule' yaan u ts'a'abalo'ob tumen u mola'ayil almejen tojbe'embalil ti' u Mola'ayil Pat A'almajt'aano'ob, ka'atúule' tumen U Nojlu'um Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wíinik, ka'atúule' tumen le táan óolal mola'ay jets'a'an ti' le jatsts'íib 6 ti' le Noj A'almajt'aana';

b) U mola'ayile' leti' kun k'amik u tsolk'aaba'il chuka'an le máaxo'ob kun múultáakpajal ti' le páayt'aan kaajilo', yaan u p'ismeyajtik u chíimpoolalil ba'axo'ob ku k'áatik noj a'almajt'aanil yéetel a'almajt'aanilo'ob, yéetel u jach táaj ma'alobil uti'al u meyajtik le kuuchilo', yaan u yéeyik le kun jach ma'alob p'ismeyajtbilo'obo', yaan u jóok'sik jo'otúul máak uti'al jujump'éel kuuchil mina'an u yuumil yéetel yaan u túuxtik le tsolk'aaba'ila' ti' u mola'ayil almejen tojbe'embalil ti' u Mola'ayil Pat A'almajt'aano'ob.

c) U mola'ayil almejen tojbe'embalile' yaan u yáantaj uti'al u beeta'al ch'a'at'aano'ob uti'al u yéeya'al u Jo'olpóopil Múuch'tambalnáalo'ob yéetel lekéen beeta'ak le yéeybalilo' tumen le mola'ayil je'el bix u ya'alik le a'almajt'aanilo'obo', ku túuxta'al ti' le Báankabil Mola'ayil (Pleno de la Cámara) yéetel le ts'aaj kuuchilo'ob k'a'abeto';

d) Lekéen máanak u jets'k'iinil uti'al le ba'ax jets'a'an ti' le u mukt'aanil ku ya'alik le kóotsts'íib a), wa ma' meenta'ak le yéeybal tumen u mola'ayil almejen Tojbe'embalil le Múuch'mola'ayilo' wa ma' u beet le túuxtajil ku ya'alik le kóotsts'íib ts'o'ok u máano', wa kex ts'o'ok u beetike', ba'ale' ma' chúukpaj le yéeybal k'a'abet te' báankabilo', k'a'abet u páayt'anta'alo'ob tu ka'atéen tu'ux kun beetbil jump'éel buulil yéeybal ti' le tsolk'aaba'il beeta'an tumen u mola'ayil p'ismeyajilo';

e) Lekéen máanak u jest'k'iinil uti'al le ba'ax jets'a'an ti' le u mukt'aanil ku ya'alik le

kóotsts'íib a), wa ma' xan béeychaj le yéeybal je'el bix u jets'ik le kóotsts'íibo'ob c) yéetel d), U báankabil le U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe' yaan u beetik u múuch'meyajil tu táan kaaj, uti'al u ts'a'abal yéetel buulil yéeybal ti' le tsolk'aaba'il meenta'an tumen le u mola'ayil p'ismeyajilo'.

Wa táan u bineltik le jo'olpóop múuch'tambalnáalo', wáaj je'enmáakalmáak ti' le yéeybal múuch'tambalnáalo', ichil le yáax wakp'éel ja'abo'ob ti' u kuucho', yaan u kaxta'al juntúul u jeel k'amik u kuuch. Wa ku bineltik ichil u yáax óoxp'éel ja'abo'obe', yaan u yéeya'al juntúul túumben múuch'tambalnáal uti'al jump'éel túumben jatsk'iinmeyaj.

U jo'olpóopil múuch'tambalnáal yéetel yéeybal múuch'tambalnáalo'obe' ma' táan u béeytal u yantal ti'ob uláak' meyaj, kuuch wáaj túuxtmeyajil, ba'ale' je'el u béeytal le uti'al u ye'esajil Noj Múuch'tambale' yéetel le mina'an u bo'olilo'ob ku meenta'al ti' u mola'ayilo'ob ka'ansajil, ka'anal na'atil, meyajtsil, xak'alkaaxanil wáaj ti' áantajil.

U jo'olpóopil le u Noj Mola'ayil Xak'alkaxanxuup ti' le Mola'ayilo', yaan u ts'a'abal tumen u Mola'ayil Pat A'almajt'aano'ob, yéetel u yéeybal u ka' ti' u yóoxjaats ti' u máakilo'ob túuxt'anta'ano'ob tumen u múuch'kaaj mola'ayil ka'ansajil je'el bix u jets'ik le a'almajt'aanilo'obo'. Wakp'éel ja'ab kun xáantal ti' le kuucho' yéetel je'el u béeytal u ka'ayéeya'al chéen juntéene'. U belankilile' yaan u yantal ich Noj Múuch'tambalil yéetel yaan u ka'anal k'axmeyaj k'a'ana'an yéetel u nojlu'um Mola'ay Xak'alkaxanil.

U No'ojk'abil Jets'meyajile' yaan u ts'a'abal yéetel u yéeybal ka' ti' óoxjaats u máakilo'ob ti' Noj Múuch'tambal yéetel u túuxt'aan u Jo'olpóopil.

A'almajt'aano'obe' yaan u jets'iko'ob le ba'axo'ob k'a'ana'an u much'iko'ob u Jo'olpóop Múuch'tambalnáal ti' Noj Múuch'tambal, le yéeybal múuch'tambalnáalo'obo', Nojxak'alkaxanxuupil (Contralor General) yéetel U No'ojk'abil Jets'meyaj ti' u Mola'ayil Yéeybal Way Méxicoe' uti'al ka béeyak u ts'a'abal u kuucho'ob; máaxo'ob ts'o'ok u meentiko'ob u meyajil Jo'olpóopil Múuch'tambalnáal, yéeybal múuch'tambalnáal yéetel u No'ojk'abil jests'meyaje' ma' táan u béeytal u yantal kuucho'ob ti'ob ti' u nojpáajtalilo'ob jala'achil tu'ux táakpajo'ob uti'al u meenta'al le yéeybalo', ich le ka'ap'éel ja'abo'ob u p'at u kuucho'obo'.

U Múuch'tambalnáalilo'ob u Nojpáajtalil A'almajt'aanile' yaan u ya'ala'al tumen le

múuch'kab almejenil u ts'íibtmajuba'ob ti' mola'ayil Almejenil yano'ob ti' jump'éeel ti' le Múuch'mola'ayilo'obo'. Chéen juntúul múuch'tambalnáal kun yantal ti' junjump'éeel u múuch'kab almejenil kex wa chímpolta'an tumen tu ka'ap'éeelil u Múuch'mola'ayil México.

Múulxot'ts'íib B. U Mola'ayil Yéeybal Way Méxicoe', yaan u yantal tu kuuch, je'el bix u jets'ik le Noj a'almajt'aan yéetel le a'almajt'aano'obo':

a) Uti'al u beelankil yéeytambal ti' nojlu'um yéetel péetlu'ume':

1. U ka'ansajmeyajil yéeybal;
2. U tsolkúuchilil yéeybal, bey xan u pattukulta'al yéetel u je'ets'el u jatsaljaatsil yéeybal bey xan u bu'ubuja'al ich nojjatsil yéeybalo'ob.
3. Tsolk'aaba' yéetel u tsolk'aaba'il yéeybalil;
4. U kúuchilil yéeybalil yéetel u ts'a'abal u kuchnáalil múuch'kanan yéeybalilo'ob;
5. U beelbest'aanilo'ob, u chuuntuukulil yéetel bix kun meyajtbil yáax chíikbesajilo'ob, k'áatchi'ilo'ob wa yéeyk'áatchi'ilo'ob ti' a'al tuukulile'; u kanáanta'al yéeybalil, séeba'an xookilo'ob, u ts'alts'íibta'al u ju'unilo'ob yéetel u meenta'al u nu'ukulilo'ob yéeybal.
6. U xak'alkaxanta'al u k'amt'aak'in yéetel u xuptaak'in almejen mola'ayilo'ob yéetel almejen ajbáaxalo'ob; bey xan
7. Uláak ba'alo'ob ku jets'ik le a'almajt'aano'obo'.

b) Uti'al u beelankil yéeytambal ti' nojlu'ume':

1. U páajtalilo'ob yéetel u táakpaajal ti' páajtalilo'ob le báaxalkuucho'ob yéetel le almejen mola'ayilo'obo';
2. U líik'sajba'il u k'iinil yéeybal;
3. U ts'alts'íibta'al u ju'unilo'ob yéetel u meenta'al u nu'ukulilo'ob yéeybal;

4. U xak'alta'alo'ob yéetel u xo'okolo'ob je'el bix u jets'ik le a'almajt'aano'obo';
5. U ya'ala'al u k'amjaajkunajil yéetel u ts'a'abal u jala'achju'unil yéeytambal ti' Pat A'almajt'aano'ob yéetel Jets' A'almajt'aano'ob;
6. U xo'okol u yéeytaambalil u Noj Jala'achil México, ti' jujump'éeel ti' le u jatsaljaats yéeybalil juntúulili' u almejen yuumilil, yéetel
7. Uláak' ba'alo'ob ku jets'ik le a'almajt'aano'obo'.

U Mola'ayil Yéeybal way Méxicoe' yaan u beetik yéetel k'axt'aanil yéetel mola'ay yaan u páajtalil ti' le péetlu'umo'ob kun k'áatiko', u nu'ukbesajil u beelankil yéeytambal ich péetlu'um, je'el bix u jets'ik le a'almajt'aan jeets'elo'. Wa ku k'áata'al tumen Almejen Mola'ayilo'ob yéetel u kuuchile' uti'al u páajtalilo'obe', je'el bix jets'a'anil tumen le a'almajt'aano'obo' je'el u páajtal u nu'ukbesajta'al u yéeytambalil u jo'olpópilo'obe'.

U xak'alkaxanta'al u taak'in Almejen Mola'ayilo'obe' yéetel u k'a'aytaj báaxalkuucho'obe' yaan u p'áatal ti' u kuuch U Noj Múuchtambalil U Mola'ayil Yéeybal way Méxicoe'. A'almajt'aano'obe' yaan u mu'uk'a'ankuunsiko'ob u páajtalilo'ob le Múuch'tambalnáalil uti'al u beetik le meyajila', bey xan u je'ets'el u ka'anal mola'ayilo'ob ku tak' óolal ti', yaan u yantal ti' u kuch óolalil u xak'altik yéetel u beetik u beelankilmeyajil uti'al u jets'meyajta'al le bo'olsi'ipililo'ob k'a'abeto'obo'. Uti'al u beetik u meyajjo'obe', le Noj Múuch'tambalilo' ma' táan u xu'ulbesa'al tumen u mukulbe'enil u kúuchiltaak'in, fiduciaria yéetel xak'altaak'inil yéetel yaan u yáanta'al tumen u jala'achilo'ob nojlu'um yéetel péelu'umo'ob.

Wa le U Mola'ayil Yéeybal way México, ku k'ubik xak'alkaxanile', u ka'anal Mola'ayile' leti' kun beelankúunsik uti'al u béeytal u máansa'al le xu'ulbesajilo'ob ku ya'ala'al ti' le xóot'ts'íib ts'o'ok u máana'.

Múulxot'ts'íib C. U yéeytambalil péetlu'umo'obe' yaan u yantal tu k'ab u péetlu'um mola'ayil kaaj je'el bix jets'a'anil ti' le noj a'almajt'aana', yaan u beetiko'ob jets'meyajo'ob ti' le ba'alo'ob je'ela':

1. Páajtalilo'ob yéetel u táakpajal ti' u páajtalilo'ob báaxalkuucho'ob yéetel almejen

mola'ayilo'ob;

2. U ts'aajxookil lu'unkabilil

3. Líik'sajbáajil ti' u k'iinil yéeytambal

4. U ts'alts'íibta'al u ju'unilo'ob yéetel u meenta'al u nu'ukulilo'ob yéeybal;

5. U xak'alta'alo'ob yéetel u xo'okolo'ob je'el bix u jets'ik le a'almajt'aano'obo';

6. U ya'ala'al u k'amjaajkunajil yéetel u ts'a'abal u jala'achju'unil ti' u yéeytambalil péetlu'um;

7. U xo'okol u yéeytambalil u jo'olpóopil U Nojpáajtalil Jala'ach;

8. Yáax chíikbesajilo'ob; k'áatchi'ilo'ob wáaj yéeyk'áatchi'ilo'ob ti' a'al tuukulil; u kanáanta'al yéeybalil yéetel séeba'an xookilo'ob, je'el bix beelbest'anta'anilo'ob te' múulxot'ts'íib ts'o'ok u máana'.

9. U un'ukbesa'al, u jóok'ol táanil, u xo'okol yéetel u ya'ala'al bix jóok'ik je'el bix jets'a'anil u táakpajal kaaj tumen u a'almajt'aanilo'ob péetlu'ume';

10. Tuláakal le ma' ch'aba'an tumen U Mola'ayil Yéeybal way Méxicoe'; yéetel

11. Le ku jets'ik le a'almajt'aano'obo'.

Te' tu'ux ku jets'ik le a'almajt'aano'ob yéetel u chíimpoolal u ya'abile', u jach p'íitile' waxakp'éel yéeybalo'ob ti' le Noj Múuch'tambalo', le U Mola'ayil Yéeybal way Méxicoe', je'el u páajtal u:

a) U táats' iltik u beeta'al u meyajilo'ob yéeytambalil yaan u kuch óolalil ti' u mola'ayilo'ob péetlu'um.

b) U k'ubik tu k'ab le u mola'ayilo'ob yéeybalila' le páajtalilo'ob ku ya'alik le kóotsts'íib a) Múulxot'ts'íib B ti' le jaatsila', je'el u páajtal u táats' ch'a'ajo'oltik u meyaj je'enba'ax k'iine'; wa

c) U ch'a'ik u k'aj óolt je'enmáakalmáak ba'almeyajil ti' u páajtalil le u péetlu'um mola'ayilo'ob yéeybalilo', wa u k'ana'anil bey u k'átike' wáaj uti'al u je'ets'el jump'éeel chuuntuukulil ti' bix u na'ata'al.

U meyaj U Mola'ayil Yéeybal way Méxicoe' u ts'áajik yéetel u k'exik u máakilo'ob le u nojmola'ayil ti' tojbe'emalil ti' le péetlu'um mola'ayilo'ob kaajo', je'el bix u jets'ik le Noj A'almajt'aana'.

Múulxot'ts'íib D. U Ka'anal Meyajil yéeybale' ku méek'tantik u yéeya'al, u yookbal, u ka'ansajmeyajil, u ka'analna'atil, u k'aytajil, u p'ismeyajil, u k'e'ek'exa'al, u jets'elnakilil yéetel u toj óolkinajil, le meyajnáal kaajo'ob ti' le u mola'ayilo'ob jets' yéetel ka'analmeyajil U Mola'ayil Yéeybal way Méxicoe' yéetel ti' Péetlu'um mola'ayilo'ob ti' yéeytambalil, U Mola'ayil Yéeybal way Méxicoe' yaan u no'ojbesik u nu'ukbesajil yéetel u meyajta'al le meyajila'.

VI. Uti'al u kanáanta'al u noj a'almajt'aanil yéetel a'almajil chunt'aano'ob ti' le meyajob bey xan ti' le ts'okt'aano'ob ti' yéeybalilo', yaan u je'ets'el u múuch'tuukulil uti'al jelsutt'aan je'el bix jets'a'an ti' le Noj a'almajt'aana' yéetel ti' le a'almajt'aano'obo'. Le múuch'tuukulilo' yaan u ts'áajik xu'ulsajil ti' u beelankililo'ob yéeytambal yéetel yaan u kanántik ka kanáanta'ak u almejen páajtalil lu'unkabilo'ob uti'al u yéeybalo'ob, u yéeya'alo'ob yéetel u much'ikuba'ob, je'el bix jets'a'anil ti' le jatsts'íib 99 ti' le Noj a'almajt'aana'.

Tu yóok'olal yéeybale' u yoksa'al le ma' éejenilo', ti' u noj a'almajt'aanil wáaj a'almajile', ma' táan u je'elsik le ts'okt'aano' wáaj le ba'ax ma' éejenta'ano'.

Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob u múuch'tuukulil mixba'alkúunsajil nojlu'uum wáaj péetlu'um yéeytambalil, tu yóok'olal yaayaj táats'máansajilo'ob, taali' u beeta'ale' yéetel ku ts'okt'aano'ob ti' le súutkuxtalilo'ob je'ela':

a) U máan jump'éeel 5% ti' le buka'aj u xuupil k'aytajil éejenta'ano';

b) U ma'anal wáaj ti'alinta'al wóol ts'aaj ojéelalil wáaj k'iintsilil ti' náachkunsaj t'aan yéetel ti' náachkunsaj cha'an, ku pachilkúuntik ba'ax jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

c) U k'a'amal wáaj u k'a'abetkúunsa'al ba'alob u taal ti' xma' a'almajt'aanil meyajob wáaj u ba'alubáaj múuch'kaaj ti' k'a'aytajilob.

Le táats'máansajiloba' k'a'abet u ye'esa'al yéetel toj tuukulil yéetel ba'alob jaajkúuntik. Yaan u táan óolta'al u ts'ok t'aanilob le táats'máansajiloba' lekéen p'áatak 5% u jela'anil le yéeybal najáalta'ab ichil le u yáax yéetel u ka'ap'éel kúuchililo'.

Wa ku mixba'alkúunsa'al le yéeytambalilo', yaan u yúuchul páayt'aan uti'al jump'éel túumben yéeytambalil, tu'ux ma' táan u béeytal u táakpajal le máax ts'aba'an u bo'olsi'ipililo'.

U Ka'apéets'el

Tu Yóok'olal Le Jaatsilob Táakpaja'ano'ob Ichil Múuch'péetlu'umo'ob Yéetel U Nojlu'umil México

> **U 42 Jatsts'íibil.** U Nojlu'umil Méxicoe' ku méek'tantik:

I. Le jaatsilob ku túuliskuuntikob Múuch'péetlu'umo'ob;

II. Peteno'ob, ku táakbesik u jaayil k'áak'náabo'ob yéetel u bulk'alakpetenilob yaan naats' ti' le k'áak'náabo'obo';

III. U petenilob Guadalupe yéetel Revillagigedo, yano'ob ti' u Nojk'áak'náabil Pacífico;

IV. U chowakil u ja'ilo'ob yéetel u kaabalil yáanal ja'il ti' le peteno'ob, jaayil k'áak'náabo'ob, yéetel bulk'alakpetenilob.

V. U ja'il u k'áak'náabilob nojlu'um, ti' le buka'aj yéetel je'ebix u je'ets'el tumen u Páajtalil Nojlu'umo'ob yéetel u a'almajt'aanil k'áak'náabil nojlu'um;

VI. Le ka'an yaan yóok'ol nojlu'umo', ti' le buka'aj yéetel bix jets'a'an tumen u Páajtalil Táanxel Nojlu'umo'ob.

> **U 43 Jatsts'íibil.** U jaatsilo'ob múuch'il péetlu'umbo'ob leti'ob Aguascalientes, Baja California, Baja California Sur, Campeche, Coahuila de Zaragoza, Colima, Chiapas, Chihuahua, Durango, Guanajuato, Guerrero, Hidalgo, Jalisco, México, Michoacán, Morelos, Nayarit, Nuevo León, Oaxaca, Puebla, Querétaro, Quintana Roo, San Luis Potosí, Sinaloa, Sonora, Tabasco, Tamaulipas, Tlaxcala, Veracruz, Yucatán, Zacatecas yéetel Distrito Federal.

> **U 44 Jatsts'íibil.** U Nojkaajil Méxicoe' leti' le Distrito Federalo', u kúuchil tu'ux yano'ob u Nojpáajtalilo'ob Nojlu'um yéetel u Nojchúumukkaajil u Múuch' Péetlu'umilo'ob México. U lu'umile' leti' le yaan tak bejla' ti'o', ba'ale' wáaj ku k'e'exel u kúuchil u Nojpáajtalilo'ob Noj lu'ume', yaan u ts'a'abal ti' u Péetlu'umil ti' u jem lu'umil México yéetel u náakalilo'ob beyxan u nojochil kun jets'bil tumen u Noj Mola'ayil México.

> **U 45 Jatsts'íibil.** U Péetlu'umilo'ob u Múuch' péetlu'umil Méxicoe' láayli' yaan ti'ob u nojochil yéetel u xuulilo'ob tak bejla'e', chéen wáaj mina'an u talamil yóok'olal le je'elo'obo'.

> **U 46 Jatsts'íibil.** Le péetlu'umilo'obo' je'el u béeytal u ch'a'iko'ob t'aan ichilo'ob je'elba'ax súutukile', ti'al u jets'iko'ob mokt'aano'ob, u yiliko'ob tak tu'ux ku máan u xuul u lu'umo'ob; ba'ale ma' táan u béeytal u k'a'amal le mokt'aano'ob wáaj ma' éejenta'an tumen u Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob.

Wa mina'an ch'a'at'aan je'ets'ek je'ex u tso'olo'ol te' t'óolts'íib yaan táanilo', ts'okole' wáaj yaan máax ichilo'ob yaan talamil ti'obe', u Yáax kúuchilil P'is Óolal tu Nojlu'umil Méxicoe' yaan u k'aj óoltik, u xak'aljo'osik, yéetel yaan u kaxan nu'ukbesik sijnáalil ti' mix táan u k'e'exel, u talamilo'ob tu yóok'olal u xuul kaajo'ob ichil p'éetlu'umo'ob, je'ex u ya'alik u jatsab I ti' u jatsts'íib 105 ti' le Noj A'almajt'aana'.

> **U 47 Jatsts'íibil.** U nojochil yéetel tak sic DOF 05-02-1917) tu'ux ku náakal u Lu'umil Tepic tak bejla'e' leti' kun yantal ti' u Péetlu'umil Nayarit.

> **U 48 Jatsts'íibil.** U petenilo'ob, u bulk'alakpetenilo'ob yéetel u jaayil k'áak'náabo'ob ti' le naats' k'áak'náabo'ob yaan ich u Nojlu'umil Méxicoe', le u chowakil u ja'ilo', u kaabalil yáanal ja'il peteno'ob, bulk'alakpetenilo'ob yéetel jaayil k'áak'náabo'ob, u k'áak'náabilo'ob nojlu'um, u ja'ilo'ob k'áak'náab ich nojlu'um yéetel le ka'an yaan yóok'ol nojlu'ume', ku p'áatalo'ob tu k'ab u Noj jala'achil u Nojlu'umil México, ba'ale' le je'ela' ma' táan u yúuchul yéetel le peteno'ob méek'táanta'an tak bejla' tumen Péetlu'umo'obo'.

Óoxjo'olts'íib

Péets'el I

Tu Yóok'olal U Ja'atsal Nojbéeytalilo'ob

> **U 49 Jatsts'íibil.**

Ma' táan u béeytal u mu'uch'ul ti' juntúul máak wáaj ti' jump'éel mola'ay ka'ap'éel wáaj maanal ti' ka'ap'éel ti' le Nojbéeytalilo'oba', mix u ts'a'abal le A'almajilo' chéen ti' juntúul máak, chéen ja'ali' ti' le ba'axo'ob jach k'a'ana'an je'el u ts'a'abal ti' u Noj jala'achil Nojlu'ume', je'ebix jets'a'an ti' le jatsts'íib 29o'. Ti' mix u jeel ba'al je'el u béeytal u ts'a'abal ma' suuk béeytalilo'ob uti'al u meyajta'al a'almajt'aane', ba'ale' ma' táan u yokol ich le je'ela' le jets'a'an ti' u ka'axóot'ts'íibil ti' jatsts'íib 131o'.

Péets'el II

Tu Yóok'olal U Nojbéeytalil A'almajil

> **U 50 Jatsts'íibil.** U Nojbéeytalil A'almajil ti' u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoe' ku ts'a'abal tu k'ab u Nojmola'ayil Nojlu'um, le je'ela' yaan u ja'atsal ich ka'ap'éel Mola'ay,

jump'éele' ti' Pat A'almajt'aano'ob yéetel uláak'e' ti' Jets' A'almajt'aano'ob.

Noj Jaats I

Tu Yóok'olal U Yéeya'al Yéetel U Ts'a'abal Nojmola'ay

> **U 51 Jatsts'íibil.** U Mola'ayil Pat A'almajt'aano'obe' yaan u meenta'al yéetel u ye'esajilo'ob Nojlu'um, tuláakal le je'elo'oba' óox óoxja'ab kun yéeya'alo'ob. Ti' jujuntúul Yéeya'an Ajjets' A'almajt'aano'obe', yaan u yéeya'al juntúul u k'eexil.

> **U 52 Jatsts'íibil.** Ti' u Mola'ayil Pat A'almajt'aano'obe' yaan u yantal 300 u túulul Pat A'almajt'aano'ob yéeya'ano'ob je'ebix u je'ets'el tumen u chunt'aanil u ya'abil ti' yéeybal, yéetel u Múuch' Jatsaljaats yéeybalil juntúulili' u almejen yuumilo'ob, yéetel 200 u túulul Pat A'almajt'aano'ob kun yéeybilo'ob je'ebix jets'a'an ti' u chunt'aanil ti'ibil e'esajil, yéetel u Múuch' Péetkaaj Tsolk'aaba'ob, yéeya'ano'ob ti' u wóolkaaj (sic DOF 15-12-1986) Múuch' almejen yuumilo'ob.

> **U 53 Jatsts'íibil.** U ts'a'abal u xuulil ti' le 300 u p'éelel U jatsaljaats yéeybalil juntúulili' u almejen yuumilo'obe', leti' le kun p'áatal lekéen ja'atsak tuláakal u kajnálilo'ob Nojlu'um ich le jayp'éelel U Jatsaljaatsil ts'o'ok u ya'ala'alo'. U t'o'oxol le U jatsaljaats yéeybalil juntúulili' u almejen yuumilo'ob ich le péetlu'umo'obo' yaan u meenta'al ikil u ch'a' óolta'al u ts'ook nojtáambal xookil kajnálilo'ob, ba'ale' mix juntéen u ye'esajil jump'éelel Péetlu'um je'el u béeytal u meenta'al tumen chéen juntúul Pat A'almajt'aan yéeya'an tu ya'abile'.

Uti'al u yéeya'al le 200 u túulul Pat A'almajt'aano'obo' je'elbix jets'a'an ti' u chunt'aanil ti'ibil e'esajil yéetel u Múuch' Péetkaaj Tsolk'aaba'obe', yaan u meenta'al jo'op'éelel wóol kaajo'ob yéeybalil juntúulili' u almejen yuumilo'ob ti' nojlu'um. A'almajt'aano'obe' yaan u jets'ik bix kun je'ets'el u xuulil u lu'umil le wóol kaajo'oba'.

> **U 54 Jatsts'íibil.** U Yéeytambal le 200 u túulul Pat A'almajt'aano'ob je'elbix jets'a'an ti' u chunt'aanil ti'ibil e'esajil bey xan u nu'ukbesajil ts'a'abalil yéetel péetkaaj tsolk'aaba'obe', yaan u ch'a' óoltik le chunt'aano'ob ku taalo'oba' yéetel le ba'ax jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo':

I. Jump'éel Almejen mola'aye', uti'al ka ts'íibta'ak u péetkaaj tsolk'aaba'obe', k'a'ana'an u ye'esik táan u táakpajal yéetel Ajbáaxalo'ob uti'al u k'am u pat a'almajt'aanilo'ob ti' nonojya'abil yéeybalil ti' u jach p'íitile' 200 U jatsaljaats juntúulili' u almejen yuumil;

II. Tuláakal Almejen mola'ay ku chukik keex tak u yóoxp'éel por ciento ti' tuláakal le yéeybalil meenta'an uti'al le péetkaaj tsolk'aaba'ob ti' le wóol kaajo'ob múuch' u almejen yuumilo'obo', yaan u yantal ti' u páajtalil u ts'a'abal pat a'almajt'aan ti' je'elbix jets'a'an ti' u chuunt'aanil jatsaljaats e'esajyéeybalil;

III. Ti' le Almejen mola'ay kun chímpoltik le ka'ap'éel yáax chunt's'íibo'oba', jáalk'abil ti' yéetel tak xan u Jala'ach ju'un nonojya'abil yéeybalil tu náajalto'ob u Almejen Ajbáaxal, yaan u ts'a'abal ti'ob tumen U Chuunt'aanil Jatsaljaats E'esajyéeybalil, je'el bix jets'a'an yéetel u Yéeytambal Nojlu'um jóok'sa'ano', le jaytúul pat a'almajt'aano'ob ti' u péetkaajil tsolk'aaba'ob yaan ti' ich jujump'éel wóol kaajal múuch' almejen yuumil. Ti' le ts'a'abalilo' yaan u bisa'al u tsoolil le Almejen Ajbáaxalo'ob je'elbix yanik ti' u tsolk'aabailo'obo'.IV. Ningún partido político podrá contar con más de 300 diputados por ambos principios.

IV. Mix jump'éel Almejen mola'ay je'el u béeytal u yantal maanal 300 u túulul pat a'almajt'aano'ob ich le ka'ap'éel chuuntuukulil jeets'elo'obo'.

V. Tu yóok'olal mixba'al, jump'éel Almejen mola'aye' je'el u béeytal u yantal ti' pat a'almajt'aano'ob tu yóok'olal le ka'ap'éel chunt'aano'ob ku máano'ob ti' waxakp'éel por ciento ti' u porcentajeil le yéeybal meenta'an ich nojlu'um ti' le Mola'ayo'. Le chunts'íiba' ma' táan u meyajta'al ti' le Almejen mola'ay, tu yóok'olal u náajalil ti' U jatsaljaats juntúulili' u almejen yuumil, ku yantal ti' u por sieentoil ti' tuláakal le a'almajil k'áanche'ob ti' le Mola'ayo', ku máansik u por sieentoil u yéeybalil meenta'an ti' nojlu'um yéetel u waxakp'éel por ciento; yéetel

VI. Je'ebix jets'a'an ti' le jaatsilo'ob III, IV yéetel V ts'o'ok u máano'obo', le Jets' A'almajt'aan jatsaljaats e'esajyéeybalil ku p'áatalo'obo' lekéen ts'o'okok u ts'a'abal ti' le

Almejen mola'ay yaan ti' le ku ya'ala'al ti' jaatsilo'ob IV wáaj V, yaan u ts'a'abal ti' le uláak' Almejen mola'ayo'ob, yaan ti' u páajtalil ti' junjump'éel le wóol kaajal múuch' almejen yuumil, jach tu ti'ibil le yéeytambal Nojlu'um ti' le ts'o'okilo'oba'. Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob belbest'aano'ob yéetel le ba'axo'ob k'a'abet tu yóok'olal le je'ela'.

> **U 55 Jatsts'íibil.** Uti'al u meenta'al Ajjets' a'almajt'aane' k'a'ana'an le ba'alo'oba':

I. Bey lu'umkabil sijnáal tu lu'umil Méxicoe', yéetel tuláakal u páajtalilo'ob.

II. Bey ts'o'ok u chu'ukul 21 u p'éelal ja'abe', tak tu k'iinil le yéeybalo'.

III. Bey sijnáal ti' le Péetlu'um tu'ux kun meentbil le yéeybalo' wáaj chéen kajnáal ti'i' ts'o'ok u mantats' kajtal maanal ti' wakp'éel winal ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeybalo'.

Uti'al u béeytal u chíikpajal u k'aaba' ti' u tsolk'aaba'ilo'ob ti' le wóol kaajal yéeybal múuch' almejen yuumil bey Almejen ajbáaxal ti' Ajjets' a'almajt'aane, k'a'ana'an síija'an ti' jump'éel péetlu'um yaan ich le wóol kaajo'ob tu'ux kun meentbil le yéeybalo', wáaj bey chéen kajnáal ti'i' ts'o'ok u mantats' kajtal maanal ti' wakp'éel winal ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeybalo'.

U Kajnáalilil máake' mix táan u sa'atal chéen tumen ka jóok'ok u meyajt jump'éel ts'áabil nojlu'um kuuch wáaj jump'éel yéeybil kuuch tu táan kaaj.

IV. Ma' táan u meyaj ti' u Nojlu'um K'atunil mix u jo'olinta'al Polisil wáaj u kanáanil mejen kaaj ti' le jatsaljaats tu'ux kun meentbil le yéeybalo', kex chéen 90 u p'éelal k'iin ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeybalo'.

V. Bey ma' táan u meyajta'al u nojochil ti' jump'éel le Mola'ayo'ob ku ts'a'abal juunalil ti' tumen le Noj a'almajt'aana', mix u meyajta'al No'ojk'abil wáaj Ka'ano'ojk'abil ti' Noj jala'achil, mix u meyajta'al u nojochil ti' jump'éel múuch' jo'olpóopil ku meyaj chéen tu juunalo'ob ti' u Tsolmeyajil Kaaj Nojlu'um, je'el u béeytale' chéen wáaj ku jach p'a'atal kuuch 90 u p'éelal k'iin ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeybalo'.

Bey ma' táan u meyajta'al u Ajka'anal P'is óolal U Xuul Noj Kúuchilil P'is óolal way

Méxicoe', mix u Noj Ajp'is Óolil, mix u No'ojk'abilil u Kúuchilil P'is Óolal ti' Yéeybal ti' u Nojpáajtalil u P'is Óolalil Múuch'péetlu'umo'ob, mix Jo'olil Tsolxikin wáaj Yéeybal Tsolxikin ti' u Mola'ayil Tsolxikintaambal, ti' péetlu'um wáaj ti' u jatsaljaats U Mola'ayil Yéeybal way Méxicoe'u Mola'ayil Yéeybal Nojlu'um, mix U No'ojk'abil Noj Jala'ach, U Ajpayalbeelil Noj Jala'ach wáaj jo'olpóopil u Ajka'analna'atilo'ob yaan ba'ax u yil ti' le Mola'ayo', je'el u béeytale' chéen wáaj ku jach p'a'atal kuuch óoxp'éel ja'ab ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeybalo'.

U Jala'achilo'ob Péetlu'umo'ob yéetel u Jo'ol Jala'achil Distrito Federale' ma' táan u béeytal u yéeya'alo'ob ti' le péetlu'umo'ob tu'ux ku k'uchul u péetil u meyajo'ob ich u k'iinilo'ob u kuucho'obo', kex wáaj ku jach p'atiko'ob u meyajo'ob.

U No'ojk'abilo'ob Noj jala'achil ti' Péetlu'umo'ob yéetel ti' Distrito Federal, Noj Ajp'is Óolo'ob yéetel P'is óolo'ob ti' Nojlu'um, ti' Péet lu'umo'ob wáaj ti' Distrito Federal, beyxan Kuchkabal Jala'acho'ob yéetel u nojochilo'ob ti' jump'éel almejen- belankil jo'olpóopil chéen ti' Distrito Federale', ma' táan u béeytal u yéeya'alo'ob ti' le tu'ux ku meyajo'obo', wáaj ma' táan u jach p'atiko'ob u kuucho'ob 90 u p'élel k'iin ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeybalo';

VI. Ma' u meyaj je'ex Ajk'iin ti' jump'éel k'ujtalil, yéetel

VII. Bey mina'an le ba'alo'ob ku luk'siko'ob béeytalilo'ob jets'a'an ti' u 59 jatsts'íib.

> **U 56 Jatsts'íibil.** U Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'obe' 128 u túulul Jets' A'almajt'aan kun meentik, ti' le je'elo'obo', ti' jujump'éel Péetlu'um yéetel ti' Distrito Federale', ka'atúule' yaan u yéeya'al je'ebix jets'a'an ti' u chunt'aanil ya'abil yéeybal yéetel juntúule' yaan u ts'a'abal ti' le yáax p'íit yéeybalo'. Tu yóok'olal le je'ela', le Almejen mola'ayilo'obo' k'a'ana'an u ts'íibtiko'ob jump'éel tsolk'aaba' ti' ka'ap'éel u ju'unil báaxalkuuch. U mola'ay jets' a'almajt'aan ti' le yáax p'íit yéeybalo' yaan u ts'a'abal ti' le u ju'unil (foormulail) Báaxalkuuch ku jo'olintik u tsolk'aaba'ilo'ob le almejen mola'ayil, tu juunale', tu náajaltaj u ka'akúuchilil ti' tuláakal le yéeybal ti' le péetlu'um tu'ux ku yúuchulo'.

Le u yaalab 32 utúulul Jets' A'almajt'aano'obe' yaan u yéeya'alo'ob je'ebix jets'a'an ti' U chuunt'aanil jatsaljaats e'esajyéeybalil, yéetel u nu'ukbesajil tsolk'aaba'ob yéeya'an ti'

jump'éel u wóol kaajil múuch' almejen yuumil Noj lu'um. Le a'almajt'aano' yaan u jets'iko'ob belbest'aano'ob yéetel le ba'axo'ob k'a'ana'an tu yóok'olal le je'ela'.

U Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'obe' yaan u k'e'exel tuláakal tu wakp'éelil u ja'abil.

> **U 57 Jatsts'íibil.** Ti' jujuntúul yéeybil Ka'anal Ajjets' A'almajt'aane', yaan u yéeya'al juntúul u k'eexil.

> **U 58 Jatsts'íibil.** Uti'al u meyajta'al u Ka'anal Ajjets' A'almajt'aane', láayli' k'a'abet le ba'ax ku k'áata'al uti'al Ajjets' a'almajt'aan, u jela'anile' u ja'abile', k'a'ana'an ts'o'ok u chu'ukul 25 ja'ab, ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeybalo'.

> **U 59 Jatsts'íibil.** Le Jets' A'almajt'aano'obe' je'el u béeytal u ka'aj yéeya'alo'ob tak ka'ap'éel tsáayuntsáay jatsk'iin meyaj yéetel xan le Pat A'almajt'aano'obe' ti'al u Noj Mola'ayil tak kamp'éel tsáayuntsáay jatsk'iin meyaj. Le táan óolalo' je'el u béeytal u betchajal tumen láayli' u almejen mola'ayilo' wáaj tumen uláak' u almejen mola'ayil ka'alikil u much'ikubáajo'ob yéetel uláak' almejen mola'ayil ti' le máax táan óoltiko', je'el u béeytale' chéen wáaj ku jach p'a'atal kuuch wáaj luk'uk tu'ux táakpajan ma'ili' k'uchuk u chúumukil u a'almajt'aan páajtalil.

> **U 60 Jatsts'íibil.** Le jo'olpóopil ti' jala'achil jets'a'an ti' jatsts'íib 41 ti' le Noj a'almajt'aana', yéetel je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', yaan u jaajkuunsik le yéeybal ti' Pat A'almajt'aano'ob yéetel ti' Jets' A'almajt'aano'ob ich jatsaljaats yéeybalil juntúulili' u a'almejen yuumil yéetel ti' jujump'éelil le petlu'umo'obo'; yaan u ts'áajik le ju'uno'ob k'a'ana'antako'ob ti' u pa'ajo'olil Almejen Ajbáaxalo'ob tu náajaltajo'ob u ya'abil le yéeybalo' yéetel yaan u ts'áajik le ka'anal Ajjets' t'aano'ob tu náajaltajo'ob le yáax p'íitil yéeybalo' je'ebix jets'a'an ti' jatsts'íib 56 ti' le Noj a'almajt'aana' yéetel ti' le a'almajt'aano'obo'. Beyxan, yaan u jaajkunsik yéetel u ts'áajik le Pat A'almajt'aano'obo'

je'ebix jets'a'an ti' u chunt'aanil jatsaljaats e'esajyéeybalil je'ebix jets'a'an ti' jatsts'íib 54 ti' le Noj a'almajt'aana' yéetel ti' le a'almajt'aano'obo'.

Le jets't'aano'obo' tu yóok'olal jaajkuunsa'al, u ts'a'abal ju'uno'ob yéetel u je'ets'el Pat A'almajt'aano'ob wáaj Jets' A'almajt'aano'ob je'el u béeytal u ma' éejenta'al ti' U Kaabal kúuchilil P'is Óolal ti' Yéeybal ti' u Nojp'áajtalil P'is Óolal u Múuch' Péetlu'umil México, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

U ts'okt'aanilo'ob kaabal kúuchilo'ob ku ya'ala'al ti' le xóot's'íib ts'o'ok u máana', je'el u béeytal u xak'alta'alo'ob chéen tumen u Nojkúuchil ti' le P'is Óolal ti' yéeybalo', yéetel le ma' éejenilo' je'el u béeytal u meentiko'ob le a'almejen mola'ayo'ob wáaj tumen yaan ba'alo'ob meenta'ano'ob k'aas je'el u béeytal u k'e'exel u xookil le yéeybalo'. U ts'okt'aanilo'ob le kaabal kúuchilo'obo bey kun p'áatalo'ob yéetel ma' táan u k'e'exelo'ob. Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob u taak'inil, tu'ux kun taal yéetel bix kun meentbil le ma' éejenilo'.

> **U 61 Jatsts'íibil.** Le Pat A'almajt'aano'ob yéetel Jets' A'almajt'aano'obo' ma' táan u béeytal u meenta'al mixba'al ti'ob tu yóok'olal le ba'ax ku ya'aliko'ob ikil u meyajtik u kuucho'obo', yéetel mix bik'in je'el u béeytal u ts'a'abal u si'ipil tu yóok'olal le je'ela'.

U Jo'olpóopol ti' jujump'éel le Mola'ayo'obo' yaan u kanáantik u chíimpolta'al u a'almaj péetkanáanil ti' u máakililo'ob yéetel ma' u meenta'al ba'al ti' u kúuchil tu'ux ku múuch'ikuba'ob meyaj.

> **U 62 Jatsts'íibil.** Le yéeya'an Pat A'almajt'aano'ob yéetel Jets' A'almajt'aano'obo' ikil u meyajtiko'ob u kuucho'obe', ma' táan u béeytal u meyajtiko'ob mix jump'éel u jeel k'amk'ubenkuuch wáaj meyaj ti' Múuch' Péetlu'umil México wáaj ti' Péetlu'umo'ob tu'ux ku k'a'amal bo'ol, wáaj mina'an u yáax cha'abalil le Mola'ay k'a'ana'ano'; ba'ale' wáaj beyo', yaan u p'atiko'ob e'esajil kuucho'ob, ikil u xáantal le túumben meyaj. Le belbest'aana' láayli' leti' kun meyaj tu yóok'ol u k'eexil Pat A'almajt'aano'ob yéetel Jets' A'almajt'aano'ob, wáaj ka ookoko'ob meyaj. Wáaj ma' táan u chíimpolta'al le jets't'aana' yaan u bo'olsi'ipilta'al yéetel u luk'sa'al u meyaj bey Pat A'almajt'aano'ob wáaj Jets'

A'almajt'aano'ob.

> **U 63 Jatsts'íibil.** Le Mola'ayo'obo' ma' táan u béeytal u káajsik u meyajo'ob mix u meyajtiko'ob u kuucho'ob, wáaj mina'an maas ti' u chúumukil ti' tuláakal u máakilo'ob, ti' jujump'éel le je'elo'oba'; ba'ale' le yano'ob ti' le mola'ayo'obo' k'a'abet u much'ikuba'ob meyaj le k'iin jets'a'an tumen le a'almajt'aano'obo' yéetel u meentiko'ob u much'ikuba'ob meyaj le mina'ano'obo', ich le treiinta u p'élel k'iino'ob ku taalo'obo', yéetel u ya'alajil wáaj ma' táan u bino'obe' yaan u na'ata'al yéetel lela', ma' táan u k'amiko'ob u kuucho'obi', ku ts'o'okole' ku t'a'anal túun u k'eexilo'ob, máaxo'ob k'a'ana'an u bino'obi' ti' le láayli' buka'aj k'iino'obo', ba'ale' wáaj ma' táan u meentiko'ob xane', yaan u ya'ala'ale' mina'an u yuumil le kuucho'. Le kuucho'ob ti' Pat A'almajt'aano'ob yéetel Jets' A'almajt'aano'ob mina'an u yuumilo'ob ti' u Noj mola'ayil Nojlu'umil México kun chíikpajalo'ob tu káajbal le a'almajilo' beyxan le ku chíikpajalo'ob ikil u bin u meyajo'obo', yaan u kaxta'al u yuumil: le kuuchiil ti'al Pat A'almajt'aan wáaj Jets' A'almajt'aan mina'an u yuumil ti' u Nojmola'ayil Nojlu'umil México je'ebix jets'a'an ti' u chunt'aanil ya'abil yéeybal, le Mola'ay k'a'ana'ano' yaan u páayt'antik u meenta'al ma' suuk yéeybal je'ebix jets'a'an ti' jaatsil IV ti' jatsts'íib 77 ti' le Noj a'almajt'aana'; le kuuch mina'an u yuumil ti' u Mola'ayil Pat A'almajt'aano'ob yéeya'ano'ob tumen u u chunt'aanil jatsaljaats e'esajulyéeybal, yaan u ts'a'abal u yuumil yéetel u pa'ajo'olil báaxalo'ob ti' le láayli' almejenil yaan tu péetkaaj tsolk'aaba'ob k'a'ana'ano', lekéen ts'o'okok u ts'a'abal ti' le Pat A'almajt'aano'ob tu náajalto'obo'; le kuuch mina'an u yuumil ti' u Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob yéeya'ano'obo' tumen u chunt'aanil jatsaljaats e'esajulyéeybalil, yaan u ts'a'abal u yuumil yéetel u pa'ajo'olil ajbáaxalo'ob ti' le láayli' almejenil yéeybal yaan tu tsoolil ti' u tsolk'aabailo'ob nojlu'umo', lekéen ts'o'okok u ts'a'abal ti' le Jets' A'almajt'aano'ob tu náajaltajo'obo'; yéetel le kuuch mina'an u yuumil ti' u Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob yéeya'ano'ob yéetel u chunt'aanil yáaxp'íit yéeybal, yaan u ts'a'abal u yuumil yéetel u pa'ajo'olil ajbáaxalo'ob ti' le láayli' almejenil yéeybal chíikpaj ti' u ka'akúuchil ti' le tsolk'aaba'ob k'a'abeto' ti' le péetlu'um tu'ux k'a'ana'ano'.

Ku na'ata'al xane' le pat a'almajt'aano'ob wáaj jets' a'almajt'aano'ob ma' táan u bino'ob meyaj lajump'éel k'iin tsaylanpaachile', wáaj mina'an u ba'axtenil wáaj u yáax cha'abalil u jo'olil ti' u Mola'ay, tumen yéetel ku ts'a'abal k'ajóoltbil ti' le je'ela', ku p'atiko'ob u meyaj tak uláak' meyajil kuuch ku taalo', ku t'a'anal túun u k'eexilo'obo'.

Wa ma' chúuka'an le máako'ob k'a'ana'an uti'al ka chúunsa'ak je'emáakalmáak ti' le Noj mola'ayo'obo' wáaj uti'al u meyajtiko'ob u kuucho'ob le ts'o'ok u chúunsa'alo'obo', yaan u páayt'anta'al tu séeba'anil le k'eexilo'obo' uti'al ka xi'ik'ob tu séeba'anil u meyajto'ob u kuucho'ob, ikil u máan le 30 u p'éelel k'iino'ob ts'o'ok u ya'ala'alo'.

Yaan u yantal u ka'aka'ajil, yéetel yaan xan u meenta'al u bo'olsi'ipilta'al je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', le máaxo'ob ts'o'ok u yéeya'alo'ob bey Pat A'almajt'aano'ob wáaj Jets' A'almajt'aano'ob, ma' u ku yila'al mina'an u ba'axtenil tumen le Noj mola'ay k'a'ana'ano', ma' táan u bino'ob u meyajto'ob u kuucho'ob ich le k'iino'ob jets'a'an ti' u yáax xóot'ts'íibil le jatsts'íiba'. Beyxan yaan u yantal u ka'aka'ajil, láayli' yaan u meenta'al u bo'olsi'ipilta'al tumen le a'almajt'aano'obo', le u almejen mola'ayil ti' Nojlu'um tu ts'áajo'ob u almejen ajbáaxal ti' jump'éel yéeybal ti' Pat A'almajtaan wáaj Jets' A'almajt'aano'ob, ku ch'a'at'antiko'ob ma' u bino'ob u meento'ob u meyaj u máakilo'ob yéeya'ano'obo'.

> **U 64 Jatsts'íibil.** Le pat a'almajt'aano'ob yéetel jets a'almajt'aano'ob ma' táan u bino'ob ti' jump'éel múuch' meyajé', wáaj mina'an u ba'axtenil wáaj u yáax cha'abalil u jo'olil ti' u Mola'ay, ma' táan u yantal ti' u páajtalil u bo'olta'al u yo'ocho'ob te' k'iin ma' meyajnajo'.

> **U 65 Jatsts'íibil.** Noj Mola'aye' yaan u much'ikubáaj tu yáax k'iinil septieembre ti' jujump'éel ja'ab, uti'al u meyajta'al u yáax jatsk'iinil suuk múuch'meyajo'ob, jumpáayal u yúuchul wáaj u Jala'achil u Nojlu'umil México ku chúunul u meyaj te' k'iino'obo' je'ex jets'a'an tu 83 jatsts'íibil te' Noj A'almajt'aana', yaan u much'ikubáaj tak tu yáax k'iinil agosto; beytuno' tu yáax k'iinil febrero ti'al u meyajta'al u ka'ajatsk'iinilo'ob suuk múuch'meyajo'ob.

Ti' le ka'ap'éel Jatsk'iinilo'ob Tse'ek Múuch'meyaje' Noj mola'aye' yaan u yilik u xak'alxokta'al, u ketlant'anta'al yéetel u yéeyt'anta'al u U Yáax Tsoltuukulil A'almajt'aan ku ts'a'abal u meyajtej yéetel u ts'o'okt'anta'al uláak' ba'alo'ob ku ts'a'abal ti' tumen le Noj a'almajt'aana'.

Ti' jujump'éel Jatsk'iinilo'ob Tse'ek Múuch'meyaj le Noj mola'ayo' yaan u táanilkuunsik

u meyajtik le ba'alo'ob jets'a'an ti' u Tsol A'almajt'aanil.

> **U 66 Jatsts'íibil.** Jujump'éel jatsk'iinilo'ob tse'ek múuch'meyaje' yaan u xáantal le buka'aj k'iin k'a'ana'ano' uti'al u meyajta'al tuláakal le ba'axo'ob jets'a'an ti' le jatsts'íib ts'o'ok u máano'. Le yáaxjatsk'iinilo'ob tse'ek múuch'meyajo' ma' táan u máan ti' 15 ti' disieembre ti' le láayli' ja'abo', chéen wáaj u Noj jala'achil Nojlu'um ku káajsik u meyaj ti' le k'iin jets'a'an ti' le jatsts'íib 83o', tu yóok'olal lelo' le múuch'meyajo' je'el u béeytal u chukik tak 31 ti' disieembre ti' le láayli' ja'abo'. Le ka'ajatsk'iinilo'ob tse'ek múuch'meyajo' ma' táan u máan ti' 30 ti' áabril ti' le láayli' ja'abo'.

Wa tu ka'ap'éelil le Noj mola'ayo'ob ma' táan u ch'a'at'antiko'ob ba'axk'iin kéen u ts'o'okso'ob le Múuch'meyajo' lekéen k'uchuk le k'iino'ob jets'a'ano'obo', u Noj Jala'achil México kun ts'okt'antik le je'ela'.

> **U 67 Jatsts'íibil.** Noj mola'ay wáaj chéen jump'éel ti' le Mola'ayo'obo', lekéen meyajta'ak jump'éel ba'al chéen uti'al, yaan u much'ikuba'ob uti'al ma' suuk múuch'meyaj jujuntéen lekéen páayt'anta'ako'ob tumen le Masabk'iin Mola'ay uti'al lelo'; ba'ale' ti' tu ka'ap'éelile' chéen yaan u yiliko'ob u meyaj yóok'olal le ba'al wáaj le ba'alo'ob kun ts'áabil ti'ob u meyajto'obo' tumen le Masabk'iin Mola'ay, ba'ale' le je'elo'obo' yaan u ts'a'abal ojéeltbil ti' le páayt'aan k'a'abeto'.

> **U 68 Jatsts'íibil.** Le ka'ap'éel Mola'ayo'obo' chéen ti' jump'éel kúuchil kun yantalo'ob yéetel ma' táan u béeytal u máano'ob yaanal tu'ux wáaj ma' u yáax ch'a'at'antiko'ob bix kun máano'obi', ba'axk'iin yéetel bix kun ilbil u meenta'al, ba'ale' yaan u jets't'anta'al chéen jump'éel kúuchil uti'al u yaantalo'ob. Wáaj ts'o'ok u ch'a'at'antiko'ob u máano'ob yaanal tu'uxe', ba'ale' ma' keet u tuukulo'ob tu yóok'olal ba'axk'iin, bix yéetel tu'ux kun meentbil le máansajilo', u Noj Jala'achil Nojlu'um kun ts'okt'ant le je'ela', ka'alikil u yéeyik jump'éel ti' le ka'ap'éel jejeláas tuukulo'obo'. Mix jump'éel Mola'ay je'el u béeytal u ch'éensik u meyaj maanal ti' óoxp'éel k'iine', wáaj ma' éejenta'ak tumen le uláak'o'.

> **U 69 Jatsts'íibil.** Kéen káajsa'ak u Yáaxjatsk'iinilo'ob Tse'ek Múuch'meyajo'ob ti' jujump'éel ja'ab meyaj ti' Noj mola'aye', u Noj Jala'achil Nojlu'umile' yaan u ts'áajik ojéeltbil jump'éel ts'íibil tsolt'aan, tu'ux ku ya'alik bix yanik tuláakal ba'alo'ob ku meyajtik u Tsolmeyajil kaaj Nojlu'um. Kéen káajsa'ak u ma' suuk múuch'meyajo'ob ti' u Noj Mola'ayil Nojlu'um, wáaj chéen ti' jump'éel u Mola'ayil, u Jo'olpóopil Masabk'iin Mola'aye' yaan u ts'áajik ojéeltbil u ba'axtenil le páayt'aano'.

Jujump'éelil le Noj Mola'ayo'obo' yaan u xak'áaltiko'ob u ts'íibil tsolt'aanil beytuno' je'el u páajtal u k'áatik ti' u Noj Jala'achil Nojlu'um u chowakkúnsa'al le tsolt'aan yéetel k'áatchi' ts'íibta'an yéetel u t'anik u Nukuch Jo'op'óopilo'ob México yéetel u Ajpayalbeelil ma' méek'ta'nta'an mola'ayo'obi', le je'elo'oba' yaan máano'ob tu táan yéetel yaan u k'ubiko'ob u tsolts'íibilo'ob yéetel u jaajt'aanilo'ob. U Noj A'almajt'aanil Noj Mola'ayil yéetel u beelankilo'ob ku jets'iko'ob le meyajja'.

Tu yáax ja'abil u k'amkúuchilil, tu je'ek'abta'al u ka'ajatsk'iinilo'ob tse'ek múuch'meyaj ti' Noj Mola'aye', le Noj Jala'ach ti' Nojlu'ume' yaan u ye'esik tu táan u Noj Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob, ti'al u k'a'amal, u Nojtuukulil kanáambalil tu Nojlu'umil México ts'okole' yaan u ts'áajik ojéeltbil bix yanik ja'ja'abil.

> **U 70 Jatsts'íibil.** Tuláakal u ts'okt'aanil le Nojmola'ayo' yaan u yila'al bey a'almajt'aan wáaj jets't'aane'. Le a'almajt'aano'ob wáaj le jets't'aano'obo' yaan u ts'a'abal ojéeltbil ti' u Noj Jala'achil Nojlu'um yéetel u joronts'íibil u jo'olilo'ob le ka'ap'éel Mola'ayo'obo' yéetel u joronts'íibil juntúul u no'ojk'abilil ti' jujump'éel le je'elo'oba', yéetel yaan u ts'a'abal ojéeltbilo'ob beya': "U Nojmola'ayil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoe' ku jets'nojt'antik: (u ts'íibil le a'almajt'aan wáaj le jets'nojt'aano')".

Nojmola'aye' yaan u jóok'sik le a'almajt'aan kun belbest'antik u nu'ukbesajil yéetel u meyaj le je'ela'.

Le a'almajt'aano' yaan u jets'ik ba'ax k'a'abet yéetel bix kun much'bil le Ajjets' A'alamajt'aano'obo', je'el ti' ba'ax almejen mola'ayil ku táakpajale', uti'al u kanáanta'al u jáalk'abil u t'aan tu yóok'olal le jejeláas tuukulo'ob ku ye'esajta'alo'ob tu Mola'ayil Pat

A'alamajt'aano'obo'.

Le a'almajt'aana' ma' táan u béeytal u we'et'el mix k'a'ana'an u ts'a'abal ojéeltbil tumen u Noj Jala'achil México uti'al ma' u xu'ulul u mantats'il.

Noj Jaats II

Tu Yóok'olal U Yáaxtuukulil Yéetel U Meenta'al Le A'almajt'aano'obo'

> **U 71 Jatsts'íibil.** U páajtalil u chúunsa'al a'almajt'aano'ob wáaj jets'nojt'aano'ob ku meenta'al tumen:

I. U Noj Jala'achil Nojlu'um;

II. U Pat A'almajtaano'ob yéetel Jets' A'almajt'aano'ob tu Noj Mola'ayil u Nojlu'umil México;

III. U Noj Mola'ayilo'ob A'almajt'aanil ti' Péetlu'umo'ob; yéetel

IV. U lu'unkabil keetel yéetel, tak, 0.13 por ciento ti' u tsolts'íibk'aaba'il yéeybalil, je'ex jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

U Noj A'almajt'aanil Noj Mola'aye' yaan u ya'alik ba'ax tsolbe'enil ku ts'áabil ti' le yáaxtsoltuukulil a'almajt'aano'.

U k'iinil u je'ebel u ja'atsk'iinil tse'ek múuch'meyaje' u Noj Jala'achil u Noj Lu'umil Méxicoe' je'el u béeytal u ye'esik tak ka'ap'éel yáaxtsoltuukulilo'ob ti'al u yáax táak óolta'al wáaj u yéeya'al tak ka'ap'éel ts'o'ok u yáax ye'esa'al ich jatsk'iinilo'ob ts'o'ok u máano'obi', ta'aytak u jets't'áanta'al. Le yáaxtsoltuukulo'ob k'a'abet u keetlam tsikbalta'al yéetel u yéeya'al tumen u Báankabil u Noj Mola'ayil tu'ux jóok'ij ma' u máan ti' 30 up'élel k'iin. Wáaj ma' beyo', le yáaxtsoltuukul, tu ts'okt'aanilo'ob yéetel mina'an u táak óolile', leti' u yáax báalmeyajil k'a'abet u tak óolta'al yéetel u yéeya'al ti' ujeel múuch'meyajil le Báankabilo'. Wáaj ka k'a'amak wáaj k'e'exek tumen u Noj mola'ayil tu'ux síije', le A'almaj pa'ajo'lalo' yaan u máan tu séebanil tu xak'al mola'ayil ti'al u ketlam tsikbalta'al yéetel u yéeya'al tu súutukil yéetel tu chúunt'aanil tsola'an.

Mix táan u béeytal yáax k'a'amal le yáaxtsoltuukulo'ob táantik u táakbesa'alo'obo' wáaj u jelbesajil ti' le Noj A'almajt'aana'.

> **U 72 Jatsts'íibil.** Tuláakal u a'almaj pa'ajo'ol wáaj jets'nojt'aan, u ts'okt'anta'ale' ma' chéen uti'al jump'éel Mola'aye', yaan u ketlam tsikbalta'al ti' tu ka'ap'éelil, ka'alikil u chíimpolta'al u A'almajt'aanil Noj Mola'ay yéetel u belbest'aanil, tu yóok'olal u bixil, le yáax k'a'abeto' yéetel bix kun beetbil u t'aanalt'aanil yéetel le yéeybalo':

A. Kéen éejenta'ak jump'éel tsoltuukul ti' le Mola'ay tu'ux síijo', yaan u máansa'al ti' le uláak' mola'ayo' uti'al ka ketlam tsikbalta'ak. Wáaj ku éejenta'al tumen le je'ela', ku túuxta'al ti' u Noj Jala'achil, wáaj leti', mina'an utskiinajo'ob u ya'al tu yoók'olale', ku ts'áajik k'aj óoltbil tu séeba'anil.

B. Yaan u ch'a'abal bey éejenta'an tumen u Nojpáajtalil Jala'achil tuláakal tsoltuukul ma' ka'atúuxta'an yéetel utskiinajo'ob ichil u 30 u p'éelel k'iin k'a'amak le meyajó'; máanja'an le k'iino'oba' Noj Jala'ache' yaan u yáantal lajump'éel k'iin ti'al u noj ts'áajik k'aj óoltbil le a'almajt'aan wáaj le jets'nojt'aana'. Máanak tun le ka'ajaats k'iin ts'áaba'ana', le a'almajt'aan wáaj jets'noja'almajt'aana' yaan u ch'a'abal beey nojts'áaba'an k'aj óotbile' ts'okole' u Jo'olpóopil le Mola'ay tu'ux síij le a'almajt'aano' yaan u nu'ukbesik ichil lajump'éel k'iin suuk u meyajó'ob ti'al u ts'áabal k'aj óoltbil ti' u Jala'achil Ts'alabil u Múuch' Petlu'umilo'ob México, kex ma' u ts'okk'a'amal. Le k'iino'ob ku jets'ik le jatsaljaatsa' mix táan u p'a'atal u meyajta'al wáaj le Noj Mola'ayil ku k'alik wáaj ku jáawsik u meyaj, wáaj k'a'abet u su'utule', le je'ela' k'a'abet u beeta'al ti' masabk'iin mola'ay.

C. U ya'almaj pa'ajo'ol wáaj jets'nojt'aan ma' k'ama'an tuláakal wáaj chéen junjaats tumen Noj Jala'ache', yaan u ka'atúuxta'al, yéetel u yutskiinajo'ob, ti' le Mola'ay tu'ux chúuno'. K'a'abet u ka ketlam tsikbalta'al tumen le.. (sic DOF 05-02-1917) je'ela', ku ts'o'okole' wáaj ku ka'a éejenta'al tumen u ka'ajaats ti' óoxjaats ti' tuláakal le yéeybalo', yaan u máansa'al tu ka'atéen ti' xak'al Mola'ayo'. Wáaj ka k'a'amak tumen u ya'abil ti' le mola'ayo', le a'amaj pa'ajo'olo' yaan u p'áatal a'almajt'aanil wáaj jets'nojt'aanil', ku ts'o'okole' yaan u ka'atúuxta'al ti' Noj Jala'ach uti'al u ts'abal k'aj óoltbil.

Le yéeybalob ti' a'almajt'aan wáaj jets'nojt'aane', k'a'abet yéetel k'aaba'ob.

D. Wa jump'éel a'almaj pa'ajo'ol wáaj jets'nojt'aan ma' k'a'am tuláakal tumen le xak'al Mola'ayo', yaan u túuxta'al yéetel u yutskiinajilob tu'ux chúunij. Wáaj lekéen ka'axak'alta'ak ku éejenta'al tumen maanal chúumuk u ya'abil le máakilob yano'obo', yaan u ka'amáansa'al ti' le Mola'ay ma' tu k'amajo', le je'ela' yaan u ka'axak'altik, yéetel wáaj ka éejenta'ak láayli tumen u ya'abile', yaan u máansa'al ti' Noj jala'ach uti'al u beeta'al le ku ya'alik le jatsalts'íib A; ba'ale' wáaj ma' éejenta'abe', ma' táan u béeytal u ka'ats'aabal xak'albil ti' le láayli' jatsk'iinil múuch'meyajobob'.

E. Wa jump'éel a'almaj pa'ajo'ol wáaj jets'nojt'aan junjaats ma' k'a'am, wáaj jelbesa'ab, wáaj ts'a'ab uláak' ba'al ti' tumen le xak'al Mola'ayo', u túumben ketlam tsikbal le Mola'ay tu'ux chúuno' yaan u meenta'al chéen yóok'ol le ba'ax ma' k'a'amo', le ba'ax jelbesa'abob' wáaj le ba'alobob' ts'áab ti'o', ba'ale' ma' táan u béeytal u jelbesa'al le jatsts'íibob'ob' ts'o'ok u k'a'amalo'. Le ts'a'abalilob'ob' wáaj jelbesajilob'ob' meenta'an tumen le xak'al Mola'ayo', wáaj ka éejenta'akob'ob' tumen maanal u chúumukil u yéeybalil le máaxob'ob' yano'ob ti' le mola'ay tu'ux chúuno', tuláakal le a'almaj pa'ajo'olo' yaan u máansa'al ti' Noj Jala'ach uti'al ka meenta'ak le ba'ax jets'a'an ti' u jaatsts'íibil A. Le ts'a'abalilob'ob' wáaj jelbesajilob'ob' meenta'an tumen le xak'al Mola'ayo', wáaj ma' éejenta'abob'ob' tumen u ya'abil yéeybalil ti' le mola'ay tu'ux chúuno', yaan u ka'atúuxta'al ti' le uláak' Mola'aye' uti'al u ka'axak'alta'al u ba'axtenil le je'ela', chéen ba'ale' wáaj ma' u k'a'amal tumen maanal ti' u chúumukil yéeybal le máax yano'ob le uláak' xak'alil le ts'a'abalilob'ob' wáaj jelbesajilob'ob', le a'almaj pa'ajo'ol, tu yóok'olal le ts'o'ok u éejenta'al tumen le ka'ap'éel Mola'ayo', yaan u máansa'al ti' Noj jala'ach, uti'al le ba'ax jets'a'an ti' jaatsts'íib A. Le xak'al Mola'ayo', yéetel maanal u chúumukil u yéeybalil máax yano'obe', wáaj láayli' u k'áat ka éejenta'ak le ts'a'abalilob'ob' wáaj jelbesajilob'ob' meenta'ano'obo', tuláakal le a'almaj pa'ajo'ol ma' táan u béeytal u ka'axak'alta'al tak ti' uláak' jatsk'iinob'ob' múuch'meyajobob' ku taalob'ob', ja'ali' wáaj ka ch'a'at'anta'ak tumen le ka'ap'éel Mola'ayo', yéetel maanal u chúumukil u máakilob'ob' yano'obo', ka jóok'sa'ak le a'almajt'aan wáaj le jets'nojt'aan chéen yéetel le jatsts'íibob'ob' ts'o'ok u éejenta'alob'ob', yéetel ka p'a'atak le yaan u ts'a'abalilob'ob' wáaj jelbesajilob'ob' uti'al ka xak'alta'ak yéetel ka yéeyt'anta'akob'ob' ti' uláak' jatsk'iinob'ob' múuch'meyajobob'.

F. Ti' u na'ata'al, u jelbesa'al, wáaj tse'eel le a'almajt'aanob'ob' wáaj le jets'nojt'aanob'ob', láayli' yaan u ch'a'abal u tuukulil le ba'axob'ob' jets'a'an uti'al u meenta'alob'ob'.

G. Tuláakal a'almaj pa'ajo'ol wáaj jets'nojt'aan ma' k'ama'an tumen le Mola'ay tu'ux chúuno', ma' táan u béeytal u ka'ats'a'abal xak'altil ti' le jatsk'iino'ob tse'ek múuch'meyaj layli' te' ja'abo'.

H. U beeta'al le a'almajt'aano'ob wáaj le jets'nojt'aano'obo' je'el u béeytal u chúunsa'al ti' je'el máakalmáak u ka'ap'éelil le Mola'ayo'obo', ti' le je'ela' mixtáan u táakpajal pa'ajo'olo'ob ku t'aano'ob yóok'olal páaytaak'in, bo'olo'ob wáaj patano'ob, wáaj ti'al u mu'uch'ul máako'ob ti'al u beet u k'atunilo'ob, tumen tuláakal le je'elo'oba' k'a'ana'an u yáax t'analt'aanta'al ti' u Mola'ayil Pat A'almajt'aano'ob.

I. U yáax tsoltuukulil a'almajt'aano'ob wáaj jets'nojt'aano'obe' yaan u yáax ti' le Mola'ay tu'ux ku ts'a'abal ojéeltbilo', ja'ali' wáaj ka máanak jump'éel winal líik'ul u máansa'al ti' u Jets't'aan múuch'kabilkuuchil kex ma' u ts'okt'anta'al, bey túuno' le láayli' a'almejen pa'ajo'ol wáaj jets'nojt'aano' je'el u béeytal u ts'áabal ojéeltbil yéetel u ketlam tsikbalta'al ti' uláak' Mola'ayo'.

I (sic DOF 24-11-1923). U Noj Jala'achil Nojlu'ume' ma' táan u béeytal u meentik utskiinajilo'ob ti' u ts'okt'aanilo'ob Noj Mola'ay wáaj ti' ujeel le Mola'ayo'obo', lekéen meyajnako'ob bey u múuchmeyajil yéeybal wáaj p'is óolal, beyxan lekéen a'ala'ak tumen u Mola'ayil Pat A'almajt'aano'ob k'a'abet u takjo'olta'al juntúul ti' u nojkuchnáalilo'ob ti' u Nojlu'um tu yóok'olal kuchnáal si'ipilo'ob.

J. Ma' táan xan u béeytal u meentik utskiinajil ti' u Jets'nojt'aanil u páayt'anta'al ti' u ma' suuk múuch'meyajilo'ob ku jóok'sik le Masabk'iin Mola'ayo'.

Noj Jaats III

Tu Yóok'olal U Béeytalilo'ob Nojmola'ay

> **U 73 Jatsts'íibil.** Nojmola'aye' yaan u béeytalil ti' uti'al:

I. U k'amik túumben Péetlu'umo'ob ti' u Múuch'Péetlu'umilo'ob;

II. Tsela'an.

III. U meentik túumben Péetlu'umo'ob ichil u xuul le yano'obo', chéen wáaj k'a'ana'an lela':

1o. Le jaats wáaj jaatso'ob u k'áato'ob ka beeta'ako'ob Péetlu'umilo'obe', k'a'ana'an yaan ti'ob kex 120, 000 u túulul u kajnáalilo'ob.

2o. Ka jaajkuunta'ak aktáan ti' Nojmola'ay yaan ti'ob le ba'alo'ob k'a'ana'an uti'al ka yanak u almejenilo'obo'.

3o. Ka u'uya'ak u Mola'ayilo'ob A'almajil le Péetlu'umo'ob tu'ux yaan le lu'um ku ya'ala'alo', tu yóok'olal wáaj uts wáaj k'aas u meenta'al le túumben Péetlu'umo', k'a'ana'an túun u ts'áajik u tsolt'aanilo'ob ich wakp'éel winal, le je'elo'oba' ku xo'okolo'ob líik'ul le k'iin kéen ts'a'abak u yojéelto'ob le t'aan k'a'ana'ano'.

4o. Beyxan ka u'uya'ak u Noj Jala'achil Múuch'péetlu'umo'ob, leti'e' yaan u túuxtik u tsolt'aan ich le wukp'éel k'iin xoka'an líik'ul le k'iin kéen k'áata'ak ti'o'.

5o. Ka yéeya'ak u meenta'al le túumben Péetlu'umo'ob tumen u ka'ajaats' ti' óoxjaats ti' tuláakal le Pat A'almajt'aano'ob yéetel le Jets' A'almajt'aano'ob yano'ob ti' le jejeláas Mola'ayo'obo'.

6o. Ka jaajkuunsa'ak u ts'okt'aanil le Nojmola'ayo'ob tumen u ya'abil u Mola'ayilo'ob A'almajil le Péetlu'umo'obo', yéetel u yáax xak'alil u ju'uno'obilo', chéen wáaj ts'o'ok u éejenta'al tumen u Mola'ayilo'ob A'almajil le Péetlu'umo'ob tu'ux yaan le lu'um ku ya'ala'alo'.

7o. Wa u Mola'ayilo'ob A'almajil le Péetlu'umo'ob tu'ux yaan le lu'umo'ob ku ya'ala'alo', ma' u éejentmajo'ob, le jaajkuunajil ku ya'ala'al ti' le jaatstsíibil ts'o'ok u máana' k'a'ana'an u meenta'al tumen u ka'a ti' óoxjaatsil ti' tuláakal u Mola'ayilo'ob A'almajil ti' le uláak' Péetlu'umo'obo'.

IV. Tsela'an.

V. U k'exik u kúuchil u Nojpáajtalilo'ob Múuch'péetlu'umo'ob.

VI. Tsela'an

VII. U jets'ik le bo'olo'ob k'a'ana'antak uti'al ka chukpajak u taak'inil u meyaj kaaj

VIII. Yo'oal u páay taak'iin jala'ache', ti'al:

1o. U jets'a'al chunt'aano'ob uti'al u meenta'al páay taak'in tumen Noj Jala'ach tu yóok'olal u majan taak'inil Nojlu'um, uti'al u jaajkuunsik le páay taak'in beyxan u éejentik yéetel u túuxtik bo'olbil u p'aax nojlu'um. Ma táan u meenta'al páay taak'in wáaj ma' uti'al u meenta'al ba'alo'ob kun ya'abkuunsiko'ob u taak'inil jala'achili', wáaj,je'el bix jets'a'anil tumeen u a'almajt'aanile', chéen ja'ali' le ku meenta'al yéetel uti'al u no'objbesa'al taak'inil, u meyajil k'e'exel yéetel le kun mokt'anbilo'ob kéen yanak péek óolil a'ala'an tumen u Noj jala'achil Nojlu'um je'ebix jets'a'an ti' jatsts'íib 29.

2o. Beyxane', jujunja'ab u éejentik buka'aj p'aax k'a'ana'an u yoksa'al ti' u a'almajt'aanil K'antaak'in, kéen ka'ana'anchajake' ti' u jala'achil Distrito Federal yéetel ti' u mola'ayo'ob ti' u jala'achil, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aan tu yóok'olal le je'ela'. U jala'achil Nojlu'ume' jujunja'ab kun tsolt'aan ti' u Noj mola'ayil Nojlu'um tu yóok'olal u meyajil le p'aaxo' uti'al le je'ela' u Jo'olil Distrito Federale' yaan u túuxtik le u tsolt'aanil k'a'ana'an tu yóok'olal le tu meyajtaj yéetel le taak'ino'. U Jo'olil Distrito Federale' yaan xan u tsolt'aan ti' u Much'táambal Jo'olpóopilo'ob Distrito Federal, kéen u ts'áaj k'ajóoltbil bix úuch u meyajta'al u taak'inil jala'achil.

3o. U je'ets'el ichil a'almaj t'aane' u noj chuunt'aanilo'ob, ti'al le Péetlu'umo'ob, Distrito Federal yéetel Méek'tankaajo'ob ti'al ka'a béeyak u páayik taak'in; tak buka'aj yéetel bix ku béeytal u páaya'al le taak'iin tumeen le jejeláas jala'achilo'oba', yaan u yil yéetel buka'aj taak'in yaan ti'ob ti'al u yila'al buka'aj ku ts'áabil u páayo'ob yéetel buka'aj kéen u bo'oto'ob; le jala'achilo'oba' unajmal u ya'aliko'ob yéetel u ts'áaiko'ob k'ajóoltbil buka'aj taak'in u páaymajo'ob yéetel buka'aj kéen u bo'oto'ob tu táan u molayil registro público único, tu súutukil je'el bix jets'a'anil yéetel xak'albe'entsilil; unaj u beeta'al jump'éel nu'ukbesaj ti'al u k'a'ajsik bix unaj u bo'ota'al p'aax; beeyxan le si'ipil unaj u bo'otik le meyajnáal kaajil wáa ma' táan u beetik le ba'ax jets'a'ano'. Le a'almajt'aano'obo' unaj u yáax u pa'atukulta'al tu kúuchil u Molayil Diputado'ob je'el bix jets'a'anil ichil jaatsil H ti' u jatsts'íibil 72 ti' le Noj a'almajt'aana'.

4o. U Nojmolayil Nojlu'ume', yéetel u múuch'meyajil a'almajt'aan tu ka'ap'éel molayile', yaan u xak'altik nu'ukbesajil ti'al u ma'alob meyajta'al u taak'inil kaaj tumeen u

molayailo'ob u jala'achil Péetlu'umo'ob, unajmal u je'ets'el ichil u mokt'aanil ku beetbil yéetel Noj Jala'achil ti'al ka'a béeyak u yantal u najmatmajilo'ob, yéetel wáa k'a'abete', yaan u tsolts'íibta'al ba'axo'ob ku tukulta'al k'a'anam u beeta'al ichil jo'olajunp'éel k'iinil meyaj, kex wáa mina'an ichil u k'iinilo'ob meyaj u Nojmolayil Nojlu'umi'. Le ba'ax táant u tsola'ala' yaan u béeykunsa'al ti' le Péetlu'umo'ob jach ya'ab taak'in u páaymajo'ob je'el bix jets'a'anil le a'almajt'aano'. Bey xane', u séebanil ku páajtale' unajmal u beetpajal u mokt'aanil, je'el tuuno' unajmal u tsola'al xan le nu'ukbesajil ti' Méek'tankaajo'ob wáa ya'ab xan taak'in u páaymajo'ob, yéetel je'el bix le mokt'aanil wáa u k'áat u beet le Péetlu'umo'ob ma' ya'ab taak'in u páaymajo'obo';

IX. Ma' u je'ets'el náakilo'ob ti' paaklan koonol ich Péetlu'umo'ob.

X. U Jets' a'almajt'aanta'al ti' tuláakal Nojlu'um tu yóok'ol t'abk'alakba'al, kaxampáanilil tuun, sustaansia kíimika'ob, wak'be'en ba'alo'ob, u meeyjulil ki'ichkelem k'ak', meyajkúuchil jejeláas cha'an, paaklan koonol, u buul máak yéetel sorteo'ob, u paaklan ch'a'jo'olta'al ba'alo'ob yéetel u meyajil Taak'inil, u muuk sakléembalcháak yéetel u muuk' nuklear beyxan u jóok'sik u a'almajt'aanilo'ob meyaj ku belbest'antik u jatsts'íib 123o';

XI. U meentik u yantal yéetel u tselik meyajjo'ob ti' u jala'achil Múuch' péetlu'umo'ob beyxan u ya'alik, u ya'abkuunsik wáaj u p'íitkuunsik u bo'olilo'ob.

XII. U jets'ik ba'ateltaambal, likil le ba'alo'ob kun ts'áabil u yojéelt tumen Noj Jala'ach.

XIII. U meentik a'almajt'aano'ob uti'al u ya'ala'al wáaj ma'alobtak wáaj k'aastak u kúuchilo'ob u k'a'alal ja' ti' k'áak'náab yéetel ti' lu'um, beyxan uti'al u jóok'sik a'almajt'aano'ob tu yóok'olal k'áak'náabil páajtalil ti' jets' óolal yéetel ba'ateltaambal.

XIV. U líik'sik yéetel u kanáantik u mola'ayilo'ob nu'ukulba'atel Nojlu'um, leti'ob: K'atun, K'áak'náab K'atunil yéetel Xik'náal K'atun Nojlu'um, beyxan uti'al u belbest'anta'al u nu'ukbesajilo'ob yéetel u meyajilo'ob.

XV. U jets'ik belbest'aano'ob tu yóok'olal u nu'ukbesajta'al, u ts'a'abal nu'ukulba'atel yéetel u ka'ansa'al u Kanáanil Nojlu'um, ba'ale' ku p'áatal tu k'ab máaxo'ob ku táakpajalo'obi', ka u ts'áajo'ob u jo'olilo'ob yéetel nuuktakilo'ob, yéetel ku p'áatal ti' u béeytalil le Péetlu'umo'obo' u ka'ansik le meyajilo'ob jets'a'an ti' le belbest'aano'obo'.

XVI. U jets'ik a'almajt'aano'ob tu yóok'olal ch'i'ibalil, bix yanik ti' a'almajt'aan le táanxel nojlu'umilo'obo', lu'unkabilil, u yaantal u ju'unil ch'i'ibalkaabil, káajsa'al kaaj, jóok'balil ti' kaaj yéetel yokbalil ti' kaaj beyxan tuláakal toj óolal ti' Nojlu'um.

1a. U Múuch'táambalil Tuláakal Toj óolalile' yaan u p'a'atal tu ka'aka'ajil u Noj Jala'achil Nojlu'um, ma' táan u yoksikubáaj mix jump'eel Beelankúuchil ti' Noj jala'achil, ku ts'o'okole' u nojtáambal belbest'aano'obe' yaan u chíimpolta'alo'ob ich nojlu'um.

2a. Wa ka'aj yaan yayaj báankíimil wáaj u sajbe'entsil u yokol jela'an k'oja'anilo'ob ti' nojlu'ume', ti' u Mola'ay Kanan Toj óolale' yaan u yantal u ka'aka'ajil u jets'ik tu séeba'anil le kanáanil ba'axo'ob k'a'ana'antako'obo', tumen wáaj ma'e' yaan u meenta'al u bo'olkuchta'al tumen u Noj jala'achil Nojlu'um.

3a. U jala'achil toj óolalile' leti' u jo'olil meyaj ts'o'okole' u belbest'aano'obe' yaan u chíimpolta'alo'ob tumen u beelankil jala'achilo'ob Nojlu'um.

4a. Le ba'axo'ob ts'aba'ano'ob uti'al u chíimpolta'alo'ob tumen u Múuch'kabil ti'al u K'a'ayt'aanil u ch'e'ensa'al káaltalil yéetel ko'onol ba'alo'ob ku kínsik máak wáaj ku k'aaskúuntik wíinik, beyxan le ba'axo'ob meenta'ano'ob uti'al u kanáanta'al yéetel u ch'e'ensa'al u k'askúunsa'al sijnáalilo', yaan u xak'alta'alo'ob tumen u Nojmola'ayil Nojlu'um ti' le ba'ax yaan u ka'aka'ajil ti'o'.

XVII. Ti'al u ya'ala'al a'a'lmajt'aano'ob ti' tuláakal u beelil ts'áaj ojéelal, Ka'analnu'ukul ts'áaj ojéelalil, Náachkunsaj t'aan, Náachkunsaj ts'áaj ojéelal, táakpaja'an séebkunaktúuxt ojéelal, internet yéetel túuxtilts'íib, yéetel u k'a'abetkunsa'al yéetel u u náajmal le ja'o' yaan tu k'ab Nojlu'um.

XVIII. U jets'ik u najil taak'in, u jets'ik ba'ax k'a'ana'an ti' le je'ela', u jets'ik belbest'aano'ob uti'al u je'ets'el buka'aj (baajux) u tojol u t'aak'inil táanxel nojlu'umo'ob yéetel uti'al u k'a'abetkuunsa'al jump'éel nojtáambal nu'ukbesajil ti' aalilo'ob yéetel p'iisilo'ob.

XIX. U jets'ik belbest'aano'ob uti'al u chíimpoltiko'ob u kajkúunta'al yéetel ko'onol lu'umo'ob tumen jala'ach tumen mina'an u yuumo'ob yéetu u tojol le je'elo'oba'.

XX. U jóok'sik a'almajt'aano'ob uti'al u nu'ukbesajta'al u Múuch'kabil Jala'achilo'ob yéetel le Múuch'kabil P'is Óolal mexicano.

XXI. Uti'al ts'áaj k'aj óoltbil

a) Le noj a'almajt'aano'ob yaan ba'ax u yil yéetel okolmáak, u ko'onol máak yéetel u si'ipil yéeytáambalil, je'ets'a'an ma' ya'abe', ti' u jejeláas bo'olsi'ipililo'ob yéetel u bo'olkuuchil.

Le noj a'almajt'aano'ob yan u yilik xan u t'o'oxol páajtalilo'ob yéetel u jejeláasil bix u k'axmeyaj ichil U Múuch' Péetlu'umilo'ob México, Péetlu'umilo'ob, Distrito Federal, yéetel Méek'tankaajilo'ob;

b) U ya'almajt'aanil ku jets'ik u Kaxansi'ipil yéetel si'ipilo'ob ti' u U Múuch' Péetlu'umilo'ob yéetel u bo'olsi'ipililo'ob yéetel bo'olkuuchilo'ob k'a'abet u ts'a'abal, bey xan u Jets'ik a'almajt'aano'ob tu yóok'olal Múuch'kab kaxansi'ipilil;

c) U jump'éelili' A'almajt'aanil yaan tu yóok'olal u tsolbeelankil bo'olsi'ipilil, ti' Nu'ukbesajil táambeejilo'ob ti' Xu'ulbesajil Kúulpachkuunnaj yéetel jets'meyaj ti' bo'olsi'ipil yaan u Beelankúunta'al ich Nojlu'um yéetel péetlu'um.

U Nojlu'um jala'achilo'obe' je'el u béeytal u k'aj óoltik u péetlu'um si'ipilo'ob lekéen yanak ba'ax u yil yéetel Nojlu'um si'ipil wáaj si'ipil ti' le máaxo'ob ku ts'áajik ojéelbil wáaj ba'ax, máako'ob wáaj ets'elnaknajilo'ob ku péek óolta'ak, xu'ulbesa'ak, wáaj éensaj óolta'ak u Páajtalil nu'ukbesa'al wáaj u jáalk'abil t'aan wáaj tsalts'íib.

Ti' le ba'ax ts'o'ok u yila'al te' noj a'almajt'aana', u nojlu'um a'almajt'aano'obe' yaan u jets'el le ba'ax yaan bin u k'a'a óoltiko'ob le péetlu'um jala'acho'ob yéetel yaan u meyajo'ob tu yóok'sal le nojlu'um si'ipilo'obo';

XXII. U ts'áajik sa'asajil ti' si'ipilo'ob yaan u ka'aka'ajilo'ob ti' u Nojlu'um kúuchililo'ob p'is óolal.

XXIII. U jóok'sik a'almajt'aano'ob tu'ux ku je'ets'el u chunt'aanilo'ob u paaklanmeyajo'ob Múuch'péetlu'umo'ob, Distrito Federal, le Péetlu'umo'obo' yéetel le méek'tankaajilo'obo', bey xan ti'al u je'ets'el yéetel uti'al u nu'ukbesajta'al u mola'ayilo'ob kanáanil kaaj ti' u péetil nojlu'um, je'ebix jets'a'an ti' u jatsts'íibil 21 ti' le A'almajt'aana'.

XXIV. U jóok'sik le A'almajt'aan ku belbest'antik u nu'ukbesajta'al u mola'ayil ti'xak'alkaxan u meyajo'ob Kúuchil u pís óolta'al ti' Múuch'péetlu'umo'ob yéetel uláak'o'ob ku belbest'antiko'ob u belankil, bix kun bisbil yéetel bix kun p'isbil u Nojbéeytalilo'ob Nojlu'um yéetel u mola'ayilo'ob u jala'achil nojlu'um;

XXV. U jets'ik, u ka'anal meyajil ka'ansajxook je'el bix u tso'olol tumen u 3° jatsts'íibil ti' le Noj A'almajt'aana'; u jets'ik, u nu'ukbesik yéetel u kanáantik ich tuláakal Nojlu'um najil xook ti' mejen kaajo'ob, ti' yáaxpéets'el xook, ka'anal xook, ka'apéets'el xook, yéetel le Noj xooko'obo'; ti' u xak'alkaxanil ka'analna'atil, ti' ki'ichkelem íits'atilo'ob yéetel ti' séeba'an ka'ansajil, u najilo'ob xook ti' u meyajil paak'al yéetel ti' u kaxamp'áanilil tuun, ti' íits'ato'ob yéetel meyajnáalo'ob, u kúuchilil úuchben ba'alo'ob, , u najil áanalte'ob, u kúuchilil kaxanpaakat yéetel le uláak' mola'ayo'ob yaan ba'al u yil yéetel u noj meyáajtsilil u kajnáalilo'ob nojlu'um beyxan u meyajtik a'almajt'aan le mola'ayo'obo'; uti'al u meyajtik a'almajt'aan tu yóok'olal chíikulo'ob (je'ex k'ato'ob) wáaj u yáalab u wíinkilil wíinik wáa ba'alche'ob yéetel tu yóok'olal le úuchben pak'il najo'obo', íits'atilo'ob yéetel k'ajláayilo'ob, u k'áata'al u kanáant nojlu'um; beyxan uti'al u jets'ik a'almajt'aano'ob uti'al u t'o'oxol ma'alob ich Múuch'péetlu'umo'ob, le Péetlu'umo'obo' yéetel le Kuchkabalo'obo' u meyajil xook yéetel le ts'áataak'inil tu yóok'olal le je'ela', uti'al u jump'éelilkuunsa'al yéetel u paaklan meyajta'al xook ich tuláakal Nojlu'um, yéetel xan u jach iliko'ob ka béeychajak u meenta'al le ts'áajxookil jets't'anta'ano'obo' yéetel u ma'alobkúunsa'al uti'al u táakpajal je'el máaxake'. U Jo'olts'íibilo'ob ku jóok'sa'al tumen u kúuchililo'obe' yaan u meyaj ti' tuláakal nojlu'um. Uti'al u jets'ik a'almajt'aan tu yóok'olal páajtalil patjo'olo'ob yéetel ujeel ba'alo'ob tu yóok'olal u ka'analtuukul máak yaan ba'ax u yil yéetel.

XXVI. U ts'áajik páajtalil ti' u Jala'achil u Nojlu'umil México yéetel uti'al u táakpajal ichil le u Múuch'kabil Yéeybal yéetel ka ts'a'abak ti' lu'unkabil uti'al u k'eex tu kúuchil u Jo'olpóopil Nojlu'umil México, bey wáaj ti' u jeel jala'ach wáaj u yaanalil, je'el bix u je'ets'el te' tu 84 yéetel 85 u jatsts'íibil le Noj A'almajt'aana';

XXVII. U k'amik u p'atik u kuuch u Noj jala'achil Nojlu'um.

XXVIII. U jóok'sik a'almajt'aano'ob tu yóok'olal u xoktaak'inil jala'achil ku beelankúuntik u xoktaak'inil kaaj yéetel u ts'a'abal ojéeltbil u ye'esajil taak'inil, ti' k'amtaak'in yéetel ti' xuptaak'in beey xan ti' ba'albalil ti' Nojlu'um, péetlu'umo'ob, méek'tankaajo'ob, Distrito

Federal yéetel u Mola'ay almejenil-tsolmeyajil ti' u péetlu'umilo'ob, uti'al u kanáantik u paaklan ki'iki' óolil ti' u yáalmanyáal nojlu'umil;

XXIX. U jets'ik bo'oltaak'in:

1o. Tu yóok'olal paaklan koonol táanxel nojlu'umo'ob.

2o. Tu yóok'olal u k'a'ana'anchajal yéetel u meyajta'al sijnáal ba'alo'ob jets'a'an ti' xóot's'íib 4° yéetel 5° ti' jatsts'íib 27;

3o. Tu yóok'olal u mola'ayil moltaak'in yéetel múuch'ilo'ob ti' kanáambalil (seguro);

4o. Tu yóok'olal u meyajilo'ob kaaj wáaj ts'at'anta'ano'ob meyajta'ano'ob tu náapulil tumen Nojlu'um; yéetel

5o. Chéen ti' waba'ax jets'elnak tu yóok'olal:

a) U muuk' sakléembalcháak

b) U beeta'al yéetel u ko'onol k'úuts meyajta'an;

c) T'abk'alak iik' yéetel uláak' ba'alo'ob ku taalo'ob ti' u yíitstuun.

d) Jiri'ich joop yéetel foosforo'ob.

e) Kaabilja' yéetel ts'ukbil ba'alo'ob; yéetel

f) U meyajta'al k'áaxo'ob.

g) U meenta'al yéetel u yu'uk'ul serbeesa

Le Péetlu'umo'obo' yaan u táakpajalo'ob ti' u náajalil u bo'olta'al le jela'an patano'obo', ti' u ti'ibil jets'a'an ti' u ka'a a'almajt'aanil Nojlu'um. U mola'ayilo'ob a'almajil Péetlu'umo'obe' yaan u jets'iko'ob u porsentaaje kun ts'áabil ti' Méek'tampáajtalil, ti' u K'amtaak'in o'ob tu yóok'olal patanil ti' sakléembalcháak.

XXIX-B. U meyajtik a'almajt'aan tu yóok'olal bixil u wíinkilil yéetel bix u K'a'abetkuunsa'al Lakam, Pakal yéetel u Nojk'aayil Nojlu'um.

XXIX-C. U jóok'sik a'almajt'aano'ob tu'ux jets'a'an u táakpajalil u Noj jala'achilil Nojlu'um, ti' Péetlu'umo'ob yéetel ti' Méek'tankaajo'ob, ich u péetilo'ob meyaj, tu yóok'olal kajtal máak, uti'al u chiimpolta'al le ba'axo'ob jets'a'an ti' yóoxxóot' ts'íib ti' jatsts'íib 27 ti' le Noj a'almajt'ana'.

XXIX-D. U jóok'sik a'almajt'aano'ob tu yóok'olal u tsoltuukulil u jóok'ol táanil u taak'inil yéetel u kaajil nojlu'um, beyxan tu yóok'olal ts'áaj ojéelbil u ye'esajil jaytúul yéetel tu'uxil yaan wíinik ku k'a'abettal u yojéeltik nojlu'um;

XXIX-E. U jóok'sik a'almajt'aano'ob uti'al u tukulta'al, u k'a'ayta'al, u ch'a'at'anta'al yéetel u meenta'al u meyajil taak'inil, ti le je'ela' ku táanilkuunsa'al le uti'al u yantal k'a'ana'an ba'alo'obo' yéetel le uláak'o'ob uti'al u meyajta'al tu nonojil yéetel kéen k'a'ana'anchajak ba'alo'ob yéetel meyajilo'ob k'a'ana'an ti' kaaj yéetel ti' nojlu'umo'.

XXIX-F. U jóok'sik a'almajt'aano'ob uti'al u múuk'a'ankuunsa'al u meyajta'al u taak'inil mexicoil, u belbest'anta'al u meyajta'al u taak'inil táanxel nojlu'umil, u máansa'al ka'analnu'ukul yéetel u meenta'al, ts'áaj k'aj óolbil yéetel u meyajta'al le oojela'anilo'ob ka'analna'atil yéetel ka'analnu'ukulilo'ob k'a'ana'an uti'al u jóok'ol táanil nojlu'um.

XXIX-G. U jóok'sik a'almajt'aano'ob tu'ux jets'a'an u táakpajalil u Noj jala'achilil Nojlu'um, ti' u péetlu'umilo'ob yéetel ti' u méek'tankaajilo'ob, ich u meyajilo'ob, tu yóok'olal u kanáanta'al sijnáalil bey xan u ts'akkuunsa'al yéetel u yutskíinsa'al u jets'eknakil sijnáalil lu'um.

XXIX-H. Ti'al u ts'a'abal k'ajóoltbil le a'almajt'aanil ku ts'áik u páajtralil ti' Noj molayil Belankil P'is óolal, tu yóok'olal u meyaj tu juunal uti'al u meentiko'ob u ts'okt'aano'ob, yéetel ka'a u jets' bix ku meyajjo'ob yéetel u nu'ukbesajilo'ob ti'al ba'atelta'al u ts'okt'aanilo'ob.

Le Noj molaya' ti' yaan ichil u meyajje' u xu'ulsik le talamil ku yantal ich u beelankil jala'achil nojlu'um yéetel máako'ob.

Bey xane', leti' u molayil uti'al u ts'áajik bo'olsi'ipil ti' u meyajnáal kaajilo'ob tumen u

belankil ka'aka'ajil jets'a'an bey noj loobil ti' le a'almajt'aano'obo'' yéetel le máaxo'ob ku táakpajalo'ob ichil le takamilo'oba', bey xan unajmal u je'ets'el u bo'ol si'ipil ti' le máax loobilnajo' yéetel le taak'in unaj u bo'ota'al yo'olal le loob bíin beetchajak ti' Noj Molayil u Belanta'al u Taak'inil Jala'ach wáa ti' le ba'ax u ti'al le jejeláas noj molayo'obo'.

Le Noj molaya' yaan u meyaj tu Noj Kúuchil Much'táambal wáa ti' le Jaajatsil Kúuchilo'obo'.

U Noj Kúuchil Much'táambal le Noj Molaya' unajmal u yantal waklajuntúulal ajNojp'is óolilo'ob yéetel yaan u meyaj tu Chúuka'anil wáa bey Jaajatsile', ichil jump'éel ti' le kúuchil meyaj'oba' ti' ku jets'bil le ba'ax ku tsolik le óox xóot' ts'íib ti' le jaatsa'.

Le ajNojp'is óolilo'ob ku meyaj'ob te'e Noj kúuchil Much'táambalo' unaj u yéeya'alo'ob tumeen u Noj Jala'achil México ba'ale' unaj xan u yéeya'al tumeen u ka'ap'éel óox jaatsil u Senadorilo'ob México ba'ale' wáa ma' táan u meyaj'obe', yaan y beeta'al tumeen u Múuch'meyajil Mantats'. Unajmal u meyaj'ob jo'olajunp'éelil ja'ab ma' táan u béeytal u ya'abkunsik uláak' ja'abo'ob.

Le ajNojp'is óolil ku meyaj'ob te'e Jaajatsil Kúuchilo'obo' unajmal u yéeya'al tumeen u Noj Jala'achil México ba'ale' u yéeya'al xan tumeen u ya'abil le Senadorilo'ob México táan u meyaj'ob wáa ma' táan u meyaj'obe', tumeen u Múuch'meyajil Mantats'. Unajmal u meyaj'ob lajunp'éelil ja'ab ba'ale' je'el u béeytal u ka'a yéeya'alo'obe'.

Le ajnojp'is óolilo'obo' chéen ku béeytal u k'e'exelo'ob tu jo'ol u meyaj wáa ku beetik wáa ba'ax noj loobil ku ya'alik le a'almajt'aano'.

XXIX-I. U jóok'sik a'almajt'aano'ob uti'al u je'ets'el chunt'aano'ob ti' u paaklan meyaj'ob Nojlu'um, Péetlu'umo'ob, Distrito Federal yéetel Méekt'ankaajilo'ob, yaan u múul meyaj'ob uti'al kana'antik kaajnáalilo'ob, yéetel

XXIX-J. U meyajtik a'alma'ajt'aano'ob tu yóok'olal meyajtsil yéetel báaxal, uti'al u chíimpool le jets'el te' 4° jatsts'íibil a'almajt'aan, uti'al u Jets'ik chunt'aano'ob ti'al u táakpajalo'ob Nojlu'um, Péetlu'umo'ob, Distrito Federal yéetel méek'tankaajo'ob tu yóok'olal le je'ela'; beyxane' ti' u táakbesa'alo'ob u jaatsilo'ob kajnáalilo'ob yéetel Ma' uti'al kaaji';

XXIX-K. U jóok'sik a'alma'ajt'aano'ob tu yóok'olal turismo, yaan u je'ets'el le nojtáambal chunt'aano'ob ti' béeytalil u táakpajalo'ob Nojlu'um, Péetlu'umo'ob, kuchkabalob yéetel Distrito Federal, beyxane' ti' u táakpajil u jaatsilob kajnáalilob yéetel ma' uti'al kaaji'.

XXIX-L. U jóok'sik a'almajt'aano'ob tu'ux ku je'ets'el u táakpajal u jala'achil Nojlu'um, ti' u jala'achilob péetlu'umo'ob yéetel ti' u méek'tankaaajilob, ti' u péetilob meyaj, tu yóok'olal chuk kay yéetel u meyajil ja', bey xane' ti' u táakpajil u jaatsilob kajnáalilob yéetel ma' uti'al kaaji', yéetel

XXIX-M. U jóok'sik a'almajt'aano'ob tu yóok'olal u kanáanta'al Nojlu'um, ti' le je'ela' yaan u je'ets'el ba'ax k'a'abet yéetel u naakilob le xak'almeyajob k'a'ana'antakob'.

XXIX-N. U jóok'sik a'almajt'aano'ob tu yóok'olal u meenta'al, u nu'ukbesajta'al, u meyajta'al yéetel u tse'eel paaklan áantaj ti' múuch'kabilob. Le a'almajt'aano'oba' yaan u je'ets'ikob le chunt'aano'obo' uti'al u táakpajalo'ob tu yóok'olal Kux óolil yéetel Mantats' mu'uk'a'ankuxtalil ti' u meyajta'al Paaklan áantajil nojlu'um, Péetlu'umo'ob yéetel méek'tankaaajilob bey xan ti' Distrito Federal, ti' u péetilob u meyajob'.

XXIX-Ñ. U jóok'sik a'almajt'aano'ob uti'al u je'ets'el chunt'aano'ob ti'al ka múuch'meyajnak Nojlu'um, Péetlu'umo'ob, Méekt'anakaajob yéetel Distrito Federal yaan múul meyaj uti'al tu yóok'olal meyajtsil chéen ja'ali' je'ebix jets'a'anil tu jaatsil XXV ti' le jatsts'íiba'. Bey xane' yaan u je'ets'el nu'ukbesajilob uti'al u táakpajil u jaatsilob kajnáalilob yéetel Ma' uti'al kaaji', uti'al u chíimpolta'al le ba'axob jets'a'an ti'le xóot's'íibil 9° ti' u jatsts'íibil 4° ti' le a'almajt'aana'.

XXIX-O. U meyajtik a'alma'ajt'aano'ob tu yóok'olal u kanáanta'al u chíikulilob wíinik tu yóok'olal je'el máaxake'.

XXIX-P. U jóok'sik a'almajt'aano'ob uti'al u je'ets'el u táakpajalil Nojlu'um, Péetlu'umo'ob, Distrito Federal yéetel u Méek'tankaaajob, ich u péetilob meyaj, tu yóok'olal u páajtalil mejen paalalob yéetel táankelem yéetel xlo'bayenob, uti'al u kanáanta'al tuláakal k'iin tumen táaj k'a'ana'an yéetel xan u chíimpolta'al u k'axt'aanilob táanxel nojlu'umo'ob tu yóok'olal le ba'ax ts'o'ok u ya'ala'alo', tu'ux táakpaja'an u lu'umil México.

XXIX-Q. U meyajtik a'alma'ajt'aano'ob tu yóok'olal u káajbesajtuukul lu'unkabilob yéetel u k'áatchi'ita'al kaaj.

XXIX-R. U jóok'sik noj a'almajt'aanil uti'al u Paaklan bisikubáajo'ob yéetel ka keetek u nu'ukbesajil, yéetel ka meyajnak u ba'albalilo'ob tsolts'íib kaaj yéetel mola'ayo'ob ti' u péetlu'umilo'ob yéetel u kúuchilil tu'ux ku ts'íibta'al najo'ob yéetel lu'umo'ob ti' méektankaaj;

XXIX-S. U jóok'sik Noj a'almajt'aanilo'ob belbest'anta'an uti'al u beeto'ob chuunt'aanilo'ob yéetel Tojbe'ent'aano'ob tu yóok'olal sáasmeyajil jala'achil, ts'áaj ojéelalil yéetel xan ka u kanáant u chíikulilo'ob wíinik yaan tu k'ab jala'acho'ob, mola'ayo'ob yéetel u mola'ayil noj jala'achilo'ob uláak' u yáalmanyáalil jala'acho'ob.

XXIX-T. U jóok'sik u noj a'almajt'aanil uti'al u je'ets'el u nu'ukbesajil yéetel u tsolmeyajil je'el bix yanik ti' u tsolts'íibil nojlu'um, péetlu'um, Distrito Federal yéetel méek'tankaaj, uti'al u je'ets'el tojbe'ent'aan nu'ukbesajil yéetel u jéets' meyaj U Nojlu'um Múuch'meyajil ti' Tsolts'íibil.

XXIX-U. U jóok'sik noj a'almajt'aanilo'ob uti'al u t'ox béeytalil ichil u Nojlu'um yéetel u péetlu'umilo'ob tu yóok'olal Almejen mola'ay, mola'ay yéeybalil yéetel u beelankil yéeytambal, je'el bix u je'ets'el te' Noj A'almajt'aana'.

XXIX-V. Ti'al u ts'a'abal k'ajóoltbil u noj a'almajt'aanil ku jets'ik ba'ax meyajil ku beetbil ichil le jejeláas jala'achilo'ob ti'al u je'ets'el u belankil ka'aka'ajil ti' le meyajnáal kaajilo'ob, ba'ax unajmal u beetiko'ob, u bo'ol si'ipil yo'olal ba'ax wáa ma' tu beetajo'ob le máaxo'oba' yéetel le ku máaxo'ob ku táakpajal ti' le noj belankil si'ipil jets'a'an yáaxo', bey je'el bix le unaj u beeta'al ti'al u béeykunsá'alo'.

XXIX-W. Ti'al u ts'a'abal k'ajóoltbil a'almajt'aanilo'ob yo'olal bix u meyajta'al taak'in ti'al u ka'anal u ma'alob meyajil u taak'inil kaaj tu Noj lu'umil, ti' le Péetlu'umilo'obo', Méek'tankaajo'ob yéetel u Noj kaajil distrito Federal, je'el u jets'mil u chúunt'aanil le ka'ap'éel xóot' ts'íib u jaats ts'íibil 25;

XXX. Uti'al u jóok'sik tuláakal a'almajt'aano'ob k'a'abet, uti'al u beeta'al u chíimpolta'al le ts'o'ok u ya'ala'alo', yéetel tuláakal ts'áaja'an tumen le Noj A'alma'ajt'an ti' u Nojpáajtalilo'ob México.

> **U 74 Jatsts'íibil.** Chéen u béeytalilo'ob Mola'ayil Pat A'almajt'aan:

I. U jóok'sik Jala'ach ts'íib uti'al u ts'a'abal ojéeltbil ti' tuláakal Nojlu'um u k'a'ay a'almajt'aan le Noj jala'ach yéeya'an tumen u Kúuchilil P'is Óolal ti' Yéeybal u Nojpáajtalil P'is Óolal Nojlu'um México;

II. U yilik yéetel u p'isik, ma' u beeta'al k'aas ti' u ka'anal jáalk'abil yéetel kaxan áantajil, u meyajta'al kuuch ti' u noj kúuchilil xak'alkaxan ti' Múuch'péetlu'umo'ob, je'ebix jests'a'an ti' le a'almajt'aano'obo';

III. U je'ets'el u ts'a'abalil le ken u ya'al u Jo'olpóopil u u Nojlu'umil México ti' u Nojoch Jo'olpóopil tu yóok'olal Xokba'albalil, chéen ja'alili' ka yéeya'ak juntúul Múuch' almejen mola'ayilo'ob, wáaj ma' beeyo' yaan u beeta'al je'el bix jets'a'an te' Jatsts'íib 76 ti' le A'almajt'aana', bey xan u ka'anal meyajnáalilo'ob Xokba'albalil;

IV. U éejenta'al jujunja'ab u Pa'atuukulil u Xuptaak'in Nojlu'um, ba'ale' yaan u yáax p'iskaambalta'al, u t'analt'aanta'al yéetel, wáaj k'a'ana'ane', u jelbesa'al le Pa'ajo'ol túuxta'an tumen u Noj jala'achil Nojlu'umo', kéen jaajkuunsa'ak le bo'oltaak'ino', ku tukultik, k'a'ana'an u jets'nojt'anta'al uti'al u chúukbesa'al. Bey xane', ti' le taak'ino' je'el u béeytal u ts'áajik u páajtalil ti'al t'oxtaak'in ku beeta'al ti' múuch' ja'abo'ob ti' le Pa'ajo'olo'ob ku jeets'el tu'ux ku meyajta'al u taak'inil uti'al Meyajnáalkúuchil je'el bix u ya'alik u belbest'aanil a'almajt'aan; le t'oxtaak'in ku ts'áabalo' k'a'abéet u táakbesa'al tu tsaayantsaayil ti' u pa'atuukulil xuptaak'in.

U Noj jala'achil Nojlu'ume' yaan u túuxtik ti' Mola'ay u Yáaxtuukulil A'almajt'aan ti' k'amtaak'in yéetel ti' u Pa'ajo'olil pa'atuukulil xuptaak'in Nojlu'um, u jach xáantale' tak 8 ti' u winalil septiembre, uti'al le je'ela' k'a'ana'an u bin le u no'ojk'abil ti' NojKúuchilil k'a'ana'ano' uti'al u tsolik le je'elo'oba'. U Mola'ayil Pat A'almajt'aano'obe' k'a'ana'an u jaajkuunsik u Pa'ajo'olil Pa'atuukulil Xuptaak'in Nojlu'um, u jach xáantale' tak 15 ti' u winalil noviembre.

Lekéen káajak u meyajtik u kuuch ti' le k'iin jets'a'an ti' jatsts'íib 83o', u Noj jala'achil Nojlu'ume' yaan u túuxtik ti' Mola'ay u yáaxtuukulil A'almajt'aan ti' K'amtaak'in yéetel ti' u pa'ajo'olil Pa'atuukulil Xuptaak'in Nojlu'um u jach xáantale' tak 15 ti' u winalil noviembre.

Ma' táan u béeytal u yantal ujeel ta'akbil taak'in, je'ebix le je'elo'obo' ti' le ku tukulta'al k'a'ana'antako'obo', ich le láayli' pa'atuukulil xuptaak'in; le kun meyajtbil tumen no'ojk'abilo'ob tsíib Mokt'aanta'an tumen u Noj jala'achil Nojlu'umo'.

Chéen je'el u béeytal u ya'abkuunsa'al u k'iinil u ts'a'abal k'aj óoltbil u Yáaxtuukulil A'almajt'aan ti' K'amtaak'in yéetel ti' u Pa'ajo'olil Pa'atuukulil Xuptaak'in, kéen yanak u k'áatankil Noj jala'ach ku yila'al utsil a'ala'an u ba'axtenil tumen Mola'ay wáaj Mantats' K'amk'ubenkuuch, uti'al lela' k'a'ana'an u bin le No'ojk'abil ti' Nojkúuchil k'a'ana'ano' uti'al u tsolik u ba'axtenil le je'ela';

V. U ya'alik wa je'el u béeyta'al wáaj ma' u meyajta'al bo'olsi'ipil tu yóok'ol u Meyajnáal kaajil u meentmajo'ob si'ipil je'ebix jets'a'an ti' jatsts'íib 111 ti' le Noj A'almajt'aana'.

U k'ajóoltik le ka'aka'ajilo'ob ku ts'a'abal ti' u meyajnáal kaajil jets'a'an ti' jatsts'íib 110 ti' le Noj A'almajt'aana' bey xan u meentikubáaj u mola'ay ti' takjo'ol jo'olpóopilil ti' le almejen p'is óol ku meenta'al ti'obo'.

VI. U xak'alta'al u xuptaak'iinil kaaj te' ja'ab táant u máano', uti'al u p'ismeyajta'al u chíikbesajil u meyajil k'áat taak'in, u yila'al wáaj meenta'an le ba'axo'ob jets'a'an tumen le Pa'atuukulo' yéetel u p'isjaajkuntik u toj u tuukulil ts'a'aban ichil le tsolmeyaj.

U xak'alta'al u taak'in kaaje' yaan u beetik u Mola'ayil Pat A'almajt'aan ka'alikil u táak óoltikubaj ti' u Nojlu'um mola'ay xak'alkaxan. Wa ti' le xak'almeyaj kun u meent le je'ela' ku chíikpajal ba'axo'ob jela'antako'ob ich u buka'ajil le k'amtaak'in wáaj le xuptaak'in, tu yóok'olal le ba'axo'obo' yéetel le taak'in k'a'ana'antako'obo', wáaj mina'an keetil wáaj u ba'axtenil le k'amtaak'in anchajo'obo' wáaj le xuptaak'in meenta'ano'obo', yaan u je'ets'el u ka'aka'ajil je'el bix jets'a'an ti' le A'almajt'aano'. Tu yóok'olal xak'alkunajil u p'isjaajkuntik u toj tuukulil ts'a'áaja'an ti' le tsolmeyaja', le kúuchilo' chéen je'el u béeytal u jóok'sik le ba'axo'ob k'a'abet uti'al u ma'alobkunta'al u meyajil u kuucho'ob, je'el bix jets'a'an ti' le A'almajt'aana'.

Tu yóok'olal u Taak'in Kaaj ti' le meyaj xak'alkaxanila' k'a'abet u ts'aabal k'aj óolbil ti' u Mola'ayil Pat A'almajt'aano'ob u jach xáantale' tak 30 ti' abril ti' le ja'ab ku máano'.chéen je'el u béeytal u máansa'al u kíinil u k'u'ubule' je'el bix jets'a'an ti' u jatsaljaatsil IV, u xuul xóot'ts'íibil, ti' le jatsts'íiba', u xáantale' ma' unaj u máan ti' 30 p'éelel k'iin, yéetel ti' le

je'elo'obo', u Nojlu'um mola'ay xak'alkaxane' yaan u yantal láayli' u xáantalil uti'al u k'u'ubul u tsolmeyajil chíikbesajil u Xuptaak'in Kaaj.

Le Mola'ayo' yaan u ts'o'oksik u xak'altik u Xuptaak'inil Kaaj ka'alikil ma' u máan ti' 31 ti' octubre ti' le uláak' ja'ab úuchik u ts'a'abal ojéeltbilo', je'el bix u ya'alik u xak'alkaxanil chíikpajal yéetel u ts'o'okbal u tsolmeyajil tu yóok'olal bix jóok'ik u Nojlu'um mola'ay xak'alkaxan je'el bix u tso'olol te' tu 79 jastts'íibil ti' le Noj A'almajt'aana', ma' u kaxta'al u beeta'al loob tu táak óolil u k'exbesajilo'ob, tsolxikino'ob, meyajilo'ob ku líik'saj óolta'al tumen u Nojlu'um mola'ay xak'alkaxan, ku beeta'al je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

U Mola'ayil Pat A'almajt'aano'obe' yaan u p'ismeyajtik u meyaj u Nojlu'um mola'ay xak'alkaxan uti'al le je'elo' je'el u beytal u k'áatik ti' ka'a tsolmeyajta'ak ti' tu yóok'olal bix u k'expajal u meyajilo'ob ti' xak'alkaxan;

VII. U chíimpoltik Pa'atuukul Nojlu'um Mu'uk'a'ankuunsajil ti' le Jets'k'iin je'ebix jests'a'an ti' le a'almajt'aano'. Wáaj tumen u Mola'ayil Pat A'almajt'aano'ob ma' u ya'alo'ob mixba'al tu yóok'olalo' ichil u k'iinil u je'ets'elo', ku na'atpajale' chíimpolta'an;

VIII. Le u jeelo'ob ku chíikbesa'al tumen le Noj a'almajt'aana'.

IX. Bey xan tuláakal le ba'ax u jets'mal le Noj a'almajt'aana'.

> **U 75 Jatsts'íibil.** U Mola'ayil Pat A'almajt'aano'ob, lekéen u Chíimpolto'ob u pa'atuukulil xuptaak'in, ma' táan u béeytal u jáawsik u ya'alik le bo'olo' jets'a'an ti' jump'éel meyaj je'el bix u ya'alik le a'almajt'aano'; wáaj tu yóok'olal je'el ba'axak ma' je'ets' le bo'olilo', ku na'atpajal bey jets'a'anil ti' u Taak'inil ts'o'ok u máano' wáaj ti' le a'almajt'aan tu'ux jets'a'an le meyajo'.

Ti' tuláakal súutukile', le ba'ax Jets'a'ano' yaan u chíimpolta'al je'el bix jets'a'anil te' jatsts'íib 127 yaan te' tu Almejen Noj A'almajt'aana' yéetel tu yóok'olal u a'almajt'aanil ku ts'aabal k'aj óoltbil tumen u Noj Mola'ayil México.

U Nojlu'um nojpáajtalilo'ob A'almajt'aan, Noj Jala'ach, yéetel ti' u Nojpáajtalil P'is Óolalil

bey xan le jáalk'ab mola'ayo'ob k'am óolta'ano'ob tumen Noj A'almajt'aan ku meyajtiko'ob taak'in ti' u Pa'atuukulil u Xuuptaak'in Nojlu'um, k'a'ana'an u táakbesiko'ob ichil u pa'ajo'olil taak'in, u xuul náajalo'ob jatsa'an ti' le jump'éel ma'alob bo'olal ku tukulta'al ku k'amiko'ob u meyajnáalilo'ob kaaj. Le Túuxt'aano'oba' k'a'ana'an u ch'a' óolta'al u beelankilmeyaj wáaj ku chímpolta'al tumen u pa'atuukulil xuuptaak'in, je'el bix u ya'alik u 74 jatsts'íibil IV u jaatsaljaats le Almejen Noj A'almajt'aana' yéetel le u uláak' belbest'aano'ob beeta'an uti'al le je'elo'.

> **U 76 Jatsts'íibil.** Chéen u béeytalilo'ob u Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob:

I. U xak'altik le almejenil ich táanxel nojlu'um meenta'an tumen u Noj jala'achil Nojlu'um jeets'el ich u jujunja'ab tsolt'aanilo'ob kun u ts'áajo'ob ti' Nojmola'ay tumen u Noj jala'achil Nojlu'um yéetel u No'ojk'abil ti' Nojkúuchil.

Bey xan, u jaajkúunsik u k'axt'aan nojlu'umo'ob yéetel U múuch'tambalil jala'achilo'ob ku joronts'íibtik u Noj jala'achil Nojlu'um, bey xan u t'aan uti'al u xu'ulsik, u takjo'oltik, u ch'e'ensik, u jelbesik, u yutskíintik, u luk'sik ma' béeytalilo'ob yéetel u meentik na'atbil t'aano'ob tu yóok'olal le je'elo'oba';

II. U ka'a jaajkuun u kuuch ku ts'a'abal tumen u láayli' kuchnáal tu yóok'olal u Nojoch Jo'olpóopilo'ob México, wáaj tumen ku yéeya'al juntúul Múuch' almejen mola'ayilo'ob, jumpáayilil ti' u o'olpóopilo'ob yaan ba'ax u yil yéetel Nojlu'um Áantajil yéetel K'atun K'áak'nabil; u No'ojk'abil ch'a'at'aanil; yéetel u jejeláas ja'alachilo'ob; ka'anal Meyajnáal yaan ba'ax u yil yéetel Ch'a'at'aanil, ti' le máaxo'ob táakpaja'an ichil le mola'ayilo'ob Múuch'meyaj ku táan óoltik le jets'meyaj tu yóok'olal Náachkunsajts'áaj ojéelalo'ob, U muuk' sakléembalcháak, páajtalil ti' taak'in, jala'achilo'ob k'atun yéetel u jeel noj jo'olilo'ob ti' K'atun, K'áak'náab K'atun yéetel Xik'nal K'atun ti' Nojlu'um, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo';

III. U ts'áajik xan u éejenil uti'al u béeytal u cha'ik u jóok'ol múuch' Nojlu'um k'atuno'ob ti'al u máan tu xuul ujeel Nojlu'um, u máan múuch' táanxel k'atunilo'ob ich u Nojlu'umil México yéetel u p'áatalo'ob ti' u ja'ilo'ob México u nojcheemilo'ob ba'ateltáambal ti' yaanal nojlu'um, máanal ti' jump'éel winal.

IV. U ts'áajik éejenil uti'al ka béeyak u meyajta'al u Kanáanil Nojlu'um táanxel Péetlu'umo'ob tumen u Noj jala'achil Nojlu'umil, ka je'ets'ek le buka'aj k'a'ana'ano'.

V. U ya'al, lekéen mina'anchajak tuláakal u A'almaj Nojpáajtalil ti' jump'éeel Péetlu'um, k'a'ana'an u ts'a'abal juntúul téek kuuchil jala'ach, leti' kun páayt'aan uti'al ka meenta'ak yéeybal je'ebix jets'a'an ti' u noj a'almajt'aanil le láayli' Péetlu'umo'. U ts'a'abalil le Jala'acho' yaan u meenta'al tumen u Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob ti' le óoxtúul máak kun Túuxt'aantik tumen u Noj jala'achil Nojlu'umo' yéetel ka k'amak ka'ajaats ti' óoxjaats u máakilo'ob yano'obi', wáaj ti' uje'elelile', tumen le Mantats' Múuch'kabmeyajil, je'ex jets'a'an ti' belbest'aano'ob. Le kuchnáal kun ts'a'abal beya', ma' táan u béeytal u yéeya'al bey noj a'almajil Jala'ach ti' le yéeybal ku meenta'al ti' le páayt'aan tu jóok'sajo'. Le belbest'aana' yaan u chíimpolta'al wáaj ma' jets'a'an ti' u noj a'almajt'aanilo'ob Péetlu'umo'obi'.

VI. U Kaxan nu'ukbesajil le almejen k'áatchi'ob ku taalo'ob ti' u nojbéeytalilo'ob jump'éeel Péetlu'um lekéen úuchuk ti' u Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob tu yóok'olal lelo', wáaj tu yóok'olal le k'áatchi'ob ku náakal u nu'ukbesajil noj a'almajil, ka u yáambes jump'éeel ba'atel yéetel u nu'ukulil ba'atel. Ti' le je'ela' u Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'obe' yaan u ya'alik u ts'okt'aanil je'ex jeets'el tu Noj a'almajt'aan ti' Nojlu'um yéetel ti' Péetlu'umo'.

Le a'almajt'aano'obo' yaan u belbest'antik u meyajta'al le béeytalila' yéetel xan le yaan taanil ti' le je'ela'.

VII. U jets'ikubáaj ti' u ts'okt'aan P'is óolal uti'al u yila'al ti' almejen p'is óolil le ma' chíimpolilo'ob wáaj táats'máansajilo'ob tu meento'ob u Meyajnáal kaajilo'ob ku ts'o'okole' ku taasiko'ob k'aas ti' u nojk'a'ana'anilo'ob kaaj yéetel ti' u ma'alob meyajil, je'el bix jets'a'an ti' jatsts'íib 110 ti' le Noj a'almajt'aana'.

VIII. U ts'áajik u Ka'anal P'is Óolal u Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe', ti' le óoxtúul máak kun a'albil tumen u Noj jala'achil Nojlu'umo', bey xan u ts'áajik wáaj ma' u ts'áajik u t'aanil ti' le k'áatankil kun meentbil tumen le láayli' kuchnáalo' uti'al cha'abalil wáaj u p'a'atal meyaj tumen le je'eloba';

IX. U ts'áajik yéetel u jelk'exik u Jo'olil Distrito Federal ichil le ba'axo'ob jets'a'ano'ob ti' le Noj a'almajt'aana';

X. U ts'áajik páajtalil yéetel jets'nojt'aan jaajkuunsa'an tumen u yéeybalil ka'ajaats ti' óoxjaats u máakilo'ob yano'obo', ti' le jets'eknak mokt'aano'obo' ku máak'antiko'ob ich u náakilo'ob le péetlu'umo'obo';

XI. U Chíimpooltik u Nojtuukulil Kanáambalil tu Nojlu'umil México te' ichil le k'iino'ob ku je'ets'el tumen le A'almajt'aano'. Wáaj tumen u Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob ma' u ya'alo'ob mix ba'al tu yóok'olalo', ku na'atpajale' chíimpolta'an;

XII. U ts'áaik ti' u túuxtbilmeyaj táan óolal mola'ay jeets'el tumen le 6º jáatsts'íib ti' le a'almajt'aana', je'el bix jets'a'anilo' yéetel bix xan je'ets'el tumen le A'almajt'aano'; yéetel

XIII. U Táakbesik u ts'olts'íibk'aaba' ti' u Noj Mola'ayil Xak'alkaxan tu Nojlu'umil México; u jóok'sik máax u Meyajnáal táankaajil, yéetel u pa'ajo'oltik t'aanalt'aanil ti' péekil je'ex layli u meyajtik u Noj Jala'achil México, je'el bix jets'a'anil ti' u 102 jáats ts'íibil, u múulxot'ts'íibil A, ti' le a'almajt'aana', yéetel

XIV. Le u jeelo'ob ku ts'a'abal ti' tumen le Noj A'almajt'aana'.

> **U 77 Jatsts'íibil.** Jujump'éel le Mola'ayo'obo', kex ma' u táakpajal le uláak' jump'éelo', je'el u béeytal:

I. U jets'ik ts'okt'aan ti' taak'inil tu yóok'olal u belankil.

II. U paaklan meyaj yéetel le uláak' a'almajil Mola'ayo' yéetel u Noj jala'achil Nojlu'um, yéetel k'amk'ubenkuucho'ob ku taalo'ob ti' le je'ela'.

III. U ts'áaik u meyajnáalilo'ob u mola'ayo'ob yéetel u meentik u belbest'aanil le je'ela'.

IV. U jóok'sik páayt'aan, ich 30 up'éelal k'iin líik'ul u k'iinil ka p'a'at le meyajo', uti'al ma' suuk yéeybal k'a'ana'an u meenta'al ich 90 u p'éelal k'iin ku taalo'ob, uti'al u ts'áabal ujeel u máakil le meyajo' je'el bix jets'a'an ti' jatsts'íib 63 ti' le Noj a'almajt'aana', wáaj le p'aatil ku meenta'al tumen u pat a'almajt'aano'ob yéetel u jets' a'almajt'aano'ob u Nojmola'ayil Nojlu'um yéetel u chunt'aanil ya'abil yéeybal, ti' le je'ela' ma' táan u yokol le p'aatil meyaj ku yúuchul tu ts'ook ja'ab u meyaj le a'almajnáalo'.

XNoj Jaats IV

Tu Yóok'olal Mantats' K'amk'ubenkuuch

> **U 78 Jatsts'íibil.** Ti' u k'iinil je'elelil ti' u Nojmola'ayil Nojlu'ume' yaan u yantal jump'éeel Masabk'iin Mola'ay meenta'an yéetel 37 u túulil u máakilo'ob, ti' le je'elo'oba' 19 utúulule' Pat A'almajt'aano'ob yéetel 18 u túulule' Jets' A'almajt'aano'ob, ku ts'aabalo'ob tumen u Mola'ayo'ob táanil ti' u ts'o'oksa'al u jatsk'iinilo'ob múuch'meyajo'ob. Ti' jujuntúul u jo'op'óopil le Mola'ayo'obo' yaan u jóok'siko'ob, juntúul u k'eexil, ich u máakilo'ob ku meyajo'obo'.

Le Masabk'iin Mola'ayo', tu yóok'olal le meyajo'obo' ku chíika'an ts'a'abal ti' tumen le Noj a'almajt'aana', yaan xan u yantal ti' le je'elo'oba':

I. U éejentik u k'a'abetkuunsa'al u Kanáanil Nojlu'um ti' le ba'axo'ob jets'a'an ti' u jatsts'íib 76 u jatsaljaats IV;

II. U k'amik, lekéen k'a'ana'anchajak, u k'amkuuch u Noj jala'achil Nojlu'um;

III. U meyajtik le ba'alo'ob yaan u ka'aka'ajil ti'o'; u k'amik ti' u k'iinil je'elelil ti' u Múuch' Mola'ayil México, le yáaxtuukulil a'almajt'aan, u k'exbesajil ti' A'almaj pa'ajo'ol wáaj jets'nojt'aan túuxta'an ti' le Noj jala'acho'obo' yéetel aktalt'aan meenta'ano'ob uti'al le Mola'ayo' ku ts'o'okole' ka túuxta'ak ti'al tsokt'aantbil tumen u Múuch'kabmeyajil le Mola'ay tu'ux túuxta'ano', uti'al ka meyajta'ako'ob ich le jatsk'iino'ob múuch'meyajo'ob ku taalo'obo';

IV. U ch'a'at'antik tu yóok'olal wáaj yéetel u t'aan le Noj jala'acho', u páayt'anta'al le Noj Mola'ayo' wáaj chéen jump'éeel Mola'ay uti'al Múuch'meyaj kun téek k'a'abetchajal, uti'al le je'elo'oba' k'a'ana'an u yéeybalil ka'ajaats ti' óoxjaats u máakilo'ob yano'ob. Le páayt'aano' yaan u ya'alik ba'axten ku yúuchul le Múuch'meyaj kun téek k'a'abetchajalo'obo'. Wáaj le páayt'aan uti'al U Noj Mola'ayil México ti'al u beeta'al u Múuch'kabil Yéeybal yéetel u ts'áajik u Jeel wáaj u yaanal Noj Jala'acho', u éejenta'al le páayt'aano' yaan u ch'a' óolta'al yéetel u ya'abil yéeybal;

V. Ku luk'sa'al.

VI. U ts'áajik cha'abalil tak 60 up'éelal k'iin ti' u Noj jala'achil Nojlu'um;

VII. U ka'ajaajkuunsik le ts'a'abalil ku meenta'al tumen Noj jala'ach ti' jejeláas jala'achilo'ob, ka'analil Meyajnáal Xokba'albalil, u máakilo'ob táakpaja'an ichil le mola'ayilo'ob Múuch'meyaj ku táan óoltik le jets'meyaj tu yóok'olal U muuk' sakléembalcháak, jala'achilo'ob k'atun yéetel u jeel noj jo'olilo'ob ti' K'atun, K'áak'náab K'atun yéetel Xik'nal K'atun ti' Nojlu'um, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', yéetel

VIII. U k'ajóolt yéetel u ts'okt'aant tu yóok'lal u k'áata'al cha'abalil kun ts'áabil ti' tumen jets' a'almajnáalo'ob.

Noj jaats V

Tu yóok'olal u Nojfiskalisasionil Múuch'péetlu'umo'ob

> **U 79 Jatsts'íibil.** U Nojlu'um mola'ay xak'alkaxan, ti' u Mola'ayil Pat A'almajt'aano'obe', yaan u yaantal ti' ka'anal jáalk'abil yéetel belankil juunalil uti'al u meentik u ka'aka'ajil bey xan uti'al u jets't'aan tu yóok'olal u nu'ukbesajil, u meyaj yéetel u ts'okt'aano'ob, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

U meyajil xaak'almeyajje' unaj u beetpajal ichil u chuunt'aanilo'ob a'almajt'aan, ts'ookt'aanil, xma' yéeyajil yéetel k'ub óolalil.

U Nojlu'um Mola'ayil Xak'alkaxane' je'el u béeytal u káajsik u xaak'al tu yáax k'iinil meyaj tu láak' ja'abil meyaj, le tsołts'íibil, kéen u beet tu yóok'olal le xaak'alo', unaj u t'aan tu yóok'olal le ba'ax ku tsola'al tu Molayil u Biijsaj Xuupil Jala'ach.

Bey xane', le ba'ax yaan u yil yóok'olal u tsoololil u k'iinil meyaj ti'al xaak'ale', u Noj molayil Xak'al Meyaj Jala'ach je'el u béeytal u k'áatik u ju'unil wáa ba'ax ti' le ja'abil je'ela' yo'olal meyaj ts'o'ok u beeta'al.

U Nojlu'um mola'ay xak'alkaxan yaan u yantal u kuuch:

I. U xak'alta'al u ju'unil meyaj jala'ach ts'ook u yúuchul yo'olal k'amtaak'in, xuptaak'in yéetel páay taak'in; la páajtalilio'ob kéen u ts'áaj Noj Jala'achil yo'olal le páay taak'in kéen u beet le Péetlu'umilo'ob yéetel Méek'tankaajo'ob; u meyajta'al, u kanáanta'al yéetel u k'a'abetkuunsa'al le taak'in t'áalk'u'ta'ano' yéetel u ba'albailo'ob Nojbéeytalil Nojlu'um yéetel ti' u mola'ayilo'ob u jala'achil nojlu'um, bey xan u meenta'al le ba'ax tuukulta'an ich u nu'ukbesajilo'ob nojlu'umo', yéetel le tsolt'aano'ob kun meentbil je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

Ku meyajta'al tumen péetlu'umo'ob, le méek'tankaajo'obo', u noj kaajil Distrito Federal, yéetel le molayo'ob wíiniknáalo'ob yaan ichil u lu'umo'obo'. Je'el bix jets'a'anil ichil a'almajt'aane' unajmal u xak'alkaxantik, yéetel u molayil xak'alkaxan le kúuchil tu'ux yano'obo' wáa chéen tu juunalo'ob, le taak'in kéen u ts'áaj noj jala'achilo'. Ti'al le Péetlu'umo'ob yéetel le Méek'tankaajo'ob yaan u páay taak'in tu k'aaba' Noj Jala'acho', unaj u xak'alkaxáanta'al tu'ux xu'up le taak'in ts'a'ab ti' le jejeláas jala'achilo'. Bey xane', unaj u xak'alkaxántik le taak'in ku ts'áabil ti' je'el máakalmáak péetlu'umilo', wíinik wáa kúuchil meyaj, ku meyaj yo'olal kaaj wáa yo'olal u taak'in, yéetel le ku ts'a'abal ti' nu'ukbesajil je'el bix líik'saj taak'iinil ti'al wáa ba'ax, taak'in ti'al u xu'upul yo'olal wáa ba'ax, ti'al u meyajta'al ti' kaaj wáa ti'al u kúuchil meyaj, wáa u láak' molayil u much'mubáaj je'el bix u ya'alajik le a'almajt'aano' yéetel ma' tech u loobiltik u meyaj u láak' jala'achilo'ob wáa ti' u páajtalilio'ob wíiniko'ob ku páayiko'ob taak'in.

Le molayo'ob ku xak'alkaxántbilo'ob je'el bix u ya'alik le xóot' ts'íib táan u xo'okolo', unaj u biisik u tsoololil u náajalil yéetel u xuupil taak'in, ba'ax yaan ti'ob yéetel le taak'in ku ts'a'abal ti'ob tumeen Noj Jala'acho', je'el bix u jets'ik le A'almajt'aano'.

U Nojlu'um Mola'ayil Xak'alkaxane'je'el u béeytal u k'áatik yéetel u xak'altik, jujump'éelil yéetel jach tu beel, bix úuchik xuup tu ja'abil meyaj ts'o'ok u máan ti' le táan u xak'alta'al tu Molayil Biijsaj Xuup Jala'ach, ba'ale' ma' unaj uu na'atal yo'olal lela', ka'a beetpajak tuláakal ba'ax ku jets'ik a'almajt'aan, u ka'a xak'alta'al u tsolts'íibil u Xuupil Jala'ache' ti' tu'ux taal le xuup ku xak'alta'alo, lela' ku yúuchul wáa le nu'ukbesaj, meyaj wáa u xu'upul taak'ino', ti' yaan ichil le xuup táan u xak'alta'alo' ba'ale' léeyli' táan u meyajta'al ti' u láak' jaatsil xuupe' bey xan wáa ti'al u xak'alta'al yo'olal u tuukulil yo'olal le jejeláas nu'ukbesajilo'ob noj jala'ach. Le tsolnu'ukil kéen u ya'al u Noj molayil Xak'al Meyaj Jala'ach chéen unaj u t'aan tu yo'olal le u tsolts'íibil u Xuup Jala'ach jala'ach táan u xak'alta'alo'.

Yéetel mix mixjump'éeel loobil jets'a'an te'e xóot' ts'íib táant u tso'olo'olo', ti' le ba'ax u jets'maj le A'almajt'aana', ku yúuchul yóok'olal takpoolal, u Nojlu'um Mola'ayil Xak'alkaxane', wáa bey u ya'alik u Jo'olpóopile', ti'al u béeytal u xak'alta'al u ja'abil meyaj le molayo'ob ku xak'alkaxanta'alo'obo', bey xan le ja'abil meyaj ts'o'ok u máano'obo'. Le molay ku xak'alkaxantbilo' unajmal u ts'aiko'ob tuláakal le ju'uno'ob ku k'áata'alti'obo', ichil u k'iinilo'ob yéetel bix unaj u beeta'al jets'a'an ichil a'almajt'aan, tumeen wáa ma' tu beetajo'obe', yaan u beeta'al u bo'otik u si'ipil je'el bix xan u ya'ala'al te'e a'almajt'aana'. U Noj molayil Xak'al Meyaj Jala'ach unaj u beetik jump'éeel tsolts'íibil ti'al u Molayil Diputado'ob yéetel, wáa k'a'abete', u péektsiltik le ba'ax unaj u beeta'al tumeen Noj molayil P'ís óolalil Belankil, u Molayil ti'al u Xu'ulsa'al u K'aak'as meyaj Jala'ach wáa u láak' molayil ku beetik le meyaj jelo'oba'.

II. U k'ubik ti' u Molayil Diputado'o, tu ts'ook k'iinil meyaj ti' u winalil junio yéetel octubre, bey xan tu k'iinil 20 ti' u winalil febrero tu láak' u ja'abil k'u'ubuk u tsolts'íibil u Xuupil Jala'ach, u jujump'éeelalil u tsolts'íibil le xaak'al ichil le ja'abil táan u xak'alta'alo'. Bey xane', ti' le u ts'ook k'íin ku ya'ala'al te'ela' unaj u k'u'ubul u Tsolts'íibil Chúuka'an yo'olal Ba'ax Chiikpaj ichil u Noj Xaak'alil yo'olal u Xuup Jala'achilo'ob, lela' unaj u xak'alta'al ichil u meyajil u Molayil Diputado'ob. Le Noj Tsolts'íib yéetel le jáajatsal tsolts'íibo' unaj u béeytal u yila'al tumeen kaaj yéetel unaj u tsollik le ba'ax jets'a'an te'e a'almajt'aano'; ichil lelo'oba' unaj u ts'a'abal kex le u ju'unil tu'ux xak'alta'abo', junxóot'ts'íib beeta'an tumeen Nojlu'um Mola'ayil Xak'alkaxane', unaj u ts'íibta'al xane' ba'ax o'olal ts'íibchajik le tsolnu'uko', beetpaja'an tumeen le molayil ku xak'alkaxanta'al tu yo'olalo'obo'.

Tu yo'olal u béeykunsa'ale', ka'alikil ma' ts'a'abak u Noj Tsolnu'ukil u Meyaj jala'ache' yéetel le Jaajatsil xaaak'alil, yaan u ts'a'abal k'ajóoltbil ti' le molayil xak'alkaxanta'ab u meyajjo'obo' le ba'ax yaan u yill tu yo'olalo'obo', tu yo'olal u tsolnu'uktiko'ob ba'ax o'olal xuupnajo'ob beyo', ba'ale' tuláakal le ba'alo'oba' unaj u chíimpolta'al táanil tumeen u Nojlu'um Mola'ayil Xak'alkaxane' ti'al u béeytal u beeta'al u jujump'éeelil xaak'alil meyaj.

U jo'olpóopil u Nojlu'um Mola'ayil Xak'alkaxane' yaan u túuxtik ti' le molayo'ob ku xak'alkaxanta'alo'ob jujump'éeelil yo'olal u meyaj, ma' unaj u máan lajump'éeelil k'iinil meyaj k'u'ubuk le tsolnu'ukil meyaj jujump'éeelil ti'al u Molayil Diputado'ob, te'e ju'una' unaj u ts'íibta'al tuláakal le tsolnu'ukil yéetel meyaj ku beetbil, tak ichil 30 k'iinil meyaj, ti'al ka'a k'ajóolta'ak ba'ax unaj u beeta'al yéetel ti'al u beetiko'ob le ba'ax ku ya'ala'al ti'ob ichil le xaak'alo'; wáa ma' u beetiko'ob ba'ax ku jets'a'an te'e ju'uno' yaan u beeta'al

u bo'otik le si'ipil jets'a'an ichil le A'almajt'aano'. Le ba'ax táant u tsola'ala', ma' tu beetbil ichil le ba'ax jets'a'anil ichil u meyaj Noj Molayil P'is óolalil Belankil, unaj u beetpajal je'el bix u jets'ik u tsoololil le meyaj tu a'almajt'aanilo'.

U Nojlu'um Mola'ayil Xak'alkaxane' unaj u k'áatik ichil 120 k'iinilo'ob meyaj yo'olal u núukil tuláakal le tsolnu'ukil tu k'áatchi'itajo'ob ti' le molayil xak'alkaxanta'alo'ob, wáa ma' a'ala'ab mixba'al ichil le k'iino'oba' yaan u jets'a'al bey ts'o'ok u beetpajal tuláakal le tsolnu'ukilo'ob a'alabo'obe'.

Ichil le tsolnu'ukilo'obo', le molayo'ob xak'alkaxanta'abo'obo' unaj u tsoliko'ob tu beel tu táan Nojlu'um Mola'ayil Xak'alkaxane', tuláakal le meyaj beeta'abo' wáa bey xane', le ma' beetchajo' u ya'alik ba'axten.

U Nojlu'um Mola'ayil Xak'alkaxane' unaj u k'ubik ti' u Molayil Diputado'ob, tu k'iinilo'ob 1 ti' u winalil mayo yéetel noviembre ja'abmanja'abil, jump'éel tsolnu'ukil tu'ux ku ya'alik ba'ax úuch yéetel le k'áatchi'ob beetpaj ichil tu jujump'éelil tsolnu'ukil tu beetaj je'el bix u k'áatik le xóot'ts'íiba'. Te'e tsolts'íibo', je'el u béeytal u yila'al tumeen kaaje', u Nojlu'um Mola'ayil Xak'alkaxane' unaj u ya'alil tak bajux béeychaj u bo'otik u Nojmolayil u Meyajta'al Taak'in wáa ti' le ba'ax yaan ti' le molayilo'ob jala'acho', lela' yo'olal ba'ax tu ya'alajiko'ob ichil u tsolts'íibil meyaj, le takpool beeta'ab tio' tu táan Noj Molayil Belankil P'is óolalil.

U nojlu'um mola'ayil xak'alkaxane' k'a'ana'an u ta'akik le ba'ax ku meentik yéetel u yilajilo'obo' tak lekéen u ts'áaj k'aj óoltbil le tsolts'aano'ob beeta'an jujump'éelil yéetel le Noj Tsolts'íib Meyaj ti' u Molayil Diputado'ob jets'a'an ti' le jatsts'íiba'; ti' le a'almajt'aano'obo' yaan u je'ets'el le bo'olkuuchil kun ts'áabil ti' máaxo'ob ma' táan u chíimpoltiko'ob le jets't'aana'.

III. U xak'almeyajta'al le ba'axo'ob wáaj le táats'máansajilo'obo' ku taasiko'ob jela'anil wáaj ma' a'almajt'aan ba'al ti' u k'amtaak'in, u xuuptaak'in, u meyajta'al, u kanáanta'al yéetel u k'abetkuunsa'al u taak'inil yéetel u ba'albailo'ob nojlu'um, beyxan u bin ti' le xak'albil kúuchilo'obo', chéen uti'al ka u k'áat ka e'esa'ak le áanalte'ob, ju'uno'ob wáaj ta'akbilju'uno'ob k'a'ana'antako'ob uti'al u meentik u xak'almeyajo'ob, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo' yéetel bix k'a'ana'an u meenta'al le xak'alkaxanil naajo'ob, yéetel

IV. U jets'ik le k'aaskuunajilo'ob yéetel le ba'ax ku taasiko'ob k'aas ti' u Múuch'kaaj

Xokbáalbalil Nojlu'um wáaj u ba'albalil le u mola'ayilo'ob u jala'achil nojlu'um beyxan u táats' ts'áaik le ba'ax k'a'abet u bo'otal bey xan bo'olkuucho'ob yéetel taak'in k'a'ana'antako'obo' ti' le máaxo'ob ka'aka'ajitiko'ob, bey xan u meentik u ts'a'abal yaanal ka'aka'ajilo'ob tumen le jala'achilo'ob k'a'ana'antako'obo'; u chúunsik u meyajilo'ob le ka'aka'ajilo'ob jets'a'an ti' Jo'olts'íib IV ti' le Noj a'almajt'aana', bey xan u meentik le takjo'olilo'ob wáaj le bo'olsi'ipil, yaan u táakpajal je'el bix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'.

U Mola'ayil Pat A'almajt'aano'obe' yaan u ts'áaik u jo'olil u mola'ayil xak'alkaxanil yéetel u yéeybalil ka'ajaats ti' óoxjaats u máakilo'ob yano'obo'. Ti' le a'almajt'aano'obo' yaan u je'ets'el bix kun meentbil le ts'a'abalilo'. Le jo'olilo' waxak'p'éel ja'ab kun xáantal ti' u kuuch yéetel je'el u béeytal u ka'ats'a'abal chéen uláak' juntéene'. Je'el u béeytal u tse'eel, chéen, tu yóok'olal le yayaj ba'alo'ob jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', yéetel le láayli' yéeybal k'a'ana'an uti'al u ts'a'abal u kuucho', wáaj tu yóok'olal le ba'alo'ob yéetel bix jets'a'an ti' Jo'olts'íib IV ti' le Noj a'almajt'aana'.

Uti'al u meyajta'al jo'olil ti' u Nojlu'um mola'ayil xak'alkaxane' k'a'ana'an u chíimpolta'al, tu yóok'ol le ba'alo'ob jets'a'ano'ob ti' jaatsilo'ob I, II, IV, V yéetel VI ti' jatsts'íib 95 ti' le Noj a'almajt'aana', beyxan le jets'a'ano'ob ti' le a'almajt'aano'obo'. Ka'alikil u meyajta'al le kuucho' ma' táan u béeytal u táakpajal ti' mix jump'éel almejen mola'ay, mix u meenta'al u jeel meyaj, kuuch wáaj k'amk'ubenkuuch, chéen wáaj ma'atech u bo'ota'al u meyajil ti mola'ayo'ob ka'anal na'ato'ob, ka'ansajilo'ob, íits'atilo'ob wáaj ti ts'áaj áantajil. U Nojbéeytalilo'ob Nojlu'um yéetel le máaxo'ob ku xak'alkaxanta'alo'obo' yaan u ts'áajiko'ob le ba'axo'ob k'a'ana'antako'obo' ti' u Nojlu'um mola'ayil xak'alkaxanil uti'al u meentik u meyajob.

U Nojbéeytalil u Noj jala'achil Nojlu'ume' yaan u meyajtik le belankil meyajil uti'al u meenta'al u k'a'amal u bo'olil taak'inilo' bey xan le bo'olkuucho'ob jets'a'an ti' jaatsil IV ti' le jatsts'íiba'.

Péets'el III

Tu Yóok'olal U Nojbéeytalil Noj Jala'ach

> **U 80 Jatsts'íibil.** Ku ts'a'abal u meyajil u Nojbéeytalil u Noj jala'achil Nojlu'um chéen ti' juntúul máak, ku k'aaba'atik u “ Noj jala'achil u Múuch' Péetlu'umilo'ob México”.

> **U 81 Jatsts'íibil.** U yéeya'al Noj jala'ache' yaan u meenta'al tu náapulil yéetel je'ebix jets'a'an ti' u ya'almajt'aanil yéeybal.

> **U 82 Jatsts'íibil.** Uti'al u meenta'al Noj jala'ache' k'a'ana'an:

I. Bey lu'umkabil sijnaal tu lu'umil Méxicoe', yaan tuláakal u páajtalilo'ob, u yaal ti' yuum wáaj na' Mexicoil yéetel ts'o'ok u kajtal ich nojlu'um u jach p'ítile' 20 up'éelal ja'ab.

II. Ka yanak 35 up'éelal u ja'abil chuka'an tak tu k'iinil le yéeybalo'.

III. Ka kajlak ich nojlu'um tuláakal le ja'ab ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeybalo'.

U jóok'ol ti' nojlu'um tak 30 up'éel k'iine', ma' táan u ch'e'ensik u xo'okol kajnáalil.

IV. Ma' u yantal ich k'ujnajil jo'olpóopil mix u meyajtik Ajk'iin ti' jump'éel k'ujtalil.

V. Ma' u meyaj ti' K'atunil, wa ti' ku meyajje', wakp'éel winal ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeybalo'.

VI. Ma' u meyaj je'ex u Nojoch Jo'olpóopil Méxicó wáaj u Ka'anojoch Jo'olpóopil Méxicó, U Noj Xak'alkaxannáalil Nojlu'um, U Noj Jala'achil ti' jump'éel Péetlu'umil mix u jo'olil ti' u Jala'achil Distrito Federal, chéen wáaj ku p'atik u kuuch 6 up'éelal winal ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeybalo'; yéetel.

VII. Bey mina'an le ba'alo'ob ku luk'siko'ob béeytalilo'ob jets'a'an ti' jatsts'íib 83o'.

> **U 83 Jatsts'íibil.** Noj jala'ache' yaan u káajal u meyajtik u kuuch u yáax k'iinil ti' u winalil octubre yéetel wakp'éel u ja'ab kun xáantali'. Le lu'unkabil ts'o'ok u meyajtik u kuuchil u Noj jala'achil Nojlu'um, yéeya'an tumen kaaj, wáaj bey u jeel wáaj u yaanal Noj

Jala'ach, wáaj u k'am óol u téek Noj Jala'achil u Noj Jala'achil México, mix juntéen yéetel tu yóok'olal mixba'al je'el u béeytal u ka'ameyajtik le kuucho'.

> **U 84 Jatsts'íibil.** Wa ku p'áatal mina'an u Noj jala'achil Nojlu'um, wáaj le Noj Mola'ay ku ts'áajik juntúul u jeel wáaj le u yaanal Noj Jala'ach, k'a'ana'an u yúuchul ma' u jach xáantal 60 u p'éelel k'iin, u No'ojk'abil Noj Jala'achile' yaan u k'am óoltik u nojochil u téek kuuchil U Nojpáajtalil Jala'achil. Ti' le je'ela' ma' u béeytal u Je'ets'el ti' u II, III, yéetel VI u jatsabil ti' 82 le jáatsts'íib ti' le a'almajt'aana'.

Le máax ku k'amik u téek kuuchil Jo'olpóopile' ma' u béeytal u tselik wáaj u ts'áajik u Nojoch Jo'olpóopil México wáaj ma' u ts'a'abal u páajtalil tumen u U Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob bey xane' yaan u k'ubik ti' u Múuch' Mola'ayil Méxicoe' jump'éel u tsołts'íibil meyajilo'ob ma' u chukik 10 u p'éelel k'iin, yaan u xo'okol p'el u ts'o'okol u kuuch.

Wáaj ku p'áatal mina'an u Noj jala'achil Nojlu'um ichil u yáax ka'ap'éel ja'ab ti' le jatsk'iin kuuchilo', wáaj táan u múuch'meyaj le u Múuch' Mola'ayil México, yéetel le múul meyaj u meentikubáaj tu séeba'anil yéetel u jach u p'íitile' ka'ajaats ti' óoxjaats ti' tuláakal u máakilo'ob ti' jujunp'éel mola'ayilo'obe', yaan u táakpajal ichil U Múuch'kabil Yéeybal yéetel u ts'áaik juntúul u Jeel Noj Jala'ach, yéetel ta'aka'an xak'alch'a'at'aan yéetel maanal ti' chúumuk u yéeybalil; je'el bix u ya'alik u Ya'almajt'aanil Noj mola'ay. Le láayli' Noj Mola'ayo' yaan u jóok'sik, ich le lajump'éel k'iin ts'o'ok u ts'a'abal le U Jeel noj Jala'acho', le páayt'aano' uti'al u yéeya'al le noj jala'ach kun ts'o'oksik le jatsk'iin kuuch k'a'ana'ano'; k'a'ana'an u yantal ich u k'iinil u jóok'sa'al le páayt'aano' yéetel le ku je'ets'el uti'al u jaajkuunsa'al le yéeybalo', jump'éel jatsk'iin u p'íitile' wukp'éel winal, yéetel u ya'abile' tak bolomp'éel wíinal. Le Noj jala'ach yéeya'ano' ku káajal u meyajtik u kuuch yéetel ku K'amkucht'aan tu tan Noj Mola'ay wukp'éel k'iin p'el u ts'o'okol u meyajil yéeytambal.

Wáaj le Nojmo'alay ma' táan u múuch'meyaje', u Masabk'iin Mola'aye' yaan u séeb páayt'antik le jump'éel Múuch'meyaj kun téek k'a'abetchajal, uti'al u táakpajal ichil u Múuch'kabil Yéeybal, uti'al ka ts'a'abak tumen juntúul u Jeel Noj Jala'ach yéetel ka u jóok's u páayt'aanil yéeybal noj jala'ach je'ebix jets'a'an ti' le Xóot'ts'íib ts'o'ok umáano'.

Wáaj ku p'áatal mina'an u Noj jala'achil Nojlu'um, ku yúuchul ich u ts'ook kamp'éel

ja'ab ti' le jatsk'iin kuuchilo', wáaj táan u múuch'meyaj le u Múuch' Mola'ayil Méxicoe', ku ts'áajik juntúul u Jeel wáaj le u yaanal Noj Jala'ach uti'al u ts'o'oksik le jatsk'iin kuuch k'a'ana'ano', ka'alikil u beeta'al tu beel, u láayli' Beelankilmeyaj je'el bix u meyaj u Jeel wáaj le U yaanal Noj Jala'acho'.

Wa le Nojmo'alay ma' u much'a'ane', u Masabk'iin Mola'aye' yaan u séeb páayt'antik ti' jump'éeel Múuch'meyaj kun téek k'a'abetchajal, uti'al u táakpajal ichil u Múuch'kabil Yéeybal, uti'al ka ts'aabak tumen juntúul u Jeel Noj Jala'ach, ka'alikil u beeta'al tu beel, u láayli' beelankilmeyaj je'el bix u meyaj u Jeel wáaj le u yaanal Noj Jala'acho'.

> **U 85 Jatsts'íibil.** Wa ma'ili' k'uchuk u k'iinil u káajal jump'éeel noj a'almajil kuuch ma' meenta'an le yéeybal wáaj ma' jets'a'an u jaajil le je'ela', yaan u jóok'ol le Noj jala'ach ts'o'ok u ts'o'oksik u kuucho' ba'ale' yaan u ts'a'abal le u Jeel wáaj le u yaanal Noj Jala'ach jetsa'an tumen u Noj mola'ayil , ka'alikil u meenta'al le ba'ax jets'a'an ti' le jatsts'íib ts'o'ok u máano'./

Wa likil u k'uchul u k'iinil u káajal jump'éeel noj a'almajil kuuche', ku p'áatal mantats' mina'an Noj Jala'ache, u Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'obe' ku k'am óoltik chéen u jatsk'iin u kuuch Noj jala'ach u Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob, ka'alikil le Noj Mola'ayo' ku ts'áajik juntúul u Jeel wáaj le u Yaanal Noj Jala'ach je'ebix jets'a'an ti' ti' le jatsts'íib ts'o'ok u máano'.

Lekéen u k'áat Páajtalil Noj Jala'ach uti'al P'aat u kuuch maanal ti' 60 up'éelel k'iine', lekéen Éejenta'ak tumen Noj Mola'aye' u No'ojk'abil Noj Jala'achile' yaan u k'am óoltik chéen u jatsk'iin u nojochil ti' u Nojpáajtalil Jala'achil.

Wa le jatsk'iin mina'anil, ku suut jach mina'anilo', yaan u meenta'al le ba'ax jets'a'an ti' le jatsts'íib ts'o'ok u máano'.

> **U 86 Jatsts'íibil.** U kuuchil u Noj jala'achil Nojlu'ume' chéen je'el u béeytal u p'a'atale' tu yóok'olal yayaj ba'al, ku jets'ik u Nojmola'ayil Nojlu'um, tu'ux kun ts'áabil ojéeltbil le p'atkuucho'.

> **U 87 Jatsts'íibil.** Noj Jala'ache', lekéen u k'am u kuuche', yaan u ya'alik ti' u Múuch' Mola'ayil México wáaj tu táan Masabk'iin Mola'ay, ti' u je'elelilo', le k'amkuuch t'aan beya': "Kin k'amik in chíimpoltik yéetel in meentik u chíimpolta'al u Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Peetlu'umilo'ob México yéetel le a'almajt'aano'ob kun taalo'ob ti' le je'ela', yéetel in meyajtik tu jaajil yéetel yaakunaj u kuuchil u Noj jala'achil Nojlu'um tu ts'áaj ten kaaj, tuláakal lekéen in meento' uti'al u yutsil yéetel u jóok'ol táanil Nojlu'um; yéetel wáaj ma' tin meentaj beyo' ka k'áata'ak ten tumen u kaajil Nojlu'um".

Wa tu yóok'olal je'el ba'axak u Noj Jala'achil ma' u béeytal u k'amkuuch t'aan je'el bix jets'a'an ti' le Xóot'ts'íib ts'o'ok u máano', yaan u k'amkuuch t'aan tu séeba'anil tu táan Múuch'kab Jo'olpóopil ti' u Múuch' Mola'ayil México.

Wa tumen le Noj Jala'achil ma' béeychaj u k'amkuuch t'aan tu táan u Múuch' Mola'ayil México, tu táan Masabk'iin Mola'ay, wáaj tu táan Múuch'kab Jo'olpóopil ti' u Múuch' Mola'ayil Méxicoe' yaan u k'amkuuch t'aan tu séeba'anil tu táan u Jo'olpóopil u Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe'.

> **U 88 Jatsts'íibil.** U Noj Jala'achil Nojlu'ume' je'el u béeytal u jóok'ol ti' Nojlu'um tak wukp'éel k'iin, chéen wáaj ts'o'ok u yáax ts'áajik ojéeltbil ti' u Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob wáaj ti' u Masabk'iin Mola'ay ba'ax o'olal ku jóok'ol yéetel xan u Chíikbesik le Kaxan áantaj tu beetajo'. Wáaj ku jóok'ol maanal ti' wukp'éel kiine', yaan u k'áatik Sipit óolal ti' u Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob wáaj ti' u Masabk'iin Mola'ay.

> **U 89 Jatsts'íibil.** U béeytalilo'ob yéetel u ka'aka'ajilo'ob Noj jala'ache', leti' le je'elo'oba':

I. U ts'áajik k'aj óoltbil yéetel u meyajtik le a'almajt'aano'ob ku jóok'sik u Múuch' Mola'ayil México, ka'alikil u yáantik u baatsil tsolmeyaj uti'al u chíimpolta'al u Nojbiilalil.

II. U ts'áajkuchtik yéetel u péeksik u Nojoch Jo'olpóopil México je'el bix u k'áate', u tselik

le jalacho'obil yéetel noj jala'achilo'ob yéetel u ka'analil Meyajnáal Xokba'albalil, yéetel u ts'áajkuchtik yéetel u péeksik u meyajnáalo'ob ti' núuptambal, u ts'a'abalo'ob wáaj u tse'elelo'ob tu kuuche' ma' jets'a'an ti' le Noj a'almajt'aana' wáaj ti' le a'almajt'aano'obo';

U Nojoch Jo'olpóopil México yéetel u ka'analil Meyajnáal Xokba'albalil yéetel u Ch'a'at'aanil meyajé' yaan u je'ets'el u meyajó'ob ti' u k'iinil u ts'a'abalil. Wáaj ma' jeets'el ti' le a'almajt'aana', yaan u p'atik u meyajtik u kuuch.

Ti' u jaajil wáaj ma' u jaajil u je'ets'el u No'ojk'abilo'ob ti' u Ch'a'at'aanil meyaj yéetel u Xokba'albalil, wáaj ma' u yeeya'al tumen juntúul Múuch' almejen mola'ayilo'obe', wáaj le mola'ay k'a'anano' ma' u Ka'ajaajkuntik tak ka'atéene', u ts'a'abalil U Nojoch Jo'olpóopil Méxicoe', U Noj Jala'achil México ken u ya'al máax ku k'amik le kuucho';

III. U ts'áajik yéetel u keetbesaj tuukulil u Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob, embajadores, cónsules generales, ka'analil Meyajnáal Xokba'albalil yéetel u máakilo'ob táakpaja'an ichil le mola'ayilo'ob Múuch'meyaj ku táan óoltik le Jets'meyaj tu yóok'olal Náachkunsaj ts'áaj ojéelalo'ob, U muuk' sakléembalcháak, yéetel páajtalil ti' taak'in;

IV. U ts'áajik yéetel u keetbesaj tuukulil u Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob, jala'acho'ob k'atunil yéetel u jeel Noj Jo'olilo'ob ti' K'atun, K'áak'náab K'atun yéetel Xik'nal K'atun ti' Nojlu'um;

V. U ts'áajik le uláak' jo'olilo'ob ti' K'atun, K'áak'náab K'atun yéetel Xik'nal K'atun ti' Nojlu'um, yéetel u jach je'ets'elil ti' le a'almajt'aano'obo'.

VI. U kanáantik u kanáanta'al Nojlu'um, je'ebix jets'a'an ti' u a'almajt'aanil, yéetel u meyajtik tuláakal le maantats' K'áak'náab K'atun wáaj K'atun, ti' K'áak'náab K'atun yéetel Xik'nal K'atun uti'al u kanáanta'al ich Nojlu'um yéetel u tookil Múuch'péetlu'umo'ob ti' táanxel nojlu'umo'ob.

VII. U meyajtik u Kanáanil Nojlu'um uti'al le láayli' ba'alo'obo', je'el bix jets'a'an ti' jaatsil IV ti' jatsts'íib 76.

VIII. U jets'ik ba'ateltaambal tu k'aaba' u Múuch' Péetlu'umilo'ob México, yéetel u yáax a'almajt'aanil U Múuch' Mola'ayil México.

IX. U Juupul ichil ts'a'abalil U Noj Xak'alkaxannáalil Nojlu'um yéetel u péeksik je'el bix jets'a'anil ti' u 102 jáats ts'iibil U múulxot'ts'iibil A, ti' le a'almajt'aana';

X. U ts'áabeeltik almejenil ich táanxel Nojlu'umo'ob yéetel u meentik k'axt'aano'ob yéetel táanxel Nojlu'umo'ob bey xan u xu'ulsik, u takjo'oltik, u ch'éensik, u jelbesik, u yutskíintik, u luk'sik ma' béeytalilo'ob yéetel u meentik na'atbil t'aano'ob tu yóok'olal le je'elo'oba', yaan u ts'áajik ti' u Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob u éejentej. Ka'alikil u ts'áabeeltik le almejenilo', u jo'olil U Nojpáajtalil Jala'achile' yaan u chíimpoltik le belbes chunt'aano'oba': u juunal jala'achkuunsikubáajo'ob u kaajilo'ob nojlu'umo'ob; ma' táakpajalil; u xu'ulsa'al ba'atel yéetel jets'eknakil; u luk'sa'al péek óolil wáaj u k'a'abetkuunsa'al muuk'il ti' paaklanil yéetel táanxel nojlu'umo'ob; u keetil a'almajil ti' le Nojlu'umo'obo'; u múul meyaj nojlu'umo'ob uti'al jóok'ol táanil; bey xan u kaxta'al jets' óolil yéetel u kanáanta'al nojlu'umo'ob;

XI. U páayt'antik Nojmola'ay uti'al Múuch'meyaj kun téek k'a'abetchajal, lekéen u ch'a'at'ant u Masabk'iin Mola'ay.

XII. U ts'áajik le yáantajilo'ob k'a'ana'antako'ob ti' u Nojpáajtalil P'is Óolal uti'al u séeba'antal u meyaj.

XIII. U ts'áajik tuláakal u jejeláasil k'am chéemo'ob, u jets'ik kúuchil xak'al kanáambal ti' k'áak'náab yéetel ti' u xuulilo'ob lu'um, bey xan u jets'ik tu'ux kun ts'áabilo'ob.

XIV. U ts'áajik sa'asajil ti' le máako'ob k'ala'ano'ob ts'okt'anta'ano'ob tu yóok'olal si'ipilo'ob yaan ti' u péetil u U kúuchil p'is óolal nojlu'um beyxan ti' le ts'okt'anta'ano'ob tu yóok'olal ma' noj si'ipilo'obo', ti' Distrito Federal, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo';

XV. U ts'áajik béeytalilo'ob u jatsk'iino'ob, chéen ti' kaxano'ob, patjo'olo'ob wáaj ma'alobkuunsajo'ob ti' jump'éel u jaatsil Meyajkúuchil, je'elbix jets'a'an ti' u a'almajt'aanilo'.

XVI. Lekéen p'áatak ma' táan u múuch'meyaj u Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'obe', u Noj jala'achil Nojlu'ume' je'el u béeytal u meentik le ts'a'abalilo'ob jets'a'an ti' jaatsil III, IV yéetel IXo', yéetel u éejenil Msabk'iin Mola'ayo';

XVII. Ti' je'el ba'axak súutuke', ka yéeya'ak juntúul Múuch' almejen mola'ayilo'ob yéetel juntúul wáaj maanal ti' juntúul Almejen Mola'ayilo'ob táan óoltano'ob tumen u Múuch' Mola'ayil México.

Le Múuch' almejen mola'ayilo'obo' yaan u ts'a'abal u p'iisil tu yóok'olal u k'axt'aanil yéetel u Jets'tsolmeyaj le je'elo'obo' k'a'ana'an u keetbesa'al u tuukulil tumen u ya'abil u máakilo'ob yano'ob ich u Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob. Le k'axt'aano' yaan u jets'ik ba'ax óolal xu'ulbesa'ab u múuch' almejen mola'ayilo'ob.

XVIII. U ts'áajik éejentbil ti' u Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob, u ts'a'abalil ti' le óoxtúul máak ku ya'aliko' uti'al Ka'anal P'is Óolal ti' u Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe' bey xan u ts'áajik éejentbil tumen u Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob u cha'abalilo'ob yéetel p'atkuucho'ob le je'elo'oba';

XIX. Ma' u k'amik u ya'ala'al máax je'ets u kuuch ti' u túuxtmeyaj mola'ay ku jets'ik le 6° jáats ts'íib ti' le a'almajt'aana', beeta'an tumen u Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob je'ebix jests'a'an ti' le Noj a'almajt'aana' yéetel a'almajt'aano'obo';

XX. Le u jeelo'ob ku chíika'an ts'a'abal ti' tumen le Noj a'almajt'aana'.

> **U 90 Jatsts'iibil.** U tsolmeyajil kaaj Nojlu'ume' k'a'ana'an u Múulmeyaj yéetel noj jala'ach yéetel ma' méek'tantbil mola'ay je'ebix jets'a'an ti' le Tsol a'almajt'aan ku jóok'sa'al tumen Nojmola'ayo', ku t'oxik le meyajilo'ob u belankilil Múuchpéetlu'umo'ob kun yantal ti' u ka'aka'ajil u beelankúuchilo'ob Noj jala'achil yéetel yaan u jets'ik le nojtáambal chunt'aano'obo' uti'al u meenta'al ma' méek'tantbil mola'ay yéetel u táakpajal u Noj jala'achil Nojlu'um ich u meyajta'al.

Ti' (sic DOF 02-08-2007) le a'almajt'aano'obo' yaan u je'ets'el u paaklan meyajo'ob le ma' méektantbil mola'ayo'obo' yéetel u Noj jala'achil nojlu'um, wáaj le je'elo'oba' yéetel u beelankúuchilo'ob Noj jala'achil.

U Jéets'meyaj A'almaj Múuch'táambalnáal ti Noj Jala'achil yaan u p'a'atal tu kuuch u Noj Jala'achil México je'el bix jets'a'anil ich u ya'almajt'aanil.

U Noj Jala'achil Méxicoe' yaan u táan óoltik Nojlu'um ichil u ba'almeyajil tu'ux táakpaja'ano', wáaj yaan u kuuch le mola'ay beey A'almaj Múuch'tambalnáal ti' Noj Jala'achil wáaj ti' u Noj Beelankúuchilil Jo'olpóopilo'ob México, je'el bix jets'a'an ti' u ya'almajt'aanilo'.

> **U 91 Jatsts'íibil.** Uti'al u meenta'al No'ojk'abil kúuchil k'a'ana'an: Bey lu'umkabil sijnáal ti' u lu'umil México, yéetel tuláakal u páajtalilo'ob bey xan ts'o'ok u chu'ukul 30 u p'éelel ja'ab.

> **U 92 Jatsts'íibil.** Tuláakal le belbest'aano'ob, jets'nojt'aano'ob, ch'a'at'aano'ob yéetel u t'aano'ob le Noj jala'acho' k'a'ana'an u joronts'íibta'alo'ob tumen u No'ojk'abil Noj jala'achil ti' le ba'ax k'a'ana'ano', yéetel wáaj mina'an le joronts'íibo' ma' táan u chíimpolta'alo'ob.

> **U 93 Jatsts'íibil.** U No'ojk'abilo'ob ti' Nojkúuchilile', lekéen ts'o'okok u káajal u jatsk'iinil tse'ek múuch'meyaj, yaan u ts'áaiko'ob tsolt'aan ti' u Nojmola'ayil bix yanik u meyajob.

Je'elmaakalmáak ti' le Mola'ayo'obo' je'el u béeytal u túuxt'antik u No'ojk'abilo'ob Noj jala'achil, u Jo'olpóopilo'ob yéetel u Tsolmeyajilo'ob le ma' méek'tantbil mola'ayo'obo', beeyxan u jo'olilo'ob Jáalk'ab mola'ayo'ob, uti'al ka tsolt'aanako'ob u jaajil lekéen ba'atelt'aanta'ak jump'éeel a'almajt'aan wáaj lekéen meenta'ak u xookil jump'éeel meyajil yaan ba'al u yil yéetel u jaatsil u meyajob wáaj k'áatchio'ob.

Le Mola'ayo'obo'; ts'o'ok u k'áatil jun ti' kanjaats u máakilo'obe', wáaj ti' pat a'almajt'aano'ob, yéetel u chúumukil, wáaj ti' Jets' A'almajt'aan yaan u béeytalil ti'ob u meentiko'ob k'amk'ubenkuucho'ob uti'al u xak'alta'al bix u meyaj le múuch'jo'olpóopilo'ob mina'an mixba'al u yil yéetel mola'ayo'ob yéetel u kúuchilil náajalmeyajil ku ya'ab táakpajalo'ob ti' le péetlu'umo'obo'. U ts'oktaasajil le xak'almeyajob yaan u ts'a'abal k'ajóoltbil ti' u Noj jala'achil Nojlu'um.

Le Mola'ayo'obo' je'el u béeytal u k'áatiko'ob nu'ukbest'aan ti' u jo'olilo'ob mola'ay yéetel u jejeláas mola'ayilo'ob múuch' péetlu'umilo'ob, beey ts'íibta'an k'áatchi'e', le kéen k'a'amake' k'a'abéet u núukta'al beey ma' maanal 15 up'éelel k'iine'.

U meyajta'al le ba'alo'oba' yaan u k'am óolal yéetel u Noj Mola'ay a'almajil yéetel u tsoolil belbest'aan.

Péets'el IV

Tu Yóok'olal U Nojpáajtalil P'is Óolal

> **U 94 Jatsts'íibil.** Ku ts'a'abal u meyajil u Nojpáajtalil u P'is Óolalil Nojlu'um ti' jump'éel u Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal, ti' jump'éel u Kúuchilil P'is Óolal ti' Yéeybal, ti' u Ka'ap'éel Noj Kúuchilil Nojlu'um P'is Óolal yéetel ti' u Yáax Noj Kúuchilil Nojlu'um P'is Óolal beyxan ti' u Yáax Kúuchilil Nojlu'um P'is Óolal.

U tsolmeyajil, u kanáambalil yéetel u tojmeyaj u Nojpáajtalil u P'is Óolalil Nojlu'um, yaan u yantal ti' u ka'aka'ajil U Nojlu'um Múuch'kabil Jejeláas P'is Óolalo'ob, je'el bix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo' yéetel le chunts'íibo'ob jets'a'ano'ob ti' le Noj A'almajt'aana', ba'ale' ma' táan u yokol ich lela' u Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe'.

U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe' yaan u meenta'al tumen 11 u túulal Ka'anal P'is Óolalo'ob yéetel yaan u meyaj ti' Báankabil wáaj ti' kúuchililo'ob.

Je'el bix u je'ets'el ti' le a'almajt'aano' u múuch'meyajo'ob le Báankabilo'ob yéetel ti' le Kúuchilo'obo' yaan u ts'a'abal u yojéelt kaaj, yéetel yaan u ta'akal wa bey u k'a'ana'anchajal ti' u k'ambe'enil wáaj k'a'ana'ano'ob tu táan kaaj.

U ka'aka'ajil U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe', u meyaj ti' Báankabil yéetel ti' Kúuchilo'obe', u ka'aka'ajil U Noj Kúuchilil Nojlu'um P'is Óolal, le U Yáax Kúuchilil Nojlu'um P'is Óolal yéetel U Kúuchilil P'is Óolal ti' Yéeybalo', beyxan u ka'aka'ajilo'ob ku meentiko'ob u ajmeyajkaajo'ob ti' U Nojpáajtalil u P'is Óolalil Nojlu'ume', yaan u belbest'anta'alo'ob tumen le ba'ax jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', yéetel le

chunts'íibo'ob jets'a'ano'ob ti' le Noj a'almajt'aana'.

U Nojlu'um Múuch'kabil Jejelaás P'is Óolalo'ob yaan u jets'ik jayp'éel, u jaatsil ich circuitos, u péetil u meyajo'ob yéetel u ka'analmeyajilo'ob u jaatsilmeyajo'ob, ichile' yaan u yoksa'al le náachkunsajt'aan, Náachkunsajcha'an yéetel keetlam koonol, ti' U Ka'ap'éel Noj Kúuchilil Nojlu'um P'is Óolalo'ob yéetel U Yáax Noj Kúuchilil Nojlu'um P'is Óolal yéetel ti' U Yáax Kúuchilil Nojlu'um P'is Óolal.

Beyxane', yéetel Noj Moks'aanilo'obe' yaan u beetik U Báankabilo'ob Noj P'is Óolalo'ob, u ch'a' óoltik u jayp'éelal yéetel u ka'analmeyajil U Ka'ap'éel Noj Kúuchilil Nojlu'um P'is Óolalo'ob takpaja'ano'ob ti' lálalaj jump'éel U Noj Kúuchilil Nojlu'um P'is Óolal. Leti' le a'almajt'aano'ob kun jets'ik u beetchajal yéetel u meyajo'.

U Báankabil U Yáax Kúuchilil P'is Óolale' yaan u yantal ti' u nojbéeytalil uti'al u jóok'sik Noj Moks'aano'ob, uti'al u najmaltik u ma'alob t'o'oxol ich u Kúuchililo'ob le ba'axo'ob yano'ob ti' u ka'aka'ajil U Kúuchilil P'is Óolalo', beyxan u ts'áajik ti' U Ka'ap'éel Noj Kúuchilil Nojlu'um P'is Óolalo', uti'al u séeba'an meyajta'al le ba'alo'obo', le tu'uxo'ob ts'o'ok ka'ach u ts'áajik Méek'tampáajtalil ti' wáaj, je'el bix jets'a'an ti' ch'a'at'aano'ob a'ala'ano'obo', le ku jets'ik U Kúuchilil P'is Óolal uti'al u ma'alob ts'a'abal p'is óolo'. Le ch'a'at'aano'ob yaan u chíimpolta'alo'ob lekéen ts'a'abako'ob k'aj óoltbilo'.

Le áantaj p'is óolalo'obo', le a'almaj k'uuxilo'obo' yéetel le xma' a'almajt'aan tojbe'enmeyajilo'ob yaan u kaxta'al u meyajta'al yéetel yaan u kaxan nu'ukbesa'al tu séeba'anil wa jump'éel ti' U Múuch' Mola'ayil Méxicoo', yéetel u Jo'olpóopile' wáaj u Noj Jala'achil Méxicoe', yéetel u yáantaj u a'almaj múuch'tambalnáal ti' noj jala'achile', u yoksaj óoltik u séeba'anil úuch u meyajta'al le k'ambe'enil kaajo' wáaj ti' u táan kaaj, je'el bix u tso'olol te' tu belbest'aanil a'almajt'aano'obo'.

Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'ik ti' ba'axo'ob k'a'ana'an le méek'tanpáajtalil kun jets'bilo'ob tumen u Kúuchil p'is óolalo'ob ti' U Nojpáajtalil u P'is Óolalil Nojlu'um yéetel U Báankabilo'ob Noj P'is Óolalo'ob tu yóok'olal bix u na'ata'al Noj a'almajt'aan yéetel le u píik'kab belbest'aanilo'obo', bey xan le ba'alo'ob k'a'ana'an uti'al u jáawsajil yéetel u k'eexil.

Le bo'ol ku k'amiko'ob tu yóok'olal u meyaj U ka'anal P'is Óolalo'ob U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolalo', Noj P'is óolalo'ob, P'is óolalo'ob yéetel U Múuch'tambalnáalil U

Nojlu'um Múuch'kabil Jejeláas P'is Óolalo'ob, bey xan ti' le Yéeybal Noj Ajp'is Óolalo'obo', tu yóok'olal u meyajo'obe', ma' táan u béeytal u p'íitkuunsa'al u ka'aka'ajil u meyajtik u kuuch.

U Ka'anal P'is Óolalo'ob U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolale' 15 u p'éelal ja'ab kun xáantalo'ob tu kuuch, chéen je'el u béeytal u k'e'exelo'ob ti' u kuucho'ob je'el bix jets'a'an ti' Jo'olts'íib IV ti' le Noj a'almajt'aana' yéetel, lekéen ts'o'okok u kuucho'obe', yaan u yantal u páajtalil ti'ob uti'al u bo'olta'alo'ob úuchik u ts'o'oksiko'ob u meyajo'ob.

Mix juntúul máak ts'o'ok u meyajtik u ka'anal p'is óolale' je'el u béeytal u ka'atéen ts'a'abal ti' uláak' túumben jatsk'iinmeyaje', je'el u béeytale' chéen wa meyajnaja'an bey téek kuuchile' wáaj ts'o'oksaj kuuche'.

> **U 95 Jatsts'íibil.** Uti'al u béeytal u yéeya'al u ka'anal p'is óoal U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe', k'a'ana'an ti'ob:

I. Sijnáal bey México lu'unkabile', yéetel ku k'a'abetkúunsik tuláakal u almejen páajtalilo'ob yéetel u lu'unkab páajtalilo'ob.

II. Ka yanak kex 35 u ja'abil u kuxtal, tak tu k'iinil le ts'a'abalilo'.

III. Ka yanak ti' tak tu k'iinil le ts'a'abalilo' u ju'unil u ka'analxook ti' u ajmeyajil a'almajt'aan, u p'íitile' lajump'éel ja'ab ts'o'okok u ts'a'abal ti' tumen u jala'achil wáaj mola'ayil yaan u a'almaj béeytalil uti'al u ts'áajik;

IV. Ka yanak ti' jump'éel ma'alob tojkuxtal yéetel wa ma' a'almajxot óolta'ak ka u bo'ot jump'éel kaxansi'ipil tu'ux ka yanak tak u k'a'alal máanal ti' jump'éel ja'abi'; ba'ale' wa ti' ookol, fraude, falsificación, máan k'ab ti' táan óolil yéetel u jeelo'ob ku yila'al jach k'aas ti' u chíika'anil tu táan kaaje', ku p'áatal ma' táan u béeytal u ts'a'abal le kuuch ti'o', je'elmáakalmáak u bo'olsi'ipil yanchaje'.

V. Bey ts'o'ok u kajtal ka'ap'éel ja'ab ich nojlu'um ma'ili' k'uchuk u k'iinil le ts'a'abalilo'; yéetel

VI. Ma' u meentmajubáaj U Nojoch Jo'olpóopil Méxicoi', U Noj Xak'alkaxannáalil nojlu'um, Jets' A'almajt'aan, Nojlu'um Pat A'almajt'aan mix xan u noj jala'achil ti' jump'éeel Péetlu'um wáaj u Noj Jala'ach Jo'olpóopil ti' Distrito Federal, ti' le ja'ab ma'ili' k'uchuk u k'iinil u ts'a'abal u kuucho'.

U ya'ala'al máaxo'ob le ka'anal p'is óolalo'obo' k'a'ana'an u ts'a'abal chéen ti' le máako'ob u meyajnaja'ano'ob yéetel péeka'anmeyajil, páajtalil yéetel tumen chika'an je'el u no'oja'an beetik p'is óolal wáaj le k'aj óola'ano'ob tu yóok'olal u tojtsikbe'enil, ka'aka'ajil yéetel uláak' ba'alo'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel u meyajil p'is óolalil.

> **U 96 Jatsts'íibil.** Uti'al u ts'a'abal u Ka'anal P'is Óolal U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolale', u Noj Jala'achil Méxicoe' yaan u ts'áajik éejentbil óoxtúul máak tumen U Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob, le je'ela', yéetel u yáax e'esikubáajo'ob le máako'ob ku ya'ala'alo'obo', ti' lelo'oba' yaan u ts'áajik le Ka'anal P'is Óolal kun meyajtik le kuucho'. Le ts'a'abalilo' yaan u meenta'al yéetel u yéeybalil ka'ajaats ti' óoxjaats u máakilo'ob yano'ob ti' U Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob, ich le ma' ya'abkuunsbil 30 u p'éeelal k'iino'. Wa U Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob ma' táan u kaxan nu'ukbesik ich le buka'aj k'iino', u kuuchil Ka'anal P'is Óolale' yaan u ts'a'abal tumen u Noj jala'achil Nojlu'um, ti' juntúul ich le óoxtúul máak a'ala'ano'obo'.

Wa ma' táan u k'a'amal tumen U Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob tuláakal le óoxtúul máako'ob a'ala'ano'obo', u Noj jala'achil Nojlu'ume', yaan u ya'alik uláak' óoxtúulo'ob, je'el bix jets'a'an ti' le xóot'ts'íib ts'o'ok u máano'. Wa le u ts'ook ka'ajaats máako'ob ma' táan u k'a'amalo', yaan u meyajta'al le kuuch tumen le kun ts'áabil tumen u Noj jala'achil Nojlu'um ich le máako'ob yaan ti' u ts'ok ka'ajaatso'.

> **U 97 Jatsts'íibil.** Le Noj P'is Óolalo'ob yéetel P'is Óolalo'obo' yaan u ts'a'abalo'ob yéetel yaan le táakbesa'ano'ob tumen U Nojlu'um Múuch'kabil Jejeláas P'is Óolalo'ob, yéetel jaajil ba'alo'ob beyxan bix yéetel le ba'ax jets'a'ano'ob ti' le a'almajt'aano'. Wakp'éeel ja'ab kun xáantalo'ob tu kuucho'ob, lekéen ts'o'okok le je'elo'oba', wa ku ka'ats'a'abalo'obi' wáaj ku na'aksa'al u kuucho'obe', chéen je'el u béeytal u tse'elelo'ob ti' u kuucho'obe' tu yóok'olal le ba'alo'ob yéetel je'el bix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'.

U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe' je'el u béeytal u k'áatik ti' U Nojlu'um Múuch'kabil jejeláas P'is Óolalo'ob ka k'áatpéeksa'ak bix juntúul p'is óolal wáaj juntúul nojlu'um ka'anal p'is óolal.

U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolale' yaan u ts'áajik yéetel u k'exik u no'ojk'ab beyxan uláak' kuchnáalo'ob yéetel meyajnáalo'ob. Le Ka'anal P'is Óolalo'ob yéetel p'is óolalo'obo' yaan u ts'áajiko'ob yéetel u k'exiko'ob u kuchnáalo'ob yéetel meyajnáalo'ob ti' U Noj Kúuchilil Nojlu'um P'is Óolal yéetel ti' U Yáax Kúuchilil Nojlu'um P'is Óolal, je'el bix jets'a'an ti' le a'almajt'aano' tu yóok'olal u meyajilo'ob p'is óolal.

Kankanja'abe', le Báankabilo' yaan u yéeyik ich le máax táakpaja'ano'obo' u Jo'olpóopil U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe', leti'e' ma' táan u béeytal u ka'atéen yéeya'al uti'al le jatsk'iinmeyajo'ob ku taalo'obo'.

Jujuntúul u Ka'anal P'is Óolal U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal, lekéen okok u meyajt u kuuche', yaan u k'ankucht'aan tu táan U Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob, beya':

Jo'olpóop: “Ka k'amik wáaj a meyajtik tu jaajil yéetel yaakunaj u kuuchil Ka'anal P'is Óolal ti' U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe' ts'o'ok u ts'a'abal ti' teech yéetel a chíimpoltik yéetel a meentik u chíimpolta'al U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoe' yéetel le a'almajt'aano'ob kun taalo'ob ti' le je'ela', tuláakal le kan a meento' uti'al u yutsil yéetel u jóok'ol táanil Nojlu'um”

Ka'anal P'is Óolal: “Je'ele', kin k'amik”

Jo'olpóop: “Wa ma' ta meentaj beyo', ka k'áata'ak ti' teech tumen u kaajil Nojlu'um”

Noj P'is Óolal yéetel P'is Óolalo'obe' yaan u k'amkucht'aano'ob tu táan U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal yéetel tu táan U Nojlu'um Múuch'kabil jejeláas P'is Óolalo'ob.

> **U 98 Jatsts'íibil.** Lekéen p'áatak mina'an juntúul Ka'anal P'is Óolal maanal ti' jump'éel winale', u Noj jala'achil Nojlu'ume' yaan u ts'áajik éejentbil tumen U Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob u ts'a'abalil juntúul u Jeel Ka'anal P'is Óolal, ka'alikil u chíimpolta'al le

ba'ax jets'a'an ti' jatsts'íib 96 ti' le Noj a'almajt'aana'.

Wa mina'an juntúul Ka'anal P'is Óolal tumen kíime' wáaj tu yóok'olal je'elba'axak tu jach p'ataj u kuuiche', Noj jala'acho' yaan u ts'áajik éejentbil jump'éel túumben ts'a'abalil ti' U Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob, je'el bix jets'a'an ti' jatsts'íib 96 ti' le Noj a'almajt'aana'.

U p'atkuuchil u Ka'anal P'is Óolalo'ob ti' U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal chéen je'el u béeytal u meenta'al tu yóok'olal yayaj si'ipilo'obe'; yaan u ts'a'abal k'aj óoltbil ti' Noj jala'ach yéetel, wa leti' ku éejentike', yaan u túuxtik éejentbil tumen U Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob.

U ts'áaj páajtalilo'ob le Ka'anal P'is Óolalo'obo', wa ma' táan u máano'ob ti' jump'éel winale', je'el u béeytal u ts'a'abal tumen U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe'; le ku máano'ob ti' le buka'aj k'iina', je'el u béeytal u ts'a'abal tumen u Noj jala'achil Nojlu'um yéetel u éejenil U Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'obe'. Mix jump'éel ts'áaj páajtalil je'el u béeytal u máan ti' ka'ap'éel ja'abe'.

> **U 99 Jatsts'íibil.** U Kúuchilil P'is Óolal ti' Yéeybale', leti' u noj jala'achil ti' u méek'tanpáajtalil yéeybal yéetel xan bey ti' u ka'anal mola'ayilo'ob U Nojpáajtalil P'is Óolal, ba'ale' ma' táan ti' le ba'ax jets'a'an ti' jatsts'íib 105 ti' le Noj a'almajt'aana'.

Uti'al u meyajtik u ka'aka'ajilo'obe', le U Kúuchilil P'is Óolalo' yaan u mantats' meyaj ti' jump'éel Noj Kúuchilil yéetel Péetkaaj kúuchililo'ob; u nu'ukbesaj múuch' meyajje' yaan u ts'a'abal ojéelbil ti' kaaj, je'el bix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'. Yaan u yantal ti' a'almajil yéetel tsolmeyajil máakil k'a'ana'antako'ob uti'al u ma'alob meyaj.

Le Noj Kúuchililo' yaan u meenta'al tumen wuktúul Yéeybal Noj Ajp'is Óolalo'ob. U Jo'olpóopil le Kúuchil P'is Óolalo' yaan u yéeya'al tumen le Noj Kúuchililo', ich u máakilo'ob, uti'al u meyajtik le kuuch ich kamp'éel ja'abo'.

Ti' U Kúuchilil P'is Óolal ti' Yéeybale' yaan u ka'aka'ajil u kaxan nu'ukbesik jumpúulil yéetel ma' táan u k'e'exel, je'el bix jets'a'an ti' le Noj a'almajt'aana' yéetel je'el bix jets'a'an ti' le A'almajt'aano' tu yóok'olalo':

I. Le jelsutt'aano'ob ti' u nojlu'um yéeybalil u pat a'almajt'aano'ob yéetel jets' a'almajt'aano'obo';

II. Le jelsutt'aano'ob kun meentbil tu yóok'olal u yéeybalil u Noj jala'achil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoe' kun kaxan nu'ukbesbil chéen tumen Noj Kúuchilil.

Noj Kúuchilil yéetel le péetkaaj kúuchililo'ob ti' u Kúuchilil P'is Óolalo' chéen je'el u béeytal u ya'aliko'ob ma' táan u chíimpolta'al jump'éel yéeybale' tu yóok'olal le chíika'an ba'alo'ob jets'a'ano'ob ti' le a'almajt'aano'obo'.

Noj Kúuchilile' yaan u ts'ok xokik u yéeybalil ti' u Noj jala'achil u Múuch' Péetlu'umilo'ob México, lekéen ts'o'oksa'ako'ob le jelsutt'aano'ob ts'aba'an tu yóok'olal lela', ku ts'o'okole' yaan u meentik, wa ka k'a'ana'anchajak, u jaajkuunsajil le yéeybal yéetel le Yéeya'an Noj jala'acho' leti' le Almejen ajbáaxal tu náajaltaj u ya'abil le yéeybalo'obo'.

III. Le jelsutt'aano'ob ti' ba'almeyajo'ob yéetel nu'ukbesajilo'ob ti' Nojlu'um yéeybal jala'acho', jela'antako'ob ti' le jets'a'an ti' le ka'ap'éel jaatsilo'ob ts'o'ok u máano'obo', ku táats'máansiko'ob a'almaj belbest'aano'ob;

IV. Le jelsutt'aano'ob ti' ba'almeyajo'ob yéetel nu'ukbesajilo'ob ma' táan u k'e'exelo'obo' yéetel bey kun p'áatalo'ob tu t'aan le jala'achilo'ob ilik ti' le péetlu'umo'obo' uti'al u nu'ukbesa'al yéetel u yila'al le yéeybalo'obo' wa u kaxan nu'ukbesa'al le xwo'okino'ob ku taalo'ob ti' le je'elo'obo', je'el u béeytal u táakpajalo'ob ti' u meyajil wáaj ti' u ts'oktaasajilo'ob le yéeybalo'obo'. Le je'ela' je'el u béeytal chéen wa ba'al le utskiinajil k'áata'ano' yéetel wa je'el u meenta'al yéetel a'almajile' beyxan wa kun meenta'al ma'ili' k'uchuk le noj a'almaj wáaj a'almaj k'iino' jets'a'an uti'al u ts'a'abal le jo'olpóopilo'obo' wáaj uti'al u k'amiko'ob u kuucho'ob le kuchnáalo'ob yéeya'ano'obo';

V. Le jelsutt'aano'ob ti' ba'almeyajo'ob yéetel nu'ukbesajilo'ob ku táats' máansiko'ob U páajtalil almejen yéeybalil ti' lu'unkabilo'ob uti'al u yéeybalo'obe', u yéeya'alo'ob yéetel u jáalk'ab jets'eknak ts'íbtikubáajo'ob uti'al u táakpajalo'ob ti' u almejenil nojlu'um, je'el bix jets'a'an ti' le Noj a'almajt'aana' yéetel ti' le a'almajt'aano'obo'. Uti'al ka béeyak u bin juntúul lu'unkabil ti' u méek'tanpáajtalil le Kúuchilil P'is Óolalo' tu yóok'olal táats'máansajilo'ob ti' u páajtalilo'ob tumen le almejen mola'ay tu'ux u ts'íbtmajubáajo',

k'a'ana'an ts'o'ok u táanil bin ti' tuláakal le kúuchilo'ob tu'ux ku kaxan nu'ukbesa'al ba'atelo'ob jets'a'an ti' u belbest'aanilo'obo', le a'almajt'aano' yaan u jets'ik le belbest'aano'ob yéetel le k'iino'ob k'a'ana'antako'obo';

VI. Ba'atelo'ob wáaj jela'anilo'ob ti' meyaj ich le U Kúuchilil P'is Óolal yéetel u meyajnáalo'obo';

VII. Ba'atelo'ob wáaj jela'anilo'ob ti' meyaj ich u Mola'ayil Yéeybal way México yéetel u meyajnáalo'ob;

VIII. U je'ets'el yéetel u ts'a'abal bo'olsi'ipil tumen u Mola'ayil Yéeybal way México ti' almejen mola'ayil wáaj almejen múuch'kabilo'ob wáaj ti' wíiniko'ob wáaj mola'ayo'ob, ti' nojlu'umo'ob wáaj táanxel nojlu'umo'ob, ma' táan u chíimpoltiko'ob u belbest'aanilo'ob le Noj a'almajt'aana' yéetel le a'almajt'aano'obo';

IX. Mola'ayil Yéeybal way México ku yoksik ich u meyaj uláak'o'ob ba'alo'ob tu yóok'olal táats'máansajilo'ob ts'áaja'an ti' u Chuunts'íibil III ti' u jatsts'íibil 41 yéetel u waxakp'éel xóot'ts'íibil u 134 jatsts'íibil le Noj A'almajt'aana'; ti' u belbest'aanilo'ob tu yóok'olal almejen k'aytuukul yéetel yéeybal k'aytuukule', bey xan u téek beeta'al ba'alo'ob tu yóok'olal yáaxk'a'ay yéeybalil wáaj ti' k'a'ay yéeybalil wáaj u xche' ts'áajik le bo'olsi'ipilil k'a'ana'ano', yéetel

X. Le uláak'o'ob ku je'ets'el ti' le a'almajt'aano'.

U kúuchililo'ob U Kúuchilil P'is Óolal ti' Yéeybale' yaan u k'a'abetkuunsiko'ob le béeytalilo'ob k'a'ana'antako'obo' uti'al u meentik u chíimpolta'al tu séeba'anil U ts'okt'aanil p'is óolal yéetel nu'ukbesajilo'ob, je'el bix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'.

Yéetel mix jump'éel k'aasil ti' le ba'ax jets'a'an ti' jatsts'íib 105 ti' le Noj a'almajt'aana', u kúuchililo'ob U Kúuchilil P'is Óolal ti' Yéeybal je'el u béeytal u kaxan nu'ukbesik le ma' u k'a'abetkuunsa'al a'almajt'aano'ob tu yóok'olal yéeybal ma' keetilo'ob yéetel le Noj a'almajt'aana'. Le nu'ukbesajo'ob kun a'albil yéetel le béeytalila' yaan u meyajta'al chéen tu yóok'olal le ba'ax ku p'is óolta'alo'. Tu yóok'olal le ba'alo'obo' Noj Kúuchilile' yaan u ts'áajik u yojéelt U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe'.

Lekéen a'ala'ak tumen jump'éel u kúuchilil U Kúuchilil P'is Óolal ti' Yéeybal jump'éel

ba'al tu yóok'olal u xma' a'almajt'aanil jump'éel ba'almeyajil wáaj nu'ukbesajil wáaj tu yóok'olal u na'ata'al jump'éel u belbest'aanil le Noj a'almajt'aana', ku ts'o'okole' wa le ba'al ku ya'ala'al ma' keet yéetel le ku ya'ala'al tumen jump'éel u kúuchililo'ob wáaj u Báankabil U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolalo', je'elmáakalmáak ti' le Ka'anal P'is Óolalo'obo', le kúuchililo'obo' wáaj le jaatsilo'ob ti'o', je'el u béeytal u takjo'oltiko'ob le kúulpacht'aanilo' je'el bix jets'a'an ti' le a'almajt'aano', uti'al u ts'ok ya'alik máakalmáak le ba'alo'ob ku ya'ala'alo'ob tumen u Báankabil U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe' kun p'áatalo'obo'. Le jets't'aanilo'ob kun a'albil tu yóok'olal le je'ela' ma' táan u jelbesik le ba'alo'ob jkaxan nu'ukbesa'abo'obo'.

U nu'ukbesajil le Kúuchil P'is Óolalo', u ka'aka'ajil le kúuchililo'obo', le tsolbeelankilmeyaj uti'al u nu'ukbesa'al le ba'alo'ob yaan ich u meyajo', beyxan le ba'alo'ob uti'al u je'ets'el le k'a'ana'an ba'alo'ob uti'al méektanpáajtalil tu yóok'olal lela', leti' le jets'a'ano'ob ti' le Noj a'almajt'aana' yéetel ti' le a'almajt'aano'obo'.

Le Noj Kúuchililo' je'el u béeytal, u meyajtiko'ob le p'is óolilo'ob yaan ti' u ka'aka'ajil, tumen u meyaj, lekéen k'áata'ak tumen u jaats wáaj je'elmáakalmáak ti' le péetkaajil kúuchililo'obo'; beyxane', je'el u béeytal u túuxtik ti' péetkaajil kúuchililo'ob le ba'alo'ob yaan ti' u ka'aka'ajilo' uti'al u meyajtiko'ob yéetel u nu'ukbesajil. Le a'almajt'aano' yaan u jets'ik le belbest'aano'ob yéetel tsolbeelankilmeyajo'ob uti'al u béeytal u meenta'al le nojbéeytalilo'oba'.

U tsolmeyajil, u yila'al yéetel u meyajil u Kúuchilil P'is Óolal ti' Yéeybale' yaan u ka'aka'ajta'al, je'el bix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', ti' jumpéel Múuch'kabmeyajil ti' U Nojlu'um Múuch'kabil Jejeláas P'is Óolalo'ob, lela' yaan u meenta'al yéetel u Jo'olpóopil u Kúuchilil P'is Óolal ti' Yéeybal, ts'o'okole' leti' kun jo'olintik; juntúul Yéeybal Noj Ajp'is Óolal ti' le Noj Kúuchililo' ts'aba'an yéetel insaculación; yéetel óoxtúul u máakilo'ob U Nojlu'um Múuch'kabil Jejeláas P'is. Óolalo'ob. Le Kúuchilil P'is Óolalo' yaan u ts'áajik u pa'atuukulil taak'in ti' u Jo'olpóopil U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe' uti'al u yoksa'al ti' u pa'ajo'olil ti' u pa'atuukulil taak'in ti' U Nojpaajtalil u P'is Óolalil Nojlu'umo'ob. Beyxane', le Kúuchilil P'is Óolalo' yaan u jóok'sik u Belbest'aanil chéen uti'alo'ob yéetel le noj mokt'aano'ob uti'al u ma'alob meyajo'.

Le Yéeybal Noj Ajp'is Óolalo'ob ku meentiko'ob le Noj Kúuchilil yéetel péetkaaj kúuchililo'obo' yaan u yéeya'alo'ob yéetel u yéeybalil ka'ajaats ti' óoxjaats u máakilo'ob yano'ob ti' U Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob ti' u túuxt'aan U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal

way Méxicoe'. U yéeya'al le máaxo'ob ku táakpajalo' p'aatlampaachilil kun úuchul, je'el bix jets'a'an ti' le belbest'aano'ob yéetel le beelankilmeyaj jets'a'an ti' le a'almajt'aano'.

Le Yéeybal Noj Ajp'is Óolalo'ob ku meentiko'ob le Noj Kúuchililo' k'a'ana'an u yantal ti'ob le ba'axo'ob jets'a'an ti' le a'almajt'aano', le je'elo'obo' k'a'ana'an u chukmaj le ja'abilo'ob ku k'áata'al uti'al u meentiko'ob u Ka'anal P'is Óolalil U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe', yéetel chéen bolomp'éel ja'ab kun xáantalo'ob ti' u kuucho'ob. Le p'atkuucho'ob, mina'anilo'ob yéetel ts'áaj páajtalilo'ob ti' u Yéeybal Noj Ajp'is Óolalo'ob ti' le Noj Kúuchililo' yaan u yila'al u betchajal, u ts'a'abal u yuumil yéetel yaan u ts'a'abal xan tumen le Kúuchililo', lekéen k'a'ana'anchajake', je'el bix jets'a'an ti' jatsts'íib 98 ti' le Noj a'almajt'aana'.

Le Yéeybal Noj Ajp'is Óolalo'ob ku meentiko'ob le péetkaaj kúuchililo'obo' k'a'ana'an u yantal ti'ob le ba'axo'ob jets'a'an ti' le a'almajt'aano', le je'elo'obo' k'a'ana'an u chukmaj le ja'abilo'ob ku k'áata'al uti'al u meentiko'ob u Noj Ajp'is Óolal ti' U Ka'ap'éel Noj Kúuchilil Nojlu'um P'is Óolalo'. Chéen bolomp'éel ja'ab kun xáantalo'ob ti' u kuucho'ob, ba'ale' je'el u máan ti' le buka'aj k'iino' wa ku na'aksa'al u kuucho'obe'.

Wa jach p'ata'an kuuche' yaan u ts'a'abal uláak' juntúul Noj Ajp'is Óolal ti' u yaalab k'iino'ob le kuuch ts'aba'ano'.

U máakilo'ob u Kúuchilil P'is Óolalo' yaan u paaklan meyajo'ob je'el bix jets'a'an ti' le belbest'aano'ob ku k'a'abetkuunsa'al ti' U Nojpáajtalil u P'is Óolalil Nojlu'umo'obo' yéetel ka'anal belbest'aano'ob beyxan le ma' táan u yokolo'ob ich le je'elo'ob jets'a'an ti' le a'almajt'aano'.

> **U 100 Jatsts'íibil.** U Nojlu'um Múuch'kabil Jejelaas P'is Óolalo'obe' leti' jump'éel u mola'ay U Nojpáajtalil u P'is Óolalil Nojlu'umo'obe' yaan u yantal ti' jáalk'abil técnica, kaxan áantaj yéetel uti'al u ts'áajik nu'ukbesajilo'ob.

U Múuch'kabile' yaan u meenta'al tumen wuktúul máak, ti' lelo'oba', juntúule' leti' kun u meent u Jo'olpóopil ti' U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal, láayli' xan leti' kun u jo'olpóopt ti' le Múuch'kabile'; óoxtúul Múuch'tambalnáal ts'aba'ano'ob tumen u Báankabil u U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal, yéetel ya'abil, u jach p'íitile' waxakp'éel yéeybalo'ob ti' le Noj P'is

Óolal yéetel le p'is óolalo'ob; ka'atúul Múuch'tambalnáal ts'aba'ano'ob tumen U Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob, yéetel juntúule' tumen u Noj jala'achil Nojlu'um.

Ti' tuláakal le Múuch'tambalnáalo'obo' k'a'ana'an u yantal le ba'axo'ob jets'a'an ti' jatsts'íib 95 ti' le Noj a'almajt'aana' yéetel k'a'ana'an bey máako'ob k'aj óola'an tu yóok'olal u ma'alob yéetel u ka'anal meyajo'ob, tsolmeyajil, saj óolalil yéetel tojtsikbe'enil ti' u meentik u meyajo'ob, ti' le ku ts'a'abalo'ob tumen U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolalo', k'a'ana'an xan, u yantal chímpolil ich u meyajil p'is óolil.

Le Múuch'tambale' yaan u meyaj ti' Báankabil wáaj ti' múuch'kabmeyajilo'ob. Le Báankabilo' yaan u kaxan nu'ukbesik tu yóok'olal u ts'a'abal kuuch, táakpajal, Ka'ajaajkuunsa'al yéetel u tse'elel Noj Ajp'is Óolalo'ob yéetel p'is óolalo'ob, bey xan tu yóok'olal u jeel ba'alo'ob ku je'ets'el ti' le a'almajt'aano'.

Le Múuch'tambalnáalo'obo' jo'op'éel ja'ab kun xáantalo'ob ti' u kuucho'ob, jujuntúul yaan u k'e'exelo'ob yéetel ma' táan u béeytal u ka'atéen ts'a'abal uláak' kuuch ti'ob, chéen u Jo'olpóopil Múuch'tambal ma' táan u yokol ti' le je'ela'.

Le Múuch'tambalnáalo'obo' ma' táan u táan óoltiko'ob máax ts'ájiko'ob, le meentike' yaan u meyajo'ob yéetel jáalk'abil beyxan keetkunajil. Ka'alikil u meyajtik u kuucho'obe', chéen je'el u béeytal u k'e'exelo'obe' tu yóok'olal le ba'ax jets'a'an ti' Jo'olts'íib IV ti' le Noj a'almajt'aana'.

Ti' le a'almajt'aan ku je'ets'el le chuunts'íibo'ob uti'al u ka'ansa'al yéetel u túumbenkunsa'al le ba'ax u yojel le kuchnáalo'obo', bey xan uti'al u meenta'al u meyajil p'is óolil, le je'ela' yaan u belankuunsa'al yéetel u chuunt'aanilo'ob ti' jach ma'alobil, tojtuukulil, keetkunajil, ka'analmeyajil beyxan jáalk'abil.

Je'el bix jets'a'an ti' le a'almajt'aano', le Múuch'tambalo' yaan u yantal u béeytalil ti' uti'al u jóok'sik noj mokt'aano'ob uti'al u ma'alob meentik u meyajo'obo'. U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolale' je'el u béeytal u k'áatik ti' le Múuch'tambale' u jóok'sik le noj mokt'aano'ob ku yilik k'a'ana'antako'ob uti'al u kanáanta'al u ma'alob meyajta'al le méek'tanpáajtal nojlu'umo'. U Báankabil U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal je'el xan u béeytal u xak'altik yéetel, lekéen k'a'ana'anchajake', u walk'esik le ba'alo'ob ts'o'ok u éejentik le Múuch'tambalo' yéetel u ya'abil ti' u p'íitile' waxakp'éel yéeybalo'ob. Ti' le a'almajt'aan yaan u je'ets'el bix yéetel tsolbeelankil k'a'ana'an uti'al u meyajta'al le béeytalilo'obo'.

U jets't'aanilo'ob u Múuch'tambale' bey ku p'a'atalo'ob yéetel ma' táan u k'e'exelo'obo', le meentike', ma' táan u meenta'al uláak' p'is óolil wáaj uláak' ba'al, tu yóok'olal le je'elo'oba', ja'ali' chéen wa le ku meenta'al tu yóok'olal u ts'a'abal kuuch, táakpajalil, u ka'ajaajkuunsa'al yéetel u k'e'exel Noj Ajp'is Óolalo'ob yéetel p'is óolalo'ob, le je'elo'oba' je'el u béeytal u xak'alta'alo'ob tumen U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal, chéen uti'al u yila'al wa meenta'ano'ob je'el bix jets'a'an ti' le belbest'aano'ob jets'a'ano'ob ti' le tsol a'almajt'aanil k'a'ana'ano'.

U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe' yaan u meentik u pa'atuukulil taak'in ku ts'o'okole' u Múuch'tambale' yaan u meentik uti'al uláak' jaatso' ti' U Nojpáajtalil u P'is Óolalil Nojlu'um, yéetel mix jump'éel k'aasil ti' le jets'a'an ti' wukxóot's'íib ti' u 99 jatsts'íibil le Noj a'almajt'aana'. U pa'atuukulil taak'ino'ob meenta'an beyo' yaan u túuxta'alo'ob tumen u Jo'olpóopil U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal uti'al u yoksa'al ti' u pa'ajo'olil U Pa'atuukulil u Xuuptaak'in u Múuch' péetlu'umilo'ob Méxicó. U tsolmeyajta'al U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolale' yaan u meenta'al tumen u Jo'olpóopil.

> **U 101 Jatsts'íibil.** U Ka'anal P'is Óolalo'ob U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolale', u Noj P'is Óolalo'ob, u P'is óolalo'ob, le no'ojk'abilo'ob k'a'ana'ano'ob, yéetel U Múuch'tambalnáalil U Nojlu'um Múuch'kabil Jejelaás P'is Óolalo'ob, bey xan u Ajnojp'is óolilo'ob u Nojsaalil u Tribunalil Yéeybale', mix juntéen je'el u béeytal, u k'amiko'ob mix u meentik meyaj wáaj kuuch ti' nojlu'um, ti' Péetlu'umo'ob, ti' Distrito Federal wáaj ti' le ma' uti'al kaajo'obo', chéen ja'ali' wa le mina'an u bo'olilo'obo' ti' u múuch'kabilo'ob ka'analna'atil, ka'ansaj, káan ik'ti'ililil wáaj ts'áaj áantajil.

Le máako'ob ts'o'ok u meyajtiko'ob kuuch ti' u Ka'anal P'is Óolal U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolalo', Noj Ajp'is óolalo'ob, P'is óolalo'ob wáaj U Múuch'tambalnáalil U Nojlu'um Múuch'kabil Jejelaás P'is Óolalo'ob, bey xan u Noj Ajp'is óolal ti' u Noj Kúuchilil U Kúuchilil P'is Óolal ti' Yéeybale', ma' táan u béeytal, ich le ka'ap'éel ja'ab líik'ul u ts'o'oksiko'ob u kuucho'obo', u meyajjo'ob bey ajkanáano'ob, a'almajmeyajnáalo'ob wáaj jo'olpóopo'ob ti' je'elmáakalmáak meyajil tu táan u mola'ayo'ob U Nojpáajtalil u P'is Óolalil Nojlu'ume'.

Ich le buka'aj k'iino'obo', le máako'ob ts'o'ok u meentiko'ob u Ka'anal P'is Óolalo'obo',

ma' táan u meentiko'ob le kuucho'ob jets'a'an ti' jatsabil VI ti' jatsts'íib 95 ti' le Noj a'almajt'aana', je'el u béeytale' chéen wa tu meyajtajo'ob kuucho'ob bey téek kuuchil wáaj u jeel Ka'anal P'is Óolalo'obo'obe'.

U k'áastalilo'ob le jatsts'íiba' yaan u meyajta'al yóok'ol le p'is óolal kuchnáalo'ob yaan cha'abalil ti'obo'.

Le máansajt'aano'ob ti' le ba'ax jets'a'an ti' le xóot'ts'íibo'ob ts'o'ok u máano'oba', yaan u bo'olsi'ipilta'al yéetel u tse'elel kuuchil ich U Nojpáajtalil u P'is Óolalil Nojlu'um, bey xan le náajalilo'ob yéetel le utsilo'ob ku ts'a'abalo'ob tu yóok'olal le kuucho', lela' mixba'al yaan u yil yéetel le uláak' bo'olsi'ipil jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

> U 102 Jatsts'íibil.

A. U Mola'ayil Xak'alkaxansi'ipilo' yaan u nu'ukbesa'al ti' jump'éel U Noj Mola'ayil Xak'alkaxan ti' u Noj lu'umil México bey u jáalk'ab mola'ayil múuch'kaaj, ts'aaja'an ti' u muuk' a'almajt'aan yéetel u ba'albalil.

Juntuul máak'e' uti'al ka u beet U Noj Xak'alkaxannáalil u Noj lu'umil Méxicoe', k'a'ana'an: bey lu'unkabil sijnáal tu lu'umil Méxicoe'; ka anak kex 35 u p'éelal ja'ab ti', tak tu k'iinil le ts'a'abalilo'; ka anak ti', kex lajump'éel ja'abo'ob jo'op'ok u meyaj, u ju'unil ka'analxook ti' u ajmeyajil a'almajt'aan, ka yanak ti' jump'éel ma'alob tojkuxtal yéetel wa ma' a'almajxot óolta'ak ka u bo'ot jump'éel kaxansi'ipili'.

Le Noj Xak'alkaxannáalo' bolomp'éel ja'abo'ob ken u beet tu kuuch, yaan u ts'a'abal yéetel u k'e'exel je'el bix u tso'olola':

I. Chéen p'el u xulik u bin meyaj le Noj Xak'alkaxannáalo', U Noj Mola'ayil Ajxak'al A'almajt'aano'ob yaan u yantal ti'ob 20 u p'éelal k'iin uti'al u beetiko'ob jump'éel u ts'olts'íibk'aaba' tu'ux ka yanak kex lajuntuulal ajbáaxalo'ob uti'al le meyaj, éejenta'an tumen u ka'ajaats ti' le u yóoxjaats ti' le máaxo'ob táakpaja'an te' kúuchilo', yaan u túuxta'al ti' U Noj Jala'achil México.

Wa le Noj Jala'ach ma' tu k'amaj le ts'olts'íibk'aaba' ti' le jets'k'iino'ob a'ala'ano', leti'e'

yaan u yéeyik óoxtúul máak uti'al ka u túuxt ti' U Noj Mola'ayil Ajxak'al A'almajt'aano'ob yéetel yaan u téek ts'a'abal U Noj Xak'alkaxannáalili', máax ken u beet u jéets'meyaj tak lekéen ts'a'abak jach máax ku p'áatali' je'el bix jets'a'anil te' jatsts'íiba'. Le je'el túuna', le Noj Xak'alkaxannáalo' je'el u béeytal u yokol ichil le óoxtúul máako'ob kun yéeybilo'.

II. Lekéen k'a'amak le ts'olts'íibk'aaba' ku ya'alik le jatsab ts'o'ok u máano', ichil le lajump'éeel k'iino'ob ku taalo' le Noj Jala'acho' yaan u yéeyik óoxtúul máaki' yéetel yaan u túuxtik ti' U Noj Mola'ayil Ajxak'al A'almajt'aano'ob.

III. U Noj Mola'ayil Ajxak'al A'almajt'aano'obo', yéetel le óoxtúul máako'ob yéeya'ano' yéetel u yáax bino'ob le máaxo'ob yéeya'ano', U Noj Xak'alkaxannáalil yaan u ts'áajik yéetel u muuk' u yéeybalo' ti' u ka'ajaats ti' le u yóoxjaats ti' le máaxo'ob táakpaja'an te' kúuchilo' ichil le lajump'éeel k'iino'ob jets'k'iinta'ano'obo'.

Wa le Noj Jala'ach ma' tu túuxtik le óoxtúul máako'ob yéeya'ano' ku ya'alik le jatsab ts'o'ok u máano', U Noj Mola'ayil Ajxak'al A'almajt'aano'obo' yaan u yantal ti' lajump'éeel k'iin uti'al u ts'áajik U Noj Xak'alkaxannáalil ichil le ajbáaxalo'ob ti' le ts'olts'íibk'aaba' ku ya'alik le jatsab I.

Wa U Noj Mola'ayil Ajxak'al A'almajt'aano'ob ma' táan u ts'áajik ichil le jets'k'iino'ob ku jets'ik le xóot'ts'íibo'ob ts'o'ok u máano'obo', le Noj Jala'acho' yaan u ts'áajik U Noj Xak'alkaxannáalil ichil le ajbáaxalo'ob táakpaja'ano'ob te' ts'olts'íibk'aaba' wáaj le óoxtúul máako'ob yéeya'ano'obo'.

IV. Le Noj Xak'alkaxannáalo' je'el u páajtal u k'e'exel tumen u Noj Jala'achil Méxicoe' tu yóok'olal jump'éeel yaayaj si'ipi'ilo'ob ku jets'ik le almajt'aana'. Le k'eexilo' je'el u béeytal yéetel u yéeybal u ya'abil le máaxo'ob táakpaja'ano'ob ti' u U Noj Mola'ayil Ajxak'al A'almajt'aano'ob ichil lajump'éeel u k'iinil meyaj, U Noj Xak'alkaxannáalil yaan u jel su'utul tu jets'meyajo'ob. Wa U Noj Mola'ayil Ajxak'al A'almajt'aano'ob ma' táan u ya'alik mixba'al tu yóok'olale', ku na'ata'ale' ku chíimpolta'al.

V. Tu súutukil u je'elelilo'ob U Noj Mola'ayil Ajxak'al A'almajt'aano'ob, le Masabk'iin Mola'ayo' leti' kun páayt'antik tu séeba'anil u tse'ek múuch'meyajil uti'al u ts'a'abal wáaj u meenta'al talamil uti'al u k'e'exel U Noj Xak'alkaxannáalil.

VI. U mina'antalo'ob U Noj Xak'alkaxannáalil yaan u ts'a'abal u yaanalo'ob je'el bix u

jets'ik le a'almajt'aano'.

Tu k'ab U Mola'ayil Xak'alkaxansi'ipil u t'u'ulpachtik, tu táan u kúuchililo'ob p'is óolal, ti' tuláakal le kaxansi'ipilo'obo' tu táan nojlu'umo'; yéetel tu yóok'olal lelo', yaan u k'áatik u yáax kanank'alta'al le máax ku ta'akal u poolo'obo', yaan u kaxtik yéetel yaan u ts'áajik k'aj óoltbil jaajkunaj chíikulalo'ob ku ye'es u táakpajal ti' le ba'alo'ob ku ya'alik le a'almajt'aan kaxansi'ipilo'; yaan u yaayan óoltike' le nojlu'um p'is óolalo'obo' tu yóok'olal bo'olsi'ipililo' ka xi'ik u yila'al yéetel tuláakal u tojmeyajil uti'al u beeta'al p'is óolal séeba'an yéetel t'áalkabil; yaan u k'áatik u beeta'al le bo'olsi'ipilo'obo', yéetel yaan u yokol ti' tuláakal le ba'alo'ob ku je'ets'el tumen le a'almajt'aano'.

U Noj Mola'ayil Xak'alkaxan yaan u yaantal ti', kex chéen u ka'anal Mola'ayilo'ob Xak'alkaxano'ob tu yóok'olal u kaxansi'ipilil yéeybal yéetel u yaktáanta'al corrupción, le máaxo'ob kun jo'olpóoptiko' yaan u ts'a'abalo'ob yéetel u tse'elelo'ob tumen u U Noj Xak'alkaxannáalil México. U ts'a'abal yéetel u k'e'exel le ka'anal mola'ayilo'ob xak'alkaxano'obo' ts'o'ok u máanchi'italo'obo' je'el u béeytal ma' u k'a'amal U Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob yéetel u yéeybal u ka'ajaats ti' le u yóoxjaats le máaxo'ob táakpaja'an te' kúuchilo', ichil le k'iino'ob ku je'ets'el tumen le a'almajt'aano', wa U Noj Mola'ayil jets' A'almajt'aano'ob ma' táan u beetik ich le k'iino'ob je'elo', ku na'ata'ale' ku k'amik.

A'almajt'aan kun jets'ik le chuunts'íibo'ob uti'al ka ka'ansa'ak yéetel ka túumbenkúunsa'ak ba'ax u yojel le Ajmeyajkaajo'obo' ti' U Noj Mola'ayil Xak'alkaxan (Fiscalía), bey xan uti'al ka mu'uk'a'ankuunsa'ak u ka'analxookilo'ob, le je'ela' yaan u beelankuuntik u meyaj yéetel u chuuntuukulilo'ob toj a'almajil, tojtuukulil, péeka'anmeyajil, ka'analmeyajil, tojmeyajil yéetel u tsikbe'enta'al u páajtalil wíinik.

U Noj Mola'ayil Xak'alkaxan yaan u k'ubik ja'abmanja'ab ti' u U Nojpáajtalil A'almajt'aanil yéetel U Noj Jala'achil U Múuch' Mola'ayil México (Ejecutivo de la Unión) jump'éel u tsolmeyaj ba'axo'ob tu meentaj. Yaan u jóok'ol ti' je'el máakalmáak ti' le U Noj Mola'ayil Ajjets' A'almajt'aano'ob wa ti' U Noj Mola'ayil Ajxak'al A'almajt'aano'ob (Cámaras) lekéen a'ala'ak ti'ob u ts'áajiko'ob k'aj óoltbil u xuptaak'ino'ob wáaj u ts'áajiko'ob k'aj óoltbil ba'axo'ob tu beetajo'ob.

U Noj Xak'alkaxannáalil México yéetel u kuchnáalo'obe', leti'ob u ajkuchmuuk'il tuláakal ba'al ma' tu beeli', tu'ubsajil wáaj u táats' máansajil le a'almajt'aano' tu'ux ku ba'almeyajajo'ob tu yóok'olal u jéets'meyajo'obo'.

B. U Noj Mola'ayil México yéetel u jatsk'iinmeyajil a'almajt'aano'ob ti' le péetlu'umo'obo', ich u péetil u meyajo'obe', yaan u ts'áajiko'ob u mola'ayilo'ob le ku kanáanta'al u páajtalil wíinik, ku kanáanta'al tumen le Méxicoil a'almajt'aano'obo', máaxo'ob kun u k'aj óolto'ob ts'áaj ojéelalilo'ob tu yóok'olal ba'almeyajo'ob wáaj tu'ubsajilo'ob ku meenta'al tumen je'el máakalmáak jala'achil wáaj meyajnáal kaajile', ich le je'ela' ma' táan u yokol le ku meenta'al tumen U Nojpáajtalil u P'is Óolalil Nojlu'um, ku táats'máansiko'ob le páajtalilo'oba'.

Le mola'ayo'ob ku ya'ala'al ti' le xóot'ts'íib ts'o'ok u máana', yaan u pa'ajo'oltik tsolxikino'ob tu táan kaaj, mixba'al ka yanak u yilo'ob yéetel waba'ax mola'ayil, takjo'olo'ob yéetel ts'áaj ojéelalo'ob tu táan le jala'acho'ob tu'ux unajo'. Tuláakal Ajmeyajkaajo'obe' k'a'ana'an u núukik le tsolxikino'ob ku ts'a'abal u k'aj óolto'ob tumen le mola'ayo'oba'. Le tsolxikino'ob lekéen p'áatak mix k'ama'ano' wáaj mix beeta'ab tumen le jala'acho'obo' wáaj tumen le ajmeyajkaajo'obo', leti'obe' k'a'abet u beetiko'ob, u líik'sik u yóolo'ob yéetel u ts'áajiko'ob ojeltbil tu táan kaaj ba'axten mix tu k'amo'obi'; bey xane', U Noj Mola'ayil Ajxak'al A'almajt'aano'ob wáaj ichil u je'eel le Masabk'iin Mola'ayo', wáaj u jatsk'iinmeyajil a'almajt'aano'ob ti' le péetlu'umo'obo', je'el bix k'a'ana'ane', je'el u páajtal u t'a'anal, u k'áata'al ti' le mola'ayo'obo', ti' le jala'acho'ob wáaj ajmeyajkaajo'ob ajkuchmuuk'o'ob uti'al ka u ye'esubáaj tu táan a'almajt'aan mola'ayo'ob, uti'al ka u tsolo'ob ba'ax yóok'olal ma' tu k'amo'obi'.

Le mola'ayo'oba' mina'an páajtalil ti'ob tu yóok'olal ba'alo'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel yéeytáambalil yéetel le ba'alo'ob ich u Méek'tampáajtalilo'obo'.

Le mola'ayil kun jets'bil tumen U Múuch' Mola'ayil Méxicoe' yaan u k'aaba'atike' U Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wíinik tu Nojlu'umil México; yaan u yantal u jáalk'abil u meyaj yéetel u taak'inil, u muuk' a'almajt'aanil yéetel u ba'albalilo'ob ti' leti'.

U Noj A'almajt'aanilo'ob le Péepetlu'umo'obo' yéetel U Ya'almajt'aanil u Noj jala'achil Distrito Federal (Estatuto de Gobierno del Distrito Federal) yaan u jets'iko'ob yéetel yaan xan u táan óoltiko'ob u jáalk'abil le mola'ayo'ob ti' u kanáanta'al u páajtal wíiniko'.

U Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wíinik tu Nojlu'umil México yaan u yantal ti' jump'éel U Múuch'tambalil K'áatchi'il kun meentbil tumen lajuntúul Múuch'tambalnáalo'ob kun yéeybilo'ob yéetel u yéeybalil ka'ajaats ti' óoxjaats u máakilo'ob yano'ob ti' U Noj

Mola'ayil Ajsxak'al A'almajt'aano'ob wáaj, tu je'elile', tumen u Masabk'iin Mola'ayil U Noj Mola'ayil u Nojlu'umil México, yéetel le láayli' buka'aj yéeybalo'. Ti' le a'almajt'aano'obo yaan u je'ets'el le ba'alo'ob k'a'ana'an uti'al u ts'a'abal k'aj óoltbil le máax ku ya'ala'al u ts'a'abal tumen le láayli' Noj Mola'ayilo'. Jujunja'ab kun k'exbil le ka'atúul Múuch'tambalnáal úuchbentako'ob ti' le kuucho', chéen ja'ali' wa ku ka'aya'ala'al u ts'a'abalo'ob yéetel ku ka'ats'a'abalo'ob ti' le kuucho'.

U Jo'olpóopil U Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wíinik tu Nojlu'umil México', le máax xan ku jo'olintik U Múuch'tambalil K'áatchi'il, yaan u yéeya'al je'el bix jets'a'an ti' le xóot's'íib ts'o'ok u máana'. Jo'op'éel ja'ab kun xáantal ti' u kuuch, je'el u béeytal u ka'atéen yéeya'al chéen juntéene' yéetel je'el u béeytal u k'e'exel ti' u kuuche' chéen tu yóok'olal le ba'axo'ob jets'a'ano'ob ti' Jo'olts'íib IV ti' le Noj a'almajt'aana'.

U yéeya'al u noj Jala'achil U Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wíinik tu Nojlu'umil México', je'el bix xan le táakpajano'ob ti' U Múuch'tambalil k'áatchi'ilo', yéetel ti' u noj jala'achilo'ob le mola'ayo'ob uti'al u kanáanta'al u páajtalil wíinko'ob yano'ob te' péetlu'umo'obo', yaan u tak'inubáajo'ob ti' jump'éel u beelankilmeyaj k'áat chi'il tu táan kaaj, tu'ux ka chiikpajak u sáasmeyajilil, je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano'.

U Jo'olpóopil U Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wíinik tu Nojlu'umil México', ja'abmanja'ab kun u ts'áaj jump'éel tsolmeyaj tu yóok'olal u meyaj ti' U Nojpáajtalilo'ob México. Uti'al lela' yaan u bin tu táan U Múuch' Mola'ayil México je'el bix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

U Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wíinik tu Nojlu'umil México' yaan u meyajtik le xma' k'am óolalo'ob kun yantalo'ob tu yóok'olal le ts'áaj k'aj óolilo'obo', ch'a'at'aano'ob wáaj tu'ubsajilo'ob ti' U Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wíinik yano'ob te' péetlu'umo'obo'.

U Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wíinik tu Nojlu'umil México' je'el u béeytal u xak'alkaxantik le ba'alo'ob ku yila'al bey yaayaj táats' máansajilo'ob ti' le u páajtalilo'ob wíiniko', lekéen u yil bey k'a'abet u yúuchulo' wáaj ken k'áata'ak xan tumen U Noj Jala'achil México, wáaj tumen wajayp'éel ti' Mola'ayilo'ob U Múuch' Mola'ayil México, u jala'achil jump'éel Péetlu'um, Noj Jala'ach Jo'olpóopil Distrito Federal wáaj U Jatsk'iinmeyajil A'almajt'aanilo'ob le péepetlu'umo'obo'.

> **U 103 Jatsts'íibil.** U Kúuchilo'ob P'is Óolal way Méxicoe' yaan u kaxan nu'ukbesiko'ob tuláakal le ba'atelt'aano'obo' kun yantal.

I. Tu yóok'olal píik'kab belbest'aano'ob (normas generales), ba'alo'ob ku beeta'al wáaj u tub óolalilo'ob le jala'ach ka u táats'máans u páajtalilo'ob wíinik chíimpoolta'ano'ob yéetel le a'almajkanáanilo'ob ts'áaba'an uti'al u kanáanta'al tumen le a'almajt'aana', je'el bix xan ti' u nojk'axt'aanil nojlu'umilo'ob tu'ux táakpaja'an u Nojlu'umil Méxicoo';

II. Tu yóok'olal píik'kab belbest'aano'ob wáaj ba'alo'ob ku meentik u jala'achil nojlu'um kun luk'sik u muuk' wáaj ku nakik u tsikbe'enil Péetlu'umo'ob wáaj u péetil ti' u páajtali le Distrito Federalo', yéetel

III. Tu yóok'olal píik'kab belbest'aano'ob wáaj ba'alo'ob ku meentik u jala'achilo'ob Péetlu'umo'ob wáaj ti' Distrito Federal ku yokolo'ob ti' u péetil u páajtalil u jala'achil nojlu'um.

> **U 104 Jatsts'íibil.** U Kúuchilo'ob P'is Óolal way Méxicoe' yaan k'aj óoltiko'ob:

I. Ti' beelankilmeyajo'ob yaan ba'al u yil yéetel nojlu'um kaxansi'ipil;

II. Ti' tuláakal u xwo'okinilo'ob u táan kaaj wáaj ti' komba'albalil ka jóok'oko'ob ichil u beeta'al yéetel u jets'meyajta'al u a'almajt'aanilo'ob nojlu'umo'ob wáaj ti' U Nojk'axt'aanil Nojlu'umilo'ob meenta'ano'ob tumen u Nojlu'umil Méxicoo'. U ka'aka'aj u yéeya'al tumen le máax meentik yéetel chéen lekéen beeta'ak k'aas ti' u tuukulo'obe', je'el u páajtal u k'aj óolta'alo'ob tumen Ajp'is Óolalo'ob yéetel tumen u kúuchililo'ob u p'is óolalil péetlu'umo'ob.

Le jets'ts'okt'aanilo'ob ti' yáax kúuchililo' je'el u páajtal u luk'sa'al tu táan u nojochil le p'is óolal u yojel le ba'al yáax ucha'ano';

III. Ti' u ba'alilo'ob zak'alkuunnajil ku k'atikubáajo'ob tu yóok'olal u jach ts'okjets't'aanilo'ob u Kúuchilil u P'is Óolta'al k'uuxilo'ob-tsolmeyajil ku t'aan u jatsbil XXIX-H ti' le u 73 jatsts'íib yéetel tu IV jatsabil, kóotsts'íibil e) ti' u 122 jatsts'íibil le Noj

A'almajt'aana', chéen ti' le ba'alo'ob ku jets'ik le a'almajt'aano'obo'. U xak'alkuunnajilo'obe', yaan u k'aj óolta'alo'ob tumen U Ka'ap'éel Noj Kúuchilil Nojlu'um P'is óolal, yaan u tak'ikubáajo'ob ti' le táak óolilo'ob ti' u belbest'aanil a'almajt'aan 103 yéetel 107 ti' u jatsts'iibil le Noj A'almajt'aana' ku jets'ik uti'al u xak'alkuunnajil le áantaj tu táan a'almajt'aano'obo', yéetel tu paach le ts'okjets't'aanilo'ob ku jets't'anta'al tumen U Ka'ap'éel Noj Kúuchilil Nojlu'um P'is óolal ma' táan u béeytal u p'is óolta'al wáaj u beetta'al uláak' ba'al ti';

IV. Ti' tuláakal le xwo'okino'ob tu yóok'olal le u páajtalil k'áak'náabilo';

V. Ti' xan le tu'uxo'ob ku táakpajal U Múuch' Péetlu'umilo'ob México;

VI. Ti' le xwo'okino'ob yéetel ti' le tojbe'enmeyajilo'ob ku xmáanchi'itik u 105 jatsts'iibo', le je'elo'ob xano' yaan u yojéelta'al tumen U Xuul Noj Kúuchilil P'is óolal way Méxicoe';

VII. Ti' le ku jóok'olo'ob ichil jump'éel Péetlu'umo' yéetel ti' juntúul wáaj ti' ya'ab Éetkajnáalo'ob ti' uláak' Péetlu'um, yéetel

VIII. Ti' le ba'alo'ob yaan u yil yéetel le táakpaja'ano'ob ti' u Múuch'kabil Jala'acho'ob yéetel u Múuch'kabil P'is óolal Méxicoil.

> **U 105 Jatsts'iibil.** U Xuul Noj Kúuchilil P'is óolal way Méxicoe' yaan u k'aj óoltik, je'el bix jets'a'an ti' le belbes a'almajt'aano', ti' ba'alo'ob je'ela':

I. Le a'almaj k'uuxilo'ob tu yóok'olal yéeybalo' ma' táan u yokol ich lela', le ku yúuchul ich:

a) Le nojlu'umo' yéetel jump'éel Péetlu'um wáaj Distrito Federal;

b) Le nojlu'umo' yéetel jump'éel méek'tankaaj;

c) U Nojpáajtalil Jala'achil yéetel U Múuch' Mola'ayil México; le je'elo' yéetel je'el máakalmáak ti' u Molayilo'ob le je'ela', wáaj lekéen k'a'ana'anchajake', Masabk'iin Mola'ay, bey u mola'ayil nojlu'umo'ob wáaj ti' le Distrito Federale';

- d) Jump'éel Péetlu'um yéetel uláak';
- e) Jump'éel Péetlu'um yéetel Distrito Federal;
- f) Distrito Federal yéetel jump'éel méek'tankaaj;
- g) Ka'ap'éel méek'tankaaj ti' jejeláas Péetlu'umo'ob;
- h) Ka'ap'éel Nojpáajtalilo'ob ich jump'éelili' Péetlu'ume', tu yóok'olal u noj a'almajil u nojtáambal meyajo'ob wáaj noj belbest'aano'ob;
- i) Jump'éel Péetlu'um yéetel ti' jump'éel u méek'tankaajo'obe', tu yóok'olal u noj a'almajil u nojtáambal meyajo'ob wáaj noj belbest'aano'ob;
- j) Jump'éel Péetlu'um yéetel jump'éel u méek'tankaajil uláak' ti' uláak' Péetlu'um, tu yóok'olal u noj a'almajil u nojtáambal meyajo'ob wáaj noj belbest'aano'ob;
- k) Ka'ap'éel u Mola'ayilo'ob u jala'achil Distrito Federal, tu yóok'olal u noj a'almajil u nojtáambal meyajo'ob wáaj noj belbest'aano'ob; yéetel
- l) Ka'ap'éel Jáalk'ab a'almaj mola'ayo'ob, yéetel ich jump'éel ti' le ka'ap'éelo'obo' yéetel U Nojpáajtalil Jala'achil ti' Nojlu'um wáaj U Noj Mola'ayil u Nojlu'umil México tu yóok'olal u a'almajil u nojtáambal meyajo'ob wáaj noj belbest'aano'ob. Le ba'ax ku ya'ala'al te' kóotsts'íibila' je'el u páajtal u jets'meyajta'al ti' le táan óolal mola'ayil ku je'ets'el tumen u 60. jatsts'íibil le Noj A'almajt'aana'.

Chéen wáaj le k'uuxilo'ob ku yúuchulo'ob tu yóok'olal noj belbest'aano'ob ti' le Péetlu'umo'ob wáaj ti' le méek'tankaajo'ob jelsutt'anta'ano'ob tumen le Múuch' péetlu'umo'obo', ti' le méek'tankaajo'ob jelsutt'anta'ano'ob tumen péetlu'umo'obo', wáaj tu yóok'olal le ba'axo'ob jets'a'an ti' u kóotsts'íibil c), h) yéetel k) ts'o'ok u máano'oba', yéetel u nu'ukbesajil U Xuul Noj Kúuchilil P'is óolale' ka u jáaws u biilalo'obe', le u nu'ukbesajilo'oba' yaan u yoksaj óolalo'ob ti' tuláakal kaaj lekéen chíimpolta'ak tumen u ya'abil kex waxakp'éel yéeybalo'ob.

Tu yóok'olal le u jeel ba'alo'obo', u nu'ukbesajilo'ob U Xuul Noj Kúuchilil P'is óolale',

yaan u yoksaj óolalo'ob chéen ti' le máaxo'ob jtáakpaj te' k'uuxilo'.

II. Le xma' a'almajt'aan tojbe'enmeyajil ku tuukulil u ya'alik u kúulpacht'aanil ti' jump'éel u belbest'aanil nojlu'um yéetel ti' le Noj a'almajt'aana'.

Je'el u béeytal u meyajta'al le xma' a'almajt'aan tojbe'enmeyajil, ichil le 30 u p'éleel k'iin líik'ul úuchik u ts'a'abal k'aj óoltbil le belbest'aano', ich:

- a)** U 33 %il u máakilo'ob U Noj Mola'ayil Ajjets' A'almajt'aano'ob ti' U Múuch' Mola'ayil Méxicoo', mix táan u kibiko'ob nojlu'um a'almajt'aano'ob wáaj ti' Distrito Federal jóok'sa'an tumen u U Múuch' Mola'ayil México;
- b)** U 33%il u máakilo'ob U Noj Mola'ayil Ajxak'al A'almajt'aano'ob, mix táan u kibiko'ob nojlu'um a'almajt'aano'ob wáaj ti' Distrito Federal jóok'sa'an tumen u Noj Mola'ayil Nojlu'um wáaj ti' u Nojk'axt'aanil Nojlu'umilo'ob meenta'an tumen U Nojlu'umil Méxicoo';
- c)** U Noj Jala'achil Méxicoe', ka'alikil u ch'a' óoltik u t'aan u A'almaj Múuch'tambalnáal ti' le Noj Jala'achilo', mix táan u kibiko'ob u piik'kab belbest'aanilo'ob yéetel ti' le péepetlu'umo'obo';
- d)** U 33%il u máakilo'ob ti' wamáakalmáak u a'almajt'aan mola'ayilo'ob péetlu'umo'ob, mix táan u kibiko'ob le a'almajt'aano'ob beeta'ano'ob tumen le mola'aya';
- e)** U 33%il u máakilo'ob U Mola'ayt'aan Jo'olpóopo'ob ti' Distrito Federal, mix táan u kibiko'ob le a'almajt'aano'ob u beeta'an tumen le Mola'ayt'aana', yéetel
- f)** Le Almejen mola'ayo'ob u ts'íibtmajubáajo'ob ti' U Mola'ayil Yéeybal way Méxicoe', yéetel u táak óolal u nojlu'um múuch'kabile', mix táan u kibiko'ob u a'almajt'aanil u yéeybalil nojlu'ume' wáaj péetlu'umo'obe'; yéetel le almejen mola'ayo'ob u ts'íibtmajubáajo'ob ich péetlu'umo', yéetel u péetlu'um múuch'kabile', jach chéen ti' u xma' ki'ibil u a'almajt'aanilo'ob yéeybalo'ob ts'a'aba'an k'aj óoltbil tumen u a'almajt'aan mola'ayil le Péetlu'um jts'áaj u ju'unil úuch u ts'íibtikubáajo'.
- g)** U Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wiinik tu Nojlu'umil México, ma' táan u éejentik a'almajt'aano'ob ti' nojlu'um, péetlu'um yéetel ti' Distrito Federal, bey xan ti' u nojk'axt'aanil nojlu'umo'ob meenta'an tumen u Noj jala'achil México yéetel

chíimpoolta'an tumen U Noj Mola'ayil Ajxak'al A'almajt'aano'ob, ku luk'siko'ob u muuk' u páajtalilo'ob wíinik ku ts'a'abal ti' le Noj a'almajt'aana' yéetel ti' le Nojk'axt'aanil Nojlu'umilo'ob tu'ux táakpaja'an U Nojlu'umil México'. Beyxane' le mola'ayo'ob ku kanáantiko'ob u páajtalilo'ob wíinik yaan ich u péetlu'umilo'ob Nojlu'umo', ma' táan u éejentiko'ob a'almajt'aano'ob ts'a'aba'an k'aj óoltbil tumen u Péetlu'um Jatsk'iinmeyajil A'almajt'aan yéetel U Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wíinik tu Nojlu'umil Distrito Federal, ma' táan u chíimpoltiko'ob a'almajt'aano'ob jóok'sa'ano'ob tumen u A'almaj Mola'ayt'aanil Distrito Federal.

h) Le táan óolal mola'ayil ku jets'ik u 6 jaatsts'íibil le Noj A'almajt'aana' ma' táan u kibik a'almajt'aano'ob ti' nojlu'um, péetlu'um yéetel ti' Distrito Federal, bey xan ti' u nojk'axt'aanil nojlu'umo'ob meenta'an tumen u Noj jala'achil México yéetel chíimpoolta'an tumen U Noj Mola'ayil Ajxak'al A'almajt'aano'ob, ku luk'siko'ob u muuk' u páajtalilo'ob u k'aj óolta'al u meyaj jala'acho'ob yéetel u kanáanta'al u chíikulilo'ob wíinik. Beyxane' le mola'ayo'ob garantés yaano'ob ich u péetlu'umilo'ob Nojlu'umo', ma' táan u éejentiko'ob a'almajt'aano'ob ts'a'aba'an k'aj óoltbil tumen u Péetlu'um Jatsk'iinmeyajil A'almajt'aan yéetel u táan óolal mola'ayil Distrito Federal, ma' táan u chíimpoltiko'ob a'almajt'aano'ob jóok'sa'ano'ob tumen u A'almaj Mola'ayt'aanil Distrito Federal.

i) U Noj Xak'alkaxannáalil u Nojlu'umil México tu yóok'olal u a'almajt'aanilo'ob nojlu'ume' yéetel ti' u péetlu'umilo'obe', tu yóok'olal bo'olsi'ipil yéetel tsolbeelankil xak'alsi'ipilil, yéetel le yaan ba'al u yil yéetel u meyajo'obo'.

Le jaaj jump'éel beejil uti'al u ya'ala'al ti' Noj A'almajt'aan ma' táan u éejenta'al u a'almajt'aanil yéeybalilo' leti' le ku je'ets'el ti' le jatsts'íiba'.

U ya'almajt'aanilo'ob yéeybalil nojlu'um yéetel péetlu'umo'obe', k'a'ana'an u nojts'áaj k'aj óolta'al yéetel u ts'áaj k'aj óolta'al ichil 90 u p'éelal k'iin ma'ili' káajak u meyajil yéeybal tu'ux kun k'a'abetkuunsbilo', yéetel ich lela' ma' táan u béeytal u yantal noj a'almajil jelbesajilo'ob ti'.

Ti' u jets't'aan U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe' chéen ku béeytal u jáawsiko'ob u biilal le belbest'aan jelsutt'anta'ano'obo', chéen wa úuchak u chíimpolta'alo'ob kex tumen u ya'abil kex waxakp'éel yéeybalo'ob.

III. Tumen u meyaj wáaj tumen ku tsol k'áata'al ti' U Yáax Noj Kúuchilil Nojlu'um P'is

Óolal wáaj u Noj Jala'achil México, yéetel u táak óolal A'almaj Múuch'tambalnáal ti' Noj Jala'achil, bey xan ti' U Noj Xak'alkaxannáalil u Nojlu'umil México ti' le ba'almeyajo'ob tu'ux ku táakpajal U Mola'ayil Xak'alkaxansi'ipil, je'el u páajtal u k'aj óoltik le áantajo'ob xu'ulsaj tu paach u ts'okt'aanil p'is óolalo'ob ti' P'is Óolalo'ob jets'a'an ich u tsolbeelankil xak'alsi'ipilil tu'ux ku táakpajal le nojlu'umo' yéetel u béeytalil yéetel u k'a'ana'anil k'áatike'.

U ya'ala'al ma' paatal le jets't'aano'ob ku ya'ala'al ti' u jaatsilo'ob I yéetel II ti' le jatsts'íiba', ma' táan u meentik yúuchul sutpach, chéen ja'ali' wa tu yóok'olal bo'olsi'ipile', tu'ux kun chíimpoltbil le nojtáambal chunt'aano'ob yéetel le a'almajil jets't'aano'ob kun k'a'abetkuunsbilo'ob tu yóok'olal le je'ela'.

Chéen wa ma' táan u chíimpolta'al le jets't'aano'ob ku ya'ala'al ti' jaatsil I yéetel II ti' le jatsts'íiba' yaan u k'a'abetkuunsa'al, ti' le k'a'ana'ano', le ba'alo'ob jets'a'ano'ob ti' le yáax ka'apéel xóot'ts'íib ti' u jaatsil XVI ti' u 107 jatsts'íibil le Noj a'almajt'aana'.

> **U 106 Jatsts'íibil.** Tu k'ab U Nojpáajtalil P'is Óolal Nojlu'um je'el bix jets'a'an ti' le a'almajt'aan k'a'ana'ano', u xu'ulsik ba'atelt'aano'ob kun yúuchulo'ob tumen u meyaj, ich U Kúuchilo'ob P'is Óolal way Méxicoe', ich le je'elo'oba' yéetel ti' Péetlu'umilo'ob wáaj ti' Distrito Federal, ich ti' le yaan ti' jump'éel Péetlu'um yéetel ti' le uláak'o'obo', wáaj ich uláak' yaan ti' jump'éel Péetlu'um yéetel le ti' yaan ti' Distrito Federalo'.

> **U 107 Jatsts'íibil.** Le k'uuxilo'ob ku ya'ala'al ti' u 103 jatsts'íibil le A'almajt'aana', ma' táan u yookol le tu yóok'olal le yéeybalo'; lela' yaan u chíimpolta'al ich le beelankilmeyajo'ob ku jets'ik u belbest'aanil a'almajt'aan, je'el bix u tso'olol ti' le chuunts'íibo'oba':

I. Le áantaj p'is óolalilo' mantats' kun meentbil lekéen k'áata'ak tumen le máax si'ipilta'ano', le máax a'alik yaan jump'éel u páajtalil wáaj jump'éel u k'a'ana'anil juntúul máak wáaj jump'éel múuch'kabil, chéen wáaj le ba'ax ku ya'ala'al ku péech' óoltik le páajtalilo'ob chíimpolta'an tumen le A'almajt'aana' yéetel ka u loobilt u baatsil a'almajilo', je'el bixake' ich táats' loobil wáaj ti' bix anik tu táan le a'almajilo'.

Tu yóok'olal le a'almajmeyajo'ob wáaj jets't'aan u taalo'ob te' tu kúuchilo'ob p'is óolalo'obo', ti' tsolmeyajilo'ob wáaj tu yóok'olal meyaj, le máax ku takpoolo' k'a'abet u ya'alik yaan ti' jump'éel u noj páajtalil máak ku loobilta'al ti' yéetel jach tu yóok'ol ku lúubul;

II. Le ts'okt'aanil p'is óolal ku ya'ala'al te' áantaj p'is óolalilo' chéen yaan u yilik ti' le jtakpoolo'ob k'atmajilo'obo', ku xu'ulbesik u bo'oybesajo'ob yéetel u kanano'ob, wa ku béeytale', chéen tu yóok'olal le ba'ax ku ya'alik le takpoolo'.

Ti' le Áantaj p'is óolal tu táan a'almajt'aan ichil u xaak'alil, ku kaxta'al u nu'ukbesajil le xma' a'almajt'aanil ti' jump'éel p'íik'kab belbest'aan u ka'apuul u yúuchul ji'iji'inako', U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe' leti' kun u ts'áaj u yojéelt le jala'ach túuxmajilo'.

U mola'ayilo'ob u Nojpáajtalil P'is Óolal ti' Méxicoe' lekéen u jets' méek'tampáajtalilo'ob uti'al u jel a'ala'al tu'ux ku je'ets'el u xma' a'almajt'aanil jump'éel píik'kab belbest'aane', U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe' leti' kun ts'íibju'unt le jala'ach túuxtmajilo'. Jmáan 90 u p'éel k'iinilmeyaj jets'k'iinta'an mix táan u kaxtal u nu'ukbesajil le xma' a'almajt'aanilo', U Xuul Noj Kúuchilil P'is.

Óolal way Méxicoe' yaan u ts'áajik ojéeltbil, wa ku chíimpolta'al tumen u ya'abil kex waxakp'éel yéeybalo'ob, u píik'kab k'a'ayt'aanil xma' a'almajt'aanil, tu'ux kun jets'bil u naak u meyajtik u páajtalilo'ob yéetel je'el bix u je'ets'el tumen u belbest'aanil a'almajt'aano'.

Le jets'a'an ti' u ka'ap'éel xóot'ts'íib ts'o'ok u máana' ma' táan u jets'meyajta'al ti' le píik'kab belbest'aano'ob tu yóok'olal bo'olilo'. Te' áantaj p'is óolalo' unaj u jeelts'áabal u jeel le ba'ax ma' jach jeets'el tu yóok'olal le t'aano'ob ti' táats' máansajil wáaj nich'bankuunsajil je'el bix u je'ets'el tumen u belbest'aanil a'almajt'aano'.

Lekéen ba'atelt'anta'ak ba'alo'ob yaan wáaj je'el u béeytal u meentik u luk'sa'al u páajtalil u táanlu'umil wáaj le ba'alo'ob uti'alo' yéetel u ch'a'abal u lu'umilo'ob, u ja'ilo'ob, u su'ukilo'ob yéetel k'áaxo'ob ti' u k'áaxilo'ob kaaj wáaj le múuch' kajtalo'ob suuka'an wáaj yaan u páajtalil u kanáantiko'ob le estado comunalo', wáaj xan ku luk'sa'al ti' le máaxo'ob meyajtik t'oxbil k'áaxo' (ejidatarios) wáaj ti' le máaxo'ob meyajtik u k'áaxil

kaajo' (comuneros), k'a'ana'an u mu'uch'ul tuláakal le ba'alo'ob je'el u béeytal u yáantik le péetlu'umo'ob wáaj le máaxo'ob ts'o'ok u ya'ala'alo', yéetel u ch'a'at'anta'al le meyajjo'ob ku tukulta'al k'a'ana'an uti'al u je'ets'el u páajtalil u meyajta'al lu'umo'ob (derechos agrarios), bey xan tu'ux u taalbal yéetel ba'ax ku p'atik le ba'alo'ob ku ba'atelt'anta'alo'.

Ma' táan u béeytal le p'is óolalo'ob ku ya'ala'al ti' le xóot's'íib ts'o'ok u máana', wa uti'al u meentik k'aas ti' núcleos ejidales wáaj comunales, wáaj xan ti' máaxo'ob meyajtik t'oxbil k'áax wáaj máaxo'ob meyajtiko'ob u k'áaxil kaaj, u luk'sa'al tu yóok'olal u ch'éenel u meyaj le takpoolo'obo' ba'ale' mix xan ka máanak u k'iinilo'ob, ba'ale' je'el máakalmáak ti' le ka'ap'éela' je'el u béeytal u jets'nojt'anta'al wa uti'al u taasik uts ti'obe'. Lekéen meenta'ak ba'atelt'aano'ob yóok'olal waba'ax ku taasik k'aas ti' u múul páajtalilo'ob múuch' kajtalo'obe', ma' xan táan u éejenta'al ka xúump'ajta'ak mix xan ka chíimpolta'ak ba'ax ku ya'alik le ba'alo'ob ku ba'altelt'anta'alo', chéen ja'ali' wa ka ch'a'at'anta'ak le u yáaxil tumen le Noj Mola'ayt'aano', wáaj xan le u ka'ap'éelo' ti' u taal ti' le je'ela'.

III. Lekéen ba'atelt'anta'ak ba'ax ku meentik u kúuchililo'ob p'is óolalo'ob, ti' u kúuchilil tsolmeyajilo'ob wáaj u kúuchilil meyajje', le áantaj p'is óolalo' chéen ku béeytal u yúuchul ich le je'elo'oba':

a) Tu yóok'olal u ts'ook ts'okt'aanil p'is óolal, uláak' ts'okt'aano'ob yéetel jets't'aanilo'ob ku xu'ulsiko'ob u meyajil p'is óolal, ka'alikil le táats' máansajilo' ka úuchuk ichilo'ob wáaj, jmeenta'ab ichil le tsolbeelankilo', ka u meent k'aas ti' u yáantajilo'ob le máax ku takjo'olo', ku ts'o'okole' ka anak ba'ax u yil yéetel u ts'ook ts'okt'aanilo'. Tu yóok'olal le áantaj p'is óolal ku ya'ala'al te' kóotsts'íiba' yéetel tu jo'op'éel jatsabil le jaatsts'íiba', U Ka'ap'éel Noj Kúuchilil Nojlu'um P'is Óolal k'a'abet u yéeyik ichil tuláakal le táats' máansajilo'ob ti' kaxanxak'alilo'ob meyajnajo'ob yéetel le xan lekéen tsolbejta'ake' ka u ya'ale', tu yóok'olal le takpoolo', yéetel yaan u je'ets'el le túumben jets't'aano'. Wa le táats' máansaj tsolbeelankilo'ob ma' jk'áata'ab ti' le yáax áantaj p'is óolalo', mix xan tu tumentaj mix ba'al u Ka'ap'éel Ka'anal Kúuchilil u Nojlu'umil P'is óolal tu'ux ku béeytal u meenta'al u jeel le ts'áaj ojéelalo', ma' táan u ch'a'abal bey jump'éel táats' máansajile', mix ti' u xak'alxokil meyaj tu yóok'olal le áantaj p'is óolal kun jóok'ol tu paacho'.

Le máax ts'o'ok u k'amik jump'éel u yáantaj ts'okt'aanil p'is óolal yéetel le yaan u tuukulil ti' ma' u p'atik bey le ba'atelt'aano', je'el u béeytal u ts'áajik k'aj óoltbil áantaj p'is óolale', tsaaylanpaach ti' le ku táakmuk'tik je'el máakalmáak ti' máaxo'ob jtáakpaj ich le p'is óolal ku ya'alik le ba'atelt'aano'. Leti' le a'almajt'aan kun jets'ik túun bix k'a'abet u

táakmuk'ta'alo'.

Uti'al u béeytal le p'is óolalo' le áantajilo'ob ku jets'ik le a'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo' k'a'abet u láaj meyajta'al; tu yóok'olal le ts'okt'aanilo'ob p'is óolal, uláak' ts'okt'aano'ob yéetel jets't'aano'ob tu'ux je'el u béeytal u jebesalo'obe' wáaj u luk'sa'alo'obe'; u p'atmeyajta'al le áantajilo'ob chéen je'el xan u yúuchule' wa le a'almajt'aan ku chíimpoltiko'.

Uti'al u ba'atelt'anta'al u ts'ook ts'okt'aanil p'is óolal, uláak' ts'okt'aan wáaj jets't'aan ka u xu'uls le p'is óolalo', k'a'abet u beeta'al u chíimpolil le táats' máansajilo'ob ti' u ya'almajt'aanil le beelankilmeyajo'obo', mantats' yéetel wa le máax ku takjo'olo' u jelsutt'antmaj ichil u k'áata'al ka meenta'ak le p'is óolalo' yéetel le áantajilo'ob wáaj le ba'ax a'almaj áantajil yaan ti'o' yéetel xan wa tumen ku ye'esik le ordinaria a'almajt'aan tu yóok'olalo'. Le ba'al je'ela' ma'atáan u k'áata'al ti' áantaj p'is óolalo'ob tu paach u páajtalil paalal wáaj k'oja'anilo'ob, bix anil (máak) tu táan kaaj, wáaj ti' u yutsil wáaj u jets' óolalil le láak'tsililo', mix xan ti' le u taalo'ob ti' p'is óolalo'ob k'a'ayt'a'an tumen le máax ts'okt'anta'an u bo'olsi'ipililo'.

b) Ku yila'al yaan ba'alo'ob ku yúuchul ti' p'is óolal ku meentik ma' u kaxta'al utskíinajil, bey jok'a'an tu no'ojbesajil p'is óolale' wáaj kéen ts'o'okok, wa mina'an mix jump'éel áantaj je'el u béeytal u meyajta'al tu yóok'olale', yéetel

c) Tu yóok'olal ba'almeyajilo'ob ku meentik k'aas ti' yaanal máako'ob mixba'al yaan u yilo'ob yéetel le p'is óolalo';

IV. Tu yóok'olal tsolmeyajile' le áataj p'is óolalo' ku béeytal u meenta'al, ts'o'okole', tu paach le ba'alo'ob wáaj tub óolalo'obo' u taal ti' jejeláas u jala'achilo'ob u mola'ayil p'is óolalo'ob, tsolmeyajilo'ob wáaj tu yóok'olal meyaj, ku meent jump'éel k'aasil xma' utskíinajil ti', tu yóok'olal le ba'alo'ob a'almaj áantiko'. K'a'abet túun u láaj meyajta'al tuláakal le ba'alo'ob áantiko' yéetel ka jáawsa'ak u biilal le ba'alo'obo' je'el bix jets'a'anil te' a'almajt'aano'ob wáaj tu yóok'olal u k'a'atal jump'éel p'is óolal, áantajil wáaj le a'almaj áantaj beetik u yúuchul le k'aasilo', yéetel u yéet nakpacho'ob je'el bix le kanáantik le belbest'aanil a'almajt'aano' yéetel ma'atáan u seen k'áatik ya'ab ba'alo'ob uti'al u ts'ook jáawsajil, mix u maas ya'abil jatsk'iinil ti' le ku jets'ik uti'al u ts'a'abal ma' ts'ook jáawsajilo', lela' mina'an mix ba'al u yil wa le ba'almeyajilo' je'el u béeytal wáaj ma' táan u béeytal u jáawsa'al je'el bix u tso'olol te' a'almajt'aano'.

Mina'an mix ba'al jets'ik u láaj meyajta'al le áantajilo'ob wáaj le ba'alo'ob áantiko', wáaj xan le takjo'olilo' mina'an mix ba'al no'oxtik wáaj chéen ku ya'ala'al tu táats'máansaj le a'almajt'aana'.

V. Le áantaj p'is óolal tu yóok'olal u ts'ook ts'okt'aanil p'is óolalo'ob, uláak' ts'okt'aano'ob wáaj jets't'aano'ob xu'ulsik u meyajil le p'is óolalo' yaan u k'a'ayta'al tu táan U Ka'ap'éeel Noj Kúuchilil Nojlu'um P'is Óolal iliko' je'el bix u tso'olol tumen le a'almajt'aano', chéen wa ka úuchuk le ba'alo'oba':

a) Yóok'olal waba'ax bo'olsi'ipile', ku paachilkuntik u ts'ook jets't'aano'ob jets't'anta'an tumen u kúuchil p'is óolalo'ob, kex tumen wa le je'elo'oba' ti' nojlu'umo'ob, ti' péetlu'um wáaj ti' ajk'atuno'ob.

b) Yóok'olal waba'ax tsolmeyajile', lekéen ba'atelt'anta'ak tumen máako'ob ma' táan u meyajob uti'al kaaje' le u ts'ook ts'okt'aanil p'is óolalo'ob yéetel le jets't'aanilo'ob xu'ulsik u meyajil le p'is óolal jets'a'an tumen u kúuchilil p'is óolal ti' tsolmeyajilo'ob wáaj ti' u kúuchilil p'is óolalo'obo', tu'ux ma' mina'an utskiinajil ti' yéetel uláak' waba'ax, p'is óolal wáaj yéetel a'almajt'aan áantaj suuk u meenta'alo';

c) Yóok'olal bix u kuxtal máake', lekéen ba'atelt'anta'ak le u ts'ook ts'okt'aanil p'is óolalo'ob jets'a'an ich p'is óolalo'ob ti' nojlu'um wáaj ti' komba'albalil p'is óolalo'ob, kex wa ti' nojlu'um wáaj ti' péetlu'um le jala'ach a'alik u ts'ook ts'okt'aanilo', wáaj ti' p'is óolalo'ob suuk u meenta'al ti' péetlu'um.

Ti' le kajnáalil p'is óolalo'ob ku taal te' nojlu'umo' le ts'ookt'aanil p'is óolalo'ob je'el u meenta'al u ba'atéelt'aanil ich áantajil p'is óolal ti' je'el máakalmáak ti' le jaatso'obo', tak xan tumen le Nojlu'umo', uti'al u kanántik le ba'albalilo'ob yaan ti'obo', yéetel

d) Yóok'olal u meyaj máake', lekéen ba'atelt'anta'ak le uláak' ts'okt'aano'ob jets't'anta'ano'ob tumen le Múuch'taambalil péetlu'umo'ob wáaj tumen le Múuch'taambalil Nojlu'um Paaklan Bisajbáajil yéetel P'is Óolalo', wáaj tumen xan U Nojlu'um Kúuchilil Paaklan Bisajbáajil yéetel P'is Óolal ti' u Meyjanáalilo'ob le Mola'ay Nojpáajtalilo';

U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolale', tumen u meyaj wa tumen ku tsol k'áata'al tumen U

Ka'ap'éel Noj Kúuchilil Nojlu'um P'is Óolal, bey xan ti' U Noj Xak'alkaxannáalil Nojlu'um, ti' le ba'almeyajo'ob tu'ux ku táakpajal U Nojlu'um Mola'ayil Xak'alkaxansi'ipil, wáaj ti' U Noj Jala'achil México, yéetel u yáantaj u A'almaj Múuch'tambalnáal ti' Noj Jala'achil, je'el u béeytal u k'aj óoltik le áantaj p'is óolal tu táan páajtalilo'ob tu yóok'olal ba'ax yaan u yilo'ob yéetel u jach k'a'abetilo'obo'.

VI. Ti' le ba'axo'ob ku máanchi'itik le jatsa ts'o'ok u máana', u belbest'aanil a'almajt'aan yaan u ya'alik bix kun beelankilmeyajtbil yéetel ba'ax k'a'ana'an u éejentik U Ka'ap'éel Noj Kúuchilil Nojlu'um P'is Óolal yéetel wa xan unaje', U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe' uti'al ka jets't'anta'al u kjets't'aanilo'ob waba'ax;

VII. Le áantaj p'is óolal tu yóok'olal ba'alo'ob wáaj ti' tub óolalo'ob táan u yúuchul, paachil ti' wáaj lekéen ts'o'okok le p'is óolalo', wáaj xan ka u meent k'aas ti' yaanal máako'ob mixba'al yaan u yilo'ob yéetele', tu paach píik'kab belbest'aano'ob wáaj tu paach ba'alo'ob wáaj u tub óolalo'ob u tsolmeyaj jala'ach, yaan u máansa'al tu táan P'is óolal le jatsaljaats tu'ux ku táakpajal le kúuchil tu'ux ku yúuchul wa ku tukulta'al u meyajta'al le ba'atelt'aano', ku ts'o'okole' u táak óolile' yaan u chíimpoltik chéen le ba'ax ku ya'alik le jala'acho' yéetel u beeta'al jump'éel multunt'aan, ba'ale' uti'al lelo' yaan u t'a'anal yéetel u túuxta'al k'áatbil ba'ax unaj u yojéelta'al, beyxan ka k'a'amak le jaajkunaj chíikulal yaan ti' le máaxo'ob u jummajubáajo'ob te' ba'atelt'aano' ka u yu'ubo'ob ba'ax kun a'albili', te' multunt'aan láayli'a' ti' kun ts'áabil ojéeltbil u ts'okt'aanil p'is óolalo'.

VIII. K'a'abet u xak'alta'al u ts'okt'aanil p'is óolalo'ob yóok'olal le áantaj p'is óolal ku ya'alik le P'is Óolalo'ob wáaj le U Yáax Noj Kúuchilil Nojlu'um P'is Óolalo'. Ti' le je'elo', U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolale' yaan u k'aj óoltik:

a) Le píik'kab belbest'aanilo'obo' wa lekéen jelsutt'anta'ak ikil u meyajta'al le áantaj p'is óolalo', tumen ku táan óolta'al ma' táan u jach chíimpoltik ba'ax ku ya'alik le Noj A'almajt'aana' yéetel xan ka p'áatak ich le áantajilo' le talamil ti' a'almajt'aanilo'.

b) Lekéen úuchuk le ba'alo'ob ts'o'ok u ya'ala'al te' II yéetel III jatsabilo'ob yaan tu 103 jatsts'íibil le Noj A'almajt'aana'.

U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolale', tumen u meyaj wa tumen ku tsol k'áata'al tumen U Ka'ap'éel Noj Kúuchilil Nojlu'um P'is Óolal, ti' U Noj Xak'alkaxannáalil u Noj lu'umil Méxicoe' ti' le ba'almeyajo'ob tu'ux ku táakpajal U Nojlu'um Mola'ayil Xak'alkaxansi'ipil,

wáaj ti' u Noj Jala'achil México, yéetel u yáantaj u A'almaj Múuch'tambalnáal Noj Jala'ach, je'el u béeytal u k'aj óoltik le Áantaj p'is óolal ku xak'alta'alo', tu yóok'olal ba'ax yaan u yilo'ob yéetel u jach k'a'abetilo'obo'.

Ti' le ba'axo'ob ma' tukulta'an u yúuchul ti' le xóot'ts'íibo'ob ts'o'ok u máana', U Ka'ap'éel Noj Kúuchilil Nojlu'um P'is Óolal yaan u k'aj óoltiko'ob ba'ax ku xak'alta'al yéetel u ts'okt'aanil p'is óolalo'ob yóok'olal bo'ol si'ipile' ma' táan u éejentiko'ob mix jump'éel áantajil;

IX. Le áantaj p'is óolal tu táan páajtalilo'obo' ku bin tu paach u ts'okt'aanil p'is óolalo'ob ku kaxan nu'ukbesajo'ob tu yóok'olal u ya'almajt'aanilil le p'íik'kab belbest'aano'obo', le áantajilo' ku béeytal u xak'alta'al, ku jets'iko'ob u xak'altuukulil jump'éel u ya'almajil ti' le Noj A'almajt'aana' wáaj xan leti'ob ku ch'a'ik u t'aanil ma' u meentiko'ob mix ba'al yóok'olal le ba'alo'obo' ts'o'okili' u ya'ala'alo'obe', mantats' wa ku jets'ik u jach k'a'ana'anilo'ob, je'el bix u na'atik U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe', ich u chíimpoolta'al le píik'kab belbest'aao'ob ti' le Báankabilo'. Tu yóok'olal le áantajilo' chéen yaan u meenta'al le ch'a'at'aan tu yóok'olal le a'almajt'aanilo'obo', ma' táan u béeytal u yoksikubáaj ti' uláak'o'ob;

X. Le ba'alo'ob ku ba'atelt'anta'alo'obo' je'el u béeytal u jáawsa'al wa ka úuchuk yéetel le kanáantajbáajil ku jets' óoltik u belbest'aanil a'almajt'aanilo', ba'ale' uti'al lelo' u mola'ayil méektampáajtalil ti' áantaj p'is óolale', wa le ba'alo'ob ku ba'atelt'anta'alo'ob ku ts'áajik u páajtalilo', k'a'ana'an u meenta'al jump'éel kanan xak'alxiix ti' u chíikpajal jump'éel ma'alob páajtalil yéetel k'a'abet ti' u táan kaajo'.

Le jáawsajilo' k'a'abet u ts'a'abal yóok'olal u ts'ook ts'okt'aanil p'is óolal tu yóok'ola bo'olsi'ipil lekéen ts'a'abak ojéeltbil u júupch'inta'al le áantajil p'is óolalo', tu yóok'olal kaaj, komba'albalil yéetel tsolmeyajil, ka u táan óolt le máax ku takjo'olo' uti'al ka u bo'olt le loobilajo'ob yéetel le ba'alo'ob ku tukulta'al je'el u béeytal u taasik le jáawsajil ti' uláak' maáko'. Le jáawsajilo' yaan u p'áatal mixba'al u biilal wa le u ts'ooka' ku ye'esik ma' táan u béeytalo', uti'al u táan óolta'al u su'utul tu ka'atéen le ba'alo'ob je'el bix yaniko'obo' wa ku ts'a'abal le áantaj p'is óolalo' yéetel xan uti'al ka u bo'olt le loobilajo'ob yéetel uláak' ba'alo'ob tu taasajo';

XI. Le takpool ti' áantaj p'is óolal tu táan páajtalilo'ob yaan u k'u'ubul tu táan le jala'ach iliko', leti' kun u ch'a' u t'aanil u jáawsajil. Ti' uláak' takpoolo'obo' yaan u k'u'ubul tu táan

le U Yáax Kúuchilil Nojlu'um P'is Óolal wáaj tu táan U Yáax Noj Kúuchilil Nojlu'um P'is Óolal leti'ob kaxan nu'ukbesik le jáawsajilo', wáaj xan tu táan u kúuchilo'ob p'is óolal yano'ob te' péetlu'umo'obo', tu'ux le a'almajt'aano' ku ts'áajik u páajtalil u meenta'al;

XII. U táats' máansa'al le a'almajkananilo'ob ku ya'alik u 16 jatsts'íib tu yóok'olal bo'olsi'ipilo', bey le 19 yéetel 20 xano', yaan u ba'atelt'anta'al tu táan u nojochil u kúuchil p'is óolal kun meentik le ba'alo', wáaj tu táan u P'is Óolal wáaj ti' U Yáax Noj Kúuchilil Nojlu'um P'is Óolal unaj u meyajtiko', tu'ux je'el u béeytal u ch'a't'anta'al, ti' jump'éel yéetel ti' uláak' ba'al, le u ts'okts't'aanil p'is óolalo'ob kun a'albilo'obo', je'el bix u tso'olol tumen ba'ax ts'íibta'an ti' le VIII jatsabo'.

Wa le P'is Óolali wáaj xan U Yáax Noj Kúuchilil Nojlu'um P'is Óolal ma' kajakbal láayli' te' kaaj tu'ux kajakbal le jala'ach meyajtik le p'is óolalo', a'almajt'aan kun a'alik ti' máax p'is óolal wáaj máakalmáak kúuchilil p'is óolal tu'ux je'el u béeytal u k'u'ubul u ts'íibil le áantaj p'is óolalo', tumen chéen le ba'al bey je'el u béeytal u jáawsik le ba'atéelt'aan ku yúuchulo', ikil u chíimpolta'al ba'ax ku tsolt'antik le a'almajt'aano'.

XIII. U Ka'ap'éel Noj Kúuchilil ti' jump'éelili' Nojlu'um P'is Óolale' wa ka u ts'áajo'ob u muuk' le tuukulo'ob ma' no'oja'an uti'al u p'is óolalil le áantajil p'is óolal ku béeytal u meyajtiko'obo', U Noj Xak'alkaxannáalil Méxicoe' tu yóok'olal bo'olsi'ipilil yéetel u tsolbeelankil xak'alsi'ipililo', yéetel le yaan ba'al u yil yéetel u ka'aka'ajilo', u kúuchilo'ob p'is óolal ts'o'ok u máan chi'italo'obo' yéetel le máaxo'ob jo'olintiko', u P'is óolalo'ob, le máaxo'ob táakpajo'ob te' p'is óolalo'ob tu'ux ts'a'ab u muuk' le tuukulo'obo' wáaj u Noj Jala'achil Méxicoe', yéetel u yáantaj u A'almaj Múuch'tambalnáal Noj Jala'ache' je'el u béeytal u takpoltiko'ob le ba'ax ku yúuchulo' ba'ale' tu táan u Báankabil u Noj Kúuchilil P'is Óolal iliko', yéetel u tuukulil ka u ch'a'ob u t'aanil yóok'olal ba'ax tuukulil k'a'abet u p'áatal bey Méek'tampáajtalile'.

U Báankabilo'ob u Kúuchilo'ob jejeláas P'is Óolalo', u Báankabilo'ob Noj P'is Óolalo'ob tu yóok'olal jump'éelili' Noj p'is óolal wáaj U Ka'ap'éel Noj Kúuchilil Nojlu'um P'is Óolal ti' jump'éelil Noj p'is óolal, yéetel yaanal meyaj ku meentik ka u ts'áajiko'ob u muuk' le kúulpacht'aano'ob ma' no'oja'ano'ob úuch u kaxan nu'ukbesik le kúulpacht'aano'obo' wáaj le u meyajto'obo' je'el máakalmáak ti' le Kúuchilo'obo', le Ka'anal P'is Óolalo'ob ti' U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe', U Báankabilo'ob Noj P'is Óolalo'ob, bey xan le mola'ayo'ob ku ya'alik le xóot's'íib ts'o'ok u máano', je'el u béeytal u takpoltiko'ob le kúulpacht'aano'ob te' tu táan U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolalo', ba'ale' ka'alikil u

meyajo'ob je'el bix suukile' ku ch'a'iko'ob u t'aanil yóok'olal máakalmáak tuukulil k'a'abet u p'áatal.

Lekéen u no'oxt kúulpacht'aano'ob u Kúuchil ti' U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoo' ich áantaj p'is óolal yaan u páajtalil ti'e', le Ka'anal P'is Óolalo'ob, U Ka'ap'éel Noj Kúuchilil Nojlu'um P'is Óolal yéetel le máaxo'ob jo'olintiko', le P'is óolalo'obo', U Noj Xak'alkaxannáalil México, ku meyajtiko'ob bo'olsi'ipilil yéetel u tsolbeelankil xak'alsi'ipilil, bey xan ti' le yaan ba'al u yil yéetel u meyajo'obo', u Noj Jala'achil Méxicoe' yéetel u yáantaj u A'almaj Múuch'tambalnáal Noj Jala'ache', yéetel le máaxo'ob meento', je'el u béeytal u takpooltiko'ob le ba'ax ku yúuchulo' ba'ale' tu táan u Báankabil u Noj Kúuchilil P'is Óolalo', je'el bix u tsolik u belbest'aanil a'almajt'aano', uti'al u kaxan nu'ukbesaa'al le kúulpacht'aano'.

Le ts'okt'aanil p'is óolalo'ob ka a'ala'ak tumen le Báankabilo' wáaj u tumen u Kúuchilil U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal bey xan u U Báankabilo'ob Noj P'is Óolalo'ob je'el bix u tsolik le xóot'ts'íibo'ob ts'o'ok u máano'obo', chéen yaan u páajtalil ti' uti'al u jets'ik le méektampáajtalilo' yéetel ma' táan u béeytal u meentik k'aas ti' le ba'alo'ob ts'o'ok u je'ets'el yéetel ku taalbal ti' le u ts'okt'aanil p'is óolalo'ob yóok'olal bo'ol si'ipil ku ya'ala'al te' p'is óolalo'ob tu'ux bíin úuchak u yúuchul le kúulpacht'aano';

XIV. Ku luk'sa'al.

XV. Le U Noj Xak'alkaxannáalil Nojlu'um wáaj u Kuchnáalil U Nojlu'um Mola'ayil Xak'alkaxansi'ipil kun yéeybil uti'al u meent le meyajo', yaan u táakpajal ti' tuláakal le áantaj p'is óolalo'ob tu'ux le ba'ax ku ba'atelt'anta'alo' ku taal ti' u beelankilmeyajilo'ob tu yóok'olal bo'olsi'ipilil yéetel le ku jets'ik le a'almajt'aano';

XVI. Wa kex ts'aaja'an le áantaj páajtalilo' le jala'ach meyajtiko' ma' tu chíimpoltaj le ts'okt'aanil p'is óolalo', ba'ale' wa le xma' chíimpolalil úuch oksaj óolta'ano', U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe', je'el bix tsola'anil k'a'abet u tsolmeyajta'al tumen le belbest'aanil a'almajt'aano', yaan u ts'áajik jump'éel jets'k'iin uti'al u meenta'al le chíimpolalo', le jets'k'iin ku ya'aliko' je'el u béeytal u chóowaktale' wa le jala'ach ku k'áatiko'. Wa mix oksaj óolta'an wáaj ts'o'ok u máan u jets'k'iinil u chíimpolta'alo', ku tse'eel u kuuch u nojochil le jala'ach meyajtiko' yéetel ku máansa'al tu táan P'is óolal. Tu yóok'olal u jach nojochil le jala'achil ajkuchmuuk' láayli' leti' le nu'ukbesajilo'ob kun ch'a'abil wa ma' tu meentaj u meyaji', bey xan kun úuchul ti' u nojochilo'ob, wa yáax

máanja'an u meent u jala'achil ajkuchmuuk', ma' tu chímpoltaj u xuul ts'okt'aanil bo'olsi'ipilil.

Wa kex ts'aaja'an le áantaj p'is óolal, ku ka'atéen úuchul le ba'ax ku ba'atelt'anta'alo', U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe', je'el bix tsola'anil k'a'abet u tsolmeyajta'al tumen le belbest'aanil a'almajt'aano', ku tse'eel u kuuch u nojochil le jala'ach meyajtiko' yéetel ku máansa'al tu táan U Nojlu'um Mola'ayil Xak'alkaxansi'ipil, tuláakal le ts'o'ok u ya'ala'ala' ma' táan u yúuchul wa ma' yéetel u jaajil u yóol tu meentaji' yéetel ka u lúuk's u biilal le ba'ax ts'o'ok u ka'atéen meentiko' ma'ili' ts'a'abak u jets't'aan U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe'.

U chímpolta'al u jeel le ts'okt'aanil p'is óolalo'obo' ti' le áantaj p'is óolalo' je'el u páajtal u k'áata'al tumen le máax ku takpoolo' ti' le méektampáajtalil mola'ayo', wáaj jets'nojt'anta'an u meyaj tumen U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe', lekéen u loobilt ti' u ya'abil le kaaj le utsilo'ob ku taasik ti' le máax ku takpoolo', wáaj xan tu yóok'olal le ba'alo', jach ma' táan u páajtal wáaj jach talam u jel su'utul le ba'alo'ob je'el bix yanik ma'ili' úuchuk le táats'máansajo'. Tu yóok'ol le ba'ax ts'o'ok u yúuchulo' yaan u ts'a'abal bey ts'o'ok u yúuchule' yéetel u bo'ota'al le loobilo'obo' yéetel ba'alo'ob k'as ku taasik ti' le máax ku takpoolo'. Le máaxo'ob ku táakpajalo'ob ti' le p'is óolalo' je'el u béeytal ch'a't'antiko'ob u chímpolta'al u jeele' yéetel jump'éeel bo'olsi'ipil k'axt'aanil tu táan le mola'ayil méektampáajtalilo'.

Ma' táan u páajtal u líik'sa'al wa ba'ax áantaj p'is óolali', kex ma' beeta'ak le u ts'okt'aanil p'is óolalo' tu ts'áaj le a'almajt'aan kananilo';

XVII. Le jala'ach meyajtik ma' tu chímpoltik jump'éeel jáawsajile' wáaj xan, ka ya'al yéetel u k'asa'anil wáaj tu jaajil ma' tu meentaj u meyajje' wáaj ma' tu meentaj u meyaj ka u ye'es chéen tuus wáaj ma' chúuka'an túun u muuk' uti'al u k'a'amale', yaan u ts'a'abal u bo'olsi'ipil ti';

XVIII. Ku luk'sa'al.

Kanjo'olts'íib

Tu Yóok'olal U Kuucho'ob Máaxo'ob Ku Meyajo'ob Tu Táan Kaajo'ob Yéetel U Ba'albailo'ob Nojlu'um

> **U 108 Jatsts'íibil.** Yóok'olal ba'ax yaan u yil le ka'aka'ajilo'ob ku máanchi'itik le Jo'olts'íiba', yaan u ch'a'abalo'ob bey ajmeyakaajo'ob le máaxo'ob ku yéeya'alo'ob tumen kaaj, máaxo'ob ku táakpajal ti' U Nojpáajtalil u P'is Óolalil Nojlu'um yéetel ti' U Nojpáajtalil u P'is Óolalil Distrito Federal, bey xan kuchnáalo'ob, chéen ajmeyajo'ob, yéetel xan tuláakal máak ku meentik jump'éel meyaj, wa yaan u kuuch wáaj je'elmáakalmáak u k'uben meyaj te' tu Múuch' Mola'ayil Méxicoo', te' tu A'almaj Mola'ayt'aan te' Distrito Federalo' wáaj te' U Tsolmeyajil Kaaj tu Táan Nojlu'umo' wáaj te' Distrito Federalo', láayli bey xan ti' le ajmeyajkaajo'ob te' mola'ayo'ob ku ts'a'abal ti'ob jáalk'abil tumen le Noj A'almajt'aana', ba'ale' leti'obe' yaan u jéentáantiko'ob u toopil yóok'olal waba'ax k'aas ka úuchuk kéen téek lúubuk wa kéen sa'atak u yóolo'ob ikil u meentik u meyajo'ob.

U Noj Jala'achil Nojlu'ume', ti' le k'iino'ob kun meyaj beyo', chéen je'el u béeytal u ta'akal u pool wa ka u jach sut u paach ti' le nojlu'umila' yéetel wa ka yanak yaayaj si'ipilil ti' le suuk u meenta'al tumen je'el máaxake'.

U Noj Jala'achilo'ob le Péetlu'umo'obo', le Pat A'almajt'aano'ob kun meyaj te' tu Péetlu'um Jatsk'iinmeyajil A'almajt'aan, u Noj Ajp'is Óolalilo'ob u Chuun Mola'ayil P'is Óolal te' péetlu'umo'ob, wáaj xan bixe', tak u máakilo'ob U Péetlu'umil Múuch'kabil Jejelaas P'is Óolalo'ob, le máaxo'ob ku táakpajal te' Mola'ay Méek'tankaajo'obo', bey xan le máaxo'ob ku meyaj te' mola'ayo'ob ts'a'aba'an ti'ob u jáalk'abil u meyajo'ob tumen u Noj a'almajt'aanil péetlu'umo'ob wáaj tumen U Ya'almajt'aanil u Noj jala'achil Distrito Federal, leti'ob ku kuchik u táats' máansajilo'ob le Noj A'almajt'aana' yéetel xan ti' u ya'almajt'aanilo'ob México, bey xan tu yóok'olal u meyajta'al yéetel wa ma' tu kanik u meyajto'ob tu beel u taak'in kaaj yéetel tuláakal ba'ax yaan way nojlu'ume'.

U Noj A'almajt'aanilo'ob u Péetlu'umilo'ob Méxicoe', je'el bix úuchik u chíikpajal te' tu yáax xóot's'íibil le jaatsts'íiba' yéetel ba'ax yaan u yil yéetel le u kuucho'obo', k'a'abet u jach jets'iko'ob tu beel bix unaj u yila'al bey ajmeyajkaajo'ob le máaxo'ob ku meentik waba'ax meyajil, kuuch wa Múuch'kabmeyajil te' Péetlu'umo'ob yéetel te' Méek'tankaajo'obo'.

> **U 109 Jatsts'íibil.** U Múuch' Mola'ayil México yéetel U Péetlu'um Jatsk'iinmeyajilo'ob A'almajt'aano', ichil u suukil u meyajo'obe', yaan u ts'áajiko'ob ojéeltil u ya'almajt'aanilo'ob yóok'olal u kuucho'ob le ajmeyajkaajo'obo' yéetel le uláak' belbest'aano'ob no'ojbesik u bo'otik u si'ipil le máaxo'ob, kex tumen yaan ti'ob le meyaj beya', wa ka u meento'ob bini'it ba'alo'ob, je'el bix u tso'olol te' táanila':

I. Yaan u xche' ts'a'abal, ikil u meyajta'al almejen p'is óolale', bix kun bo'oltbil waba'ax si'ipil ku ya'ala'al te' jatsts'íib 110 uti'al le ajmeyajkaajo'ob máanchi'ita'ano'ob láayli' te' jatsts'íibo', wa ikil u meyajo'obe' ka u meento'ob ba'alo'ob k'aastak wáaj ka tu'ubuk u beetiko'ob waba'ax numyajtik ba'alo'ob jach k'a'ana'an ti' kaaj wáaj ti' u ma'alob k'aaba'.

Ma' táan u ch'a'ik beel le almejen p'is óolal chéen ikil u ya'ala'al waba'ax tuukulilo'.

II. Je'el máakalmáak ajmeyajkaaje', wa ka anak u si'ipile', le máako' yaan u tsaypachta'al yéetel u meenta'al u bo'otik u si'ipil je'el bix u ya'alik le bo'olsi'ipil a'almajililo', yéetel

III. Yaan u ts'a'abal tsolmeyajil bo'olsi'ipilo'ob ti' le meyajnáal kaajil yóok'lal le ba'ax ku meentiko'obo' wa xan ka tu'ubuk ti'ob waba'ax beetik k'aas ti' toj a'almajil, tojmeyajil, alab óolalil, keetkunnajil yéetel péeka'anmeyajil, tumen tuláakal lelo' k'a'abet u yila'al ikil u meentik u meyajo'ob, kuucho'ob wáaj túuxtmeyajilo'ob. Le bo'olsi'ipilo'obo' k'eeyaj, u luk'sa'al meyaj wáa jayp'éel k'iin wáa luk'sa'al meyaj ti' jumpuli', bey xan je'el u béeytal u k'áata'al ti' ka'a u bo'ot u si'ip'il yéetel taak'iine', yéetel le máax unaj u je'ets'el buka'aj taak'in kéen u k'am le máax beeto' yéetel le talamil kéen u taas ti' le ba'ax yaan ti'o' yo'olal le ba'ax tu beetaj wáa ma'o'. Le a'almajt'aano' yaan u jets'ik ba'ax unaj u beeta'al ti'al xaakalil yéetel u bo'otik si'i'il yo'olal ba'ax beeta'ab wáa ma'.

Le noj si'ipil belankil ku beeta'alo', unaj u xak'alta'al yéetel p'íitkunsal tumeen u Nojlu'um Mola'ayil Xak'alkaxane' yéetel le kúuchil meyaj ku xaak'alo'obo', wáa uláak' kúuchil je'el bix lela' ti' le péetlu'umo'ob, je'el bix unajmalo', yéetel, unaj u je'ets'el ba'ax ku yúuchul tumeen u Nojmolayil P'is óolal Belankil iliko'. Tuláakal uláak' si'ipilo'ob yo'olal belankil, unaj u yojéelta'al yéetel xu'ulsa'al tumeen u kúuchil meyaj ku xaak'alo'.

Ti'al u beetaal xaak'alil, u beeta'al takpoolal yéetel u bo'ota'al si'ipil yo'olal u meyajil belankil máaxo'ob ku meyaj Nojbéeytalil P'is óolal , yaan u beeta'al ba'ax ku ya'alik u jaatsts'íibil 94 ti' le Noj a'almajt'aana', ma' unaj u taasik loobil yo'olal ba'ax ku ya'alik u Nojlu'um Mola'ayil Xak'alkaxane' yo'olal xak'alkaxantal yo'olal u meyajil , u kanáanta'al yéetel u k'a'abetkunsal u taak'inil kaaj.

A'almaj t'aane' unaj u jets'ik ba'ax unaj u beeta'al ti'al u k'e'exel u loobil belankil bey ma' noj ba'ale', ku beeta'al tumeen u kúuchil meyaj xak'alkaxan.

U molayilo'ob u jala'anche' unaj u yantal ichilo'ob jump'éel kúuchil meyaj ka'a béeyak u beetik ba'ax ku ya'alik a'almajt'aan ti'al ma' u yúuchul, u yutskíintik yéetel u xak'altik ba'axo'ob beeta'ab wáa ma' ba'ale' ku taasik nojbe'enilo'ob belankil; ti'al ka'a béeyak u bo'otik le si'ipilo'ob mixba'al yaan u yil yéetel u meyaj u Noj Molayil P'is óolal belankil; u xak'altik k'antaak'in, xuptaak'in, u meyajta'al, u kanáanta'al yéetel xupa'al u taak'inil u meyaj jala'ch wáa le ku ts'áik jala'ach ti'al u beeta'al meyajó'; bey xan u beeta'al le takpoolalil yo'olal ba'ax tyu beetajo'ob wáa ma' ba'ale' tu táan Noj molayil Xu'ulsik K'aak'as Meyaj Jala'ache' jump'éel si'ipil je'el bix u ya'alik le Noj a'almajt'aana'.

Le molayo'ob ti' le péetlu'umo'ob yéetel méek'tankaajo'ob bey je'el bix u noj kaajil Distrito Federal yéetel le kaajo'ob yaan naats' ti'o', unaj u yantal jump'éel kúuchil meyaj ku xak'alkaxan, ba'ale' yaan u yantal ichil ba'ax ku meyajtike', le ba'ax ku ya'alik le xóot' ts'íib tant táanil yaan ti' lela', yéetel

IV. U Nojmolayil P'is óolalil Belankil unaj u beetik u bo'otik u si'ipil le máaxo'ob ku táakpajal ichil noj loob belankile', kex ma' wáa ma' táakpaja'an ti' u láak' wáa ba'axi', u bo'ota'al si'ipil yéetel taak'in; u luk'sa'al u páajtalil ti'al u manik, u majantik, meyajilo'ob wáa meyaj ti'al kaaj; bey xan u taasik utsil ti' tuláakal loob bíin beeta'ak ti' Nojmolayil Meyaj Taak'in Jala'ach wáa ti' ba'ax molayilo'ob u noj jala'achil, ti' péetlu'umo'ob wáa méek'tankaajo'ob. Le kúuchil meyajó'obo' yaan u beeta'al u bo'otik u si'ipilo'ob je'el bix jets'a'anik ti' le jaatsa' le kéen u beet le noj loob belankila', ka'a beeta'ak tumeen wíinik ku t'aan tu yo'olal jump'éel kúuchil meyaj yéetel yo'olal utsbe'enil ku taasik ti'ob wáa ba'ax. Bey xane' je'el u béeytal u luk'sa'al u páajtalil ti'ob u beetiko'ob wáa ba'axe', u u xu'ulsaj u meyaj wáa u táakpajal ti' junmúuch' meyaj wáa noj loob belankil beeta'ab ti' u Nojmolayil Meyajtik Taak'in Jala'ach wáa ti' u láak' u molayil noj jala'ach, ti' péetlu'um wáa ti' méek'tankaaj, ba'ale' kaaje' unaj u taal wáa ba'ax utsbe'enil ti' kaaj yéetel taak'in yéetel

ka'a chíimpolta'ak u táakpajal ichil u kúuchil meyaj ku xak'alkaxan belankilil, wáa le ku yilik bix u yúuchul meyaj wáa ichil le máaxo'ob beetmajbailo', wáa le k'iin ku ya'ala'al ba'ax kéen u beet kaaj ti'al u si'ipil belankil talam; ti' le je'elo'oba' le bo'olsi'ipila' yaan u beetpajal le kéen je'ets'ek ba'ax bíin beetbil jumpuli'. Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'ik ba'ax bíin beetbil ti'al xaak'alil yéetel ti'al u ya'ala'al ba'ax bo'olsi'ipilil ku beetbil yo'olal ba'ax tu beetal wáa ma'.

Le ba'ax unaj u beeta'al ti'al u beeta'al u bo'otik u si'ipil je'el bix ts'o'ok u tsola'al jujump'éelil ti' le xóot'ts'íibo'ob táanil ti' lela'. Ma' tu béeytal u bo'ota'al si'ipil ka'atéen yo'olal jump'éelili' wáa ba'ax.

Je'el máaxak lu'unakabile', ikil xan u jach kanáantik ba'ax ku meentik yéetel u k'ubik ba'axo'ob ku jaajkunaj chíikulale', je'el u béeytal u takpool tu táan U Mola'ayil Pat A'almajt'aano'ob ti' U Múuch' Mola'ayil México, tu yóok'olal le ba'axo'ob ku yúuchul ku máanchi'itik le jatsts'íiba'.

Ichil u beetpajal le ba'ax jets'a'ano'obe', ti' le molayilo'ob beetik le xaak'al yéetel le bo'olsi'ipil le nojbe'enil belankil yéetel k'aak'as meyaj jala'ach ma' unajmal u beetik u kúulpachil le ba'ax jets'a'an ti'al u kanáanta'al u mukul ta'akunajil ba'ax ku t'aan yo'olal u meyajil taak'in wáa yo'olal u ts'a'abal taak'in ti'al u meyaj, belankil, t'áalk'u' yéetel u ts'a'abal taak'in ti'. Le a'almajt'aano' unajmal u jets'ik ba'ax unaj u beeta'al ti'al u k'u'ubul ba'ax taak u yojéeltik.

U Nojlu'um Mola'ayil Xak'alkaxane' yéetel u Nojmolayil Jala'ach máax ilik ka'a yanak xak'alkaxan ichilo'ob, je'el u béeytal u beetik ba'ax ku ya'alik u jets't'aanil le Nojmolayil ku Xu'ulsik u K'aak'as Meyaj Jala'ach yéetel u Nojmolayil P'is óolal Belankil, je'el bix jets'a'anik ichil u Jaatsts'íibil 20, tu xóot'jsíibil C, jaatsil VII, yéetel 104, jaats III ti' le Noj a'almajt'aana', je'el bix tsola'anilo'.

U meyaj Jala'ach yo'olal le loobil beeta'abo', yo'olal u k'aak'as meyaj belankil, yo'olal le ba'ax yaan ti' wáa u páajtalil wíinik, unaj u beetpajal ti' je'el máaxake' yéetel chéen ti' leti'. Le wíiniko'obo' yaan u páajtalil u ts'a'abal ti' taak'in yo'olal ba'ax jets'a'an, tak buka'aj yéetel bixi, je'el bix jets'a'anik le a'almajt'ano'obo'.

> **U 110 Jatsts'íibil.** Je'el u béeytal u almejen p'is óolta'al u Jets' A'almajt'aano'ob yéetel u Pat A'almajt'aano'ob ti' u Nojmolayil Nojlu'um, u Ka'anal P'is Óolalo'ob U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe', U Múuch'tambalnáalil P'is Óolalo'ob ti' U Nojlu'umil México, u No'ojk'abil Kúuchilo'ob, u Pat A'almajt'aanilo'ob ti' u, Mola'ayt'aanil Distrito Federal, Noj Jala'ach Jo'olpóopil Distrito Federal, U Noj Mola'ayil Xak'alkaxan tu Nojlu'umil México, U Noj Jo'olpóop P'is Óolalil Distrito Federal, noj p'is óolalo'ob yéetel p'is óolalo'ob, Noj P'is Óolalo'ob yéetel P'is óolalo'ob ti' u Péetlu'umilo'ob Distrito Federal, U Múuch'tambalnáalil P'is Óolalo'ob ti' Distrito Federal, jo'olpóop múuch'tambalnáalo'ob, u Múuch'tambalnáalilo'ob Yéeybal yéetel U No'ojk'abil Jets'meyaj ti' U Mola'ayil Yéeybal way Méxicoe', le máaxo'ob ku meeyajo'ob ti' jáalk'ab a'almaj mola'ayilo'ob, le Noj Ajpayalbeelilo'obo' yéetel uláak' mola'ayilo'ob ku meyaj tu juunalo'ob, u kúuchilil náajalmeyajil ti' péetlu'um ya'ab táakpajalil, kaajo'ob yéetel múuch'kabilo'ob je'el bix le je'elo'oba' yéetel u tsolmeyajta'al u taak'in kaaj.

U Noj Jala'achilo'ob le Péetlu'umo'obo', Péetlu'um Pat A'almajt'aan, Noj Ajp'is Óolal ti' u Chuun Mola'ayil P'is Óolal te' péetlu'umo'obe', wa xan bixe', tak u máakilo'ob le Péetlu'um Múuch'tambal P'is Óolalo'ob, bey xan le máaxo'ob ku meyaj te' mola'ayo'ob ts'a'aba'an ti'ob u jáalk'abil u meyajo'ob tumen u Noj a'almajt'aanil Péetlu'umo'ob wáaj tumen U Ya'almajil u Noj Jala'achil Distrito Federal, chéen je'el u béeytal u almejen p'is óolta'alo'ob je'el bix u tso'olol te' Jo'olts'íiba', wa ka u meento'ob ba'alo'ob jach si'ipilta'an ti' le Noj A'almajt'aana' yéetel ti' u ya'almajt'aanilo'ob nojlu'um ku taalballo'ob ti', bey xan wa ma' ma'alob u meyajtiko'ob u taak'in kaaj yéetel tuláakal ba'ax yaan way nojlu'ume', ba'ale' ti' le ba'ax beya' le nu'ukbesajil kun meentbilo' chéen uti'al u tso'olol ti'ob yéetel yaan xan u ts'a'abal ojéeltbil ti' U Péetlu'um Jatsk'iinmeyajil A'almajt'aano', uti'al ka béeyak ikil u meyajo'obe', ka u meento'ob tuláakal ba'al je'el bix unaje'.

Le máax ku kaxantik u si'ip'il beyo' yaan u luk'sa'al ti' le meyaj ku meentiko' yéetel u ya'ala'al ti' ma' táan u béeytal u meyaj tu ka'atéen, mix xan u k'amik je'elmáakalmáak kuucho'ob wáaj múuch'kabmeyajil tu táan kaaje'.

Uti'al u je'ets'el le bo'olilsi'ipilo'ob ku máanchi'itik le a'almajt'aana', le U Mola'ayil Pat A'almajt'aano'obo' k'a'abet u máan u meent le takpool unaj u yúuchul tu táan u Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'obo', chéen wa ts'o'ok u yáax ch'a'iko'ob u t'aanil óoli' tuláakal le máako'ob yano'ob tu múuch'meyajil le Noj mola'ay ka'ache', bey ts'o'ok xan u meenta'al ba'ax k'a'abet tu yóok'olale' ikil ti' yaan xan u láak'tsilo'ob le máax ku takjo'olta'alo'.

Wa u Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob ts'o'ok u k'aj óoltiko'ob le takpoolo', leti'obe' yaan u much'ikubáajo'ob bey jump'éeel p'is óolal uti'al ka u ch'a'ob u t'aanil bix kun bo'otbil le si'ipil yéetel u jets't'aan le ka'ajaats ti' le óoxjaats máako'ob yano'ob te' múuch'meyajo', bey ts'o'okili' u meenta'al tuláakal ba'ax unaj uti'al le ba'ax beyo', ikil te' yaan u láak'inajo'ob le máax ku takjo'olta'alo'.

Le ba'axo'ob ku ya'alik yéetel ku jets't'antik u Mola'ayil Pat A'almajt'aano'ob yéetel le Jets' A'almajt'aano'obo', ma' táan u béeytal u k'e'exel.

> **U 111 Jatsts'íibil.** Uti'al u p'is óolta'al u pat a'almajt'aano'ob yéetel u jets' a'almajt'aano'ob te' U Múuch' Mola'ayil Méxicoo', u ka'anal p'is óolalo'ob ti' U Xuul Noj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe', u Noj Ajp'is Óolalilo'ob ti' u chuun kúuchilil U Kúuchilil P'is Óolal ti' Yéeybal, U Múuch'tambalnáalil P'is Óolalo'ob ti' U Nojlu'umil México, le No'ojk'abilo'ob kúuchilo', u Pat A'almajt'aano'ob ti' u Mola'ayt'aan ti' Distrito Federal, Noj Jala'ach Jo'olpóopil Distrito Federal, U Noj Mola'ayil Xak'alkaxan tu Nojlu'umil México yéetel u Noj Jo'olpóop P'is Óolalil Distrito Federal, bey xan le jo'olpóop múuch'tambalnáalo' yéetel le múuch'tambalnáal yéeybalo'ob ti' Noj Múuch'tambal ti' U Mola'ayil Yéeybal way Méxicoe', úuch u kaxtik si'ipilil ich u k'iinil u meyajtik u kuucho', u Mola'ayil Pat A'almajt'aano'ob yaan u je'ets'el tumen maanal chúumuk u ya'abil le máakilo'ob yano'obo', chéen wa yaan wáaj ma' u p'is óolta'al le máax takpoolta'ano'.

Wa u jets't'aan le mola'ayil ma' tu éejenti' yaan u p'a'atal tuláakal le ba'ax ku meenta'alo', ba'ale' le je'ela' ma' táan u nakik u meyajil le k'ank'ubenkuucho' tu yóok'olal le si'ipil lekéen ts'o'okok u meyajtik u kuuch le máak takjo'olta'ano', le je'ela' ma' táan u yáax p'is óolta'al uti'al u bo'olsi'ipilta'al.

Wa le mola'ayil ku ya'alik je'el u béeytal u p'is óolta'ale', le máak taka'an u poolo' yaan u p'áatal tu k'ab le jala'achilo'ob iliko' uti'al u meyajo'ob je'el bix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'.

U meyaj u Noj jala'achil Nojlu'ume', chéen yaan u takjo'oltik tu táan u Mola'ayil Jets' A'almajt'aan je'el bix jets'a'an ti' le 110 jatsts'íibo'. Ti' le je'ela', u Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob yaan u kaxan nu'ukbesik je'el bix jets'a'an ti' u bo'olsi'ipil a'almajt'aano'ob ku meyajo'.

Uti'al u béeytal u meyajta'al noj si'ipilo'ob tu yóok'ol u Noj Jala'achilo'ob Péetlu'umo'ob, ti' u Pat A'almajt'aanil Péetlu'umo'ob, ti' u Noj Ajp'is Óolal ti' u Chuun Mola'ayil P'is Óolal ti' le Péetlu'umo'obo' yéetel, wa k'a'ana'ane', u máakilo'ob le U Péetlu'um Múuch'tambalil P'is Óolalo'ob, yéetel u máakilo'ob le mola'ayilo'ob ti' u Noj a'almajt'aanil Péetlu'umo'ob yéetel U Ya'almajt'aanil u Noj jala'achil Distrito Federal ka u ts'áajo'ob jáalk'abil u meyajjo'obe' láayli' yaan xan u meyajta'al je'el bix jets'a'an ti' le jatsts'íiba', ba'ale' ti' le je'ela', u ya'alajil tu'ux u taale' yaan u k'a'abetchajal uti'al u ts'a'abal ojéeltbil ti' u U Péetlu'um Jatsk'iinmeyajil A'almajt'aan, tu yóok'olal u meentik u meyaj je'el bix k'a'ana'ane'.

U ya'alajilo'ob yéetel u jets't'aanilo'ob (sic DOF 28-12-1982) u Mola'ayil Pat A'almajt'aano'ob wáaj ti' Jets' A'almajt'aano'ob (sic DOF 28-12-1982) ma' táan u k'e'exelo'ob.

Tu yóok'olal u ya'ala'al je'el u béeytal u p'is óolta'ale' le máak taka'an u poolo' yaan u luk'sa'al tu kuuch lik'ul u meyajta'al u xak'alkaxan si'ipil. Wa le p'is óol ku ts'o'okol yéetel u ts'okt'aanil jáalk'abilo' le máak takjo'ota'ano' je'el u béeytal u ka'ach'a'ajo'oltik u meyajje'. Wa le ts'okt'aan ku jets'ik u bo'olsi'ipilta'al yéetel wa yóok'olal jump'éel si'ipil tu meentaj táan u meyajtik u kuuche', ma' táan u sa'asa'al u si'ipil le ts'okt'aanta'ano'.

Tu yóok'olal u takpoolo'ob ti' u táan kaaj ku meenta'al tu yóok'ol je'el máakalmáak ajmeyajkaaje' ma' táan u k'a'ana'anchajal u ya'ala'al tu'ux u taal.

Le A'almaj bo'olsi'ipilo'obo' yaan u meyajta'al je'el bix jets'a'an ti' u bo'olsi'ipil a'almajt'aane', yéetel wa tu yóok'olal le si'ipil meenta'ano' ku náajaltik taak'in wáaj ku loobiltik wáaj ku k'askúuntik ba'albalilo'ob le máak meentmajilo', k'a'abet u p'is óolta'al tu yóok'olal le bo'ol meenta'an ti'o' yéetel yaan u bo'otik le loobilo'ob beyxan le k'askuunajilo'ob tu meentaj yéetel u si'ipilo'.

Le bo'olsi'ipil yéetel taak'ino' ma' táan u béeytal u máan óoxjaatsil ti' le bo'olil k'ama'an yóok'olal le loobilo'ob wáaj k'askuunajilo'ob meenta'ano'obo'.

> **U 112 Jatsts'íibil.** Le u Mola'ayil Pat A'almajt'aano'obo' ma' k'a'ana'an u ya'ala'al tu'ux u

taal le ajmeyajkaajo'obo' lekéen u meent jump'éeel si'ipil ich u k'iinilo'ob ma' táan u meyajtik u kuuche' je'el bix jets'a'an ti' u yáax xóot'ts'íibil le 111 jatsts'íibo'.

Wa le ajmeyajkaaj ts'o'ok u ka'ach'a'ajo'oltik u meyaj wáaj ts'o'ok u ts'a'abal wáaj u yéeya'al uti'al u meyajtik u jeel kuuche', chéen ba'ale' le tsola'ano'obo' ti' le 111 jatsts'íibo', yaan u meyajta'al je'el bix jets'a'an ti' le je'ela'.

> **U 113 Jatsts'íibil.** U Noj Nu'ukbesajil ti'al u Xu'ulsa'al u K'aak'as Meyaj Jala'achile', leti' u molayil ku yilik ka'a yanak múul meyajil ichil jejeláas jala'achilil ti'al u yila'al ma' u beeta'al, u yila'al máax yéetel u beeta'al u bo'otilk u si'ipilil yo'olal belankil ka'akajil yéetel yo'olal u k'aak'as meyaj jala'ach, bey xan ti'al u kaxanxak'alta'al yéetel kanáanta'al u meyajta'al u taak'in ti'al kaaj. Ti'al ka'a béeyak u beetpajal u noj tuukulil u meyajje', k'a'abet u ch'a'ajo'oltik le chúunt'aano'oba':

I. Le Noj Nu'ukbesaja' unajmal u yantal ti' jump'éeel Jo'ol Múuch'meyajil ku beetpajal yéetel u jejeláas jo'olpóopilo'ob Nojlu'um Mola'ayil Xak'alkaxane'; tumeen u jo'olpóopil u Noj Molayil u Xu'ulsa'al u K'aak'as meyaj Jala'ach; u jo'olpóopil u molayil u Meyaj Jala'ach máax ku yilik ka'a beetpajak u meyajil le Noj Nu'ukbesaja'; tumeen u jo'olpóopil Nojmolayil P'is óolal Belankil; u jo'olpóopil u molayil kananmeyaj je'el bix u jets'majil le jaatsts'íib 6o. ti' le Noj A'almajt'aana'; bey xan yéetel juntúul u meyajnáalil u Noj molayil P'is Óolal yéetel juntúul máak ka'a t'aanak tu yo'olal u Múuch'kabil u Táakpajal Wíinik tu Meyaj Jala'ach.

II. U Múuch'kabil u Táakpajal Wíinik tu Meyaj Jala'che' unajmal u yantal jo'otúul wíiniknáal ts'o'ok u ye'esik u meyaj yo'olal u yilpajal u meyaj jala'ach, u tsolts'íibta'al bix úuchik u xup jala'ach wáa yo'olal u xu'ulsa'al u k'aak'as meyaj jala'ach, máaxo'ob ku yéeybil je'el bix u jets'ik le a'almajt'aano', yéetel

III. Ichil le meyajjo'ob kéen u beet u Jo'ol Múuch'meyajil le Noj Nu'ukbesaj je'el bix u jets'maj le a'almajt'aana':

a) U je'ets'el jejeláas nu'umbesajilo'ob ti'al u béeytal u yúuchul múul meyaj yéetel le molayilo'ob le jejeláas tu'uxilo';

- b)** U beeta'al yéetel u péetsilta'al u tuukulil meyaj jala'ach yo'olal xak'alkaxanil yéetel bix je'el u kanáanta'al taak'iin ti'al kaaje', bey xan yo'olal ma' u beeta'al, u kanáanta'al yéetel u xu'ulsa'al talamil yéetel belankil ka'akajil yéetel u k'aak'as meyaj jala'ach, a wa'alten wáa u chuun ba'axten ku yúuchulo'ob.
- c)** U je'ets'el le nu'ukbesajilo'ob ti'al u yantal, u k'e'exel, u tso'olol yéetel u túumbenkunsa'al ba'ax ojela'an yo'olal le meyajoba' le jejeláas molayilo'ob ku beetiko'ob le meyajja' ti' le jejeláas jala'achilo';
- d)** U je'ets'el chuunt'aano'ob yéetel táanilt'aano'ob ti'al ka'a béeyak u ma'alob meyaj le jejeláas jala'achilo'ob yo'olal u meyajil xak'alkaxanil yéetel u kanáanta'al u meyajta'al taak'in ti'al kaaj.
- e)** U beeta'al jump'éel tsolts'íibil yo'olal u meyajil jump'éel ja'ab tu'ux ka'a u tsol ba'axo'ob ts'o'ok u beetpajal yéetel yo'olal bix ts'o'ok u meyaj jala'ach yéetel nu'ukbesajo'ob yo'olal le ba'axo'oba'.

Le kéen ts'o'ok u xak'alta'al le tsolts'íiba', je'el u béeytal u beeta'al tsolnu'ukil tu'ux ma' tu yoksa'al wáa ba'ax jala'achilo'ob, ti'al ka'a béeyak u beetiko'ob le jejeláas ba'alo'ob ti'al u táakmuk'ta'al molay yo'olal ma' u beeta'al talamil yo'olal belankil ka'akajil yéetel u k'aak'as meyaj jala'ach, bey xan ti'al u ma'alobkunsik u meyajoba' wáa ti'al u kanántik u yúuchul meyaj. Le jala'achil ti' máax ku a'albilo' le tsolnu'ukilo'obo' unaj u ya'aliko'ob ti' u Múuch'meyajil yo'olal le ba'ax kéen u beeto'ob tu yo'olalo'.

Le péetlu'umilo'ob yaan u jets'iko'ob nu'ukbesilo'ob tu'ux yano'ob yo'olal ma'a u yantal u k'aak'as meyajil jala'ach ti'al ka'a béeyak u jo'olintik u meyaj le jala'achil tu'ux yano'obo' ku beetik u meyajil ti'al ma' u yúuchul, u yila'al yéetel u beeta'al u bo'otik u si'ipil yo'olal talamil belankil ka'akajil yéetel u k'aak'as meyaj jala'ach.

> **U 114 Jatsts'íibil.** Bix u meenta'al le a'almejen p'is óolalo' chéen je'el u béeytal u káajal tu jatsk'iinmeyajil tu'ux le ajmeyajkaajo' táan u meyajtik u kuucho' yéetel ich jump'éel ja'ab ts'o'okok. Le bo'olsi'ipil k'ana'ano'obo' yaan u meyajta'al ich u jatsk'iinmeyajil ma' maanal ti' jump'éel ja'ab ka káaj u yila'al lela'.

Le kúuch óolal tu yóok'olal le si'ipilo'ob meenta'an ich u k'iinilo'ob le kuuch, tumen je'elmáakalmáak ajmeyajkaaje', yaan u k'áata'al ich u xuul u jets'k'iinilo'ob ti' u Ya'almajt'aanilo'ob Bo'olsi'ipil, chéen ich óoxp'éel ja'ab. U xuul le jets'k'iinilo'obo' yaan u xu'ulsa'al chéen wa ajmeyajkaaje' táan u meyajtik je'elmáakalmáak kuuch jets'a'an ti' le 111 jatsts'íibo'.

Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob le ch'a' óolilo'ob ti' u ka'aka'ajil tsolmeyaj yéetel yaan u yila'al tu'ux u taal yéetel ba'ax je'el u taasik u meenta'al le ba'alo'obo' wáaj tu'ubsajilo'ob jets'a'an ti' u III jatsaljaatsil le 109 jatsts'íibo'. Wa le ba'alo'ob wáaj tu'ubsajilo'ob jach yaajo'obo' u jets'k'iinilo'ob ch'a' óolil, jach chéen ich óoxp'éel ja'ab je'el u béeytale'.

U Jo'op'éel Jo'olts'íib

Ti' U Péetlu'umilo'ob Nojlu'um Yéetel Ti' Distrito Federal

> **U 115 Jatsts'íibil.** Le péetlu'umo'obo' yaan u ch'a'iko'ob uti'al u mola'aykuunsikubáajo'ob ti' jump'éel Nojlu'um, u yichil jump'éel méek'tankaaj jala'achil, nonoj, yéeybalil, Xma' oksajk'uujil yéetel jach k'aj óolta'an, u chuun u jáatsal u kúuchkabalil, u nu'ukbesaj almejenil yéetel utsolmeyajil, beyxan k'a'abet jump'éel méek'tankaaj jáalk'ab, je'el bix jets'a'an te' chunts'íibilo'ob ku taala':

I. Jujump'éel méek'tankaaje' yaan u jala'achta'al tumen jump'éel Mola'ayil Méek'tankajil yéeya'an tumen kaaj, meenta'an tumen juntúul Yáax Jala'ach, le jaytúul jala'acho'ob yéetel ajkananmeyaj Jala'ach je'el bix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'. Le béeytalil ku ts'áajik le Noj A'almajt'aan ti' u jala'achil méek'tankaajo' yaan u meyajta'al chéen tumen u Mola'ayil Méek'tankaajilo' yéetel ma' táan u yantal chúumuk jala'achil ich lela' yéetel u Noj Jala'achilil Péetlu'um.

U Ya'almajt'aanilo'ob le péetlu'umo'obo' k'a'abéet u jets'iko'ob u ka'atéen yéeyal le yáax jala'acho'ob, jala'acho'ob yéetel ajkananmeyaj jala'acho'ob, ich uláak' jaatsk'iinmeyaj, láayli' chéen wa u jatsk'iinmeyajil u meyaj le u mola'ayil méek'tankaajilo'obo' ma' u máan ti' óoxp'éel ja'abo'ob. Le u táan óolta'al u k'aaba'obo', chéen ku béeytal u beeta'al tumen le almejen mola'ay tu'ux táakpaja'ano'obo' wáaj tumen je'el máakalmáak ti' le almejen

mola'ay táakpaja'an te' much' almejenil yáax táan óolto'obo', chéen xan wa ma' u p'ato'ob wáaj ka sa'atak ti'ob u táakpajalilo'obi', bey ma'ili' k'uchuk tu chúumuk u k'ankuuche'.

U Péetlu'um Jatsk'iinmeyajil A'almajt'aano'obe', yéetel u ch'a'at'aan u ka'ajaats ti' le u yóoxjaats máak táakpaja'ano'obo', je'el u béeytal u jáawsik u mola'ay méek'tankaajo'obe' u luk'siko'ob wáaj u ch'eniko'ob u kuuchil juntúul ti' u máakilo'ob, tu yóok'olal yaayaj ba'alo'ob jets'a'an ti' u ya'almajt'aanilo'ob péetlu'umo'ob, lela' je'el u yúuchule' wa le máako'oba' ts'o'ok u ts'a'abal le k'iinilo'ob k'a'ana'an ti'ob uti'al u ye'esiko'ob u ma' si'ipililo'ob yéetel u ya'aliko'ob tuláakal (sic DOF 03-02-1983) le ba'axo'ob ku tukultik ma'alob uti'al u yutsilo'.

Wa juntúul ichil u máakilo'ob ku p'atik u kuuche', yaan u meenta'al u meyaj tumen yaanal máak wáaj yaan u meenta'al le ba'ax jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

Wa ka je'ets'ek u luk'sa'al jump'éeel u Mola'ay Méek'tankaaj wáaj ku p'atik wáaj ku bineltik u ya'abil u máakilo'obe', wa le a'almajt'aan ma' táan u jets'ik ka meyajnak u jeelo'oba', mix ka meenta'ak uláak' yéeybalo'obe', u mola'ayil a'almajt'aanil le Péetlu'umo'obo' yaan u jóok'siko'ob ich le kajnáalo'obo' le u múuch'tambalil méek'tankaajo'obo' kun ts'o'oksiko'ob u jatsk'iinil le meyajilo'; le múuch'tambalilo'oba' yaan u meyajta'al tumen le jaytúul máak jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', le je'elo'oba' k'a'ana'an u chíimpoltiko'ob le ba'axo'ob jets'a'an uti'al u jóok'sa'al le jala'cho'obo';

II. Le méek'tankaajo'obo' yaan u yaantal ti'ob béeytalil a'almajil yéetel yaan u meyajtik u ba'albalil je'el bix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

Le mola'ay méek'tankaajo'obo' yaan u yaantal u béeytalil ti'ob uti'al jóok'sik, je'el bix u ya'alik u a'almajt'aanilo'ob méektankaaj k'a'abet u jóok'sa'al tumen U Péetlu'um jatsk'iinmeyajil a'almajt'aane', u jeets'il polis yéetel noj jala'chil, u belbest'aanil, t'i'it'besajilo'ob yéetel u jeets'ilo'ob tsolmeyajilo'ob ich tuláakal u méek'tampáajtalil, ka u nu'ukbes u tsolmeyajil u jala'chil méek'tankaaj, ku belbest'aantiko'ob u meyajilo'ob, u beelkankilmeyajo'ob, u jets'meyajo'ob yéetel ajmeyajkaajo'ob ich u béeytalil yéetel u kanáantik u táakpajal lu'unkabil yéetel kajnáalil.

U tuukulil le a'almajt'aan ku jets'ik le xóot'ts'íib ts'o'ok u máano' leti' u jets'ik:

a) U chuunt'aanil nojtáambal u tsolmeyajil kaaj tu táan méek'tankaaj yéetel u

tsolbeelankil tsolmeyajo', táakpaja'an xan u nu'ukulil ma' éejenil yéetel u mola'ayilo'ob uti'al u xu'ulsik ba'atelil ich u tsolmeyajil yéetel ti' uláak'o'ob, yéetel u meyaj ich junkeetil, ts'áaj ojéelalil, multunt'aan yéetel toj a'almajil.

b) Ti' le ba'ax k'a'abet u ch'a'at'aan u ka'ajaats ti' le u yóoxjaats máak táakpaja'ano'obo' ti' u mola'ay méek'tankaaj uti'al u ya'aliko'ob ts'okt'aanil ku k'askúuntik u ba'albalil méek'tankaaj wáaj uti'al u meenta'al ba'alo'ob wáaj mok't'aano'ob ku táakbesik le méek'tankaajo' yóok'olal jump'éel jets'k'iin maas ya'ab ti' u jetsik'iinil le Mola'ay Méek'tankajilo';

c) Le nojtáambal belbest'aano'ob k'a'ana'an uti'al u meenta'al k'axt'aanilo'ob ku jets'ik le III yéetel IV jatsaljaatsilo'ob ti' le jatsts'íiba', bey xan u ka'axóot'ts'íib ti' le VII jatsaljaatsil ti' le 116 jatsts'íib ti' le Noj A'almajt'aana';

d) U tsolbeelankil yéetel bix kun u meent u meyaj wáaj u kuuch u noj jala'achil péetlu'um ti' u ajmeyajkaajil, lekéen p'áatak mina'an le k'axt'aano'ob k'a'ana'ano', u péetlu'um jatsk'iinmeyajil a'almajt'aano' lekéen u yil jump'éel méek'tankaaj ma' táan u béeytal u meentik wáaj u ts'áajiko'; ti' lela', k'a'ana'an u yáax k'áata'al tumen le mola'ay méek'tankaajil k'a'ana'ano', chíimpolta'an tumen u jach p'íitile' ka'ajaats ti' le u yóoxjaats máak táakpaja'ano'obo'; yéetel

e) Le jets't'aano'ob k'a'ana'an ti' le méek'tankaajo'obo' mina'an ti'ob le jeets'il wáaj belbéest'aanilo'ob k'a'ana'ano'.

U péetlu'um jatsk'iinmeyajilo'ob a'almajt'aane' yaan u jóok'siko'ob u belbest'aanil kun jets'ik beelankilmeyajo'ob tu'ux ku kaxan nu'ukbesbil ba'atelilo'ob kun yantal ti' méek'tankaajo'ob yéetel u noj jala'achilil péetlu'um wáaj ich le ba'alo'ob ku taasa'al tumen le ba'ax ku jets'ik le kóonts'íibo'ob c) yéetel d) ts'o'ok u máana';

III. Le Méek'tankaajo'obo' yaan u yantal tu kuucho'ob u meyajta'al yéetel le ba'alo'ob ka'ana'an ti' tuláakal máako'oba':

a) Uk'be'en ja', drenaje, alcantarillado, u meyajta'al yéetel u meyajtik u éek' ja'ilo'ob;

b) U sáasilil táankaaj;

- c) U mo'olol, u mu'uch'ul, u bisa'al, u meyajta'al yéetel u yila'al tu'ux kun ts'áabil tu ts'ookil u yaalab ba'alo'ob;
- d) K'íiwikil koonol yéetel u kúuchilo'ob paaklan koonol;
- e) U kúuchilil tu'ux ku mu'ukul máak;
- f) U kúuchil u kíinsa'al ba'alche'ob uti'al u ko'onol u bak'elil;
- g) Bejo'ob, k'íiwiko'ob yéetel u kúuchil u pa'ak'al jats'uts xíwo'ob yéetel u ba'alilo'ob;
- h) U kanáambalil kaaj, je'el bix jets'a'anil ti' le jatsts'íib 21 ti' le Noj A'almajt'aana', táanilbenkanan méek'tankaaj polisil yéetel transito; yéetel
- i) Tuláakal uláako'ob kun jets'bil tumen u Péetlu'um Jatsk'iinmeyajilo'ob A'almajt'aan wa bey u k'áatik u lu'umilo'obo' yéetel socio-economics ti' le méek'tankaajo'obo', beyxan u béeytalil u tsolmeyajil yéetel u kaláantik u taak'inil.

Yéetel mix jump'éeel k'aasil ich u a'almajbéeytalil, uti'al u meenta'al le meyajto'ob wáaj u meyajtik le meyajil yaan tu kuucho', le méek'tankaajo'obo' yaan u meentiko'ob le jets'a'an tumen le nojlu'um a'almajt'aan yéetel péetlu'um a'almajt'aano'obo'.

Le méek'tankaajo'obo', yáax ch'a'at'aan ken u meent ich u mola'ay méek'tankaajo'ob, je'el u béeytal u paaklan meyajto'ob yéetel u nupikubáajo'obe' uti'al u meyajil ma'alob ts'áajiko'ob le ba'alo'ob k'a'ana'an ti kaaj wáaj u béeytalil u meyajtiko'ob u kuuch k'a'ana'ano'. Ti' le je'ela' yéetel ti' u múuch'kabil le méek'tankaajo'ob ti' ka'ap'éeel Péetlu'umilo'ob wáaj maanal ti', k'a'ana'an u yaantal ti' u ts'okt'aan u Péetlu'um Jatsk'iinmeyajil A'almajt'aan k'a'ana'ano'. Beyxan wa u k'áat le mola'ay méek'tankaaj k'a'ana'an ti'ob, je'el u béeytal u meentik mokt'aano'ob yéetel le péetlu'umilo' uti'al le je'ela', tu náapulil wáaj yéetel le mola'ay k'a'ana'ano', ka u ch'a' meyajt ich u jats k'iino'ob ti' jump'éeel le je'elo'oba', wáaj beyxan ka u meyajt wáaj u meent yéetel u yila'alo'ob tumen le péetlu'umo' yéetel u láayli' méek'tankaajo';

Le máasewal kaajo'obo', ich u méek'tankaajilo'obe', je'el u béeytal u paaklan meyajto'ob yéetel u nupikubáajo'ob je'el bix yéetel ba'ax ku taasik tu paach le ku jets'ik le

a'almajt'aano'obo'.

IV. Le méek'tankaajo'ob yaan u jáalk'ab tsolmeyajtik u ba'albalil, lela' yaan u meenta'al u náajalil le ba'albailo'ob yaan ti'ob, bey xan le bo'olilo'ob yéetel u jeel náajalo'ob ku je'ets'el ti' tumen u jatsk'iinmeyajil a'almajt'aano'ob, bey túun xane':

a) Yaan u k'amiko'ob le bo'olilo'ob ich le je'ela' ti' yaan le tasa adicionalo'obo', le jets'a'an tumen le péetlu'umo'ob yóok'ol ba'albalil ma' peekilo'ob, fraccionamiento, jaatsil, mu'uk'a'ankuunsaj, máansajilo'ob yéetel u ma'alobkuunsa'al bey le yaan ti'ob bey chuunil u k'e'exel u tojol le ma' péekilo'obo'.

Le méek'tankaajo'obo' je'el u béeytal u meentiko'ob k'axt'aano'ob yéetel le péetlu'umo' uti'al u ch'a'ik u meent waja'yp'éel meyajilo'ob yaan ba'al u yil yéetel u tsolmeyajil le bo'olilo'oba'.

b) U táakpajalilo'ob u nojlu'umil México, yaan u meyajta'al tumen Múuch'péetlu'umilo'ob le Méek'tankaajo'obo' je'el bix u jets'ik U Péetlu'um Jatsk'iinmeyajil A'almajt'aan ti' u chunt'aanilo'ob, bajux yéetel u jets'k'iinilo'ob ti' jujunja'ab.

c) Le náajalo'ob ku taalo'ob ti' u beeta'al u meyajil táankaajilo'ob yaan tu kuucho'.

Le nojlu'um a'almajt'aano'obo' ma' táan u nakik u béeytalil le péetlu'umo'ob uti'al u je'ets'el le bo'olilo'ob jets'a'an ti' le kóotsts'íibo'ob a) yéetel c), ma' táan u ts'a'abal ma' bo'olilo'ob ich le je'elo'oba'. Le péetlu'um a'almajt'aano'ob ma' táan u jets'iko'ob u luk'sa'al wáaj u yáanta'al máako'ob wáaj mola'ayo'ob tu yóok'ol le bo'olilo'obo'. Chéen u ba'albalil kaaj ti' u múuch'péetlu'umil México, ti' Péetlu'umo'ob wáaj Méek'tankaajo'ob, ma' táan u bo'olo'ob, je'ele' chéen wa le ba'albalilo'ob je'ela' ku k'a'abetkuunsa'al tumen ma' méek'tantbil mola'ayil wáaj tumen ma' uti'al kaajo'obi', yéetel je'el ba'axak k'aaba'ile' uti'al u tsolmeyajil wáaj uti'al u meyajil mixba'al yaan u yilo'ob yéetel u meyajta'al kaajo'.

U mola'ayilo'ob méek'tankaajo'obo', ich u béeytalil u meyajo'obe', yaan u ya'aliko'ob ti' U Péetlu'um Jatsk'iinmeyajil A'almajt'aan u chanbo'olilo'ob yéetel u jets'bo'olilo'ob k'a'ana'an u beeta'alo'obo', páajtalilo'ob, bo'olil ti' utskinajilo'ob yéetel u tablail ti' valores unitarios ti' lu'um yéetel ti' meyajo'ob kun k'a'abetkunsbil uti'al u k'áata'al u bo'olil tu yóok'olal ba'albalil ma' péekilo'.

U Jatsk'iinmeyaj A'almajt'aanil le péetlu'umo'obo' yaan u jets'iko'ob u ya'almajt'aanilo'ob ti' k'antaak'ino'ob le méek'tankaajo'obo', yaan u xak'alta'al yéetel u xak'alkaxanta'al u xuptaak'in kaaj. U pa'atuukulilo'ob le xuptaak'ino'obo' yaan u je'ets'el tumen u mola'ay méek'tankaajo'ob yéetel u chuun le k'antaak'ino'ob yaan ti'obo', bey xan k'a'abet u yoksiko'ob ichil, u xuul u náajalilo'ob p'aytsolta'an ti' le bo'olmeyajo'ob ku k'amiko'ob u ajmeyajkaajilo'ob méek'tankaajo'obo', je'el bix jets'a'anil ti' u 127 jatsts'íibil le A'almajt'aano'.

Le taak'ino'ob yaan ti' u xokba'albalil méek'tankaaj yaan u meyajta'al tu náapulil tumen u mola'ay méek'tankaajilo'ob, wáaj tumen le máax kun u jets'o'obo', je'el bix jets'a'an ti' le a'almajt'aano';

V. Le méek'tankaajo'obo', ich u chunt'aanil u ya'almajt'aanilo'ob nojlu'um yéetel péetlu'umo'ob yaan ba'al u yilo'ob yéetele', yaan u yantal u béeytalil ti'ob uti'al:

a) U pa'ajo'oltik, chimpoltik yéetel u tsolmeyajtik le ja'atsalilo'obo' yéetel u pa'atuukulilo'ob u mu'uk'a'ankuxtal nojkaajo'ob.

b) U táakpajal ti' u patjo'olta'al yéetel u tsolmeyajil u kanáantbil lu'umilo'ob.

c) U táakpajal uti'al pa'ajo'olta'al u pa'atuukulilo'ob u mu'uk'a'ankuxtal péetkaajo'ob, lelo'oba' yaan u keet yaantalo'ob yéetel u noj pa'atuukulilo'ob tu yóok'olal le ba'alo'oba'. Wa le nojlu'um wáaj u Péetlu'umilo'ob ku meentiko'ob pa'ajo'olil ti' u mu'uk'a'ankuxtalil péetkaaje' k'a'abet u je'ets'el u táakpajal le méek'tankaajo'obo';

d) U ts'áaj páajtalil, pets'meyajil yéetel u kanantik u k'a'abetkuunsa'al le lu'umo', ich u béeytalil u meyaj, ich u lu'umilo'ob u méek'tampáajtalilo'ob;

e) U jupikubáaj uti'al u no'ojbesa'al u ti'alinta'al u lu'umil kaaj;

f) U ts'áaj páajtalilo'ob yéetel sipit óolalo'ob, uti'al u meenta'al meyajo'ob;

g) U táakpajal uti'al u jóok'sa'al yéetel u tsolmeyajta'al u báak'kanáanil sijnáal kúuchilo'ob, yéetel uti'al ka beeta'ak yéetel ka jets'meyajta'ak u tsolmeyajilo'ob jets't'aan tu yóok'olal.

h) U jupikubáaj uti'al u pa'ajo'olil yéetel u jets'meyajil u tsolmeyajilo'ob u púuta'al máak, chéen wa tumen le je'elo'obo' ku péek óoltiko'ob u kúuchkabalilo'ob; yéetel

i) U máak'antik k'axt'aano'ob uti'al ka tsolmeyajta'ak yéetel ka kanáanta'ak le nojlu'um kúuchkabalilo'obo'.

Uti'al le je'elo'oba' yéetel je'el bix u jets'ik le óox xóot's'íib ti' u 27 jatsts'íibil le Noj A'almajt'aana', yaan u jóok'sa'al belbest'aano'ob yéetel jeets'ilo'ob ti' le tsolmeyajo'ob k'a'ana'ano'obo';

VI. Wa ka'ap'éel wáaj maanal ti' ka'ap'éel kúuchil nojkaajo'ob yano'ob ich u lu'umil méek'tankaajo'ob ti' ka'ap'éel wáaj maanal ti' ka'ap'éel péetlu'umilo'ob ku meentiko'ob wáaj taak u meentiko'ob jump'éelili' lu'um, le múuch'péetlu'umilo', le péetlu'umilo'ob yéetel méek'tankaajo'ob oka'ano'obo', ich u béeytalil u meyajo'obe', yaan u tso'olol yéetel yaan u múuch' belbest'aanta'al yéetel ti' u paaklan jóok'ol táanil le kúuchilo'oba' je'el bix jets'a'an ti' u a'almajt'aanil nojlu'um ti' le je'ela'.

VII. Le táanilbenkanan poliso' yaan u yaantal tu k'ab u jala'achil méek'tankaaj, je'el bix u jets'ik u Ya'amajt'aanil U Kanáambalil Kaaj ti' Péetlu'um. Le je'ela' yaan u chíimpoltik u t'aanil U Noj Jala'achil Péetlu'um ti' le ba'alo'ob kun máansbil ti' lekéen u yil jach k'a'ana'ano' wáaj tu yóok'olal yaayaj k'askunsa'al ti' u jets' óolal kaaj.

U Jala'achil Nojlu'ume' yaan u yantal tu k'ab le fuerza públicao' le tu'ux mantats' yano' wáaj chéen u jats k'iino'ob yanilo'obi';

VIII. U ya'almajt'aanilo'ob Péetlu'umo'obe' yaan u yoksiko'ob u chuunt'aanil jatsaljaats e'esaj yéeybalil ich u yéeyil u mola'ay méek'tankaajo'ob ti' tuláakal le méek'tankaajo'obo'.

U ch'a'at'aanilo'ob meyaj ich le méek'tankaajo'ob yéetel u ajmeyajo'obe', yaan u chíimpolta'al tumen le a'almajt'aano'ob ku jóok'sa'alo'ob tumen u jatsk'iinmeyajil a'almajt'aano'ob ti' le péetlu'umilo'obo', je'el bix jets'a'an ti' u 123 jatsts'íibil le noj a'almajt'aana' yéetel le u belbest'aanilo'obo'.

IX. Luk'sa'an.

X. Luk'sa'an.

> **U 116 Jatsts'íibil.** U nojpáajtalil kaaj ti' Péetlu'umo'obe' uti'al ka meyajta'ake' ku ja'atsal ti' U Nojpáajtalil Jala'achil, ti' u Nojpáajtalil A'almajt'aanil yéetel ti' u Nojpáajtalil P'is Óolal, yéetel ma' táan u béeytal u mu'uch'ul ti' juntúul máak wáaj ti' jump'éel mola'ay ka'ap'éel wáaj maanal ti' ka'ap'éel ti' le Nojpáajtalilo'oba', mix u ts'a'abal le A'almajt'aanil chéen ti' juntúul máako'.

U nojpáajtalilo'ob le Péetlu'umo'obo' yaan u nu'ukbesa'alo'ob je'el bix jets'a'an ti' u Noj a'almajt'aanilo'obe', je'el bix u jets'ik le belbest'aano'oba':

I. U noj jala'achilo'ob le Péetlu'umo'obo' ma' táan u béeytal u xáantalo'ob maanal ti' wakp'éel ja'ab tu kuucho'ob.

U yéeybalil u noj jala'achilo'ob le Péetlu'umo'ob yéetel u Péetlu'um Jatsk'iinmeyajilo'obe' k'a'ana'an tu náapulil ku meentbil je'el bix jets'a'an ti' u a'almajt'aanilo'ob yéeybalilo'obe'.

U Noj Jala'achil péetlu'umo'obe', wa yéeybil kun beetbil tumen kaaj ichil u jets'a'an k'iinil yéeytambal wáaj ichil uláak' k'iin kun téek k'a'abetchajale', tu yóok'olal mixba'al je'el u béeytal u ka'atéen k'amik le kuuch ts'o'ok u yantal ti'o', mix wa chéen je'el bix u jeel, u téek, u yaanal wáaj u ajk'ank'ubenkuuchile'.

Mixbik'in bíin yéeya'ak uti'al le a'almaj jatsk'iinmeyaj ku taalbalo':

a) Le u yaanal Noj Jala'acho', wáaj le máax ts'áaja'an uti'al ka u ts'o'oks le a'almaj jatsk'iinmeyajo', wa tumen jach jumpuli' mix táan u ka'aten suut tu kuuch le Yéeya'an Noj Jala'acho', kex wa yaanal u k'aaba' le kuucho';

b) Le u jeel Noj Jala'ach, le Téek Noj Jala'ach wáaj le lu'unkabil máak je'el máakalmáak u k'aaba' u kuuche', ka u meyajt u kuuch le noj jala'ach te' k'iino'ob mix táan u bin u beet le u meyajto', chéen wa ka úuchuk ichil u ts'ook ka'ap'éel ja'ab le a'almaj jatsk'iino'.

Chéen je'el u páajtal u beetik u noj jala'achil ti' jump'éel Péetlu'um, juntúul sijnáal bey México lu'unkabile' yéetel sijnáal ti' le péetlu'umilo', wa ts'o'ok xan u kajtal jo'op'éel ja'ab

ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeybalo', yéetel ts'o'ok u máan 30 u ja'abil lekéen úuchuk le yéeybalo', wáaj ma' u chukmaj ti'i', wa bey u je'ets'el tumen u Noj A'almajt'aanil u Péetlu'umilo'.

II. Tuláakal u jo'olpóopilo'ob le u Jatsk'iinmeyajil A'almajt'aano'ob ti' le Péetlu'umo'obo' k'a'ana'an ti'ibil ti' jaytúul u kajnáalilo'ob; ba'ale', je'elbixake', ti' le Péetlu'umo'obo' ma' táan u k'uchul 400 miil u túulal u kajnáalilo'ob ma' unaj u yéemel ti' 7 u túulal pat a'almajt'aano'obi'; 9 u túulal pat a'almajt'aano'ob wa maanal ti' 400 miil u túulal ba'ale' ma' táan u k'uchul ti' 800 miil u túulal u kajnáalilo'ob yéetel 11 u túulal pat a'almajt'aano'ob ti' le Péetlu'umo'ob maanal ti' le 800 miil kajnáalo'ob yaan ti'o'.

U Noj A'almajt'aanilo'ob le péetlu'umo'obo' k'a'ana'a u jets'iko'ob u tsaylampaach yéeyajil le u Pat A'almajt'aano'ob ti' u Jatsk'iinmeyajil A'almajt'aano'ob ti' le Péetlu'umo'obo', tak ich kamp'éeel jatsk'iinmeyajo'obo'. Le u táan óolta'al máaxo'obo', chéen ku béeytal u beeta'al tumen le almejen mola'ay tu'ux táakpaja'ano'obo' wáaj tumen je'el máakalmáak ti' le almejen mola'ay táakpaja'an te' much' almejenil mola'ayil yáax táan óolto'obo', chéen xan wa ma' u p'ato'ob wáaj sa'atak ti'ob u táakpajalilo'obi', bey ma'ili' k'uchuk tu chúumuk u k'ankuuche'.

U Jatsk'iinmeyajil A'almajt'aano'ob ti' le Péetlu'umo'obo' yaan u táakpajalo'ob yéetel pat a'almajt'aano'ob yéeya'ano'ob je'el bix u ya'alik u chunt'aanilo'ob ti' u ya'abil yéeybal yéetel u jatsaljaats e'esajyéeybalil, je'el bix jets'a'an ti' u a'almajt'aanilo'obe'. Ti' mixjump'éeel súutukil, jump'éeel almejen mola'ay ku béeytal u yantal ti' nonoj pat a'almajt'aano'ob tu yóok'olal le ka'ap'éeel chuunt'aanil ka u chíikulto'ob jump'éeel wóolya'abil ti' tuláakal le yaan ti' u Jatsk'iinmeyajil A'almajt'aan ka máannak ti' waxakp'éeel punto le u wóolya'abil le yéeybalil jbeeta'abo'. Le tojbe'ent'aana' mix táan u je'ets'el ti' le almejen mola'ay, tumen j jóok' táanil te' jatsaljaats yéeybalil juntúulili' u almejen yuumilo', ka yanak ti' jump'éeel u wóolya'abil a'almajkuuchil ti' tuláakal le yaan te' Jatsk'iinmeyajil A'almajt'aano'obo', ka maannak ti' u much'kíinsajil u wóolya'abil le yéeybal jbeeta'ab ti'o', pak'te' yéetel jump'éeel 8%. Bey túun xane', lekéen wa'akunta'ak le Jatsk'iinmeyajil A'almajt'aano', le u wóolya'abil u yuumil jump'éeel almejen mola'aye', ma' unaj u yéemel ti' u wóolya'abil le yéeybalil kun u k'amo', ka'alikil u tse'elel waxakp'éeel punto ti' u wóolya'abilo'ob.

Tu k'ab u Jatsk'iinmeyajil A'almajt'aano'ob ti' le Péetlu'umo'ob ku p'áatal u éejenta'al láalaj ja'ab u Pa'atuukulil u Xuptaak'inilo'. Úuch u ye'esa'al u bo'olmeyajil le

ajmeyajkaajo'ob k'a'ana'an u chíimpoltiko'ob le tojbe'ent'aano'ob jets'a'an te' tu 127 jatsts'íibil le Noj A'almajt'aana'.

U nojpaajtalilo'ob a'almajt'aanil, Jala'achil yéetel P'is Óolal ti' le péetlu'umo'obo', bey xan le jáalk'ab mola'ayo'ob k'am óolta'ano'ob tumen u noj a'almajt'aanil le péetlu'umo'obo', k'a'ana'an u yoksiko'ob ich u pa'atuukulilo'ob taak'in, u xuul u náajalilo'ob p'aytsolta'an ti' le bo'olmeyajo'ob ku tukulta'al u k'amiko'ob le ajmeyajkaajo'obo'. Le túuxt'aano'oba' k'a'ana'an u yilik le beelankilmeyaj uti'al u éejenta'al u pa'atulilo'ob u xuuptaak'inil le Péetlu'umo'obo', ka u jets'o'ob le a'almaj belbest'aano'ob yéetel xan le ku béeytal u je'ets'el tu yóok'olalo'.

U jatsk'iinmeyajil a'almajt'aano'ob ti' le péetlu'umo'obo' yaan u yantal ti'ob kúuchilo'ob ti' xak'alkaxan, le je'elo'oba' ka'anal jáalk'abil mola'ayo'ob yéetel u jáalk'abil kaxan áantajil ich u k'a'abetkúunsik u páajtalil, bey xan uti'al ka u ch'a' u t'aanil tu yóok'olal u nu'ukbes mola'ay, bix kun meyaj yéetel u nu'ukbesajilo'ob, je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano'. U meyaj le xak'alkaxano' yaan u yúuchul yéetel u chuuntuukulil paachlampaachilil, ja'abmanja'abilil, toj a'almajil, keetkunnajil yéetel Jets' óolalil.

U jo'olpóopil le u kúuchil le xak'alkaxano' yaan te' péetlu'umo'obo' yaan u yéeyal tumen u ka'ap'éel jaats ti' le óoxjaats yaan ti' le máaxo'ob táakpaja'an tu kúuchil u Péetlu'um Jatsk'iinmeyajil A'almajt'aano'obo', ich u jets'k'iinmeyajo'ob ma' p'íitichaja'an ti' wukp'éel ja'abi' yéetel k'a'ana'an u yantal ti' kex jo'op'éel ja'ab káajak u meyajtik péets'meyajil, u xak'almeyajil taak'inil yéetel kuch óolalo'ob.

U Jatsk'iinmeyajil A'almajt'aano'ob ti' le Péetlu'umo'obo' yaan u no'ojbesiko'ob le ts'ookt'aano'ob uti'al ka béeyak le lu'unkabilo'obo' u ts'áajiko'ob u k'aj óolt u yáax tsoltuukulilo'ob A'almajt'aan tu táan U Noj Mola'ayil Péetlu'umo'.

U Molayilo'ob Diputado'ob te'e Péetlu'umo'ob bíin u jets'o'ob bix je'el u páajtal u takpoolal le lu'unkabil wíiniko' ti'al u u biisik wáa ba'ax a'almajt'aanil tu táan Molayila'.

III. U Nojpaajtalil u P'is Óolalil le Péetlu'umo'obo' yaan u meyajta'al tumen u kúuchilil p'is óolal ku je'ets'elo'ob tumen u Noj a'almajt'aanilo'ob.

U jáalk'abil u meyaj le noj ajp'is óolo'obo' yéetel le p'is óolalo'obo' ku kanáanta'al tumen u Noj a'almajt'aanilo'ob yéetel U Tsol A'almajt'aanil le Péetlu'umo'obo', le yaan u

jets'iko'ob bix u béeytal u yokolo'ob, u kambesajil yéetel u p'áatalo'ob le máaxo'ob yaan u meyajtiko'ob u Nojpáajtalil u P'is óolalo'ob le Péetlu'umo'obo'.

Le Noj Ajp'is óolalo'ob ku meyajto'ob ti' u Nojpáajtalilo'ob u P'is Óolalo'ob Péetlu'umo'obo', k'a'ana'an u yantal ti'ob le ba'alo'ob a'ala'ano'ob ich u jatsaljaatsilo'ob I tak V ti' u 95 jatsts'íibil le Noj a'almajt'aana'. Le máaxo'ob ts'o'ok u yantal ti'ob u kuucho'ob ti' No'ojk'abil wáaj u jeel bey je'ex le je'ela', u jo'olpóopil p'is óolal wáaj Péetlu'um Pat A'almajt'aan, ti' u Péetlu'umo'obe', jump'éel ja'ab táanil ti' u k'iinil u ts'a'abal u kuucho'ob, ma' táan u béeytal u meentiko'ob u Noj Ajp'is óolalo'ob.

U kuucho'ob noj ajp'is óolalo'ob yéetel p'is óolalo'ob ku meyajto'ob ti' u Nojpáajtalilo'ob u P'is Óolalo'ob Péetlu'umo'obe', ku ts'a'abal ti' máaxo'ob ma'alob yéetel no'oja'an meyajnaja'ano'ob ti' u tsolmeyajil p'is óolal wáaj ti' le ku náajaltiko'ob tu yóok'olal u tojtsikbe'enil, u béeytalil u meyajto'ob yéetel tuláakal le ba'alo'ob ts'o'ok u meentiko'ob tu yóok'olal u meyajil p'is óolalil.

Noj Ajp'is óolalo'obe' yaan u t'íililo'ob tu kuucho'ob le k'iino'ob ku ya'alik u Noj a'almajt'aanilo'ob le Péetlu'umo'obo', je'el u béeytal u ka'atéen yéeya'alo'ob, wa beyo', chéen je'el u béeytal u tse'elelo'ob tu kuucho'ob je'el bix u jets'ik le Noj a'almajt'aano'obo' yéetel Ka'aka'aj A'almajt'aanilo'ob ti' u Ajmeyajkaajo'ob le Péetlu'umo'obo'.

Noj Ajp'is óolalo'ob yéetel p'is óolalo'obe' yaan u k'amiko'ob jump'éel ma'alob bo'ol yéetel ma' táan u páajtal ma' u k'amiko'ob, ts'o'okole' le je'ela' ma' táan u béeytal u p'íitkuunsa'al ich le k'iino'ob yano'ob ti' le kuucho'.

IV. Je'el bix jets'a'anil ti' u chuunts'íibilob le Noj a'almajt'aan yéetel u chuun a'almajt'aanilo'ob tu yóok'olalo'ob, u Noj A'almajt'anilo'ob yéetel u ya'almajt'aanilo'ob le Péetlu'umo'ob tu yóok'olal yéeybale' yaan u kanáantiko'ob:

a) U yéeybalilo'ob noj jala'acho'ob, u máakilo'ob u Péetlu'umilo'ob Jatsk'iinmeyajil A'almajt'aan yéetel kun táakpajal te' Mola'ay Méek'tankaajo'obo', yaan u yúuchul ti' tuláakal kaaj, jáalk'abil, mukbe'enil yéetel taats' óolalil; ts'o'okole' u k'iinil yéeybale' ku yúuchul tu yáax domingoil u winalil junio ti' le ja'ab k'a'ana'an u meenta'alo'. Wa u k'iinil yéeybal ich le Péetlu'umo'obe' ku yúuchul láayli' tu ja'abil u yéeybal nojlu'ume' ba'ale' ma' táan u lúubul tu k'iinil yéeybal ich nojlu'ume', ma' k'a'ana'an u meentiko'ob le ts'o'okbal t'aana';

b) U meenta'al u meyajil yéeybal, u kuuch le yéeybal jala'acho'obo', k'a'ana'an u meyajtiko'ob jaajkunajil, tu keetkunajil, tu jáalk'abil, ich toj a'almajil, u xuul ts'áaj ojéelalil yéetel tojtuukulil;

c) Le jala'achilo'ob yaan u kuucho'ob uti'al u tsoltuukulmeyajta'al le yéeybalo'ob yéetel le méek'tampáajtalilo'ob ku xu'ulsaj xwo'okin tu yóok'olal le yéeybalo', ka meyajnako'ob tu juunalo'ob, beyxan u jáalk'abil uti'al ch'a' óoltik u meyaj, je'el bix jets'a'anila' yéetel le ba'axo'ob ku ya'alik le a'almajt'aano'obo';

1o. Le péetlu'um mola'ayo'ob múuch'kaaj ti' yéeybalo' yaan u yantal ti' jump'éel chuun mola'ayil tojbe'embalil tu'ux kun táakpajal juntúul Jo'olpóop Múuch'tambalnáal yéetel waktúul yéeybal múuch'tambalnáalo'ob, yéetel u páajtalil u t'aano'ob yéetel u yéeybalo'ob; u No'ojk'abil Jets'meyaj yéetel u jo'olpóopilo'ob le almejen mola'ayo'obo' yaan u táakpajalo'ob ti' le múuch'meyajo'ob ba'ale' chéen je'el u páajtal u t'aane'; láalaj almejen mola'aye' yaan u yantal ti' juntúul jo'olpóop te' ichil le mola'ay ts'o'ok u ya'ala'alo'.

2o. Jo'olpóop Múuch'tambalnáal yéetel le yéeybal múuch'tambalnáalo'obo' yaan u ts'a'abalo'ob tumen U Noj Múuch'tambalil U Mola'ayil Yéeybal way Méxicoe', je'el bix u je'ets'el te' A'almajt'aano'. U múuch'tambalnáal yéeybalo'ob le péetlu'umo'obo' k'a'abéet sijnáal te' péetlu'umo' wáaj ts'o'ok xan u kajtal jo'op'éel ja'ab ma'ili' k'uchuk u k'iinil ka ts'a'abako', yéetel u chíimpoltiko'ob le ba'axo'ob jets'a'an yéetel xan ka u ye'es u ma'alobil uti'al u k'am le kuuch ku je'ets'el tumen le a'almajt'aano'. Wa tumen ku p'áatal mina'an u yuumil jump'éel kúuchil ti' le péetlu'um yéeybal múuch'tambalnáalo', U Noj Múuch'tambalil U Mola'ayil Yéeybal way Méxicoe' leti' kun ts'áajik máax kun p'áatali' je'el bix jets'a'anil ti' jatsts'íib yéetel ti' le a'almajt'aana'. Wa le kúuchil jp'áat mina'an u yuumil jp'isjaajkunta'ab ich le yáax kamp'éel u ja'abil le kuucho', yaan u yéeya'al yaanal máak uti'al u ts'o'ok le jets'k'iinmeyajo'. Ba'ale' wa ku yúuchul ich u ts'ook óoxp'éel ja'abo', yaan u yéeya'al juntúul Múuch'tambalnáal uti'al le túumben jatsk'iinmeyajo'.

3o. Le péetlu'um yéeybal múuch'tambalnáalo'obo' yaan u yantal ti'ob jump'éel jatsk'iinmeyaj ti' wukp'éel ja'abo'ob yéetel ma' táan u páajtal u ka'atéen yéeyalo'ob; yaan u k'amiko'ob jump'éel bo'olil keet yéetel u meyajo'ob yéetel je'el u béeytal u k'e'exel tumen U Noj Múuch'tambalil U Mola'ayil Yéeybal way Méxicoe', tu yóok'olal yaayaj si'ipililo'ob ku je'ets'el tumen le a'almajt'aano'.

4o. Le péetlu'um yéeybal múuch'tambalnáalo'obo' yéetel uláak' ajmeyajkaajo'ob ku je'ets'el tumen le a'almajt'aana', ma' táan u páajtal u yantal ti' uláak' meyaj, kuuch wáaj túxxtmeyajil, chéen je'el u béeytal le ma' táan u bo'otalo'ob ich u meyajil ka'ansajil, Ka'analna'atil, meyajtsilil, xak'alkaxanil wáaj ti' áantajil. Mix táan xan u béeytal u k'amiko'ob jump'éel kuuch tu táan kaaj te' mola'ay ku taalballo'ob ti' le yéeytambalo'ob tu'ux táakpajo'ob uti'al ka nu'ukbesa'ak yéetel ka mu'uk'a'ankuunsa'ako'obo', mix xan u táan óolta'alo'ob uti'al jump'éel yéeybil kuuch tu táan kaaj wáaj u k'amik jump'éel jo'olpóopilil te' almejen mola'ayo'obo', te' ka'ap'éel ja'ab kun taal úuchik u ts'o'okol u kuucho'obo'.

5o. U méek'tampáajtal yéeybal jala'acho'ob tu'ux kun táakpajal jump'éel xokob ma'nup ti' noj ajp'is óolalo'obe', yéetel yaan u yéeyalo'ob tumen u ka'ajaats ti' le óoxjaats ti' le máaxo'ob táakpaja'an te' tu kúuchil U Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'obo', ich u yáax páayt'aanil tu táan kaaj, je'el bix u je'ets'el tumen le a'almajt'aano'.

6o. Le péetlu'um mola'ayo'ob úuch'kaaj ti' yéeybalo' yaan u yantal ti'ob ajmeyajkaajo'ob yaan u yoksaj óolalilo'ob u táan kaaj ti'ob, uti'al ba'almeyajajo'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel yéeybalil, ba'ale' u páajtalilo'ob yéetel bix kun meyajo'obe', yaan u no'ojbesa'al tumen le A'almajt'aano'.

7o. Le jelsutt'aanilo'ob tu yóok'olal ba'almeyaj, je'el bix jets'a'an te' chuunts'íib V ti' le u 41 jatsts'íibil le Noj A'almajt'aana', ka u meent U Mola'ayil Yéeybal way Méxicoe' tu yóok'olal u nu'ukbesajil u beelankilo'ob yéeytambal te' péetlu'umo'obo', yaan u kaxan nu'ukbesa'alo'ob tumen U Kúuchilil P'is Óolal ti' U Nojpáajtalil P'is Óolal nojlu'um, je'el bix u je'ets'el tumen le a'almajt'aano'.

d) Le yéeybal jala'acho'ob ku meyajtiko'ob u tsolmeyajilo' ka béeyak u makt'aantiko'ob yéetel U Mola'ayil Yéeybal way Méxicoe' uti'al ka u jo'olint u un'ukbesajil u beelankilo'ob yéeytambal te' péetlu'umo'obo';

e) Ka meentk'ajak u almejen mola'ayilo'ob chéen yéetel lu'unkabilo'ob yéetel ma' u yoksikuba'ob u múuch'kabil wíiniko'ob, wáaj u jeel múuch'kabilo'ob yaanal u meyajo'ob yéetel ma' u yokbal múuch molayo'obi'. Beyxan ka chíimpolta'ak u páajtalilo'ob ti'ob uti'al u k'áatiko'ob ka ch'a'abak u k'aaba' le báaxalkuucho'ob ku tukultiko'ob kun yéeybil tumen le kaajo', ba'ale' le jets'a'an ti' u jatsts'íib 2o., múulxóot'ts'íibil A, Jatsaljaats III

yéetel VII, ti' le Noj a'almajt'aana', ma' táan u yokoli'.

f) U jala'achilo'ob yéeybale' chéen je'el u béeytal u yoksikubáajo'ob ti' le ba'alo'ob uti'al mola'ayil yéeybalo'obo' je'el bix jets'a'ane';

Le almejen mola'ay way Yucatánil mix táan u chukik kex le 3% ti' tuláakal le ma'alob yéeybalil kun antal je'el ti' máakalmáak yéeytambal kun beetbil uti'al u k'e'exel le U Nojpáajtalil Jala'achil wáaj le U Nojpáajtalil A'almajt'aanilo', yaan u luk'sa'al u k'aaba'. Le belbest'aana' mix táan u je'ets'el ti' le almejen mola'ayo'ob way Méxicoilo'ob kun táakpajalo'ob te' yéeytambalilo'ob le péetlu'umo'obo'.

g) Ka keetel ts'a'abak taak'in kaaj ti' le mola'ayil almejen mola'ayo'obo', uti'al u suuka'an meyaj yéetel t'i'ilbáajil meyajo'ob yéetel le yaan u meenta'alo'ob uti'al u náajmalta'al yéeybal ti' u meyajil yéeybalo'. Beyxan ka je'ets'ek bix ku meenta'al uti'al u xu'ulsa'al le mola'ayil yéeybalo'ob ku luk'sa'al ti'ob u tsolts'íibil yéetel ba'ax ku yúuchul ti' u ba'albalilo'ob yéetel u yaalabo'obo'.

h) Ka je'ets'ek le ba'alo'ob uti'al u ts'áabal u xuul le t'oxtaak'ino'ob ti' le almejen mola'ayo'ob ich u yáax k'a'ay yéeybalil yéetel ti' u k'a'ay yéeybalil, beyxan jach buka'aj taak'in ku ts'áabil tumen le máaxo'ob u k'áat u ts'áajo'obo'.

i) Le almejen molayilo'obo' ka béeyak u k'a'abetchajal ti'ob le Náachkunsajt'aan yéetel Náachkunsajcha'an, je'el bix u belbest'aanta'al ti' múulxot'ts'íibil B ti' u chuunts'íibil III ti' jatsts'íib 41 ti' le Noj a'almajt'aana';

j) Ka je'ets'ek le belbest'aano'ob uti'al le yáax k'a'ay yéeybalil yéetel le k'a'ay yéeybalilo'ob ti' le almejen mola'ayilo'obo', beyxan le bo'olsi'ipil ku meentbil ti' le máaxo'ob ma' táan u chíimpoltiko'obo'. Je'elbixake', uti'al u yéeya'al noj jala'ach yaan 60 tak 90 k'iino'ob uti'al le k'a'ay yéeybalilo', wa uti'al u yéeya'al u péetlu'um pat a'almajt'aano'ob yaan 30 tak 60 k'iino'ob; le yáax k'a'ay yéeybalile' ma' táan u béeytal u t'íililo'ob maanal ti' ka'ajaats ti' le óoxjaats ku t'íililo'ob le k'a'ay yéeybalil k'a'ana'ano';

k) Ka no'ojbesa'ak le jets'meyaj uti'al u ya'ala'al yéetel u ch'a'abal u k'aaba', u páajtalil yéetel u kuch óolal le almejen báaxalkuuch'o'ob chéen tu juunalo'obo', yéetel leti' xan kun táan óoltik u páajtalil uti'al u k'amiko'ob u taak'in kaaj, bey xan uti'al ka táakpajako'ob ti' u ts'áaj ojéelalil Náachkunsajt'aan yéetel Náachkunsajcha'an, je'el bix u je'ets'el tumen le

Noj A'almajt'aana' yéetel ti' uláak' a'almajt'aanilo'obo'.

d) Ka je'ets'ek jump'éel múuch' nu'ukbesajil ti' jelsutt'aano'ob uti'al ka mantats' meenta'ak tuláakal le ba'almeyajo'ob yéetel yéeybal jets't'aano'obo' tu beelil a'almajt'aano'. Beyxane' ka a'ala'ak bix je'el u béeytal yéetel bix yaan u meenta'al ich u tsolmeyajil yéetel ich méek'tanpáajtalil u ka'atéen xookil tuláakal wáaj u jaatsil le yéeybalo'obo';

m) Ka je'ets'ek le chuunt'aanilo'ob mixba'alkuunsik u yéeytambalilo'ob Noj Jala'ach, Ajjets' A'almajt'aano'ob yéetel ti' u Mola'ay Méek'tankaajo'obo', bey xan le jets'k'iino'ob nojbiilal u ka'ajo'ob uti'al ka k'a'abetkúunsa'ak tuláakal le ba'alo'ob ku jelsutt'aano'obo', ka'alikil u ch'a' óolta'al u chuunt'aanil xu'ulsajil ti' le u yáalmanyáalil le beelankil yéeytambalo'obo', yéetel

n) Ka je'ets'ek, kex chéen jump'éel péetlu'um yéeybal ichil u k'iinilo'ob u meenta'al wajayp'éel nojlu'um yéeybalo'ob;

o) Yaan u jatsaljatsta'al le kaxansi'ipilo'obo' yéetel xan u je'ets'el máakalmáak si'ipilo'ob kun ch'a' óoltbil tu yóok'olal yéeybalil, yéetel le bo'olsi'ipilo'ob k'a'ana'an u jets'meyajta'al tu yóok'olalo'obo'.

p) Ka je'ets'ek u tojbe'ent'aanilo'ob yéetel ba'axo'ob k'a'ana'an ti' le lu'unkabilo'ob uti'al u béeytal ich le yéeybalo'obo', u páajtal u k'áatiko'ob u tsolts'íibil bey báaxalkuuch'o'obe' uti'al ka yéeya'ak bey chéen tu juunalo'obe' ti' tuláakal Yéeybil kuuch tu táan kaajo', je'el bix u je'ets'el te' tu 35 jatsts'íibil le Noj A'almajt'aana'.

v. U Noj a'almajt'aanilo'ob yéetel u ya'almajt'aanilo'ob Péetlu'umo'obe' je'el u béeytal u meentiko'ob U Kúuchilil u P'is Óolta'al K'uuxilo'ob tu Yóok'olal Meyaj yéetel chúuka'an jáalk'abil uti'al u ts'áajiko'ob u ts'okt'aano'obe', yaan u meyajil ti'ob u xu'ulsiko'ob k'uuxilo'ob yaano'ob ich u Tsolmeyajil Kaaj tu Táan Péetlu'um yéetel le ma' uti'al kaajo', yéetel u jets'ik u belbest'aanilo'ob uti'al u nu'ukbesajil, u meyajil, u beelankilmeyaj, yéetel bix ma' u chíimpolta'al u jelsutt'aano'ob.

Ti'al xaak'alil, u beeta'al takpool yéetel bo'olsi'ipil ti' nojbe'enil belankil ichil u meyajnáalil u Nojbéeytalil P'is óolal ti' le Péetlu'umo'obo', yaan u beetpajal le ba'ax jets'a'an ichil u Noj a'almajt'aanilo'ob, ba'ale' ma' unaj u taasik talamil yo'olal xak'alkaxanil yo'olal u meyajil, kananil yéetel u xupa'al u taak'inil kaaj;

VI. Le u ch'a'at'aanilo'ob meyaj ich le Péetlu'umob yéetel u ajmeyajo'obe', yaan u je'ets'el tumen le a'almajt'aano'ob kun jóok'sbilo'ob tumen u Jatsk'iinmeyajil A'almajt'aan ti' le péetlu'umo'obo' je'el bix jets'a'an ti' le jatsts'íib 123o' ti' u Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob México yéetel u belbest'aanilo'ob; yéetel

VII. Je'el bix u jets'iko'ob le a'almajt'aano'obo', Nojlu'um yéetel Péetlu'umo'obe', je'el u béeytal u k'axt'antiko'ob u ka'analtal u kuucho'obe', u meenta'al yéetel u meyajta'al ba'alo'ob yéetel u ts'a'abal ba'alo'ob k'a'ana'antak ti' máak, lekéen k'a'abéetkuunsa'ak tumen u jóok'bal táanil taak'in yéetel kaaj.

Péetlu'umo'ob yéetel u méek'tankaajo'obe' je'el u béeytal u meentiko'ob le k'axt'aano'oba', uti'al u ts'áajiko'ob ba'alo'ob k'a'ana'antako'obo' wáaj u ch'a'iko'ob le kuucho'ob ku ya'alik le xóot'ts'íib máano'.

VIII. U Ya'almajt'aanilo'ob le péetlu'umo'obo' k'a'abet u jets'iko'ob jáalk'ab mola'ayo'ob, ka'anal meyajil, keetkunnajilo'ob yéetel múuch'meyajo'ob, leti'ob kuch óoltik u chíimpolalil u páajtalil u k'aj óolta'al nu'ukbest'aan yéetel ti' u kanáanta'al u chíikulilo'ob wíinik tu k'ab le máako'ob meyajtiko', je'el bix ch'a' óolta'anil u chuuntuukulilo'obe' yéetel u chuunts'íibilo'ob jets'a'an te' tu wakp'éel jatsts'íibil le Noj A'almajt'aana' yéetel Chuun a'almajt'aan kun ts'áaj k'aj óoltbil U Múuch' Mola'ayil México uti'al u je'ets'el u chuunts'íibilo'ob, Nojtáambal chuunt'aan yéetel u tsolbeelankilo'ob uti'al u k'a'abetkúunsa'al le páajtalila'.

IX. U Noj A'almajt'aanilo'ob le Péetlu'umo'obo' yaan u táan óoltik u meyajilo'ob u beeta'al le p'is óolalo' ka beeta'ak yéetel jáalk'abilil, Péeka'anmeyajil, keetkunnajil, toj a'almajil, tojtuukulil, ka'analmeyajil, kúuch óolal yéetel tsikbe'enil ti' u páajtalilo'ob wíinik.

> **U 117 Jatsts'íibil:** Péetlu'umo'obe' ma' táan u béeytal tu yo'olal mixba'al:

I. U meentiko'ob much'báajil, nojk'axt'aan wáaj u much'ik almejen mola'ayilo'ob yéetel uláak' Péetlu'um mix yéetel wa yéetel nojtáanxel nojlu'umilo'ob.

II. Luk'sa'an.

III. U ts'akúunta'al taak'in, u jóok'siko'ob taak'in, ts'alabts'íib mix papel sellado.

IV. U ts'áajiko'ob u bo'olilo'ob tu yo'olal u máan máako'ob wa ba'alo'ob ich u lu'umilo'obo'.

V. U náapul wa ma' u náapul wet'iko'ob wa u ts'áajiko'ob u bo'olil uti'al u yookbal tu lu'umilo'ob, mix u jóok'bal ti' mix jump'éel kombil ba'alo'obil Nojlu'um wa Táanxelnojlu'umil.

VI. U ts'áajiko'ob u bo'olil u máansbal wáaj u máanal kombil u ba'alilo'ob Nojlu'um wáaj Táanxelnojlu'umil, yéetel patano'ob wáaj páajtalilo'ob ku luk'sa'alo'ob tumen u aduana localo'ob, ku k'ana'anchajal u xak'bal wa xíixbal nu'ukulo'ob wa u k'aatbal ju'unilo'ob le kombil ba'alo'obo'.

VII. U beetik wa u p'atik a'almajt'aano'ob wa patan beelbest'aano'ob ku jets'iko'ob yaanal buka'aj patan wa ba'alo'ob (sic DOF 05-02-1917) tu yo'olal tu'ux u taal koombil ba'alo'obil le Nojlu'um wáaj Táanxelnojlu'umil, kex wa jela'anil buka'aj le patanilo' ku je'ets'a'al tu yo'olal buka'aj ku beeta'al ti' le kaaja', wa tu yo'olal ba'alo'ob keettak táanxel tu'uxilo'ob

VIII. Tu náapulil wáaj ma' tu náapulil u kuch óolalo'ob wáaj p'aaxo'ob yéetel Táanxelnojlu'um Jala'achilo'ob, yéetel múuchkabil wáaj táanxelnojlu'um múuch'kabilo'ob ma' uti'al kaaji', wáaj le k'iin k'ana'an u bo'ota'alo'ob yéetel Táanxelnojlu'umil taak'in wáaj paachil u Nojlu'umil México.

Péetlu'umo'ob yéetel méek'tankaajo'obe' ma' táan u béeytal u ch'a'ajiko'ob kuch óolal wa páaytaak'in wa ma' uti'al beeta'al u yutsil meyajta'al tu yóok'ol kaaj, tak le ku ch'a'ajiko'ob organismo descentralizado yéetel u kúuchil náajalmeyaj kaaj, je'el bix ku je'ets'el tumen u Jets'k'iinmeyajil A'almajt'aan ti' jump'éel a'almajt'aan yéetel tu yo'olal le ba'alo'obo' yéetel tak tu yo'olal buka'aj p'aaxo'ob ku jets'bil u xu'upul ja'abmanja'ab. Noj Jala'acho'obe' yaan u ts'áajiko'ob k'aj óoltbil u meyaj lekéen u k'ubo'ob bix u meyajtiko'ob u taak'inil jala'achil.

U molayil diputado'ob péetlu'umo'obe', le kéen yéeypajak yéetel u ka'ap'éel óoxjaatsil diputado'ob ku meyaj te'elo', ti'al u ya'aliko'ob tak bajux, je'ex bix u kuxtal kaaj, u makt'antik páay taak'in yéetel ba'ax unaj u beetiko'ob, ba'ale' táanile' u pa'ajo'olta'al

tu'ux unaj u xu'upul, bajux je'el u béeytal u bo'otike' yéete, wáa k'a'abete' , u ts'a'abal ba'ax yéetel u béeytal u bo'ota'ale' wáa u je'ets'el bix kéen úuchuk u bo'olil.

Yo'olal ma' u taasik loobil le ba'ax ts'o'ok u tsola'alo', le Péetlu'umo'ob yéetel le Méek'tankaajo'ob je'el u béeytal u beetiko'ob mokt'aan ti'al u beetiko'ob ba'ax k'a'abet ti'ob tu séeba'anile', unaj ma' u máan u ya'abil jets'a'an yéetel bix ku k'ubbil je'el bix u jetsmil u noj a'almajt'aanil u Nojbéeytalil a'almajil. Le ba'ax unaj u beeta'al u séeba'anile', unaj u bo'ota'al ma' u máan óoxp'éel wi'inál ma' ts'o'okok u meyaj le jala'acho' yéetel ma' tu béeytal u ka'a beeta'al mokt'aanil ichil u ts'ook óoxp'éel wi'inalo'obo'.

IX. U ts'áajiko'ob u patanil náajal, u mu'uch'ul wáaj u koono'ol k'úuts ma' tu k'ab, jela'an wáaj maanal ti' u ko'ojil ti' le jets'a'an tumen U Múuch' Mola'ayil México.

U Múuch' Mola'ayil México yéetel u Péetlu'umilo'ob Jatsk'iinmeyajil A'almajt'aane', tu jaajil, A'almajt'aano'ob uti'al u xu'ulsa'al káaltalil.

> **U 118 Jatsts'íibil.** Beeyxan ma' táan u béeytal, wáaj mina'an u ch'a' óolal u Múuch' Mola'ayil México u:

I. U Ts'áajiko'ob páajtalilo'ob uti'al u yokbal tonelaje, mix u jeel páajtalilo'ob ti' puerto, mix u ts'áajiko'ob patan wáaj páajtalilo'ob tu yóok'olal u yooksbal kombil ba'alo'ob wáaj u jóok'sbal kombil ba'alo'ob ti' Nojlu'um.

II. Yantal, ti' mix jump'éel k'iin, t'íilbail maantats' wáaj ba'alteltaambal nojcheemo'ob ti'ob.

III. U ketik ba'ateltáambalil ti' jump'éel Táanxelnojlu'umil, chéen wa táan u téek yoksikubáaj ich Nojlu'um yéetel jach chika'an péek óolalil, ma' táan u béeytal u xáantal. Ti' le ba'alo'ob je'elo'oba' u séebanil ku páajtale' yaan u ts'áajbal u yóojelt u Noj jala'achil Nojlu'um

> **U 119 Jatsts'íibil.** U Nojpáajtalilo'ob Méxicoe' yaan ti' u ka'aka'ajil u kanáantik

Péetlu'umo'obo' ti' tuláakal u yookbal wa ti' u ba'atelil táanxel Nojlu'umo'ob. Wa ku yúuchul jump'éel líik'baltáambalil wáaj u péeksbalil ba'ateltáambal, yaan u keet kanáanta'alo'ob, chéen wa ku jo'olbesa'al tumen u Jatsk'iinmeyajil A'almajt'aan wa tumen u Noj jala'achilo'ob, wa ma' u múuch'majuba'obi'.

U Péetlu'umilo'ob Nojlu'ume', k'a'ana'an u k'ubiko'ob tu séebanil ku páajtal le máaxo'ob takpoolta'an yéetel máaxo'ob ts'okt'anta'an u p'is óolalo'obo', beeyxan u kanáanta'al yéetel u k'uba'al le ba'alo'obo', nu'ukulo'ob wa ba'alo'ob ku jóok'olo'ob ti' si'ipil, yéetel u yáanta'al le jala'ach ti' ba'ax uláak' k'a'abet. Le sakacht'aano'oba' yaan u meenta'al, yéetel u táakbal u órgano de procuración de justicia, je'el bix u ya'aliko'ob u k'axt'aanil áantajil ku meenta'alo'ob, uti'al u beeta'al ichil entidades federativas. Tu yóok'olal le je'ela' Péetlu'umil Jala'acho'obe' je'el u béeytal u meentiko'ob u k'axt'aanil áantaj yéetel u Noj Molayil Xak'alkaxan Kaaj tu Noj Nojlu'umil México.

Le k'áat k'ubta'al ku k'áata'al tumen u jala'achilo'ob táanxel Nojlu'ume', yaan u meenta'al tumen u Noj Jala'achil México, yéetel u táakpajal u Ajp'is óolal jala'ach je'el bix ku jets'iko'ob le Noj a'almat'aana', u Nojk'axt'aanilo'ob Nojlu'umo'ob ku meenta'alo'ob tu yo'olal le je'ela' yéetel le beelbest'aanil a'almajt'aano'obo'. Ti' le ba'alo'oba', le ts'ook t'aan ken u túuxt ajp'is óolale' uti'al u meenta'al le k'áattúuxtbalo' k'a'ana'an tu nonojil uti'al u béeytal u ma'achal máak tak sesenta k'iino'ob.

> **U 120 Jatsts'íibil.** U Noj Jala'achilo'ob Péetlu'ume' k'a'ana'an u ts'áajiko'ob k'aj óoltbil yéetel u meentiko'ob u chíimpolta'al u Ya'almajt'aanilo'ob México.

> **U 121 Jatsts'íibil.** Ich u junjump'éel Péetlu'umilo'ob ti' u Múuch'péetlu'umil Mexicoe' yaan u jach jaajbesa'al u meyaj kaaj, tsolts'íib yéetel u tsol beelankil p'is óolal ti' uláak' Péetlu'umo'obo'. U Múuch' Mola'ayil México, ichil u meyaj chuun a'almajt'aano'obo', yaan u ya'alik bix kun jaajkúunsa'al le meyajo'obo', tsolts'íib yéetel bix kun beelankilmeyajo'ob, yéetel ba'ax ku yúuchul tu yóok'olal, yéetel yaan u chíimpoltik le chuunt'aano'oba':

I. U A'almajt'aanilo'ob jump'éel Péetlu'ume' chéen ku jaajtal ich u lu'umil, le beetike', ma'

táan u k'ana'anchajalo'ob ich u jeel Péetlu'umo'ob.

II. Nu'ukulo'ob yéetel ba'albailo'obe' yaan u meyajtalo'ob yéetel u A'almajt'a'ani'ob jets'a'an tu'ux ku yantalo'obo'.

III. Le ts'okt'aanil p'is óolal a'ala'an tumen u Kúuchil P'is Óolal ti' jump'éeel Péetlu'um tu yóok'olal le jach jaaj páajtalilo'ob wáaj ti' ba'albalil yano'ob ich uláak' Péetlu'ume', chéen yaan u muuk' u jaajbesa'al chéen wa bey u jets'ik u a'almajt'aanilo'obe'.

U ts'okt'aanil p'is óolale' tu yóok'olal u páajtalilo'ob máako'obe' chéen ku béeytal u meyajta'al ich uláak' Péetlu'umil, wa le máax a'almajts'ot'anta'an ku chíimpoltik ba'ax a'ala'ab ti' wáaj ku p'áatal tu yotoch, ti' le p'is óolal k'áato', yéetel xan chéen tumen t'ana'an uti'al ka yaanak te' p'is óolalo'.

IV. Le meyaj'obo' tu yóok'olal bix anik máak táan kaaje' jelbesa'ano'ob u a'almajt'aanilo'ob jump'éeel Péetlu'umil, yaan u k'amjaajkunta'alo'ob ti' uláak Péepetlu'umilo'ob.

V. U ju'unil ka'anal xooko'obe' ku ts'a'abal tumen u jala'achilo'ob jump'éeel Péetlu'um, je'el bix jets'a'an ti' u ya'almajt'aanilo'obe', yaan u (sic DOF 05-02-1917) chíimpolta'alo'ob ich uláak' Péetlu'umo'ob.

> **U 122 Jatsts'íibil.** Jets'a'an tumen le jatsts'íibil 44 ti' le jets't'aanil bix yanik u a'almajt'aanilil Distrito Federal, u jala'achile' ti' yaan tu kuuch u Nojpáajtalilo'ob Noj lu'um yéetel u mola'ayilo'ob Noj jala'achil, A'almajt'anil yéetel Judicial péetlu'umo'ob, je'el bix ku jets'ik le jatsts'íiba'.

U jala'achilo'ob ti' u Péetlu'umil Distrito Federale', A'almaj Mola'ayt'aan, u Jo'opóolil u Jala'achil Distrito Federale' yéetel u Chuun kúuchilil P'is óol.

U A'almaj Mola'ayt'aanil Distrito Federale' yaan u meenta'al yéetel jaytúul Pat A'almajt'aan yéeya'ano'ob je'el bix u jets'ik nonoj ya'abil yéetel u representacionil plurinominal, ich jump'éeel Tsolk'aaba'ob yéeya'ano'ob ich jump'éeel Circunscpción plurinominal, je'el bix je'ets'iko'ob ti' le Noj a'almajt'aana' yéetel u Ya'almajt'aanil

Jala'ach.

U Jo'olpóopil u Jala'achil Distrito Federale' yaan u yantal u kuuch ti' Noj jala'achil yéetel ti' u Tsolmeyajil kaaj ich Péepetlu'um, yéetel ku kuuchilta'al chéen tumen juntúul máak, yéeya'an wíinik, tu jáalk'abil, tu náapulil yéetel mukbe'enil.

U Chuun Kúuchil P'is Óolal yéetel u Múuch'táambalnáalil u Múuch'kabil Jejeláas P'is Óolalo'ob, yéetel uláak' mola'ay ku jets'bil tumen u Ya'almajt'aanil Jala'ach, yaan u meentiko'ob u meyajil judicial ti' Péetlu'um p'éetkanáanil ich u lu'umil Distrito Federal.

U t'o'oxol meyajo'ob ti' u Nojpáajtalilo'ob México yéetel u jala'achilo'ob u péetlu'um Distrito Federale' yaan u meyajo'ob yéetel le belbest'aano'oba':

A. U kuuch u Nojmola'ayil u Nojlu'umil México:

I. Jets' a'almajt'aan tu yóok'olal Distrito Federal, ba'ale' ma' tu yokol le ba'alo'ob ts'aba'ano'obo' ti' le A'almajt Mola'ayt'aano';

II. U beetik u Ya'almajt'aanil Jala'ach Distrito Federal;

III. U Jets' a'almajt'aan tu yóok'olal u p'axtaak'in u kaajil Distrito Federal.

IV. U jets't'antik u nojbelbest'aanil ku kanáanto'ob tu beel, tu k'iinil yéetel u ma'alobmeyajil u Nojpáajtalilo'ob México; yéetel

V. Uláak' meyajo'ob ku jets'ik le Noj A'almajt'aana'.

B. U kuuch u Noj jala'achil u Múuch' Péetlu'umilo'ob México:

I. U chúunsik a'almajt'aano'ob tu táan u Múuch' Mola'ayilo'ob México yóok'olal tuláakal ba'ax yaan u yil Distrito Federal;

II. U ts'áajik u tuukul ti' u Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob máax ku tuukultik u jeel, wa yaan u k'e'exel u Jo'olpóopil Distrito Federalo';

III. U túuxtik ja'abmanja'ab ti' Múuch' Mola'ayil México u tuukulil buka'aj p'aax

k'a'ana'an uti'al u bo'olta'al u pa'atuukulil xuptaak'in Distrito Federal. Uti'al lelo', u Jo'olpóopil u Jala'achil Distrito Federale' yaan u ts'áajik u táan u k'ab u Noj Jala'achil Nojlu'um le tuukulo'ob, je'el bix u jets't'aantik le A'almajt'aano'obo'.

IV. U ts'aajik ti' máaxo'ob ku táakpajal ti' u tsolmeyajil le ba'alo'ob k'a'ana'ano'ob u beeta'al ti' le a'almajt'aano'obo' ku beeta'al tumen u Múuch' Mola'ayil México tu yóok'olal Distrito Federal; yéetel

V. Uláak' meyajo'ob ku jets'ik le Noj A'almajt'aana', Ya'almajt'aanil Jala'ach yéetel le a'almajt'aano'obo'.

C. U Ya'almajt'aanil u Jala'achil Distrito Federal yaan u meyaj yéetel le chuunt'aano'oba';

U YÁAX CHUUN.- Tu yóok'olal u A'almaj Mola'ayt'aanil:

I. U Pat A'almajt'aanilo'ob A'almaj mo'ola'ayt'aan yaan u yéeya'alo'ob óoxoxja'abil ichil yéeytambal, jáalk'abil, náapulil yéetel mukbe'enil je'el bix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', leti'ob unaj u oksajtukultiko'ob, uti'al u tsoltukulta'al le yéeytáambalo', u ts'a'abal jala'ach ju'uno'ob yéetel bix je'el u béeytal ma' u jel sutt'aanta'al u meyajil le yéeytáambalo', je'el bix jets'a'anil tu jatsts'íibilo'ob 41, 60 yéetel 99 ti' le Noj a'almajt'aana';

II. Le ba'alo'obo' ku k'áata'al uti'al u béeytal a beetik a Pat A'almajt'aanil ti' u A'almaj Mola'ayt'aano' ma' táan u béeytal u p'íitkuunsa'alo'ob ti' le ku k'áata'alo'ob uti'al u béeytal a beetik a Nojlu'um Pat A'almajt'aan. Yaan u béeykunta'alo'ob ti' le A'almaj mola'ayt'aan yéetel máaxo'ob ku táakpajali' tak tu'ux ku béeytal, le ba'alo'ob jets'a'ano'ob tu jatsts'íibilo'ob 51, 59, 61, 62, 64 yéetel 77 ich u IV jaatsaljaatsil le Noj a'almajt'aana'.

III. U beetpajal u A'almaj Mola'ayt'aanil Distrito Federale' yaan u ts'áajitáanta'al ba'ax ku jets'ik le jaatsts'íib 116, jaatsaljaatsil II, óoxxóoxts'íibil ti' le Noj A'almajt'aana'.

IV. Yaan u jets'iko'ob u k'a'amal u k'iinil beetpajal sesión ordinario, ich jump'éel ja'ab yéetel u beeta'al ba'axo'ob unaj u beetik u ts'a'abal u meyajil órgano interno ti' le jala'acho'ob kun meyajo'ob tu k'iinil je'elelo'. U páayt'aanil Múuch'meyaj kun téek k'a'abetchajal ku p'áatal tu k'ab órgano interno ku k'áata'al tumen u ya'abil u máakilo'ob

wáaj u Jo'olpóopil u Jala'achil Distrito Federal;

V. U A'almaj Mola'ayt'aanil, ich bix jets'a'anik tumen u Ya'almajt'aanil Jala'ach, yaan u yantal ti' le Nojbéeytalilo'oba':

a) U beetik u tsol a'almajt'aan, ba'ax yaan u túuxta'al ti' u Jo'olpóopil Jala'achil Distrito Federal chéen wa tu k'áatik ka u ts'áaj k'aj óoltbil;

b) U xak'alp'istik, u t'analt'anik yéetel ketbes tuukultik u pa'atuukulil xuptaak'inil yéetel u a'almajt'aanil u yookbal taak'inil Distrito Federal, ba'ale' yaan u yáax jets'ik u bo'oltaak'inil uti'al u chúukbesa'al le xupbil taak'ino'. Lekéen u ye'es bajux ku náajaltik le Ajmeyajnáal kaajo' k'a'abet u chíimpolta'al ba'axo'ob jets'a'an ti' jaatsts'íib 127 ti' le Noj A'almajt'aana'.

U Mola'ayilo'ob Distrito Federal, legislativo, Noj jala'ach yéetel judicial, beeyxan le jáalk'ab mola'ayo'ob k'aj óolta'ano'ob tu Ya'almajt'aanil Jala'ach, unaj u yoksiko'ob ich u pa'ajo'olil xupbil taak'in, u tsolik ma'alob u xuul náajalil bajux ku tukultik k'a'abet u náajaltik le Meyajnáal kaajil. Le tuukulo'oba' unaj u yiliko'ob bix u beelankilmeyaj uti'al u éejenta'al u pa'atuukulil u xuptaak'inil Distrito Federal, u jets'ik u beelbest'aanilo'ob Ya'almajt'aanil Jala'ach yéetel a'amajilo'ob ku béeytal u meyajta'al.

Ich u ya'almajt'aanil k'amtaak'ine', ma' táan u béeytal u yoksa'al p'aaxo'ob máanal ti' le yáax éejenta'an tumen u Múuch' Mola'ayil México uti'al u k'amtaakinta'al u pa'atuukulil xuptaak'in le Distrito Federalo'.

U nojbéeytalil tu yóok'olal u ya'almajt'aanil taak'in yéetel u pa'atuukulil xuptaak'in chéen ku béeytal u meyajta'al tumen Jo'olpóopil u Jala'achil Distrito Federalo'. U ts'ok k'iin u ts'a'abal k'aj óoltbile' ku k'uchul tu xuul 30 ti' nobieembre, ba'ale' ti' le ja'abo'ob ku yéetambalta'al u Jo'olpóopil u Jala'achil Distrito Federalo' u xuul u k'iinile' 20 ti' diciembre.

U A'almaj Mola'ay T'aanile' ja'abmanja'ab yaan u beetik u tuukulil xupbil taak'in ts'o'okole' yaan u túuxtik tu k'iinil k'a'ana'an ti' u Jóolpóopil u Jala'achil Distrito Federal uti'al u yoksik ich le ba'ax tu tukultajo'.

Yaan u meyajta'al tumen u Múuch'kaaj xokba'albalil ti' Distrito Federal, ba'axo'ob ma'

tu yokol ichil u meyaj yéetel tak tu'ux ku náakal u meyaj u mola'ayil jala'acho'ob, le t'aano'ob yaan ich u ka'ap'éel xóot'ts'íib ti' c) tu jatsaljaats ts'íibil IV jaatsts'íibil 115 ti' le Noj A'almajt'aana'.

c) U xak'altik u xuuptaak'inil kaaj ti' le ja'ab ts'o'ok u máano', tumen u Mola'ayo'ob xak'alkaxta'an u meyajob Distrito Federal ti' u A'almaj Mola'ayt'aanil, je'el bix jets'a'an ti' u jatsaljaats ts'íibil VI jatsts'íibil 74, tak tu'ux ku béeytal u meyajta'al.

U taak'in kaaje' ti' le ja'ab ts'o'ok u máano' unaj u túuxta'al ti' A'almaj Mola'ayt'aan ichil u yáax lajump'éel k'iin ti' u winalil julio. Le xootk'iin je'ela', yéetel le jets'a'an uti'al u ts'a'abal k'aj óoltbil u tuukulilo'ob u Ya'almajt'aanil taak'in yéetel tu yo'olal u pa'ajo'olil u Pa'atuukulil xuuptaak'in, chéen ku béeytal u ya'abkuunsa'alo'ob wa ku meenta'al jump'éel k'áatankil ti' u Noj jala'achil Distrito Federal utsil tsola'an yéetel máansa'an tu táan A'almaj Mola'ayt'aan;

Le tsolts'íibil ku t'aan tu yo'olal le xaak'alil beeta'ab ti' molayil ti' u noj kaajil Distrito Federal je'el u béeytal u k'ajóolta'al tumeen kaaje'.

U nojochil le Péetlu'umo' Xak'alkaxan ti' Distrito Federale' yaan u yéeya'al tumen ka'axóot' ti' óoxxóot' ti' le máaxo'ob yano'ob te' súutuk ti' le A'almaj mola'ayt'aano' ichil u xóot'manxóot' meyajilo'ob ma' tu máan ti' wukp'éel ja'ab yéetel unaj u ts'ook jo'op'éel ja'ab jo'op'ok u beetik le meyajob tu yóok'olal xaak'al, u xak'almeyajil taak'in yéetel ka'akajil.

d) U ya'alik máax kun jeelintik Jo'olpóopil u Jala'achil Distrito Federal, wa ku jach p'áatal mina'an.

e) U beetik A'almaj belbest'aano'ob uti'al u nu'ukbesa'al u Múuch'kaaj xokba'albalil, u taak'inil, u yilik bix u xu'upul le taak'ino' yéetel u xuup taak'in ti' u kaajil Distrito Federal; yéetel u kúuchil xak'altaak'in yaan u ts'áajik ti' le u ka'anal jáalk'abil yéetel u kaxan áantajil u beetik u meyajob, yéetel uti'al u ch'a'at'antik u nu'ukbesajil u meyaj ichilo'ob, bix kun meyaj yéetel u nu'ukbest'aanilo'ob. U meyaj le xak'alkaaxano' yaan u beeta'al je'el bix jets'a'anik principio de posterioridad, ja'abmanja'abil, jaajil, ketkuunajil yéetel jets' óolalil.

f) U beetik páajtalilo'ob uti'al ka jéets'ek u yantal yéeytambalo'ob jáalk'abil yéetel jaajil tu

lu'umil Distrito Federal, tu'ux ka páachajak u yéeybal tuláakal máak, jáalk'abil, mukbe'enil yéetel náapulil, u cha'ik u jets'aanilo'obo' le ba'axo'ob ku beelbest'aantiko'ob u Ya'almajt'aanil Jala'ach, le je'elo'oba' yaan u ch'a' óoltiko'ob le chuunt'aano'ob yéetel beelbest'aan jets'a'ano'ob ich u kóotsts'íibil b) tak o) ti' u jatsaljaats ts'íibil VI jatsts'íibil 116 ti' le Noj A'almajt'aana', uti'al lela' yaan u ch'a'anukta'al le ba'alo'obo' ku ya'aliko'ob u kóotsts'íibil j) tak m) tu yóok'olal Noj Jala'ach, péetlu'um pat a'almajt'aan yéetel u mola'ayilo'ob méek'tankaaj, yaan u ch'a'anukta'alo'ob xan uti'al Noj Jala'achil, Péetlu'um Pat A'almajt'aan uti'al A'almaj mola'ayt'aan yéetel u jo'olpóopilo'ob delegacionales;

g) U beetik jets' a'almajt'aan tu yóok'olal u Tsol meyajil kaaj, u jala'ach jetsmeyajil yéetel u tsolbeelankil tsolmeyaj;

h) U beetik a'almajt'aan tu yóok'olal civil yéetel penal; u beelbest'antik u mola'ayil u kanáanta'al u páajtalilo'ob wíinik, u táakpajal lu'unkabilo'ob; u ma'abo'ol tookil, notariado yéetel u tsolts'íibil kaaj ti' ba'alba'il yéetel paaklan koonol;

i) U beelbest'antik u kanáanta'al kaaj; u tojbesaj óolal lu'unkabo'ob tu yóok'olal u si'ipil poliso'ob yéetel u ma'alob meyaj jala'ach; u meyajil kanáantbal ku ts'a'abal tumen u kúuchilnáajalmeyajil ma' uti'al kaaji'; kanáantba'il yéetel u ka' wíinikkuunsa'al máak; toj óolal yéetel áantajil múuch'kuxtal; yéetel u táanilbenkúunta'al múuch'kuxtal;

j) U jets' a'almajt'aan tu yo'olal u pa'atuukulta'al u mu'uk'ankuunta'al; tu yóok'olal u mu'uk'a'ankuunta'al nojkaaj, jach ti' u yóok'olal u meyajil lu'um; u kanáanta'al ma' u k'astal sijnáal kúuchil yéetel u kanáanta'al sijnáalil; najil; u meyajbil najo'ob yéetel edificacióno'ob; u beejilo'ob kaaj, u máan kisbuuts' yéetel tu'ux ku je'elsa'alo'ob; u manpajal yéetel u meyajil kaaj; yéetel tu yóok'olal náajalil, u meyajta'al yéetel u jóok'sbal u ma'alob ti' u ba'albailo'ob Distrito Federal;

k) U jets'ik u áantajil yéetel u bix kun meyajtibil u ts'a'abal u meyaj táankaajilo'ob; yéetel u jets' a'almajt'antik tu yóok'olal u meyajkaajil transporte urbano, u mo'olol sojol, turismo yéetel u kúuchilo'ob je'elel, k'íiwik koonol, rastro'ob yéetel abasto, yéetel u kúuchil u mu'ukul kimeno'ob;

l) U beetik beelbest'aano'ob tu yóok'olal fomento económico yéetel u kanáanta'al meyaj; u jóok'sa'al táanil u meyajilo'ob paak'alilo'ob yéetel aalak'il; u kúuchilo'ob paaklan koonol; u kanáanta'al ba'alche'ob; u cha'anilo'ob kaaj; u muuk'a'aniksiinsa'al meyajtsil, cívico

yéetel deportivo; yéetel u meyajil ka'ansaj kaaj je'el bix jets'a'an ti' u jatsaljaatsil VIII ti' jaatsts'íibil 3 ti' le Noj A'almajt'aana';

m) U beetik u Ley organica ti' le tribunalob máaxo'ob meentik u meyajil p'is óol ti' Péetlu'um péetkanáanil ti' Distrito Federal, tu'ux yaan u chíikpajal u ka'aka'ajilob Ajmeyajkaajo'ob ti' le molayilob;

n) Unaj u ts'a'abal k'ajóoltbil u A'almajt'aanil u Molayil P'is óolal Belankil ;

ñ) U jets' a'almajt'antik u páajtalil u yojéeltik máak ba'axo'ob ku yúuchul yéetel u kanáanta'al u chíikulil wíinik ti' máaxo'ob ch'a'amajil ti' u lu'umil Distrito Federal, je'el bix kun tsoltuukulmeyajtil yéetel tsolmeyajil le ta'akumbáajil, je'el bix jets'a'anik ti' le chuun a'almajt'aano' beeta'an tumen u Muuch' Mola'ayil México, uti'al u jets'ik u chuunts'iibilob, Nojtambal chuunt'aan yéetel bix je'el u meyajta'al le páajtalila'. Distrito Federale yaan u yantal ti' jump'éel jáalk'ab mola'ay, keetkúunnajil yéetel múuch'meyaj ku ts'áaj u páajtalil u yojéeltik ba'axo'ob ku yúuchul yéetel kanáanta'al u chíikulil wíinik ti' máaxo'ob ch'a'amajil, yaan u muuk' a'almajt'aan yéetel u ba'alba'il uti'al, beeyxan u ka'anal jáalk'abil, kaxan áantaj, yéetel u páajtalil u yilik bix kun u meyajtil u taak'in yéetel bix kun meyaj ichilob.

o) U ts'áajikob u tuukulilob a'almajt'aano'ob wáaj jets'nojt'aano'ob tu yóok'olal ba'alo'ob yaan ba'ax u yil yéetel Distrito Federal, tu táan u Múuch' Mola'ayil México;

p) Uti'al u ts'áajik ich a'almajt'aan bix unaj yéetel ba'ax k'a'abet ti' le lu'unkabilob ti' Distrito Federal u béeykuuntikob u páajtalilob u tuukulil tu táan le Mola'ayt'aana'; yéetel

q) U jeelob ku ts'áajik u páajtalil le Noj A'almajt'aana'.

U KA'AP'ÉEL CHUUN.- Tu yóok'olal u Jo'olp'óopil u Jala'achil Distrito federal:

I. Wakp'éel ja'ab ku xáantal u meyaj tu kuuche', yaan u chúunul ti' u k'iinil 5 ti' u winalil Diciembre ti' u ja'abil úuchik le yéeytáambalo', le je'ela' yaan u meenta'al je'el bix jets'a'anil ti' u a'almajt'aanilob yéeytambale'.

Uti'al a beetik u Jo'olp'óopil Jala'ach ti' Distrito Federale' k'a'ana'an u much'ik le

ba'alo'ob jets'a'an ti' u Ya'almajt'aanil Jala'ach, ich lelo'oba' k'a'ana'an u yantal: lu'unkab sijnáal tu nojlu'umil México tuláakal u páajtalilo'ob yéetel jeets'el kaja'ano'ob Distrito Federal jo'oop'éel ja'ab jeets'el kajlik ti' le máaxo'ob sijnáalo'ob táanxel péetlu'umil, yéetel ts'o'ok ti' treinta ja'ab tak tu k'iinil le yéeytáambalo', yéetel beeyxan ma' u yáax beetmaj u Jala'achil ti' Distrito Federali' je'el ba'axak ti'e'. Ma' táan u k'exik tu'ux kaja'an chéen tumen tu yóok'olal u meyajtik uláak' kuuchilo'ob Nojlu'um ti' u jeel péetlu'umo'ob.

Uti'al u tse'eel u Jo'olpóopil u Jala'achil ti' Distrito Federale', u Mola'ayil Jets' A'almaj t'aano'obe' yaan u ya'alik yéetel u t'aan u Noj jala'achil u Nojlu'um México, juntúul máax ku ts'o'oksik le kuucho'. Wa ku p'áatal mina'an mixmáak ti' le kuuch junxóot' k'iino'obe,' yaan u p'áatal tu k'ab ti' le k'ank'ubenkuuchil le ajmeyajkaaj ku ya'alik Ya'almajt'aanil Jala'acho'. Wa ku jach p'áatal mina'ane', tu yóok'olal p'atkuuch wáaj uláak' ba'alo'obe', u A.,almaj Mola'ayt'aanil yaan u ya'alik máax kun ts'o'oksik le kuucho'. U p'atkuuchil u Jo'olpóopil u Jala'achil ti' Distrito Federale' chéen ku béeytal tu yóok'olal ba'alo'ob jach talamtak. Le Licencias ti' le kuucho' yaan u je'ets'el tumen ya'almajt'aanilo'ob.

II. U Jo'opóopil u Jala'achil Distrito Federale' yaan le páajtalilo'ob ti' yéetel le ka'aka'ajilo'oba':

a) U chíimpoltik yéetel u jets'meyajtik le a'almajt'aano'ob tu yóok'olal Distrito Federal le ku beetbil tumen u Múuch' Mola'ayil México, ti' u báak'pach u meyaj le Organo ejecutivo wa yaan ti' u kuuchil wáaj ti' u mola'ayilo'ob;

b) U Nojts'áaj k'aj óoltbil, u ts'áaj ojéeltbil yéetel u jets'meyajtik le a'almajt'aano'ob ku jóok'sik u A'almaj Mola'ayt'aano', ka'alikil u tsolmeyajta'al ti' u beelil ma'alob meyaj, yéetel u jóok'sa'al beelbest'aano'ob, ts'íibt'aano'ob yéetel mokt'aano'ob. Beeyxan je'el u béeytal u ya'alik ba'ax ku tukultik tu yóok'olal le a'almajt'aano'ob ku túuxta'al tumen le A'almaj mola'ayt'aano' uti'al u Noj ts'aaj k'aj óoltbil, ma' u máan ti' lajump'éel u k'iinilo'ob meyaj. Wa le pa'ajo'ol ku xak'alta'al ku k'a'amal tumen u ya'abil ka'ajaats ti' óoxp'éel le Pat a'almajt'aano'ob yaano'obo', k'a'ana'an u Noj ts'áaj k'aj óoltbil u Jala'achil Distrito Federal;

c) U ts'aaj k'aj óoltbil u yáax tsoltuukulil a'almajt'aano'ob wáaj jets'nojt'aano'ob ti' u A'almaj Mola'ayt'aan;

d) U ya'ala'al máax yéetel u k'e'exel yéetel jáalk'abil le meyajnaál kaajilo'ob

táakpaja'ano'ob ti' órgano ejecutivo péetlu'um, u ts'a'abal wáaj u luk'sa'ale' ma' tukulta'an jela'an ti' le Noj A'almajt'aana' wáaj ti' le a'almajt'aano'ob k'a'ana'antako'ob u chíimpoltiko'.

e) U jets'meyajta'al u meyajo'ob u jo'olpóopil le u kanáabalil kaaj je'el bix jets'a'anil ti' u Ya'almajt'aanil Jala'ach; yéetel

f) Uláak'o'ob ku ts'a'abal u béeytal u beeta'al ich le Noj A'almajt'aana', u Ya'almajt'aanil Jala'ach yéetel le a'almajt'aano'obo'.

U YÓOXP'ÉEL CHUUN.- Tu yóok'olal u tsoltuukulmejta'al u Tsolmeyajil kaaj tu lu'umil Distrito Federal:

I. Yaan u jets'ik u belbeest'aanilo'ob uti'al u t'o'oxol ba'axo'ob ku páajtal u béeytalilo'ob ich órganos centrales, desconcentrados, ku meyaj tu juunal.

II. Yaan u jets'ik le órganos politico-administrativos ich junjump'éel u jaajats xóot'lu'umilo'ob bix t'ooxlil u lu'umil Distrito Federal.

Beyxane' yaan u jets'ik bix kun t'oxbil u lu'umil Distrito Federal, u kuuchil le órgano político-administrativo ku táakpajalo'ob ichilo', bix kun táakbesbilo'obi', bix kun meyajo'ob, beeyxan bix kun múulmeyajo'ob yéetel u órganos yéetel u Jo'olpóopil Jala'achil Distrito Federal.

Le jo'olpóopilo'ob le órgano político-administrativo ti' le jaajatslu'umo'obo' yaan u yéeya'alo'ob yéetel u yéeybal wíinik, jáalk'abil, mukulbe'enil yéetel tu náapulil, je'el bix u jets'ik le a'almajt'aano'.

U KAMP'ÉEL CHUUN.- Tu yóok'olal u Chuun kúuchilil P'is óolal yéetel uláak' órganos judiciales ti' Péetlu'um péetkanáanil:

I. Uti'al u meenta'al u chuun kúuchilil p'is óolal k'a'abet u much'iko'ob le ba'alo'ob ku k'áatik xan le Noj A'almajt'aan ti' u ka'anal p'is óolalil u xuul kúuchilil p'is óolal; k'a'abet xan, u beetmaj jump'éel ma'alob meyaj ajka'analna'at wa ichil u meyajo'ob judicial, táanilkúunsik u lu'umil Distrito Federal. U chuun kúuchilil p'is óolale' yaan u beetchajal yéetel le jaytúul Noj ajp'is óolal ku jets'ik u tsol a'almajt'aanilo'ob tu'ux ku táakapajalo'.

Uti'al u kaxta'al u jeel Ajnojp'is óolal tu'ux mina'an ti' u Chuun Kúuchil P'is Óolale', u Jo'olpóopil u Jala'achil Distrito Federale' yaan túuxtt'antik u tuukul ti' u A'almaj Mola'ayt'aan. Le Noj ajP'is óolalo'obo' wakp'éel ja'ab kun u beeto'ob tu kuucho'ob yéetel je'el u béeytal u ka'aje'ets'el tumen A'almaj Mola'ayt'aane'; wa tumen beyo', chéen ku béeytal u tse'elelo'ob tu kuucho'ob je'el bix jets'a'anik ti' u Kamp'éel Jo'olts'iibil ti' le Noj a'almajt'aana'.

II. U tsolmeyajta'al, u kanáanta'al yéetel u toj óolkinajil le u chuun Kúuchilil P'is Óolalil, ti' le juzgados yéetel uláak' órganos judicialeso', yaan u kuuch óolta'alo'ob tumen u Múuch'tambalnáalil u Múuch'kabil Jejeláas P'is Óolalo'ob Distrito Federal. Le Múuch'tambalnáalil u Múuch'kabil Jejeláas P'is Óolalo'obo' yaan u yantal wuktúul u máakilo'ob, juntúul ti' leti'obe' yaan u beetik u jo'olpóopil u Chuun Kúuchil P'is óolal, beeyxan yaan u beetik u jo'olpóopil ti' le Múuch'táambalo'. Uláak' u máakilo'obo' yaan u beetiko'ob: juntúule' Noj ajp'is óolal, yéetel ka'atúul P'is óolalil yéeya'ano'ob tumen u ya'abil le yéeybalo' ti' u ka'axóot ti' óoxp'éel ti' le Pleno ti magistrados, juntúule' ts'aba'an tumen u jo'olpóopil u jala'achil Distrito Federal, yéetel uláak' ka'atúule' ku ts'a'abal tumen le' A'almaj Mola'ayt'aano'obo'. Tuláakal le múuch'tambalnáalo'obo' unaj u much'iko'ob ba'axo'ob ku k'áata'al uti'al u beetik u Noj Ajp'is Óolalil yéetel k'a'abet máako'ob ts'o'ok u chíikpajal ku beetiko'ob jump'éel tojbe'en meyaj yéetel tsolmeyaj, saj óol yéetel tojtsikbe'enil ichil bix u beetik meyajo'ob, ti' le ku yéeybilo'ob tumen pleno de magistrados k'a'abeet u ts'a'abal ti'ob u páajtalil, yéetel u k'am óolta'al ba'axo'ob ts'o'ok u beetik yéetel u ajka'anal na'atil ichil u meyajilo'ob judicial. Jo'op'éel ja'ab kun xáantal te' kuucho', junjuntúulil kun k'exbilo'ob yéetel ma' táan u ka'ats'a'abal uti'al uláak' túumben jaatsk'iin meyaj.

U Múuchtáambalil yaan u yéeyik le Ajp'is óolo'obil Distrito Federal, je'el bix jets'a'anik tumen a'almajt'aano'obe' ichil u meyajilo'ob u ka'analxookil p'is óolal. Beyxan yaan u jets' óoltik jaytúul yéetel jayp'éel u jaatsil le a'almaj kúuchilo'ob yéetel kúuchilo'ob pi's óolal ku yantalo'ob ti' le U noj páajtalil P'is óolalil Distrito Federal, je'el bix u jets'ik le beelbest'aano'obo'.

III. Yaan u jets' óolta'al le páajtalilo'ob yéetel bix kun meyaj u beelbest'anilo'ob le u múuch'tambalil P'is óolalo'ob, ba'ale' yaan u ch'a'aik ba'axo'ob jets'a'an ti' u jatsts'iib 100 ti' le Noj a'almajt'aana'.

IV. Yaan u je'ets'el le u chuuntuukulo'ob tu'ux kun jets'bil tumen Tsol A'almajt'aano' u beelbest'aanilo'ob uti'al u ka'ansa'al yéetel uti'al u ts'a'abal túumben ka'ansaj ti' le u meyajnáalilo'ob kaajo'; beeyxan uti'al u ya'abtal ba'ax u yojel u ka'anal xookil p'is óolal.

V. Yaan u jets'nakta'al le máaxo'ob yaan ti' u múuch'táambalil p'is óolalo', beeyxan ti' le noj ajp'is óolalo'obo' yéetel p'is óolalo'ob, ba'axo'ob ma' tu béeytal u beetiko'ob yéetel bo'olsi'ip'ilo'ob jets'a'ano'ob ti' u jatsts'íibil 101 ti' le Noj a'almajt'ana'.

VI. U Múuch'tambalil P'is Óolalo'ob yaan u beetiko'ob u taak'in u chuun kúuchilil p'is óolal Péetlu'um ts'o'okole' ku túuxtik ti' u Jo'olpóopil Jala'achil Distrito Federal uti'al u yoksa'al ich u pa'ajo'olil u pa'atuukulil xuptaak'in uti'al u máansa'al ti' u A'almaj mola'ayt'aanil u chíimpoltej.

U JO'OP'ÉEL CHUUN.- Yaan u yantal jump'éel Nojmolayil P'is óolal Belankil, lela' unaj u biisik u meyajil tu juunal ti'al u jets'ik u ts'ook t'aanil yéetel ti'al je'ets'el bix u meyajo'ob, ba'ax meyajil, bix u beeta'al yéetel, wáa beyo', le ba'ax k'a'abet ti'al u jets'ik u ts'ook t'aanil. Le Nojmolaya' unaj u xu'ulsik le talamilo'ob ku yantal ichil meyajnáal belankilil tu noj kaajil Distrito Federal yéetel le wíinik lu'unkabilo'obo'; u beeta'al , je'el bix u jets'ik le a'almajt'aano', le bo'olsi'ip'ilo' ti' le meyajnaal kaajilo' yo'olal u nojbe'enil belankil jach loob yéetel ti' le kajnáalilo'ob ka'a u beet le noj loobil belankil; bey xan u jets'ik bix máax beet le loobil ti'al u bo'ota'al talamil yéetel si'ip'ilo'ob yéetel taak'in yo'olal le loobil ku beetbil ti' u Nojmolayil Meyaj Taak'in Jala'ach ti' u nojkaajil Distrito Federal wáa ti' ba'ax u ti'alo'ob u jejeláasil molayilo'ob Distrito Federal.

Ti'al xaak'alil, u beeta'al takpoolal yéetel u bo'ota'al si'ip'ilil yo'olal nojbe'enil belankil ti' le máaxo'ob ku meyaj ti' u Nojmolayil P'is óolal, yaan u beeta'al le ba'ax jets'a'an ti' u jaatsil II ti' U KAMP'ÉELIL CHUUN ti' le jaatsts'íiba', unaj ma' u kúulpach t'antik le molayo'ob ku xak'alkaxano'ob yo'olal u meyajta'al, u kanáanta'al yéetel u xu'upul u taak'inil kaaj.

D. U Mola'ayilxak'ankaxan si'ip'il Distrito Federale' yaan u jo'olpóop'ta'al tumen juntúul U Noj Jo'olpóopil P'is Óolal, yaan u ts'a'abal je'el bix jets'a'anik ti' u Tsol A'almajt'aanil; le beelbest'aan yéetel le tsol a'almajt'aano' yaan u jets'iko'ob u tsoltuukulil, u muuk' u t'aan yéetel u beelbest'aanilo'ob u meyaj.

E. Ti' u lu'umil Distrito Federale' ku béeytal u meyajta'a tu yóok'olal Noj Jala'achil u

Nojlu'umil México le ba'alo'ob jets'a'an ti' u jatsaljaatsil VII ti' u jaatsts'íib 115 ti' le noj A'almajt'aana'. U ts'a'abal wáaj u luk'sa'al meyajnáal kaajile' yaan ti' u kuuch u jo'olbesik náapul fuerza publica yaan u meyajta'al je'el bix jets'a'anil ti' u Ya'almajt'aanil Jala'acho'.

F. U Mola'ayil Pat a'almajt'aano'ob ti' u múuch' mola'ayilo'ob Méxicoe', wa tu jáan je'elsabáajil u meyajé', u masak' K'iinmola'aye', je'el u béeytal u tselik u Jo'olpóolil u Jala'achil u Distrito Federale' tu yo'olal ba'alo'ob ku jach k'askúuntik u múul meyaj yéetel u Nojpáajtalilo'ob México wáaj yéetel u jets' óolal kaaj tu péetlu'umil Distrito Federal. U k'áatankil u tse'elel yaan u k'áata'al tumen táanchumuk le m'aaxo'ob ku táakpajal ti' u Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob wáaj ti' Masabk'iin Mola'ay, wa bey úunchako'.

G. Uti'al u yantal jump'éel ma'alob k'axmeyajil ichil le jejeláas u méek'tampáajtal Péetlu'umilo'ob yéetel u méek'tanpáajtal méek'tankaajo', ti' le je'elo'oba' yéetel Nojlu'um yéetel Distrito Federal uti'al u pa'atuukulta'al yéetel u jets'meyajta'al u meyajilo'ob ti' u Tojbe'enta'al le múuch'lan kaajo'ob tak'akbalo'ob ti' Distrito Federal, je'el bix jets'a'an ti' u jaatsts'íibil VI, ti' u jatsaljaatsil 115o' ti' le Noj A'almajt'aana', ku t'aan tu yóok'olal tu'ux kajakbal máako'ob ti' jump'éel kúuchil; u kanáanta'al u kúuchilo'ob kuxtal; u ts'aka'antal yéetel u yutskúinsa'al sijnáalil; ba'alo'ob u máan máak, uk'bil ja' yéetel u beel lu'um ja'; u mo'olol, u jóok'sa'al u yutsil yéetel ba'ax ku meentbil yéetel ts'u'uy sojol yéetel u kanáambalil kaaj, u jala'acho'obe' je'el u béeytal u meentiko'ob mokt'aano'ob uti'al u pa'ajo'olta'al múuch'kabil meyajjo'ob metropolitano tu'ux ku táakpajalo'ob yéetel ka táakpajako'ob je'el bix jets'a'anil ti' le u ya'almajt'aanilo'obo'.

Le much'kabilmeyajjo'obo' yaan u meenta'alo'ob yéetel múul mokt'aan ichil le máaxo'ob ku táakpajalo'obo'. Ich u ju'unilo'ob bix kun beetbile' yaan u je'ets'el bix kun táakbesbil, u tsolwíinkilil yéetel ba'ax u meyajjo'ob.

Ka'alikil u táak óoltik múuch'kabmeyajilo'ob yaan u je'ets'el:

- a)** U chuun ts'íibilob uti'al u beeta'al k'axt'aano'obe', ichil kúuchilo'ob Múuch'kabmeyajil, tu'ux ku ch'a'abil u t'aanil u péetlu'umo'ob yéetel u meyaj tu yóok'ola'al bix kun beetbil yéetel bix kun meyajtbil kúuchilo'ob, prestación de servicios públicos wáaj u beeta'al ba'alo'ob tu yóok'olal le ba'axo'ob a'ala'an tu yáax xóot's'íibil ti' le múulxoot's'íiba'.
- b)** U chuunts'íibil uti'al u je'ets'el, u k'axmeyajta'al tumen le máaxo'ob ku táakpajalo'ob ti'

le múuch'kabilmeyajilo'ob, le ba'ax kun u jach beeto'ob ti' le ba'axo'ob ts'o'ok u ya'ala'alo', beeyxan uti'al u múults'áajiko'ob u nu'ukul meyaj, u máakilo'ob yéetel u tojol k'a'abet uti'al u béeytal u meyaj; yéetel

c) Le uláak' beelbest'aano'ob uti'al u múul jets'meyajta'al yéetel u k'axmeyajta'al u mu'uk'ankúunta'al le zonas conurbadaso', u ts'a'abal u meyajilkaajo'ob yéetel u beeta'al tojbe'enmeyajo'ob ku ch'a'at'anta'alo'ob tumen máaxo'ob ku táakpajal ti' le múuch'kabmeyajilo'obo'.

H. Le wet'ba'alo'obo' yéetel u xu'ulsajilo'ob ku jets'ik le Noj A'almajt'aana' uti'al Péetlu'umo'obe' yaan u jets'meyajta'alo'ob uti'al u jala'achilo'ob Distrito Federal.

Wakp'éel Jo'olts'íib

Tu Yóok'olal Meyaj Yéetel U Kanáanil Kaaj

> **U 123 Jatsts'íibil.** Ti' tuláakal máake' yaan u páajtalil u yantal ti' jump'éel tsikbe'en meyaj yéetel ku k'a'abetchajal ti' kaaj; tu yo'olal lela, yaan u yila'al u yantal meyajob yéetel u nu'ukbesajta'al kaaj uti'al meyaj, je'el bix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

U Múuch' Mola'ayil México, xma' u kúulpachkuuntik le chuunt'aano'oba yaan u beetik a'almajt'aano'ob tu yóok'olal meyaj, lelo'oba' yaan u beelankúunt'antiko'ob:

A. Ichil ajmeyajba'alo'ob, Ajkonmeyajo'ob, meyajnáalilo'ob naje', artesano'ob yéetel tuláakal ajmeyajo'ob, tuláakal u paaklank'axt'aanil meyaj:

I. U jach ya'abil meyaj ti' jumpéel k'iine' waxakp'éel oora.

II. U jach ya'abil áak'ab meyajje' wukp'éel oora. Ti' le máako'ob mina'an waklajump'éel ja'ab ti'obo' wet'a'an: ma' toj óolal wáaj loobil meyajobi', industrial áak'ab meyaj yéetel tuláakal meyajob maanal ti' las diez áak'ab; ti' máaxo'ob dieciséis ja'ab yaan ti';

III. Wet'a'an u meenta'al u meyaj le táankelemo'ob mina'an jo'olajump'éel ja'ab ti'obo'. Le máaxo'ob asab nojochob ti' le ja'aba' yéetel asab chichan ti' waklajump'éel ja'ab u jach

ya'abil u meyajó'obe' wakp'éel oora.

IV. Tu yóok'olal wakp'éel k'iin meyajé', le Ajmeyajo' yaan u yantal kex jump'éel k'iin u je'elsikubáaj.

V. Tu k'iinilo'ob u yo'omil juntúul ko'olele' ma' táan u béeytal u meentiko'ob meyaj tu'ux k'a'abet ya'ab múuk' ti' yéetel je'el u loobiltiko'ob u toj óolal tu yóok'olal u yo'omile'; yaan u ts'a'abal ti' wakp'éel p'isk'iin ti' ka'alikil ma' síijik le chaampalo' yéetel seis semanas lekéen ts'o'okok u síijil, ts'o'okole' tu chúuka'anil ku ts'áabil u bo'olilo'ob u meyaj yéetel ma' táan u béeytal u tse'elel u meyaj beeyxan yaan u chíimpolta'al tuláakal le páajtalilo'obo' yanchaj ti' tu súutukil u meyajó'. Tu k'iinil u ts'áajiko'ob chu'uche' yaan u ts'a'abal uláak' ka'ap'éel je'esaj súutukil ti'ob ti' jump'éel k'iin, u p'iisil le je'elsajbáajilo' chúumuk oora uti'al u tséentik u chaampalo'obo';

VI. Le salario mínimo kun u k'am le ajmeyajo'obo' uti'al tuláakal máak wáaj uti'al xok meyajilo'ob. Le yáaxilo'obo' yaan u meyajó'ob ti' junxóot' lu'umo'ob jets'a'ano'ob; le ka'ap'éelo' yaan u meyajó'ob ti' jaatsmeyajo'ob actividad económica wa xokmeyajo'ob, oficios wáaj ch'íich'bil meyajó'ob.

Le salarios mínimos ku ts'a'abalo' unaj u ts'áajik u páajtalil ba'alo'ob ku k'a'abettalo'ob ti' juntúul poolil láak'tsilile', tu yóok'olal u nu'ukulo'ob, kajnáal yéetel meyajtsilil, yéetel ka béeychajak u ts'áajik le k'a'ana'an xooko' ti' u paalalo'ob. Uti'al u je'ets'el le salarios mínimos ti' xokmeyajilo'obo' yaan u ch'a'anu'ukta'al le actividades económicaso'.

U salarios mínimos yaan u je'ets'el tumen jump'éel u múuchkabilmeyaj nojlu'um tu'ux ku táakpajal u jo'olpóopilo'ob ajmeyajo'ob, patrones yéetel ti' jala'ach, je'el u béeytal u yáantikubáaj ti' uláak' k'áatchi'ob múuchkabmeyajilo'ob tu'ux ku tukultik k'a'abet uti'al u ma'alobkiinsik u meyajil tuláakal ba'ax ku beetik.

VII. Ti' jump'éel keetmeyaje' k'a'ana'an keet u bo'olil, mix táan u táan óolta'al wa xiib wáaj ko'olel, mix xan tu'ux u ch'i'ibalil máak.

VIII. Le salarios mínimos ma' táan u yoksa'al ti' ch'a'abal ba'al bey bo'ole', u ch'a'abal uti'al u su'utul p'aax wáaj u luk'sa'al junjaatsi'.

IX. Le Meyajnáalo'ob yaan ti'ob u páajtalil u t'o'oxol jump'íit le ku náajaltik le u kúuchil

náajalmeyajo'obo', je'el bix jets'a'anik te' beelbest'aano'oba':

- a)** Jump'éeel múuch'kabmeyajil Nojlu'um, beeta'an tumen u jo'olpóopililo'ob le ajmeyajnáalo'obo', u yuumilo'ob yéetel ti' jala'achilo', yaan u jets'ik buka'aj ti' le náajalta'ab k'a'ana'an u t'o'oxol ich le Meyajnáalo'obo';
- b)** U múuch'kabmeyajil Nojlu'um, yaan u beetik xaak'alil yéetel yaan u meentik le kaaxano'ob k'a'abet yéetel unajo'ob uti'al u yojéeltik bix yanik u taak'inil Nojlu'um. Beyxane' yaan u táan óoltik u k'a'ana'anil u jóok'sa'al táanil u industriail Nojlu'um, le p'iis náajalo' k'a'abet u ts'a'abal ti' u chuun taak'in yéetel u k'a'abetil u ka'ameyajta'al le chuuntaak'ino'obo'.
- c)** Le láayli' yéeya'an múuch'ile' je'el u béeytal u ka'a ilik le buka'aj náajal jets'a'an uti'al t'oxbilo' chéen yanak túumben xookilo'ob yéetel kaxanilo'ob ku k'a'abetkuunsiko'ob.
- d)** Le a'almajt'aano'obo' je'el u béeytal u u luk'sik u páajtalil u t'oxik utilidades ti' le u kúuchil náajal meyaj túumbentako'ob ichil u xoot'il k'iino'ob yéetel wajayp'éeel ja'abo'ob, ti' u meyajilo'ob xaak'an yéetel ti' uláak' meyajo'ob wa tumen je'el u béeytal le meyajo', yéetel u chuunkuxtalil.
- e)** Uti'al u yil'a'al buka'aj u náajmalil ti' jujump'éeel mola'ayil meyaj yaan u yáax ila'al le renta gravable ba'ale yaan u chíimpoltik le ba'alo'ob ku jets'ik u A'alamajt'aanil impuesto ti' renta. Ajmeyajo'obe' je'el u béeytal u ya'aliko'ob le ba'alo'ob ma' táan u chíimpoltiko'ob ku yiliko'ob k'a'ana'antako'ob ti' u Nojpoopil Patanil yéetel Credito Público, je'ebix jets'a'anil u meenta'al te' a'almajt'aano'obo'.
- f)** U páajtalil u t'o'oxol ti' ajmeyajo'ob u utilidades ma' tu ts'áajik u páajtalil ti'ob u yoksikuba'ob ti' u tojbe'embalil wa u jo'olintiko'ob le u kúuchil u meyajo'obo'.
- X.** Bo'olil meyaje' yaan u meenta'al chéen yéetel taak'in curso legal, ma'atáan u béeytal u beeta'al yéetel kombil ba'alo'ob, mix yéetel vales, fichas, wáaj uláak' ba'alo'ob yaan u tojol yéetel ka tukulta'ak u k'e'exel le taak'ino'.
- XI.** Le k'iin, tu yóok'olal ba'alo'ob ma' tukulta'an yaan u ya'abkuunta'al u súutukilo'ob le meyajo', yaan u ts'a'abal u bo'olil le súutukilo'ob máano'ob u 100% uláak' ti' le a'ala'ano' ti' u súutukil le meyajo'obo'. Mix juntéen le meyajo'ob ma' tukulta'an je'el u béeytal u

máan ti' óoxp'éeel oora sáansamale', mix óoxtéen taak'altak k'iin. Le máaxo'ob mina'an ti'ob waklajun ja'abe' ma' táan u béeytal u k'a'amalo'ob ti' le meyajo'oba'.

XII. Tuláakal U mola'ay u kúuchil náajalmeyajil k'áax, industriail, minerail wa je'el ba'ax uláak' u meyajilo'obe' jach k'a'an'an, je'el bix jets'a'anik tumen u belbest'aanilo'ob a'almajt'aan u ts'áajiko'ob u kúuchil je'eel ma'alobtak yéetel higienicas ti' u ajmeyajnáalo'obo'. Le k'a'ananila' yaan u béeykunta'al yéetel le taak'in kun u ts'áaj u kúuchil náajal meyajo'obo' ti' jump'éeel múuch'taak'in nojlu'um uti'al naj uti'al u líik'sa'al taak'in tu k'aaba' u meyajnáalo'ob yéetel u je'ets'el jump'éeel sistema de financiamiento ku ts'áaj u páajtalil ts'áajik ti'ob crédito ma' ko'oji' yéetel chúuka'an uti'al u manik u yotocho'ob.

Ku yila'al k'a'abet ti' u jóok'sa'al ti' kaaj beetpajal jump'éeel a'almajt'aan uti'al u meenta'al jump'éeel mola'ay tu'ux ku táakbesa'al u jo'olpóopilo'ob Jala'achil Nojlu'um, ti' u ajmeyajnáalo'ob yéetel le u yuumilo'ob le meyajo', ka u tsolmeeyajt u múuch'taak'in nojlu'um uti'al naj. Le a'almajt'aano' yaan u no'ojbesik bix je'el yéetel tsolbeelankil bix kun p'áatal uti'al ajmeyajnáalo'obo' ku man u yotocho'ob tso'ok u ch'a'achi'italo'obo'.

Le negociaciones ku ch'a'achi'ita'al ti' le yáax xóot'ts'íib, ti' le jaatsaljaats, yaano'ob paachil kaajo'obo', jach k'a'an'an u ts'áajiko'ob u najilo'ob xook, najil ts'aako'ob yéetel uláak' áantajo'ob ka'ana'an ti' le kaajo'.

Ts'o'okole', wa u kúuchil ajmeyajnáalo'obo', le k'iin le kaaj ku máan ti' dosientos (sic DOF 09-01-1978) u kajnáalilo'obo', k'a'abet u bak'kanáanta'al junxóot' lu'um, ma' tu béeytal chichan ti' cinco mil metros caudrados, uti'al u meenta'al k'íiwikil koonol ti' kaaj, u meenta'al najo'ob uti'al u ts'a'abal ba'alo'ob k'a'ana'antako'ob ti' kaaj yéetel kúuchilo'ob náaysaj óol.

Wet'a'an ti' tuláakal u kúuchilo'ob meyaj, u ts'a'abal u kúuchilo'ob u ko'onol káalkunsaj uk'ulo'ob yéetel u kúuchilo'ob báaxal buul.

XIII. U kúuchilo'ob meyaje', je'el máakalmáak u meyajilo'obe', k'a'ana'an u ts'áajiko'ob u ye'esbalil wáaj u kaansbalil u meyaj le meyajnáalo'obo'. U belbes a'almajt'aanil yaan u jets'ik le nu'ukbesajo'obo', bix ku meenta'al yéetel ba'ax ku beeta'al uti'al ka meenta'ak le ba'ax a'ala'an tumen le u nojochil le meyajo'.

XIV. U Ka'aka'aj le ajkúuchilil nájalmeyajilo' u yúuchul loob ti' máak tu jo'ol meyaj yéetel le k'oja'anilo' ku ts'áajik le meyaj ku beetik meyajnáalo'obo', ku yúuchul tu yo'olal wa ikil u beetik u meyajjo'ob wa le ba'ax ku beetiko'ob; le meentike', u yuumilo'ob le kúuchilo' k'a'abet u bo'otiko'ob le indemnización jets'a'ano', le ba'ax úuch ti' yéetel beet u kíimil wa u p'áatal ma' tu béeytal u meyaj junxóot'k'iino'ob, wa u ma' u béeytal u ka'ameyaj, je'el bix ba'ax ku jets'ik le a'almajt'aano'obo'. Le ka'akajila' yaan u béeykunta'al kex tumen le patrono tu t'anaj le ajmeyajnáal yéetel yáanal máako'.

XV. Le patrono' jach k'a'ana'an u yilik, je'el ba'axak meyajil ku beetike', ba'axo'ob a'almajt'aanilo'ob jeets'el tu yóok'olal higiene yéetel kanáambail tu kúuchilo'ob tu'ux ku meyaj, yéetel u ch'a'ik tu beel ba'axo'ob k'a'ana'an u beetik uti'al ma' u yúuchul loob ti' ikil u meyaj yéetel máquinas, nu'ukulo'ob yéetel u ba'alilo'ob meyaj, beeyxan u tsoltukultik le ba'alo'oba', ka yanak ya'ab ba'alo'ob kanáantik u toj óolal yéetel u kuxtal u ajmeyajnáalo'obo', yéetel u k'oja'anil ti' paal juntúul ko'olel wa yo'omchaja'an. Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob, uti'al lelo', bix ku bo'olsi'ipiltbil ba'ax ku yúuchulo';

XVI. Le Ajmeyajnáalo'ob je'el bix le ajts'aajmeyajo'obo' yaanti'ob u páajtalil u múuch'ikubáajo'ob uti'al u kanáantiko'ob ba'axo'ob ku beetik uts ti'ob, u beetiko'ob u múuch'kabil meyajnáalo'ob, u múuch'kabil ka'anal na'at, yéetel uláak' ba'alo'ob.

XVII. Le a'almajt'aano'obo' yaan u chiimpoltiko'ob bey jump'éel u páajtalil ajmeyajba'al yéetel ti' le patronoso', u meentiko'ob huelga yéetel u p'atik u meyajjo'ob.

XVIII. Huelga'obe' ma' si'ipilo'obi' wa u tuukulil yéetel ba'ax ku kaxtik u taasike' u bin utsil u k'axba'ail u meyajilo'ob tuláakal ba'ax ku táakpajal uti'al u jóok'ol u yich le meyajjo', yéetel ku bisubáaj uts yéetel u páajtalil le meyajnáalo'ob yéetel máax ts'áajik le meyajjo'. Ti' u meyaj táankaajile' jach k'a'ana'an ti' meyajnáalo'ob u ts'áajik ojéeltbil, lajump'éel k'iin táanil ti' u k'iinil jets'a'an uti'al u p'a'atal meyaj, le k'iin jets'a'an uti'al u xu'ulul u meyajjo'. Huelga'ob yaan u yila'alo'ob chéen bey si'ipilo'ob chéen wa u ya'abil ti' le máxo'ob ku je'elelo'obo' ku beetiko'ob loobil ti' máako'ob wáaj ku meentiko'ob k'aas ti' ba'albailo'ob, beyxan wa yaan kíinsajtáambal, wa le ba'alo'obo' uti'al Jala'achil yéetel uláak' áantaj ku taal ti' Jala'achil.

XIX. Le je'elo'obo' yaan u p'áatal xma' si'ipililo'obi' chéen wa tumen u yich le meyajjo' jach ts'o'ok u seen ya'abtal u beetik túun u je'elsa'al le meyaj uti'al u p'atik jets'nakil bajux u tojol yéetel ka u bo'otubáaj, ba'ale' táanile' k'a'abet u yantal jump'éel múuch'tambal

yéetel Junta de Conciliación y Arbitraje.

XX. Le talamilo'ob wáaj ba'atelo'ob ichil le kapitaalo' yéetel le meyajo', yaan u chíimpoltiko'ob ba'ax kun u jets't'ant Conciliación yéetel Arbitraje, tu'ux ku táakpajal u jo'olpóopil le meyajnáalo'obo' yéetel le patrono'obo', yéetel juntúul ti' jala'achi'.

XXI. Wa le patrón ma' tu yóotik u bis u talamilo'ob tu táan arbitraje wáaj ma' táan u chíimpoltik le jets't'aan a'ala'an tumen le Juntao', ku na'atpajal, bey ku ts'o'ok paklank'axt'aan beeta'ano' yéetel yaan u kúuchil ti' u indemnizar yéetel u bo'olil (sic DOF 21-11-1962) ajmeeyajba'al óoxp'éel winal meyaj, yéetel tuláakal ka'akajilo'ob kun yantal tu yo'olal le ba'atelo'. Le belbest'aano'oba' ma' tu béeytal u jets'elnakta'al tu'ux u tojbe'emba'alo'ob yaano'ob te' jatsaljaatso'oba'. Wa le meyajnáalo'ob ma' tu chíimpoltiko'obe', ku p'áatal bey ts'o'ok le meyajo'.

XXII. U ajts'áaj meyaj u jóok'sik juntúul ajmeyajba'al mina'an ba'ax o'olale' wa tumen ook ti jump'éel múuch'kabil wáaj jump'éel sindicatoe', wáaj tumen táakpaj ti' jump'éel huelga ma' si'ipilil k'a'ana'an, wáaj u Jala'achil péetlu'um, u ts'o'oks le paklank'axt'aano' wa ku indemnizartik le meyajnáal yéetel u bo'olil u náajalmeyajil óoxp'éel wina'al ti'. Le A'almajt'aano' yaan u jets'ik le suukkutalil tu'ux le patróno' ku luk'sa'al u si'ipilil ma' u ts'o'oksik le paklank'axalt'aano', tu'ux kun u bo'ot jump'éel indemnización. Béeyxan yaan ti' u kúuch óolil ti' u indemnizartik le ajmeyajba'alo'ob yéetel u bo'olil náajalmeyaj óoxp'éel winalil, lekéen luk'uk te' meyaj tu yo'olal tumen ma' táan u tsa'ajbal jets'el óol tumen u patron wa tumen ku to'opol, tu yóok'olal leti' wáaj ti' u nuup, u yuumo'ob, u paalalo'ob wáaj uláak'tsilo'ob. Le patrono' ma' táan u béeytal yóok'ol le ka'akajila', wa tumen u loobita'al ku taal ti' máaxo'ob ku depender wa uláak'tsilo'ob ku meyajo'ob yéetel u yóol (sic DOF 21-11-1962) yéetel u éejenil leti'.

XXIII. Le crédito'ob yaan ti' le ajmeyajnáalo'obo' tu yo'olal bajux ku náajaltik wáaj u bo'olil u náajal le jeets'el ti' bajux ku náajaltik tu ts'ook u ja'abil meyajo', yéetel tu yo'olal u indemnizacionese', yaan u ts'a'ajbal táanil ti' yóok'ol uláak'o'ob ti' u súutkuxtal ti' ketlamil wa xan jp'áat ma' taak'inil.

XXIV. Le p'aaxo'ob u beetmaj le meyajnáalo'obo' tu yo'olal u patrono'obo', ti' u yéet múuchkabilo'obo', u láaktsilo'ob wa dependientes, chéen u ka'akaj le ajmeyajnáalo', yéetel mixba'al súutkuxtalil wa mixba'al o'olal ku béeytal u k'áata'al ti' máax u láak'tsilo'ob, yéetel xan ma' tu béeytal u k'áata'al le u p'aaxo'ob ya'ab ti' bajux ku

náajaltik le meyajnáal ichil jump'éeel winalo'.

XXV. Ma' táan u bo'olta'al u meyajil uti'al u kaxta'al meyaj ti' ajmeyajnáalo'ob, kex ka beeta'ak tumen u oficinailo'ob méek'tankaaj, u páawo'il meyaj, wáaj ti' u jeel máakalmáak uláak' mola'ayil jala'ach wáaj ma' ti' jala'ach mola'ayi'.

Uti'al u ts'a'abal le áantaja' yaan u ch'a'ajnu'ukta'al buka'aj meyaj yaan yéetel, k'a'abet keetel, yaan u táan óolta'al u ts'a'abal meyaj ti' máax chéen leti' ku meyaj ich u láak'tsililo'ob.

XXVI. Tuláakal paklank'axt'aan beeta'an ichil juntúul mexicano' yéetel juntúul táaxel lu'umil yuumil mola'ayil meyajé', unaj u ya'almajt'anta'al tumen u jala'achil le méek'tankaajo' yéetel u éejenta'al tumen u Cónsul le Nojlu'um tu'ux k'a'ana'an u bin le meyanáalo', ichil u tuukulil ba'alo'ob jets'a'ano'obo', yaan u yutsil je'ets'ele' le xuupilo'ob uti'al u ka'asuutik ti' u Nojlu'umil le meyajnáalo' u ka'akajil le empresario contratanteo'.

XXVII. Ba'alo'ob mixba'al u biilal yéetel ma' táan u jach ka'ana'antal ti' le máaxo'ob oksaj óoltiko', kex tumen ti' yaan ti' le paklank'axt'aano'.

a) Le ku jets'iko'ob jump'éeel u k'iinil meyaj jach chíika'an jach ya'ab uti'al máako', je'elbix ka béeyak le meyajó'.

b) Le ku jets'iko'ob jump'éeel bo'ol meyaj ku yila'al ma' tu tojoli' ti' bix kun ilbil tumen Juntas de Conciliación yéetel Arbitraje.

c) Le ku jets'iko'ob máanal ti' jump'éeel p'isk'iin uti'al u bo'olta'al u meyajil.

d) Le ku jets'iko'ob jump'éeel kúuchil a satik a wóol, u kúuchil janal, tu'ux ku yu'uk'ul café, taberna, cantina, wa u kúuchil koonol uti'al u bo'ota'al le meyajnáalo'obo', kex ma' te' kúuchilo'ob ku meyajó'ob le ajmeyajnáalo'obo'.

e) Le ku ts'áajiko'obo u jach ka'a'na'anil u náapulil wa ma' tu náapuli' uti'al u ma'anal ba'alo'ob ti' jump'éeel kúuchil koonolo'.

f) Le ku ya'aliko'ob u ch'a'iko'ob u bo'olil meyaj uti'al u bo'ota'al jump'éeel no'olkuucho'.

g) Le ku ya'aliko'ob u p'atkuuch ku beetik le meyajba'alo' ti' le u páajtalil indeminizaciono'ob yaan ti' úuchik u yúuchul loob ti' tu jo'ol u meyajó', u k'oja'anilo'ob meyaj, talamilo'ob ku taasik tumen ma' tu chúukbesik u paklank'axt'aanil meyaj wáaj ka jóok'sa'ak ti' le meyajó'.

h) Tuláakal le uláak' ba'alo'ob jets'ik u p'atkuchtik jump'éel páajtalil ts'aba'an ti' uti'al u yutsil le meyajnáalo'obo' ti' u ya'almajt'aanil u kanáanta'al yéetel u yáanta'al le ajmeyajnáalo'obo'.

XXVIII. Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob le ba'alo'ob ku meentiko'ob u ba'alba'ilo'ob láak'tsilil, ba'albailo'ob ma' tu béeytal u to'okol, ma' táan u béeytal u ts'áajiko'ob ka'aka'ajo'ob ti'ob mix u tse'eel ti'ob, yéetel yaan xan u páajtalil u máansa'al bey herenciaile' yéetel séebankúusa'al u jóok'ol u ju'unil yiknal u p'atba'albalil p'is óolal.

XXIX. U k'a'ana'ant kaaj u A'almajt'aanil Seguro Social, ich lela' ku yantal seguro ti' nuumil, ti' nojoch máakil, ti' kuxtal, ti' p'áatal xma' meyajil, ti' k'oja'anilo'ob yéetel loobil, u yáantajil u kanáanta'al paal yéetel uti'al uláak'o'ob tukulta'an uti'al u kanáanta'al meyanáalo'ob, kolnáalo'ob, juunal meyajó'ob yéetel u jeel u jatsaljaatsilkaaj yéetel u láak'tsilo'ob.

XXX. Beyxane' yaan u yila'al bey u yila'al bey k'a'ana'anbe'en ti' kaaj, u múuch' áantal mola'ayo'ob uti'al u beeta'al najo'ob ma' ko'ojtaki' yéetel higienicas, beeta'an uti'al u ma'anal tumen meyajnáalo'ob ichil jáatsenjaats k'iin jets'a'antak.

XXXI. U táakbesa'al u a'almajt'aanilo'ob meyajé' u paklan kuch óolal u jala'achil Péetlu'umo'ob, ich u méek'tampáajtalo'ob, ba'ale' chéen u jala'achilo'ob Nojlu'um je'el u béeytal u meyajtik ba'alo'ob tu yo'olal:

a) Ramas industriales yéetel servicio'ob:

- 1.** Ti' nook';
- 2.** Ti' sakléembal cháakil wa eléctrica;
- 3.** Ti' cha'antajbe'enil;

4. Ti' sats'unsats'il;
5. Ti' u meyajil ch'ujukil:
6. Ti u meyajil yáanal lu'um;
7. Ti' matalurgia yéetel siderurgia, tu'ux ku k'uchul tak u meyajil minerales básicos, u yutsil yéetel u yi'ibilo'ob beeyxan u ch'a'ajik hierro metálico yéetel ti' acero, ichil u jeejeláasil u meyajil yéetel ba'alo'ob jejeláas meenta'alo'ob, laminadosil le je'elo'oba';
8. Ti' idrocarburo'ob;
9. Ti' petroquímica;
10. Ti' cemento;
11. Ti' ta'an;
12. Ti' kisbuuts', tak u mejen nu'ukulilo'ob le kisbuuts'o' mecanica'ob wa eléctrica'ob;
13. Ti' química, tak u químicail u yúuchul ts'aak yéetel ts'aako'ob;
14. Ti' u xa'ak'il ju'un yéetel ju'un;
15. Ti' aceite'ob yéetel tsaatso'obil che'ob;
16. Ti' u meena'al janalo'ob, chéen tu yo'olal le ku beeta'alo'ob u empacado'ob, enlatado'ob wáaj envasado'ob wáaj le ku meenta'al uti'al lelo';
17. U kúuchil u beeta'al uk'be'en ba'alo'ob envasado'ob wa enlatado'ob wáaj ku meenta'al uti'al lelo';
18. Ti' tsíimin k'áak';
19. Ti' k'a'ana'an che', tak u kúuchil u bu'ujul che' yéetel u meenta'al triplay wáaj taak'la'anil che';

20. Ti' vidrio, chéen uti'al u beeta'al táax vidrio, jajalkil, wa labrado, wáaj u meenta'al yéetel u envaseilo'ob vidrio; yéetel

21. Ti' k'úuts, ku ch'a'aj óoltik u jóok'sa'al u yutsil wáaj u meenta'al ba'alo'ob yéetel le k'úutso';

22. U meyajilo'ob u mola'ayilo'ob taak'in yéetel majan p'axbiltaak'in.

b) U kúuchilil náajalil meyajil:

1. Le ku náapulil tsolmeyajtbil wáaj ku meyaj chéen tu juunal tumen u Jala'achil Nojlu'umil México;

2. Le ku meyajob'ob' yéetel jump'éel paaklank'axt'aan wáaj ts'aba'an tumen Nojlu'um yéetel le industria'ob yaan ba'al u yil tu yéetelo'ob'; yéetel

3. Le ku beetiko'ob u jets'meyajilo'ob meyaj ich lu'umilo'ob Nojlu'um wáaj yano'ob ich u péetil Nojlu'um, ich u ja'ilo'ob nojlu'um wáaj le méek'tanta'an ich u péetil taak'inil chéen ti' nojlu'umo'.

Beyxan chéen u muuk' u t'aan Jala'achilo'ob Nojlu'ume', u jets'meyajta'al u belbest'aanilo'ob meyajob'ob tu yóok'olal le ba'atelo'ob' ku beetik k'aas ti' ka'ap'éel wáaj maanal ti' ka'ap'éel Péetlu'umo'ob; múul paaklank'axt'aano'ob a'ala'an u kuch óolta'al ichil ma' chéen jump'éel Péetlu'umili'; jach k'a'ana'an u ts'áajik le patrono páajtalil u yúuchul xook, je'el bix jets'a'anik ti' le A'almajt'aano'ob'; yéetel tu yóok'olal u kuch óolalil u patrono'ob meyaj tu yóok'olal u ka'ansajilmeyaj yéetel u beetik ba'ax ku ka'ansa'al ti' u ajmeyajob'ob, yéetel beyxan tu yo'olal kanáantba'il yéetel higiene tu kúuchilo'ob meyaj, uti'al lelo', u Jala'achilo'ob nojlu'ume' yaan u yáanta'alo'ob tumen u Jala'achilo'ob Péetlu'umo'ob, wáaj le ba'alo'ob ti' yaan ich u méek'tanpajal péetil kaaj, je'el bix ku jets'ik u tsolbest'aano'ob ku táakpajalo'ob'.

B. Ichil u Nojpáajtalilo'ob Mexicoe', u Jala'achil u Distrito Federal yéetel u ajmeyajob'ob:

I. U ya'abil u p'iisilmeyajilo'ob sáansamal ja'atskabe' waxakp'éel oora yéetel wukp'éel oora ich áak'abe'. Wa ku máan ti' le je'elo'oba' u ti'ip'ililo'ob le meyajob'ob yéetel ku bo'olta'al

ti'ob ka'atéen ti' u tojol le suuka'an u bo'olta'al ti'ob. Le ti'ip'il meyajó' mix juntéen unaj u máan ti' óoxp'éel oora ti' jump'éel k'iini', mix u yúuchpajal óoxmáal taak'al k'iino'ob.

II. Tu yóok'olal wakup'éel k'iino'ob meyajé', le ajmeyajó' ku béeytal u yantal jump'éel u k'iinil je'elele', ts'o'okole' k'a'abet u bo'olta'al chúuka'anil ti';

III. Le meyajnáalo'ob yaan u ts'a'abal u k'iinil u je'eel u náays u yóolo'ob, lelo'oba' k'a'abet maanal ti' junk'aal k'iino'ob ichil jump'éel ja'ab;

IV. U bo'olilo'ob meyajé' yaan u je'ets'el ti' u pa'atuukulil t'aak'in, ba'ale' le bajuxe' ma'táan u béeytal p'iitkunsá'al tu k'iinilo'ob le je'ela', yaan u chíimpoltik ba'ax ku ya'alik u jaatsts'íibil 127 ti' le Noj A'almajt'aana'.

Le bo'olmeyajó'obo' ma' táan u béeytal u p'iitalo'ob tu táan mínimo uti'al meyajnáalo'ob ti' u lu'umil Distrito Federal yéetel ti' u Péetlu'umilo'ob México.

V. Le meyajó' yaan u keet bo'olil xan, mix táan u táan óolta'al wa xiib wáaj ko'olel;

VI. Chéen ku béeytal u tse'eel, u luk'sa'al, u yéensa'al wáaj u ts'oktse'eel u tojol náajal, je'el bix jets'anil ti' le' a'almajt'aano'bo';

VII. U ts'a'abal le meyajnáalo'obo' yaan u beeta'al yéetel jump'éel u tuukulil tu'ux kun yilpajal ba'ax u k'aj óolo'ob yéetel ba'ax u yojelo'ob le máaxo'ob taak u beetiko'ob le meyajó'. Le Nojlu'umo' yaan u beetik u najilo'ob xook ti' Tsolmeyajil Kaaj.

VIII. Le ajmeyajó'obo' yaan u yantal ti'ob u páajtalil escalafón uti'al beyo' u ts'a'abal u na'akal u kuuch u meyajó'ob k'a'abet u taal ti' ba'ax u yojel, bix u meyaj yéetel u yúuchbenil. Ichil keet meyajó'ob, yaan táanilkuunta'al máax u náajale' chéen le taak'in ku náajalta'al ichil u láak'tsililo'obo'.

XI. (sic 05-12-1960) Le meyajnáalo'obo' chéen ku béeytal u jáawsa'al u meyaj wáaj u tse'eel tio'ob le tu yóok'olal jump'éel ba'al oksaj óolta'an je'el bix jets'a'anil ti' le a'almajt'aano'obo'.

Wa mina'an ba'ax o'olal ka tse'elek meyaj ti'e' yaan u páajtalil ti' u k'áatik ka jel su'utuk tu meyaj wa ku indeminizarta'al je'el bix jets'a'anile', yéetel u beeta'al tu táan

a'almajt'aan. Wa ku k'uchul u k'iinil u p'iitkunta'al le meyajnáalo'obo', le máax meyajilo'ob ku loobiltbile' yaan ti'ob u páajtalil u ts'a'abal ti'ob uláak' meyaj keet yéetel le tse'el ti'o' wáaj u indeminizarta'al je'el bix u ya'alik le a'almajt'aano'obo'.

X. Le meyajnáalo'obo' yaan u páajtalil ti'ob u muchikubáajo'ob uti'al u kanántiko'ob ba'ax ku tuukultiko'ob. Beyxan yaan u páajtalil ti'ob ti' huelga, yáax k'a'abet ka yanak ti'ob tuláakal le ba'ax ku k'áatik le a'almajt'aano'obo', tu yóok'ola'al jump'éel wáaj jejeláas mola'ayilo'ob ti' u Nojpáajtalilo'ob kaaj, wa ku táats'máansa'al le páajtalilo'ob ku kanántik le jaatsts'íiba'.

XI. Le u kanáambalil táan kaajo' yaan u nu'ukbesa'al je'el bix u ya'alik le chuunilo'oba':

a) Yaan u bo'oltik u yúuchul loobilaj yéetel u k'oja'anilo'ob meyaj; le k'oja'anilo'ob ma' profesionali' yéetel u yo'omil ko'olelo'ob; yéetel le jubilaciono' , a móochtal, u ch'íijil yéetel u kíimil.

b) Wa ku yúuchul loobil wáaj yaan k'oja'anile', yaan u kanáanta'al u páajtalil meyaj ti' le k'iino'ob ku ya'alik le A'almajt'aano'obo'.

c) Tu k'iinil'ob u yo'omil ko'olelo'obe' ma' táan u béeytal u meentiko'ob meyajo'ob tu'ux k'a'abet u beetiko'ob muuk' yéetel ku taas talamilo'ob tu yóok'olal u toj óolal yéetel bix u bin yéetel u yo'omil; yaan u yantal jump'éel winal je'elel ka'alikil u k'uchul tu k'iinil u tojtal u yóolo'ob yéetel ka'ap'éel winal ts'o'okok u síijil u chaampal, tu'ux kun ts'áajbil ti' u chúuka'an bo'olilo'ob yéetel ma' u tse'elel ti' u meyaj yéetel tuláak le páajtalilo'ob tu k'amaj tu yóok'olal u meyajo'. Tu k'iinilo'ob u ts'áajiko'ob chu'uche' yaan u ts'a'abal ti'ob uláak' ka'ap'éel je'elbajil ichil jump'éel k'iin, chúumuk oora ti' le ka'ajaatso' uti'al u tséentik u paal. Ku ts'o'okole', yaan ts'a'abal ti'ob u páajtalil u ts'a'akalo'ob yéetel obstétrica, ts'aako'ob, áantajo'ob uti'al u janal u chaampal yéetel ti' u yáantajil guardería infantiles.

d) U láaktsilo'ob meyajnáalo'obo' yaan u páajtalil u yantal ti'ob u yáantajil u ts'a'akalo'ob yéetel ts'a'ako'ob, tu'ux yéetel je'el bix u jets'ik le a'almajt'aano'obo'.

e) Yaan u je'ets'el kúuchilo'ob uti'al je'elsajbáaj yéetel uti'al u ka'a ch'aik u yól máak, beyxan kúuchil koonol ma'a ko'oji' uti'al u yutsil ti' meyajnáalo'ob yéetel ti' u láak'tsilo'ob.

f) Yaan u ts'a'abal ti' le meyajnáalo'obo' najo'ob ma' ko'ojtako'obi', majantbilo'ob wáaj táan u ko'onol, je'el bix jets'a'anik ti' le nu'ukbesajil a'ala'ano'obo'. Ts'o'okole', le péetlu'um yéetel u yáantajil taak'in ts'o'ok u ts'áajiko', yaan u jets'ik múuch'taak'in nojlu'um uti'al najo'ob uti'al u beetik u kúuchilo'ob kanáanil ba'alo'ob uti'al u yáanta'al le meyajnáalo'obo' yéetel u je'ets'el jump'éel u múuch'tuukulil ka u béeykuunsik ti' leti'ob u ts'a'abal ti'ob crédito ma' ko'oji' yéetel chúuka'an ka u ts'áaj uti'al u maniko'ob ba'ax uti'al máak comodo yéetel higienicos, wa uti'al u beetiko'ob, u yutskíintiko'ob, u ma'alobkúuntiko'ob wáaj u bo'otik p'aaxo'ob tu ch'a'ajo'ob yéetel le tuukula'.

Le taak'in ku ts'a'abal ti' le múuch'taak'ino' yaan u ts'a'abal ojéeltbil ti' le mola'ay máax kanáantik yéetel yaan u chíimpoltik u ya'almajt'ano'ob tu'ux ku náakal u muuk', bix kun yúuchul yéetel uti'al u meyajta'al le taak'ino', yéetel yaan u ts'a'abal yéetel u je'ets'el le créditos yano'.

XII. Le talamilo'ob ku yúuchul junjuntúulil, múuch'kabil wáaj ich intersindicalil yaan u yoksa'al ti' ba'atelo' ku ts'a'abal ojéeltbil ti' u Mola'ayil Nojlu'um yéetel arbitraje jets'a'an je'el bix u táakpajal ti' a'almajt'aanil reglamentariaile'.

Le ba'atel ichil Nojpáajtalil P'is óol ti' México yéetel u meyajnáalo'obe' yaan u yutskíinta'alo'ob tumen u Nojlu'umil Múuch'kabil Jeejeláas P'is Óolalo'ob; le ku yúuchul yéetel u Xuul Noj Kúuchil P'is Óolal yéetel u meyajnáalo'ob yaan u yutskíinta'al tumen u ts'ooka'.

XIII. Le k'atunnáalo'ob, ajk'áak'nab k'atunilo'ob, meyajnáalilo'ob táanxel tu'uxo'ob, u máakilo'ob Mola'ayil xak'alkaxáansi'ipilil, perito yéetel u mola'ayil poliso'ob, ku jets'ik u meyajo'ob yéetel u a'almajt'aano'ob.

U xak'alkaxáanil u mola'ayil xak'al kaxan si'ipil, peritos yéetel máaxo'ob ku táakpajal u mola'ayilo'ob poliso'ob Nojlu'ume', Distrito Federal yéetel méek'tankaajo'obe', je'el u béeytal u tse'elelo'ob tu kuucho'ob wa ma' táan u chúukbesiko'ob, ba'ax ku k'áata'al tumen le a'almajt'aano'ob yano'ob tu k'iinilo'ob le meyajo' uti'al u béeytal u p'áatalo'ob ti' le mola'ayo', wa u péeksa'alo'ob tumen ma' tu beetiko'ob u meyajo'ob. Wa le jala'ach juridiccional ku jets'ik u tse'elele', u péeksa'al, u luk'sa'al, u xo'ot'ol u meyaj wéaj je'el ba'axak uláak' o'olal ka xu'uluk u meyaj ba'ale' mina'an ba'ax o'olale', le Péetlu'umo' yaan u bo'otik u indemnizacion yéetel tuláakal ba'ax páajtalilo'ob yaan ti'o', yéetel mixba'al o'olal ku béeytal u suut tu meyaj tu ka'atéen, je'el bixak ka p'áatak le u ba'ateltik u

páajtalilo'obo'.

Le jala'achilo'ob ti' orden federale, péetlu'um, ti' Distrito Federal yéetel Méek'tankaaj, uti'al u mu'uk'a'ankuuntik sistema de seguridad social ti' máaxo'ob ti' u Mola'ay Xak'alkaxansi'ipilil, ti' le corporaciones policiales, yéetel ti' le servicios periciales, ti' u láak'tsilo'ob yéetel máaxo'ob ku táakpajali' yaan u ts'áajiko'ob chúukbesaj kaláantajil kajnáalil.

Le Péetlu'umo' yaan ts'áajik ti' u meyajnáalo'ob ti' lu'um k'atunil, ik'náal k'atunil yéetel k'áak'nab k'atunile', le ba'alo'ob ku ya'alik u kóotsts'íibil f) jatsaljaats XI ti' le múulxoot'ts'íiba', je'el bix jets'a'anil yéetel u nu'ukbesaj máax ilik u kanáanta'al kaaj ti' ba'axo'ob ku táakpajal ti' le mola'ayilo'obo'; yéetel

XIII bis. U Noj kúuchil taak'in yéetel u Tsolmeyajil Kaaj Noj lu'um ti' yano'ob tu múuch'kanáanil taak'inil Méxicoe' yaan u beelankúunsiko'ob bix u meyajjo'ob yéetel u meyajnáalo'ob je'el bix u ya'alik ti' le múulxoot'ts'íiba.

XIV. Le a'almajt'aano' yaan u jets'ik kuucho'ob yaan u ch'a'abalo'ob bey táan óolale'. Le máako'ob ku meyajtiko'obo' yaan u páajtalil ti'ob u kanáanil u salario yéetel yaan xan u ts'a'abal u tuláakal u yuts'il u kanáantbáalil táankaaj.

Wukp'éel Jo'olts'íib

Tuláakal Yáax Kanáanbal

> **U 124 Jatsts'íibil.** Le nojbéeytalilo'ob ma' chíika'an ts'aba'anilo'ob ti' le Noj a'almajt'aan ti' u kuchnáalilo'ob nojlu'ume', ku na'ata'al p'ata'an ti' le Péetlu'umo'obo'.

> **U 125 Jatsts'íibil.** Mix juntúul máak je'el u béeytal u meyajtik ka'ap'éel nojlu'um kuuch ku taal ti' yéeytambalta'an tu táankaajo', mix jump'éel kuuch ti' Nojlu'um yéetel uláak' ti' jump'éel Péetlu'um yéeytambalta'an; ba'ale' le máax yéeytambalta'ano' je'el u béeytal u yéeyik máakalmáak ti' le' ka'ap'éel u k'áat u meyajto'.

> **U 126 Jatsts'íibil.** Ma' táan u béeytal u meenta'al mix jump'éel bo'ol wa ma' oksa'an ichil tuukul xuupi' wa ma' jets'a'an tumen uláak' a'almajt'aani'.

> **U 127 Jatsts'íibil.** U meyajnáal kaajil nojlu'ume', ti' Péetlu'umo'obe', ti' Distrito Federal yéetel ti' Méek'tankaaj, ti' u kúuchil yéetel u mola'ay, yéetel beeyxan ti' u administración paraestatal yéetel paramunicipal, u tsolmeyajta'al u taak'in kaaj, mola'ayo'ob, jáalk'ab mola'ay, yéetel je'elba'axak uláak' ba'al yaan u yil yéetel kaaje', yaan u k'amik u ma'alob bo'olmeyajil yéetel ma' táan u béeytal u ya'alik ma' tu yo'olal le ba'ax ku beetiko', u meyaj, kuuch wa múuch'kabmeyajil, k'a'abet u ja'atsal je'el bix u ka'akajile'.

Le bo'olmeyajil ku ya'ala'alo' yaan u je'ets'el ja'abmanja'ab yéetel keet ti' u pa'atuukulil xuptaak'in k'a'abeto', yaan u béeykunsik le tojbe'ent'aano'oba:

I. Yaan u ch'a'abal bey bo'olil meyajil wáaj bo'olil tuláakal náajal túujkab wáaj especie, tak le dietas, aguinaldos, gratificaciones, premios, recompensa, bonos, pay óol, comisiones, compensación wáaj je'elmáakalmáak uláak'e', ba'ale' jumpáayili' le áantajo'ob yéetel le xuptaak'in yaan a we'esik bix ta xupajik yéetel ku taal ti' ba'axo'ob k'a'abet uti'al u beeta'al le meyaj, beeyxan u xuptaak'inil a bin viaje ti' meyaj'ob oficial.

II. Mix juntúul meyajnáal kaaj ku béeytal u k'amik bo'olmeyaj, ichil u t'aanilo'ob jatsaljaats yaan táanilo', tu yóok'olal bix u biilal u meyaj, u meyaj, u kuuch wa múuch'kabilmeyaj, maanal ti' le jets'a'an uti'al u Noj Jala'chil México ichil le taak'in tukulta'ano'.

III. Mix juntúul meyajnáal kaajil je'el u béeytal u k'amik bo'olmeyajil keet wáaj maanal ti' u jo'olpópil u meyaj; chéen wa le máanja'anil taak'ino' ku taal ti' u yich u meyaj ti' uláak' meyajnáalkaajilo'ob, u bo'olmeyajile' u yich u ti' ba'axo'ob ku beetik tu meyaj, ku taal ti' u meyajil técnico calificado wáaj tu yóok'olal ka'anal meyajil ti' ba'ax ku beetik, tuláakal le bo'ol meyajilo'obo' ma' unaj u máan ti' u chúumuk u bo'olmeyajil ti' u Noj Ja'achil u Nojlu'umil México ich taak'in tukulta'ano'.

IV. Ma' tu ts'áabil mix tu k'am kuchtblil jubilación, pensión wáaj haberes de retiro, mix u láaj bo'ota'al yo'olal meyajo'ob ts'o'ok u beetiko'ob, beeyxan mix prestamos wa crédito, wa ma' ts'aba'ano'ob tumen le a'almajt'aano', decreto legislativo, múuch' paaklank'axt'aan, wa ba'axo'ob bix anik le meyajo'. Le chuun óolal ma' tu yokolo'ob ichil le bo'olo'. Ku p'áatal paachil u yáantajilo'ob ba'axo'ob k'a'abet ti' le meyajnáal kaajilo'ob tu yóok'olal ba'ax kuuchil ts'o'ok u beetik.

V. Le bo'olmeyajilo'obo' yéetel u xuul náajale' k'a'ana'an u ts'a'abal k'aj óoltbil tumen kaaj, yéetel k'a'abet u jets'iko'ob yéetel u ye'esik u jela'anil tuláakal ba'axo'ob ma' tu k'éexel yéetel le ku k'éexelo'obo' je'el bix u bo'olil bey especieo'.

VI. U Múuch' Mola'ayil Méxicoe', U Péetlu'um Jaatsk'iin meyajil a'almajt'aan yéetel u A'almaj mola'ayt'aan ti' Distrito Federal, tak tu'ux ku náakal u muuk' u t'aane', yaan u beetiko'ob le a'almajt'aano'ob uti'al u béeykunsa'al u yúuchul le jaatsts'íibila' yéetel tuláakal ba'axo'ob ku táakpajal, uti'al u bo'olkuchtik penal yéetel u tsolmeyajta'al tuláakal ba'axo'ob ku táakpajal u p'áatal ma' u béeykunsa'al wáaj u xmáan ichtik le ba'alo'ob jets'a'an ti' le jaatsts'íibila'.

> **U 128 Jatsts'íibil.** Tuláakal jala'ach kuchnáal, ma' táan u béeytal u p'áatal ma' u meentik, ma'ili' u k'am u kuuche', yaan u ya'alik u chíimpoltik Noj A'almajt'aan yéetel le a'almajt'aano'ob ku jóok'olo'ob ichilo'.

> **U 129 Jatsts'íibil.** Tu k'iinil jets'nak óolalile', mix jump'éel k'atun jala'achil je'el u béeytal u meentik u jeel ba'al ti' le k'a'ana'an ti' u meyajil k'atuno'. Chéen yaan u yantal Comandancias militares ma' táan u péeko'ob yéetel maantats' yaano'ob ich le castillos, fortalezas yéetel almaceno'ob, tak óolta'an tu k'ab náapul bo'oybesa'alo'ob tumen u Jala'achil Nojlu'um; wa ti' jaato'ob, kuáartelo'ob wa depósito'ob, kun jets'bil uti'al u yantal le troopa'obo', ma' ich kaajo'obi'.

> **U 130 Jatsts'íibil.** U k'ajláayil u jumpáaykuunsa'al Jala'achil yeéetel Najilo'ob k'uje' ku

tsolik u beelbest'aanilo'ob yaan ti' le jatsts'íiba'. Iglesia yéetel uláak' oksajk'uujilo'obe' yaan u chíimpoltiko'ob le a'almajt'aano'oba'.

Chéen ti' u Múuch' Mola'ayil México yaan u béeytalil ti' u jets'ik a'almajt'aan tu yóok'olal k'ujtaltáambal yéetel Iglesia yéetel oksajk'uujilo'ob. U beelbest'aanil a'almaj ku t'aan tu yóok'olal, uti'al tuláakal máak, yaan u mu'uk'a'ankuuntik yéetel yaan u jets'ik le ba'alo'oba':

a) Le iglesia'ob yéetel le múuchkabilo'ob oksajk'uujilo'obe' yaan u yantal personalidad jurídica bey junmúuch oksajk'uujob chéen p'el u yantal tsolts'íibil ti'obe'. Le A'almajt'aano' yaan u jets'meyajtik le múuch'kabilo'oba' yéetel yaan u jets' óoltik bix yéetel ba'ax k'a'abet uti'al u jets' tsolts'íibta'alo'ob le je'elo'oba'.

b) Jala'achilo'obe' ma' táan u yoksikubáajo'ob ichil bix u bisik u kuxtal le múuch'kabil oksajk'uujob'.

c) Le Mexicano'obo' ku béeytal u bino'ob ti' je'elba'axak oksajk'uujile'. Le mexicano'ob je'el bix táanxel lu'umil máako'obe' k'a'abet, uti'al lelo', u chíimpoltiko'ob ba'axo'ob ku k'áatik le a'almajt'aano'obo';

d) Je'el bix jets'a'anil ti' u beelbest'aanil a'almajt'aan; ajk'iin wíiniko'obe' ma' táan u béeytal u meyajo'ob bey jala'ach kuucho'obe'. Bey lu'unkabilo'obe' yaan u páajtalil ti'ob u yéey jala'acho'ob, ba'ale' ma' táan uu béeytal u yéeya'alo'ob bey jala'achile'. Máaxo'ob ku p'atiko'ob u ajk'iin wíinikilo'ob ya'ab k'iino'ob táanile' yéetel je'el bix jets'a'anil ti' le a'almajt'aano'obo', je'el u béeytal u yéeya'alo'ob bey jala'achile'.

e) Le ajk'iino'obo' ma' táan u béeytal u much'ikubáajo'ob tu yóok'olal almejentuukulo'ob, mix u t'aano'ob uti'al utsil wáaj uti'al k'aasil ti' juntúul báaxalkuuch, almejen mola'ay wa je'el máakalmáak múuch'kabil almejen mola'ayile'. Beeyxan ma' táan u béeytal ti' jump'éel much'táambal kaaj, ti' u tse'ek wáaj ti' k'a'aytuukulil oksajk'uujil, mix ti' u ts'áaj k'aj óolalil oksajk'uujilo'ob, u k'atikubáaj ti' u ya'almajt'aanilo'ob Nojlu'um wáaj mola'ayo'ob, mix u ya'alik ba'al, je'el bixakil u chíikulilo'ob noj lu'umile'.

Jach wet'a'an u beeta'al je'el ba'ax u múuch'kabil Almejentuukulilo'ob tu'ux u jo'olts'íibile' yaan jump'éel t'aan wa jump'éel chíikbesajil ka yanak ba'al u yil yéetel u múuch'kabil oksajk'uuj. Ma' táan u béeytal u meenta'al u much'táambalil

almejentukuulo'ob tu kúuchil oksajk'uujil.

Chéen u ch'a'achi'itik u ya'alik u jaajil yéetel u chíimpoltik le ka'aka'ajo'ob ku k'amiko'ob, ku k'axik le máax ku beetiko', wa ma' táan u ts'o'oksik ba'ax u ya'almaje', ti' le si'ipilo'ob jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

Le ba'alo'ob ku beetik máako'obo' chéen u meyaj u tsolmeyajil jala'acho'ob je'el bix jets'a'anil tumen le a'almajt'aano'obo', yéetel yaan u yantal u muuk'il yéetel u béeytalil ku ts'áajiko'ob le je'ela'.

Ti' u jala'achilo'ob nojlu'um, péetlu'umo'ob yéetel kuchkabalobe' yaan u yantal le béeytalilo'ob yéetel ka'aka'ajilo'ob jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

U jala'achilo'ob Nojlu'um, ti' péetlu'umo'ob yéetel ti' méek'tankaajo'obe' yaan u yantal ti'ob páajtalilo'ob yéetel ka'aka'ajilo'ob je'el bix u jets'ik le a'almajt'aano'obo'.

> **U 131 Jatsts'íibil.** Chéen ti' u Nojlu'umil Méxicoe' yaan u béeytalil u ts'áajik patan ti' koonolo'ob ku yooksa'al wáaj ku jóok'sa'al, wa ku máansa'al ti' u bejilo'ob nojlu'umil México, yéetel beeyxan u ya'almajt'anta'al ti' je'el ba'ax k'iin wáaj u wet'ik, tu' yóok'olal kanáanil wáaj policía, u máan ichil u noj lu'umil Republica yéetel tuláakal ba'ax ku taasik, je'el tu'uxak u taale', ba'ale' mix le nojlu'umil je'el u béeytal u jets'ik, mix u ya'alik, ti' lu'umil Distrito Federal, le patano'ob yéetel le a'almajt'aano'ob ku ya'aliko'ob u jatsaljaatsilo'ob VI yéetel VII ti' u jatsts'íibil 117.

Noj jala'ache' je'el u béeytal u ts'a'abal u páajtalil ti' tumen u Múuch' Mola'ayilo'ob México uti'al u ya'abkuunsik, u p'íitkuunsik wáaj u tselik u patano'ob uti'al u yoksa'al yéetel u jóok'sa'al koonol, beeta'an tumen le Noj Mola'ayo', yéetel uti'al u beetiko'ob uláak' patano'ob, yéetel beeyxan uti'al u xot'ik wáaj uti'al u wet'ik u yooksbal, u jóoksbal yéetel u máanbal koonolo'ob, ba'alo'ob yéetel koombil ba'alo'ob, lekéen u yil jach k'a'ana'an, uti'al u ts'a'abal u p'is le koonol ku yúuchul táanxel nojlu'umilo', u náajalil le Nojlu'uma', u je'ets'el náajalil ba'axo'ob ku beeta'al Noj lu'um, wáaj u beeta'al uláak' ba'ax o'olal, uti'al u yutsil le kaaja'. Le Noj jala'acho' lekéen u túuxt ti' Noj Mola'ay u presupuesto fiscalil ja'abmanja'abil, yaan u ts'áajik ka éejenta'ak u meyajt ba'ax unaj u beetik ti' le páajtalil ts'aba'an ti'o'.

> **U 132 Jatsts'íibil.** Le fuerte'obo', quartelo'ob, ta'akbal kúuchilo'ob yéetel uláak' ba'albalilo'ob ts'aba'an tumen Jala'achil Nojlu'um uti'al u meyajil táankaaj wáaj uti'al u meyaj ti' tuláakal máake', yaan u chíimpoltiko'ob u t'aan Poderes Federales je'el bix u jets'ik le a'almajt'aano' ku beetbil tumen u Múuch' Mola'ayil México; beeyxan uti'al ka láayli' yanak keetil le ba'alo'ob ku mambil tumen jala'ach ichil u lu'umilo'ob jump'éel Péetlu'ume' k'a'abet u ch'a' óolta'al le jets' a'almajt'aanilo'ob yaan tu'ux ku táakpajalo'.

> **U 133 Jatsts'íibil.** Le Noj a'almaj t'aana', u ya'almajt'aanilo'ob u Múuch' Mola'ayil México ku jóok'olo'ob ti' yéetel tuláakal paklank'axt'aano'ob ku éejentiko'ob le je'ela', le beeta'ano'obo' yéetel le yaan u meenta'alo'ob tumen u Noj Jala'achil u Nojlu'umil México, yéetel u ketbesaj tuukul u Mola'ayil jets' a'almajt'aano'obe', leti'ob u Ley Supremail tuláakal Noj lu'um. U P'is óolilo'ob junjump'éel Péetlu'ume' chíimpoltiko'ob le Noj a'almajt'aano' yéetel u paklank'axt'aanil, kex wa yaanal ba'alo'ob je'el u yantal ichil u Noj a'almajt'aanilo'obo' wáaj ichil u ya'almajt'aanilo'ob Péetlu'umo'obe'.

> **U 134 Jatsts'íibil.** Le taak'ino'ob yaan tu k'ab u Jala'achil Noj Nojlu'um yéetel u Jala'achil u lu'umil Distrito Federale', yéetel beeyxan ichil u Tsolmeyajil kaajo'ob ti' u tsol meyajil kaaj, yaan u meyajta'al jach no'oja'an, jach tojbe'en yéetel tojmeyajil uti'al u chukik utsil le ba'axo'ob tukulta'an u beelalo'.

U manpajal, u majáanta'al yéetel u tselikubáaj tuláakal ba'al uti'al, u meyajilo'ob je'el ba'axak ku k'áata'al meyajjo'ob ku beeto'obe', yaan u beetpajal wáaj u yúuchpajal ichil u k'a'ayta'al ti' kaaj, yéetel jump'éel payalt'aan ti' kaaj, uti'al beyo' yéetel jáalk'abile' taasa'ak mu'uk'a'an tuukulo'ob k'ala'ano'ob ichil jump'eel sobre, ba'ale' le ju'una' yaan u je'ek'abta'al tu táan kaaj, tu yóok'olal beyo' u yantal ti'.

Wa le lisitasioono'ob a'ala'an ti' le xóot's'íib máano' ma' táan u ts'áaiko'ob le ba'ax k'abéete' ti' le a'almajt'aano'obo' yaan u je'ets'el le chunt'aano'ob, meyajjo'ob, belbest'aano'ob, ba'ax k'a'ana'an yéetel u jeel ba'alo'ob utia'al u jaajilkuunsa'al taak'inil,

ma'alobil, utsil, keetil yéetel nojbe'enil ku ts'áaiko'ob ma'alobil ti' Jala'achil.

Péetlu'um u jach ma'alobil ba'alo'ob tu yóok'olal bajux u tojol, u ma'alob meyajil, u majantsáajbal u tojol, u béeytalil yéetel tuláakal ba'axo'ob ku taal tu paach.

Le k'iin le k'a'aytajilo'ob ku ch'a'ajchi'ita'al ti' le xóotts'íibil máano' ma' táan u jets'ik u páajtalilo'ob béeytal ba'ax ts'o'ok u ya'ala'alo', le a'almajt'aano'ob yaan u jets'iko'ob u tojbe'ent'aanil, bix u beetalo'ob, beelankilmeyaj, belbeest'aanilo'ob, ba'ax k'a'ana'ano'ob yéetel uláak' ba'alo'ob uti'al u ye'esik buka'aj u taak'in, ma'alob meyajil, péeka'anmeyajil, u ma' u táanilkúuntik mixmáak yéetel tojmeyajil ku ts'áaj u páajtalil u yantal u ma'alobil ba'alo'ob uti'al Péetlu'um.

U tsolmeyajta'al u taak'inil Noj lu'ume' yaan u chíimpoltiko'ob ti' le chuunts'íibo'ob ti' le jatsts'íiba'.

U meyajnáal kaajilo'ob Nojlu'um, Péetlu'umo'ob yéetel méek'tankaajo'ob, bey xan ti' u lu'umil Distrito Federale' yéetel u delegaciono'obe' yaan maantats' u ka'akajil u beetiko'ob u jets'meyajil yéetel ma' u táanilkuuntik mixmáak u taak'in múuch'kaaj yaan u kanáanil tu k'ab, yéetel ma' u yokol tu keetil u ketlamil almejen mola'ayo'ob.

Le k'a'aytuukulil, je'el bixakile' u ts'a'abal ojéeltbil u ba'alilo'ob kaaje', ka ts'a'abak k'aj óoltbil jach bixo'ob, jáalk'ab mola'ayil, mola'ayo'ob yéetel kúuchilo'ob u tsolmeyajil kaaj yéetel je'el máakalmáak uláak' ichil le óoxp'éel u yáalmanyáal jala'achiltsil unaj u yantal ti'ob u yichil jump'éel mola'ay, u tuukulil u ts'áajik k'aj óoltbil ba'al, u kaansaj wáaj uti'al u nu'ukbesik kaaj. Mix juntéen le k'a'aytuukula' ku béeytal u bisiko'ob k'aaba', oochel, t'aano'ob wáaj je'el ba'axak chíikulil tu'ux ku ts'áajik ojéeltbil u máakil juntúul u meyajnáalil kaaje'.

Le a'almajt'aano'oba' ichil u kúuchil tak tu'ux ku béeytal u meyajta'al, yaan u ts'áajik u páajtalil u béeykuunsa'al ba'axo'ob ku ch'a'ajchi'italo'ob ti' le xóotts'íibo'ob jmáano', tak xan u jets'meyajilo'ob bo'olsi'ipil wa yaan te'elo'.

Waxakp'éel Jo'olts'íib

[Tu Yóok'olal U Jelbesajilo'ob Noj A'almajt'aan](#)

> **U 135 Jatsts'íibil.** Le Noj a'almajt'aana' je'el u béeytal u ts'a'abal uláak' wáaj u jelbesa'ale'. Uti'al beyo' ba'axo'ob ku ts'áajbilo' wáaj u jelbesajilo'ob ka béeyak u p'éelililta'alo'ob, k'a'abet le u Múch' Mola'ayil México, yéetel u yéeybalil ka'ajaats ti' óoxjaats le máako'ob yaano'ob te' súutukilo', u ch'a'at'anto'ob le jelbesajilo'ob wáaj ba'ax ku ts'áajbilo', yéetel ka chíimpolta'ak tumen u ya'abil u jaatsk'iinilmeyajil a'almajt'aan ti' le Péetlu'umo'obo'.

U Múuch' Mola'ayilo'ob México wa Masabk'iin mola'ay wáaj k'a'abete', yaan u xokiko'ob le yéeybalo' ti' le u jaatsk'iinilmeyaj A'almajt'aan yéetel yaan u beetik u ju'unil tu'ux ku ya'alik wa ts'o'ok u éejenta'al le ba'axo'ob ts'o'ok u ts'áajbalo'obo' wáaj jelbesajilo'obo'.

Bolomp'éel Jo'olts'íib

Tu Yók'olal Ma' U Táats' Máansa'al Noj A'almajt'aan

> **U 136 Jatsts'íibil.** Le Noj A'almajt'aan ma' táan u tse'eel u múuk' yéetel u múuk'il u meyaj, kex wáaj tumen yók'olal jump'éel líik'baltáambal ku béeytal u chíimpolta'al. Wa tu yók'olal je'el ba'axakil u ba'atelil kaaj, ku je'ets'el yaanal jala'achil kúulpach ti' le ba'ax ku ya'aliko', chéen p'el u yantal u jáalk'abil ti' kaaj tuka'atéene', ku ka'aje'ets'el u chíimpolta'al, yéetel u tuukulil leti' yéetele le a'almajt'aano'ob tu yók'olal ku jóok'sa'alo'obo', yaan u p'is óolta'al, le máaxo'ob táakpajo'ob ti' le jala'ach jóok' ti' le líik'baltáambalo', beey xan le máaxo'ob táakpajo'obo'.

Jaats ts'íibil ku k'expajal

Yáax Jatsts'íib. Le Noj A'almajt'aana' yaan u ts'a'abal k'aj óoltbil yéetel je'el bixakil yéetel ya'ab ki'imak óolal yaan u chíimpoltik u beetik, yéetel u meentik chíimpolta'al tuláakal Nojlu'umil, chéen ba'ale' ma' tu yokol ti' le ba'axo'ob jets'a'an uti'al u yúuchul u yéeytambalil ti' u Supremo Poderes Federales yéetel ti' Péetlu'umo'ob, yaan u káajal u ch'a' óolta'alo', ma' tu káajal u beelankúunsa'al ka'alikil ma' k'uchuk 1° ti' u winalil mayo tu ja'abil 1917, ti' le k'iin je'elo' unaj u beeta'al bey jump'éel ba'al no'oja'an Noj mola'ay

A'almajt'aan yéetel u k'amik ti' u ya'almajt'aanilo'ob le lu'unhabil máax ku náajaltik le yéeytambalilo' ti' le yéeytambalil ku taal uti'al u k'amik u kuuchil u Noj Ja'achil u Nojlu'umil Méxicoo'.

Ti' le yéeytáambalo'ob k'a'abéet u payalt'anta'alo'obo', je'el bix u jets'ik jatsts'íib ku taala', ma' tu ch'a' óoltbil jatsaljaats V ti' le jatsts'íib 82, mix ku luk'sik u páajtalil a beetik Pat A'almajt'aanil wáaj Jets' A'almajt'aanil, a meyaj xuulul ti' le lu'um k'atunilo', chéen ba'ax k'a'abete' ma' u yantal ti' u kuuchil yaanal distrito electoralil, mix xan tu luk'ul ti' u páajtalil u yéeya'al ti' U Múuch Mola'ayil Méxicoo', bey No'ojk'abile' yéetel subsecretarioil péetlu'um, u ka'akúuchil No'ojk'ab, chéen ba'ale' k'a'abet u p'atik u kuuch le k'iin ku jóok'ol le payalt'aan tu yóok'olal ba'ax ku ya'ala'alo'.

U Ka'ajatsts'íib. U jo'olpóopil u Noj Páajtalil Jala'achil Nojlu'um, chéen p'el u ts'a'abal k'aj óoltbil le Noj A'almajt'aana', yaan u payalt'antik yéeytambal ti' kaaj uti'al Poderes Federales yaan u yilik ka úuchuk uti'al beyo' le Noj Mola'ayo' k'a'abet u jéets'el tu k'iinil le k'a'ana'ano', beyo' lekéen ts'o'okok u xo'okol le yéeybalo'obo' ku ts'a'abal ti' le yéeytambalo Noj Jala'achil u Nojlu'umil, ka béeyak u ya'ala'al máax le máak jeets' bey u Noj Jala'achil u Nojlu'umil Méxicoo', uti'al u páajtal u béeykuunsa'al ba'axo'ob jets'a'an ti' le jats'íib jmáano'.

U Yóoxjatsts'íib. Le jaatsk'iinmeyaj noj a'almajt'aan ku taalo' yaan u káajal u xo'okol, uti'al Pat A'almajt'aan yéetel Jets' a'almajt'aan, tu yáax k'iinil septiembre yaan naats', yéetel uti'al Noj Jala'achil u Nojlu'umil Méxicoo', ku káajal 1º ti diciembre ti' 1916.

U Kanjatsts'íib. Le Jets' A'almajt'aano'ob ti' le yéeytambal yaan u bisiko'ob jump'éel numero par, chéen yaan u xáantal ka'ap'éel ja'ab tu kuuch u meyaj, uti'al beyo' le U Mola'ayil Jets' A'almajt'aano'ob ka béeyak u k'exikuba'ob ti' le k'iino'obo', tu chúumukil ka'aka'ap'éel ja'abo'ob.

U Jo'ojatsts'íibil. U Múuch' Mola'ayil Méxicoo' yaan u yéeyik u Noj Ajp'is Óolalil U Xuul Noj Kúuchil P'is Óolal way Méxicoo', tu mesil mayo' naats' uti'al beyo' u wíinkilal le múuch'kabila' ka béeychajak u ets'elnaknajil tu yáax k'iinil junio.

Ti' le yéeytambala' ma' tun meyaj le jatsts'íib 96 ti' ba'axo'ob yaan u yil ti' túuxtt'aanil le báaxalkuuchilo'obo' uti'al le U Péetlu'umil Jatsk'iinmeyajil A'almajt'aan, ba'ale' le kun yéeybilo'obe' yaan u beetiko'ob chéen uti'al u yáax jaatsil ti' ka'ap'éel ja'ab je'el bix u

jets'ik le jatsts'íib 94o'.

U Wakjatsts'íibil. U Múuch' Mola'ayil México yaan u xóot' k'iinilo'ob múuch'tambalo'ob yaan u káajal tu k'iinil 15 ti' abril tu ja'abil 1917, ku jóok'ol ti' Colegio Electoral, u meyajil u xokik le yéeyo'obo' yéetel u xak'altik u yéeytambalil u Noj Ja'achil u Nojlu'umil México, tu'ux ku ya'alik ba'ax úuchij, yéetel xan uti'al u jóok'sa'al Ley óganica ti' u Tribunalil circuito yéetel ti' distrito, u Ley Organicaail ti' le Tribunalo'ob Distrito Federal yéetel u lu'umo'ob, tu yóok'olal beyo' le u Xuulnoj Kúuchilil P'is Óolal way Méxicoe yaan u séeba'an jets'ik máaxo'ob u Noj P'is Óolalil yéetel P'is óolo'ob Distrito, yéetel le Noj Múuch' Mola'ayilo'ob Méxicoe' u yéeyik Noj P'is Óolal, u P'is Óolalilo'ob Distrito, u Noj P'is Óolalilo'ob yéetel P'is. Óolalo'ob Distrito Federal yéetel u xóot'lu'umilo'ob, k'a'abet u k'amiko'ob u kuuch ma'ili' k'uchuk u k'iinil 1º ti' julio tu ja'abil 1917, ku xu'ulsik túun le ba'axo'ob ts'o'ok u je'ets'elo'ob tumen jo'olpóopil Poder ejecutivo ti' le Nojlu'umila'.

U Wukjatsts'íibil. Ti' le súutukila, u xo'okol le yéeybalo' uti'al Jets' A'almajt'aano'ob yaan u beeta'al tumen u múuch'kabil Computadora del Primer Distrito Electoral ti junjump'éeel Péetlu'um wáaj Distrito Federal, yaan u beetpajal uti'al u xo'okol le yéeybalo'ob uti'al Pat A'almajt'aano'ob, ku ts'a'abal tumen le u múuch'kabil Jets' A'almajt'aano'ob yéeya'ano'obo', yéetel u chíikul ju'unil yaanti'obo'.

U Waxakjatsts'íibil. U Noj Kúuchilil P'is Óolalil way Méxicoe', yaan u yilik ba'ax u beet yéetel le amparo'ob ku p'áatal meyajt'bil, yéetel yaan u chíimpoltik le a'almajt'aano'ob xuulul jeets'elilo'obo'.

U Bolonjatsts'íibil. Le lu'umkabil jo'olp'óopil ejercito constitucionalista, máax jo'olintik U Nojpáajtalil Jala'achil, ku yantal u páajtalil ti' u jóok'sik u ya'almajt'aanil le yéeytambalo', yéetel k'a'abet u béeychajal, ti' le k'iino'oba' le yéeytambal uti'al u beeta'al u Nojpáajtalilo'ob Méxicoo'.

U Lajunjatsts'íibil. Le ku chíikpajalo'ob ti' u Jala'achil ku taal ti' jump'éeel líik'baltambal, tu yóok'ol u jala'chil Nojlu'um, yaan u yaantal yéetel leti'ob, yaan u ba'atel lekéen ts'o'okok yéetel u nu'ukulil u kanáantikubáaj, wáaj u beetik meyajo'ob wáaj kuuchilo'ob ti' le jaatso'ob ts'o'ok u beetiko'ob loob ti' u jala'achil contitucionalista, yaan u p'is óolta'alo'ob yéetel le a'almajt'ano'ob jeets'el ti' le k'iino'oba', chéen wa ma' luk'sa'an le si'ipilil ti'obo' tu yóok'olal le ba'ala'.

U Junlajunjatsts'íibil. Ka'alikil lelo' U Múuch' Mola'ayil Méxicoe' yéetel ti' Péetlu'umo'obe' ku jets'iko'ob ba'alo'ob tu yóok'olal u talamilo'ob k'áax yéetel meyajba'alo'ob, le chuuno'ob jets'a'ano'ob tumen le Noj A'almajt'aano' uti'al le a'almajt'aano'ob, yaan u káajal u chíimpolta'al tuláakal u Nojlu'umil México.

U Ka'alajunjatsts'íibil. Le mexicano'obo' ts'o'ok u táakpajalo'ob ichil u k'atunil Constitucionalista, u paalalo'ob wáaj u viuda'ob, yéetel uláak' máako'ob meyajnajo'ob tu yóok'olal le revolución wáaj tu yóok'olal Instrucción Pública, yaan u táanilkuunta'al uti'al u béeychajal jatsilo'ob ku ch'a'achi'ital tu jatsts'íibil 27 yéetel u páajtalil descuentos je'el bix u ya'alik le a'almajt'aano'obo'.

U Yóoxlajunjatsts'íibil. Ku xu'ulul tuláakal le p'aaxo'ob tu yóok'olal meyaj tu beetaj le meyajnáal, tak tu k'iinilo'ob le Noj A'almajt'aana', yéetel u patrono'ob, u láak'tsilo'ob yéetel u jeel máako'ob.

U Kanlajunjatsts'íibil. Ku tse'elel le Secretariail Justicialo'.

U Jo'olajunjatsts'íibil. Ku ts'a'abal u páajtalil máax p'ata'an u jo'olint u Noj Páajtalil Jala'achil le Nojlu'uma' uti'al u jóok'sik u ya'almajt'aanil kaaj ku je'ets'el ti' máax beetej, u yáantaj yéetel máax ta'akik le si'ipilo'ob beeta'an tu yóok'ol u t'aanil noj a'almajt'aano' tu winalil febrero tu ja'abil 1913 yéetel tu yóok'ol u Jala'achil Constitucionalista.

U Waklajunjatsts'íibil. U noj mola'ayil A'almajt'aan tu suukil u k'iinilo'ob u múuch'táambalo'obe', yaan u káajal 1º ti' septiembre ti' le ja'aba', yaan u ts'áajik k'aj óoltbil tuláakal le a'almajt'aano'ob orgánicas ti' le Noj A'almajt'aana' ma' ts'a'abak k'aj óoltbil tu xóot' k'iinilo'ob ku cha'achi'ita'al le jatsts'íib 6º transitorio, yéetel yaan u táanilkuunsa'al le a'almajt'aano'ob ku t'aano'ob yóok'olal u páajtalil wíinik, ti' jatsts'íibilo'ob 30, 32, 33, 35, 36, 38, 107 yéetel u ts'ook u jatsts'íibil 111 ti' le noj A'almajt'aana'.

U Wuklajunjatsts'íibil. Le kúuchilo'ob yéetel uláak' ba'albalilo'ob ku beetik u jatsabil II jatsts'íibil 27 ti' U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob México jelbesa'ab tu yóok'olal le a'almajt'aan je'ets'o', uti'al u Nojlu'um, yéetel ku p'áatal bix yanik tu p'is óolalil.

U Waxaklajunjatsts'íibil. Luk'sa'an

U Bolonlajunjatsts'íibil. Luk'sa'an

Je'el bix úuchik tu Kúuchil Much'táambal tu Nojmolayil u Péetlu'umil Querétaro, tu k'iinil treinta y uno tu winalil enero tu ja'abil mil novecientos diecisiete.- Jo'olpóopil: Luis Manuel Rojas, Diputado yo'olal u Péetlu'umil Jalisco.- Yáax No'ojk'abil Jo'olpóop: Gral. de División Cándido Aguilar, Diputado yo'olal u Péetlu'umil Veracruz.- Ka'a No'ojk'abil Jo'olpóop: Gral. Brigadier Salvador González Torres, Diputado yo'olal u Péetlu'umil Oaxaca.- Diputado yo'olal u Péetlu'umil Aguascalientes: Daniel Cervantes.- Diputado yo'olal u Péetlu'umil Baja California: Ignacio Roel.- Diputado'ob yo'olal u Péetlu'umil Coahuila: M. Aguirre Berlanga, José Ma. Rodríguez, Jorge E. Von Versen, Manuel Cepeda Medrano, José Rodríguez González (Jeel).- Diputado yo'olal u Péetlu'umil Colima: Francisco Ramírez Villarreal.- Diputado'ob yo'olal u Péetlu'umil Chiapas: Enrique Suárez, Lisandro López, Daniel A. Cepeda, Cristóbal Ll. y Castillo, J. Amilcar Vidal.- Diputado yo'olal u Péetlu'umil Chihuahua: Manuel M. Prieto.- Diputado'ob yo'olal Distrito Federal: Gral. Ignacio L. Pesqueira, Lauro López Guerra, Gerzayn Ugarte, Amador Lozano, Félix F. Palavicini, Carlos Duplán, Rafael L. de los Ríos, Arnulfo Silva, Antonio Norzagaray, Ciro B. Ceballos, Alfonso Herrera, Román Rosas y Reyes (Jeel), Lic. Francisco Espinosa (Jeel).- Diputado'ob yo'olal u Péetlu'umil Durango: Silvestre Dorador, Lic. Rafael Espeleta, Antonio Gutiérrez, Dr. Fernando Gómez Palacio, Alberto Terrones B., Jesús de la Torre.- Diputado'ob yo'olal u Péetlu'umil Guanajuato: Gral. Lic. Ramón Frausto, Ing. Vicente M. Valtierra, José N. Macías, David Peñaflor, José Villaseñor, Santiago Manrique, Lic. Hilario Medina, Manuel G. Aranda, Enrique Colunga, Ing. Ignacio López, Dr. Francisco Díaz Barriga, Nicolás Cano, Tte. Crnl. Gilberto N. Navarro, Luis Fernández Martínez, Luis M. Alcocer (Jeel), Ing. Carlos Ramírez Llaca.- Diputado'ob yo'olal u Péetlu'umil Guerrero: Fidel Jiménez, Fidel Guillén, Francisco Figueroa.- Diputado'ob yo'olal u Péetlu'umil Hidalgo: Antonio Guerrero, Leopoldo Ruiz, Lic. Alberto M. González, Rafael Vega Sánchez, Alfonso Cravioto, Matías Rodríguez, Ismael Pintado Sánchez, Lic. Refugio M. Mercado, Alfonso Mayorga.- Diputado'ob yo'olal u Péetlu'umil Jalisco: Marcelino Dávalos, Federico E. Ibarra, Manuel Dávalos Ornelas, Francisco Martín del Campo, Bruno Moreno, Gaspar Bolaños B., Juan de Dios Robledo, Ramón Castañeda y Castañeda, Jorge Villaseñor, Gral. Amado Aguirre, José I. Solórzano, Francisco Labastida Izquierdo, Ignacio Ramos Praslow, José Manzano, Joaquín Aguirre Berlanga, Gral. Brigadier Esteban B. Calderón, Paulino Machorro y Narváez, Crnl. Sebastián Allende, Jr.- Diputado'ob yo'olal u Péetlu'umil Edo. de México: Aldegundo Villaseñor, Fernando Moreno, Enrique O'Fárril, Guillermo

Ordorica, José J. Reynoso, Antonio Aguilar, Juan Manuel Giffard, Manuel A. Hernández, Enrique A. Enríquez, Donato Bravo Izquierdo, Rubén Martí.- Diputado'ob yo'olal u Péetlu'umil Michoacán: José P. Ruíz, Alberto Peralta, Cayetano Andrade, Uriel Avilés, Gabriel R. Cervera, Onésimo López Couto, Salvador Alcaraz Romero, Manuel Martínez Solórzano, Martín Castrejón, Lic. Alberto Alvarado, José Alvarez, Rafael Márquez, José Silva Herrera, Amadeo Betancourt, Francisco J. Múgica, Jesús Romero Flores.- Diputado'ob yo'olal u Péetlu'umil Morelos: Antonio Garza Zambrano, Alvaro L. Alcázar, José L. Gómez.- Diputado'ob yo'olal u Péetlu'umil Nuevo León: Manuel Amaya, Nicéforo Zambrano, Luis Ilizaliturri, Crnl. Ramón Gámez, Reynaldo Garza, Plutarco González, Lorenzo Sepúlveda (Jeel).- Diputado'ob yo'olal u Péetlu'umil Oaxaca: Juan Sánchez, Leopoldo Payán, Lic. Manuel Herrera, Lic. Porfirio Sosa, Lic. Celestino Pérez Jr., Crisóforo Rivera Cabrera, Crnl. José F. Gómez, Mayor Luis Espinosa.- Diputado'ob yo'olal u Péetlu'umil Puebla: Dr. Salvador R. Guzmán, Lic. Rafael P. Cañete, Miguel Rosales, Gabriel Rojana, Lic. David Pastrana Jaimes, Froylán C. Manjarrez, Tte. Crnl. Antonio de la Barrera, Mayor José Rivera, Crnl. Epigmenio A. Martínez, Pastor Rouaix, Crnl. de Ings. Luis T. Navarro, Tte. Crnl. Federico Dinorín, Gral. Gabino Bandera Mata, Crnl. Porfirio del Castillo, Crnl. Dr. Gilberto de la Fuente, Alfonso Cabrera, José Verástegui.- Diputado'ob yo'olal u Péetlu'umil Querétaro: Juan N. Frías, Ernesto Perrusquía.- Diputado'ob yo'olal u Péetlu'umil San Luis Potosí: Samuel M. Santos, Dr. Arturo Méndez, Rafael Martínez Mendoza, Rafael Nieto, Dionisio Zavala, Gregorio A. Tello, Rafael Curiel, Cosme Dávila (Jeel).- Diputado'ob yo'olal u Péetlu'umil Sinaloa: Pedro R. Zavala, Andrés Magallón, Carlos M. Ezquerro, Cándido Avilés, Emiliano C. García.- Diputado'ob yo'olal u Péetlu'umil Sonora: Luis G. Monzón, Ramón Ross.- Diputado'ob yo'olal u Péetlu'umil Tabasco: Lic. Rafael Martínez de Escobar, Santiago Ocampo, Carmen Sánchez Magallanes.- Diputado'ob yo'olal u Péetlu'umil Tamaulipas: Crnl. Pedro A. Chapa, Ceferino Fajardo, Fortunato de la Híjar, Emiliano Próspero Nafarrete.- Diputado'ob yo'olal u Péetlu'umil Tepic: Tte. Crnl. Cristóbal Limón, Mayor Marcelino Sedano, Juan Espinosa Bávara.- Diputado'ob yo'olal u Péetlu'umil Tlaxcala: Antonio Hidalgo, Ascensión Tépal, Modesto González y Galindo.- Diputado'ob yo'olal u Péetlu'umil Veracruz: Saúl Rodiles, Enrique Meza, Benito Ramírez G., Eliseo L. Céspedes, Adolfo G. García, Josafat F. Márquez, Alfredo Solares, Alberto Román, Silvestre Aguilar, Angel S. Juarico, Heriberto Jara, Victorio N. Góngora, Carlos L. Gracidás (Jeel), Marcelo Torres, Juan de Dios Palma, Galdino H. Casados, Fernando A. Pereyra.- Diputado'ob yo'olal u Péetlu'umil Yucatán: Enrique Recio, Miguel Alonso Romero, Héctor Victoria A.- Diputado'ob yo'olal u Péetlu'umil Zacatecas: Adolfo Villaseñor, Julián Adame, Jairo R. Dyer, Samuel Castañón, Andrés L. Arteaga, Antonio Cervantes, Crnl. Juan Aguirre Escobar.- No'ojk'abil: Fernando Lizardi, Diputado yo'olal u Péetlu'umil Guanajuato.-

Nojk'abil: Ernesto Meade Fierro, Diputado yo'olal u Péetlu'umil Coahuila.- No'ojk'abil: José M. Truchuelo, Diputado yo'olal u Péetlu'umil Querétaro.- No'ojk'abil: Antonio Ancona Albertos, Diputado yo'olal u Péetlu'umil Yucatán.- Áantaj No'ojk'abil Jo'olpóop: Dr. Jesús López Lira, Diputado yo'olal u Péetlu'umil Guanajuato.- Áantaj Nojk'abil Jo'olpóop: Fernando Castaños, Diputado yo'olal u Péetlu'umil Durango.- Áantaj Nojk'abil Jo'olpóop: Juan de Dios Bojórquez, Diputado yo'olal u Péetlu'umil Sonora.- Áantaj Nojk'abil Jo'olpóop: Flavio A. Bórquez, Diputado yo'olal u Péetlu'umil Sonora.

Beytúuno', kin k'ubent'antik ka'a beeta'ak u pik'ilju'unil, ka'a t'o'oxok yéetel ka'a ts'a'abak k'ajóoltbil yéetel u juumil yéetel u k'a'ayajili ichil tuláakal u noj lu'umil México je'el bix jets'a'anike'.

Bey úuchik tu Noj Najil Jala'achil u Noj Kaajil Querétaro, tu k'iinil 5 tu wi'inalil febrero tu ja'abil 1917.- V. CARRANZA.- U joronts'íibil u k'aaba'.

Ti' Lic. Manuel Aguirre Berlanga, u Nojk'abil máax Jo'olintik u kúuchil Despacho de Gobernación.- Tu lu'umil México.

Yéetel in noj tsikbe'enil ti' te'exe' kin ts'a'ik k'ajóoltbil le péetsila' ti'al a k'ajooltike'ex tu beel yéetel le ba'ax ku taasik tu paachil k'iino'.

Noj A'almajt'aan yéetel Jelbesajilo'ob.- Tu noj lu'umil México tu jo'op'éel k'iinil u winalil febrero tu ja'abil mil novecinetos diez y siete.- AGUIRRE BERLANGA

Ti' tuláakal kajnáalil...